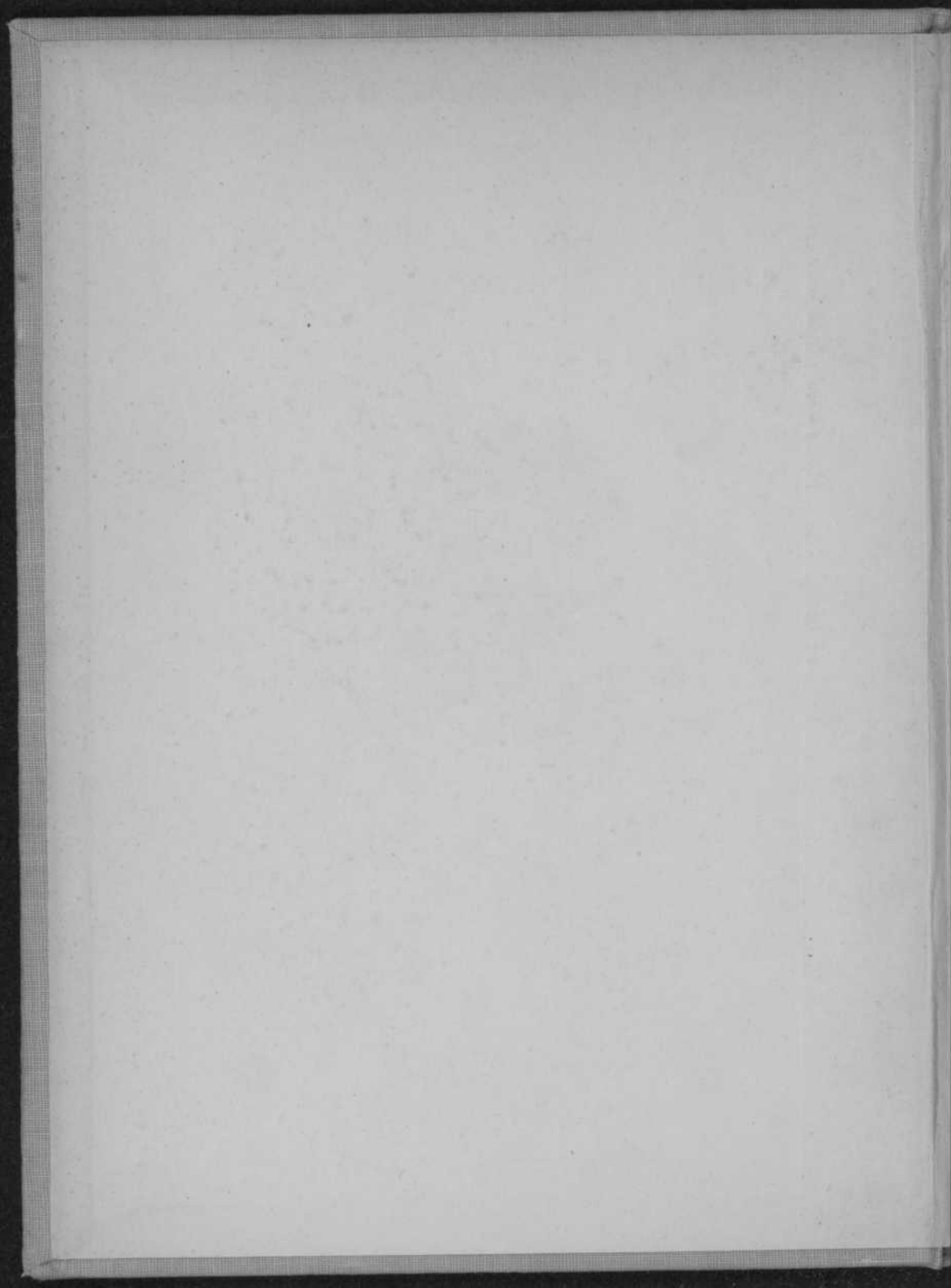
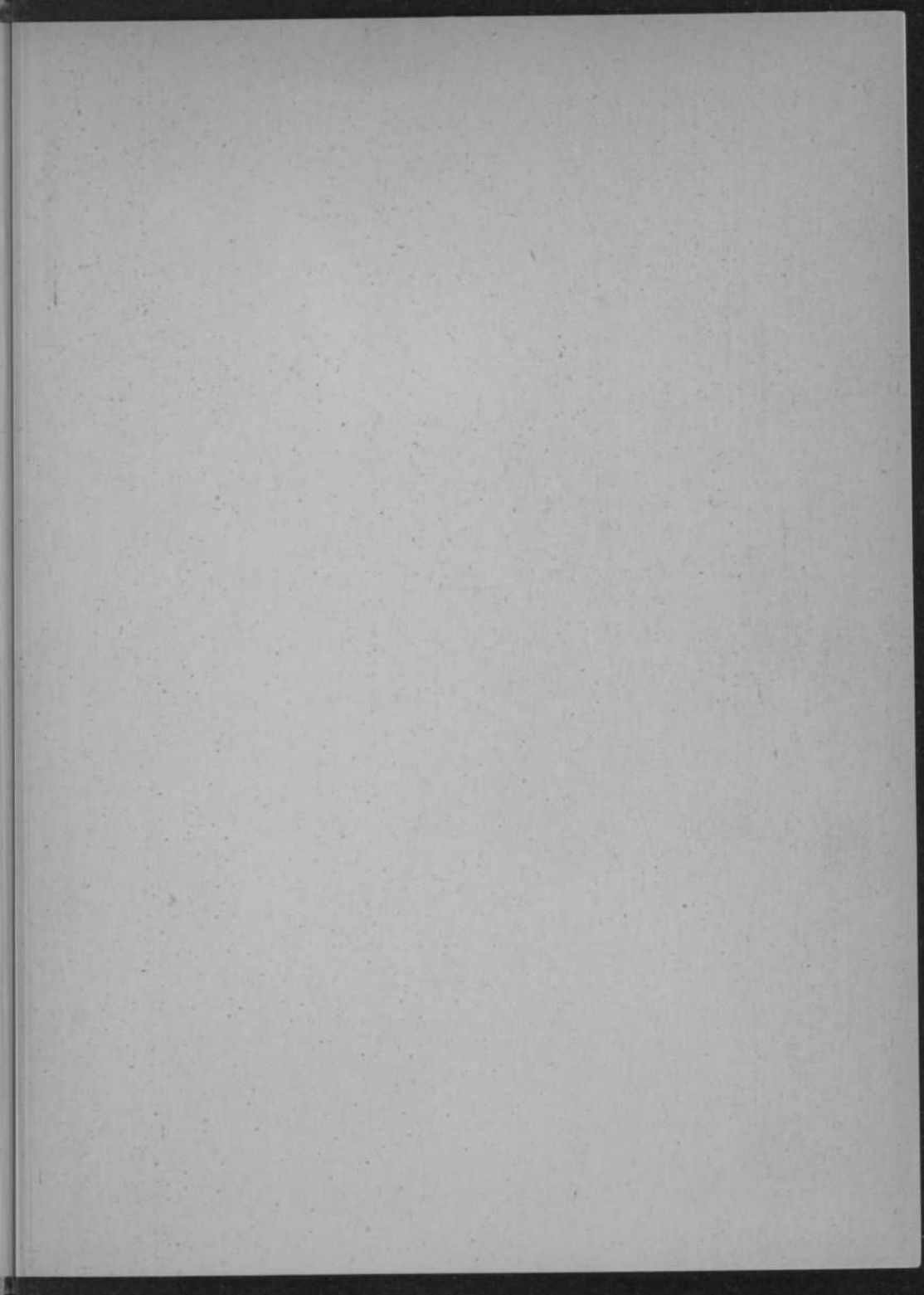
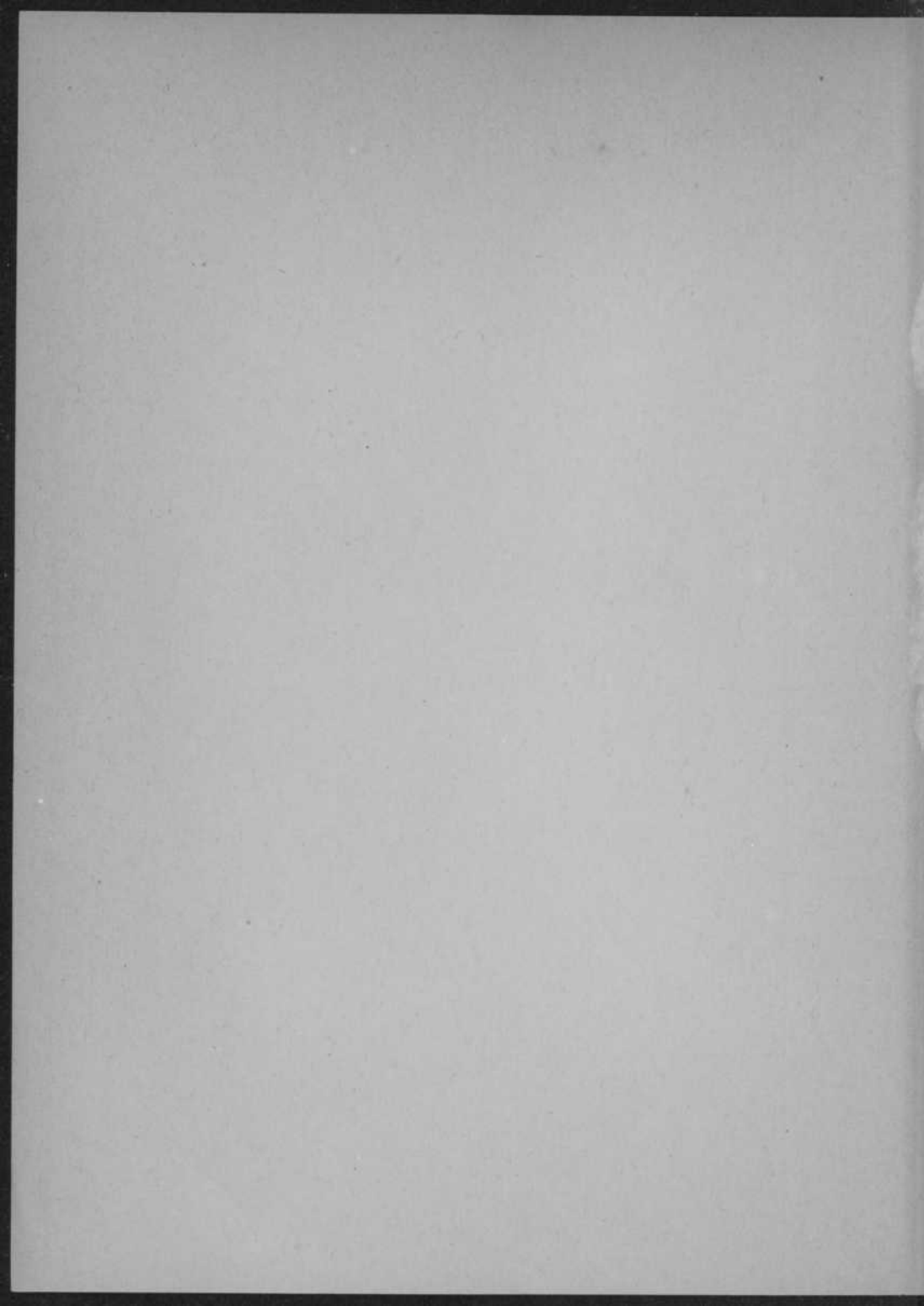

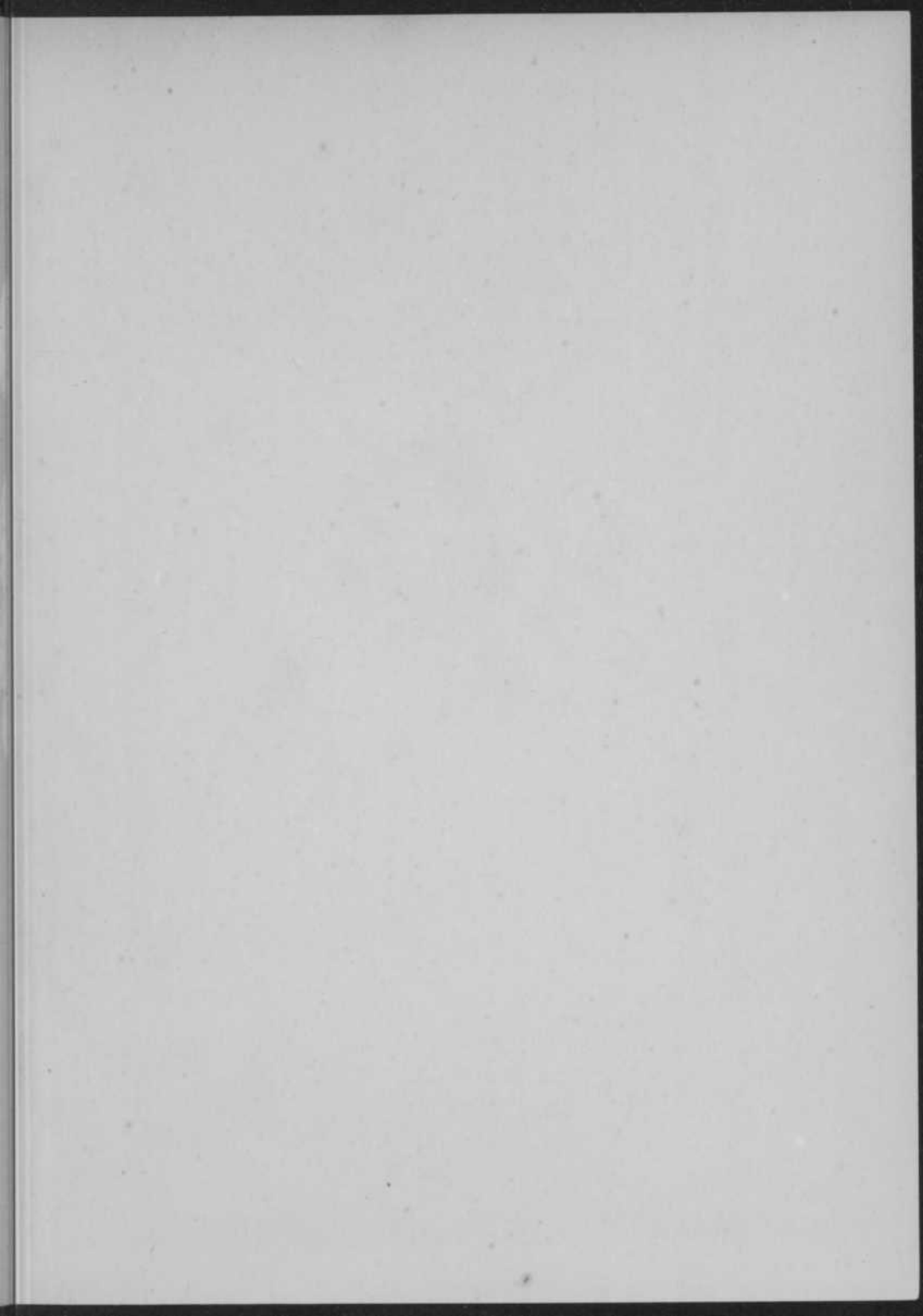

HARMEN RIELS

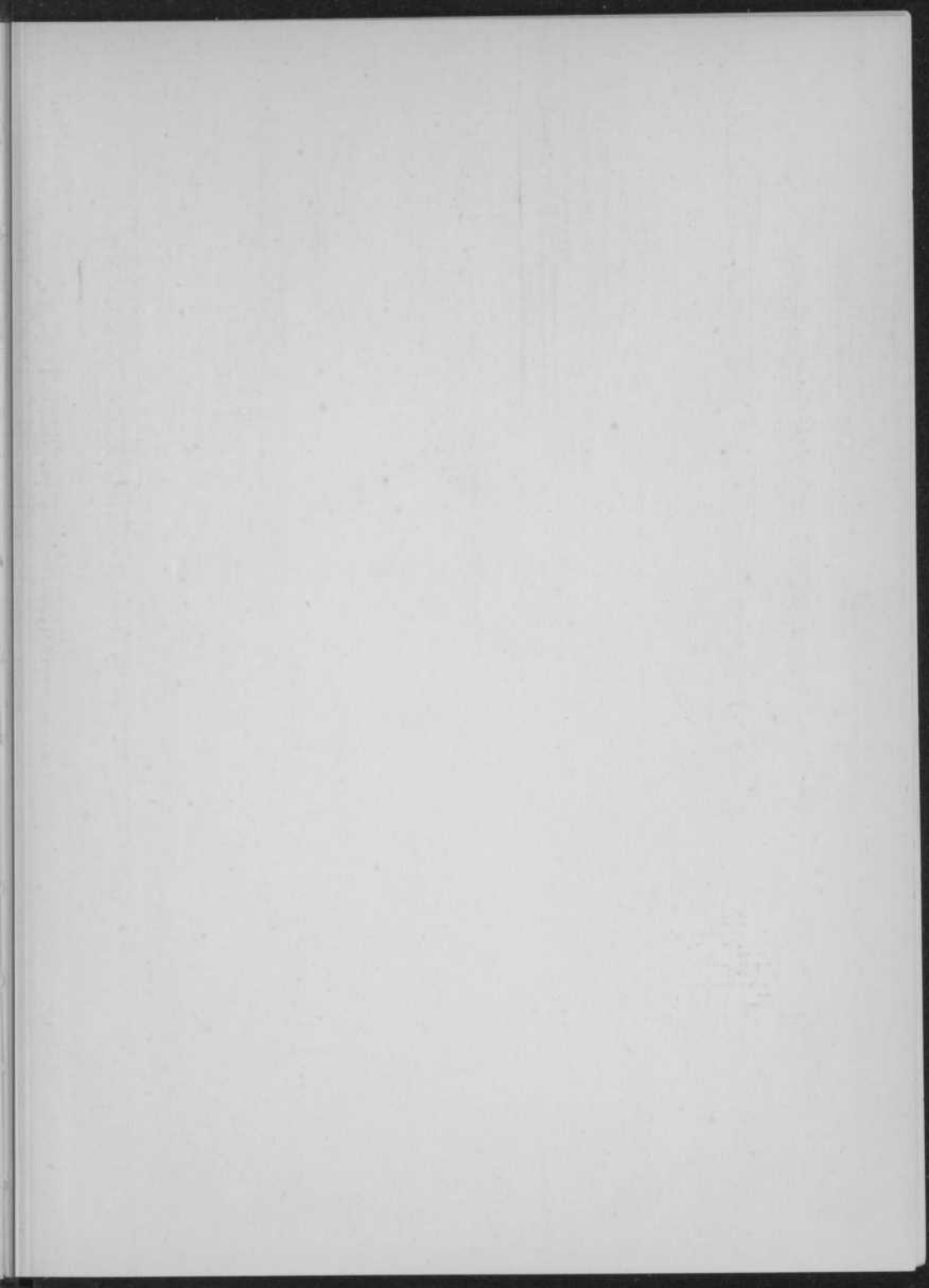

HARMEN RIELS

BIJ DEN UITGEVER DEZES VERSCHEEN:

RENÉ DE CLERCQ

GEDICHTEN

2e vermeerderde druk

Boekversiering van J. B. HEUKELOM

f 1.50; geb. *f* 2.—

TOORTSEN

Boekversiering van J. B. HEUKELOM

f 1.50; geb. *f* 1.90

UIT DE DIEPTEN

f 1.—; geb. *f* 1.50

RENÉ DE CLERCQ

HARMEN RIELS

ROMAN

AMSTERDAM — S. L. VAN LOOY

1913

1^E DEEL.

1.

Kapoentje stond daar, flink, en wilde uit zijn broekje niet komen.

Moeder Riels, welke profijtigheidshalve ook haar zonen liever lang in de rokjes hield, had het gesneden en genaaid voor den kleine van Freeken Soete, den schoenmaker van bij de deur.

De ventjes waren één oude en één grootte. Wat voor den éene ging, zou gaan voor den andere. Daarom had de goede Rika het haren Harmen even aangepast om na te gaan hoe het zitten zou; en omdat het een nieuw fatsoen was. Eigenlijk ging het opzet uit van de dochters, die meenaaiden of zwartwollen kapoetsen breiden tegen den wintertijd. Broerken gebroekt te zien zou wat afwisseling brengen in haar stille dagelijksche doening.

Het stond er ook zoo plezierig pront, fikskuitig in de blauwgestreepte katoenen beenderlingen; de band sloot om de heupen, en ook van achter, boven het kruis, was de vorm goed gevuld. Fier zette de knaap zijn linkervoet vooruit, trok aan de bretellen, tastte in de zakken, en zijn oolijke oogjes straalden, groenigbruin.

De vrouwen deden hem opstappen, draaien zijlings herwaarts derwaarts, en, vliegensvlug, heelemaal om. De zes jaar oudere Nand bewonderde en benijdde van ver; Oswald, met dienstverlof thuis, kreeg lust hem op te kommandeeren als soldaat. Wanneer vader, de altijd zingende zeeldraaier, met het werk uit zijn blauwen voorschoot,

in huis trad om een helper, schoof hij, om toe te kijken, zijn hooge zijden muts wat over, en, buitengaande met Liesbeth, schudde lachend met het hoofd.

Maar toen Rika, oordeelend dat het tijdverlet genoeg was, en met een begin van vrees voor het uitgaan der zorgvuldig ingestreken platte plooi, het kleedingstuk wilde afdoen en zuiverlijk wegbergen voor Freeken, die vies viel en vinnig soms, was het een ander spel.

Kapoentje wou er niet uitkomen; en huilend, snikkend, weerde zich uit alle macht.

— 't Is het mijne, kreet hij. Ik ben geen meisje; ik ben een jongen!

Hij ontsprong moeder, sloeg, krabde naar de zusters, en schopte zijn rokjes in den hoek.

Het kwade kereltje! Er was geen hand aan hem te steken. Half overwinnaar reeds veegde het de blinkende traantjes van zijn dikke wangen en keek rond, kranig, pal. Kom er eens aan, wou dat zeggen.

Gaarne of ongaarne moest Rika hem het broekje laten en het pak volledigen met een kiel uit dezelfde stof. Dus werd Harmen Riels een heele knaap in het jongensgoed van Fontje Soete.

Van 's anderendaags af wilde hij met geen middelen naar de nonnekens meer. Het gaf weinig of de meeste knapen er tot hun zesde jaar in de bewaarschool zaten; weinig of Fontje Soete, in kleeren van dezelfde stof en snede als de zijne, naar gewoonte hem kwam afhalen, bedeesdelijk vragend om mee te gaan. Hij bleef koppig. Noch Lena, noch de zachte Liesbeth kregen hem ter plaats. Alleen Irma, de harde, wier handen aan een klinksnoer hingen, kon halveling weg met den onbestierigaard. Zij joeg hem op, over de straat, rukte, sleurde, dreef hem vóór zich uit met de wisch in den rug en stiet hem door de opene poort van het klooster als een onwillig kalfje, dat geleverd wordt. De menschen hadden hun leute als ze dat kleine ding zagen opstuiven en stampvoeten.

— Ik wil geen meisje zijn! Ik moet bij de jongens!....
Moeder Overste ontbood vrouw Riels om haar te ver-
wittigen dat zuster Agnes met haren Harmen geen huis
houden kon. Zoo bont maakte hij het in zijn bank dat
hij de heele klas overeind stelde.

— Houd hem nog wat binnen, ried ze.

— Als we hem op de jongensschool deden? zei Rika.
De non trok een zuur gezicht; ongaarne zag ze een
betalend kind naar ginder overgaan.

— Een kind van drie jaar, schudde ze. Maar dat kan
niet.

Het ging echter toch. Meester Knudde lei Kapoentje
zijn grove hand op het hoofd, en wijzelijk denkend: laat
de kleinen tot mij komen, en: veel kleintjes maken een
groot, viel niet lastig.

Hoe fier pikkelde Harmen Riels naast zijn broeder
Nand de Driesstraat neder langs den hof van den burge-
meester het hagengangsken in, en, door het mennegat over
de goorgracht, in het witgekalkte ouderwetsche gebouw.
Die goorgracht, traagspoelend van Salmons verwerij,
rechtover hun ouderlijk huis was danig vuil en stinkend;
doch het was verleidelijk bovenmate er over te springen
weg en weder, met heele benden tegelijk, tot de een of
de ander een zwarten visch ving, en, besmeurd van onder
tot boven, schreiend naar huis mocht zakken. In dat
verfslijk werd Harmens eerste broekje aldra gedoopt. Nu
nog voelt hij het zware goor aan zijn kleederen kleven,
griezelt er om, en lacht.

Den eersten dag, omdat de nieuwelings zoo bijzonder
klein was, mocht hij met zijn broeder over de uitgesleten
trap, den zolder op, in de hoogste klas, bij meester
Knudde zelf. De scholieren zaten er dicht opeengeperst
aan lange breede tafels van weerszijden op banken, buik-bij
als boeren voor een maaltijd; en de meester wandelde er
tusschen, sleepvoets, goelijk streng, met zijn houten meter
in zijn hand. Op een stel boeken troonde onze kleine

kapoen daar als een prinsje tusschen grofgebeenderde groote knapen, die meer verstand hadden van om te gaan met krauwel en riek, dan met griffel en pen; en keek stilbewonderend zijn oogen uit naar de kleurige landkaarten langs den muur en de bijbelprinten op karton: God de Vader in de wolken, Noachs ark en de lichtgehoorde Mozes met de steenen tafelen bij den berg. Knudde gaf hem een lei, en naarstig krabbelde hij door elkaar lijnen en rondon: bergen, schepen, wolken en stralen vuurs. Zoozeer was hij op zijn arbeid verslinderd, dat hij tellen hoorde noch deunwijs opzeggen, en opschrikte toen, met wind er voor, een wijde hand over hem heen naar een rakker reikte en sloeg om toe. Foei! krijten als een gekeeld varken, zoo'n groote bengel. Harmen zou het niet doen al kreeg hij nog zooveel slaag. Maar nu kreeg hij nog geen slaag. Hij zat grootsch in glorie en eer, en was blij om zijn lei en zijn krabbelingen. Opeens kraakte de deur open en plechtig binnen traden de hoogstaltige dikke pastor, met zijn schoon groot hoofd in een krans van zwarte krullen en twee bruine paters met koorden in hun lenden, die tallenkant bogen, knikten en vriendelijk wilden monkelen door ruwe baarden. De jongens keken rond, verbaasd, eerbiedig en half bang. Knudde, zijn les even schorsend, leidde de geestelijken rond, nederig van tafel tot tafel. Ze praatten onder malkaar, en af en toe spraken de kinderen aan, zoo kinderlijk ze konden. Maar Harmen hield hen gestadig door zijn vingerkens in den kijk. Zijn hartje hamerde: wat kwamen die doen? Hij was schuw van hun roks en hun vreemde gezichten.

En ze naderden.

— Kinderkens, vriendjes, hoorde hij den pastor vragen op ongemaakt zoetzalvenden toon; kinderkens, wie gaat er hier missionaris worden?

De zendelingen monkelplooiden en namen de knapen in oogenschouw één voor één, of ze 't meenden.

En de eene zei:

— Ja, wie wil er mee, verre, met ons?

Harmen voelde zijn blik, zwart achter een glas, stilstaan op hem. Niemand roerde.

En weer klonk de stem van den pastor, zwaarzoet in de hooge muisstille zaal.

— Hewel, meester Knudde, wie wordt er nu missionaris? Meester Knudde, lipopstekend, vorschend, overging zijn volkje van ends tot ends, op zoek naar een held of een slachtoffer. En daar bemerkte hij tusschen de sulachtig brave, sluwe en drollig drieste tronies van voor het dorp geboren buitenjongens, het schrander gezichtje van zijn nieuwbakken schoolganger.

— Hier, Harmen Riels, riep hij oudguitig en wou het ventje op zijn schouder kloppen.

Doch in een wip slierde en schoot kapoentje van zijn bank onder de tafel. De boeken mee.

— 'k En doe, 'k en doe! piepte luid zijn fijn stemmeken. De halve klas sprong op om toe te zien. Ze babbelden, meesmuilden, proestten het uit. En ook de pastor, de zendelingen en de schoolmeester meesmuilden en lachten.

— Maar ge doet, manneken, suste de pastor. Ge doet, zekerlijk.

— 'k En doe, ging het vinniger, en men hoorde zijn voetje stampen tegen de vermolmde planken. 'k En wil niet. Want zoo was Harmen. Hij zou geen ja gezegd hebben voor een neen, om zijn kop niet.

En hij bleef onder de tafel, totdat de geestelijken de trap afdaalden. Dan kroop hij voorzichtig op, schalks loerend, lijk een konijntje uit zijn pijp, als de jager weg is. Maar voor zijn straf moest hij 's anderendaags beneden in de laagste klas, bij den langen Roelants.

Was me dat een leven voortaan!

Nu nog spreken ze er van op het dorp, Harmen, hoe ge, leerend al spelend, uit uw gescheurde ezeloorde boekjes meer wijsheid wildet halen dan er in stak. Ze

vertellen — maar dat is overdreven — dat ge den langen Roelants driemaal in een dag bot steltet met gekke vragen naar zaken die u niet aangingen en boven uw verstand. Dat was niet wel, Harmen, niet schoon van u. En het was ook niet braaf dat ge aan het hoofd van een bende medeschavuiten draafdet rondom Kabijntjes berdenkot, scheidend onder zijn venster weg, waarachter het dreigde met zijn kromme sikkel. Maar gij waart al voorbij, en schateren, tieren en tergen weder! En gemeen was het dat ge een heelen korf puiten uitstorttet over de halve deur van Trezeke-mijn-Bezeke, bij wie ge later zoo dikwijls gingt zitten met Jan Veyt en Fontje Soete pijpken dampen in den duik, al luisterend naar haar ronkend spoelewiel, haar spookvertellingen en rijke rare liedekens. Scherfstukken hebt ge laten schijveren, oneerbiedige, naar het grauwoegroene standbeeld van Plaetsier op het kerkhof en manke Kroeksken hebt ge opgestoken over het tralieschot, en sneeuw opgegeven om den rijmelaar warm te kleeden in de versche wat; en als ge over de witte haag een zwarte soetane gewaar werdt, hebt ge stillekens den bijs gestoken, en over den muur heen hebt ge Kroeksken zien klauwieren en schruwelen, totdat de goedzakkige pastor het zelf verlossen moest. Doch erger kon het met u afloopen toen ge een kriksteen gooidet op het oorlelleken van bult Lamoen die u achternazat met zijn moordenaarsmes! Rappe beenen hadt ge, dat is bekend.

Echter, buiten dien keer met Kroeksken, heeft Harmen geen makker in den steek gelaten, en nooit heeft hij er een afgeranseld, die niet duchtig weder sloeg en minstens een paar duimen meer mat dan hijzelf.

Hij kon zoo lief zijn en teerhartig week soms. Met een goed woord kon men alles van hem gedaan krijgen, hoe stijfkoppig hij anders ook was. Hij, die in zijn harden tijd zoo weinig heeft geweend, was als kind gereed met zijn tranen, zoowel bij leute als bij verdriet.

Van zijn eigen moeder hoorde ik dezen eenvoudigen

trek, die diep laat kijken in zijn beste zoete zielken. Na de vespers eens komt de kleine met een bontgedrukt printenblad afgestoken, waaraan hij zijn heelen Zondagscent heeft gehangen. Want hij was verzot op kleuren en verhalen. Daarin leest hij al spellend de geschiedenis van den armen Savoyard, die, zwerfend langs de straten, van dorp tot dorp geen brood had om te eten noch een huis om te vernachten. Eensklaps wordt het hem te machtig. Hij loopt naar Rika, en met zijn hand op haren schoot, weioogend, smeekt hij:

— Och moeder, laat dat manneken te onzent zijn. Er is plaats bij mij in mijn bed.

Zoo'n deernis had hij met den doolaard.

Later is het Harmen Riels wel gekomen dat een vreemde hem onder dak nam.

Zijn trouwste maat destijds was Fontje Soete. Zij liepen veel overenweer van de eene woonst in de andere. Rika zag het gaarne; want helde haar jongste naar wildheid over, Fontje daarentegen was zoo zoet als zijn naam. Honderdmaal hier bij de Riels moesten ze rug aan rug staan om te zien hoever Fontje de langste groeide; en ginder had het de bleeke schoenmakersvrouw standvastig over Harmens bolle roode kaken. Och arme, had Freeken haar wat meer vleesch laten koopen en boter, haar kinderen hadden naderhand geen traan moeten drinken voor de kloekte. En Fontje zou misschien nog geleefd hebben. De teedere jongen had een wonderfijnen, vaardigen kop. In het leeren stond hij achter bij Harmen, 't is waar, maar niemand als hij had zin voor vorm en lijnen; nooit voorzeker heeft een knaap uit zijn eigen als Fontje bloemen geteekend of ze leefden en menschenkoppen met ziel er in. Zijn vliegers, die hij zelf maakte uit wijdauw-wisschen en touwen, waren hecht en fraai van plooi; en op het papier, waarmede hij ze beplakte, prijkte een halve dierentuin of een heel firmament. In de smidse had hij zich dunne rechte riggeltjes vervaardigd en een stoom-

wagentje dat reed als de beste trein. Ook een roeibootje had hij eigenhandig getimmerd en dicht gestopt met pik van zijn vader. Hij was het gaan leggen op de watering in den hof van den burgemeester, die verre familie was. Harmen, de stoute, had het willen instellen met een tochtje daar; doch het vaartuig, mooi genoeg maar te licht gebouwd, was omgekanteld toen hij er, overhaastig, zijn voet in zette. In 't nat, hals over kop. Gelukkig wies er lang gras aan den boord en Fontje was nabij.

Uit dien hof waren ze niet schoppelijk. Ze proefden er de eerste aardbeziën, kersen, perziken en witte pruimen; en de laatste booshangende appels gooiden ze, handig, met knuppels uit de takken. Hooger dan de fruitboomen staken machtigschoone beuken, esschen, eiken, platanen, populieren boven woekerende heesters uit; en over de watering, tot 't halvent toe, reikte de diep ingekertelde stam van een treurwilg, die dan recht omhoog schoot en haar heerlijke kruin liet nederregenen in gouden glans. Het was er zoo frisch en innig in de kronkelend gerakelde wegingen en op de banken bij dit groen, de bloemen en de pleisteren beelden. Op een baksteenen voetstuk stond een groote witte bal.

— Daar woont Colomba in, maakte Fontje geheimzinnig zichzelf en zijn vriendje wijs.

— Wie is dat, Colomba?

— Dat is een geest, Harmen, de meester van den hof. Boven nonkel, tante en alleman. Hij ziet alles wat hier gebeurt. Niemand kan door de poort of hij voelt het, hij weet het. Hij is kwaad op de menschen die hij niet kent. Moest er iemand vreemds binnenkomen, hij zou niet levend buitengeraken.

— Heeft Colomba al menschen vermoord? vroeg Harmen, bevend van deugddoenden angst.

— Al vele, vele, zei Fontje. Hij kraakt hun den nek, alzoo zie, met zijn éene hand. En begraaft ze in den

grond. Maar gansch dood zijn ze niet. Hij laat ze weer uitgroeien als boomen en planten. In alles wat ge hier ziet leven er zielkens. Ziet ge dien struik onder den krikappelboom? daar roert er weer een .... Hooft ge? ei!...

De kleine Riels dorst schier geen voet te verzetten; want hij geloofde het half, geloofde het gaarn.

— Zal hij ons niet pakken, Fontje?

— Neen, hij kent mij, en u kent hij ook al. Ge moet niet schuw zijn.

De kinderen hoorden wondere stemmen, droomden van vreemde diepe dingen. Een nieuwe wereld ging voor hen open. Maar Harmen Riels was niet zoo bedrukt als zijn schuchtere makker. Hij ademde allengskens stouter door. Uit het wondere dat Fontje hem vertelde, haalde hij schoonheidszin meer dan vrees; van de rijke natuur, die hij hem toonde, zag hij meer de spelende verf dan de vaste lijn. Fontje liet hem al eens zijn beelden kleuren. Dat deed hij heerlijk. En thuis, op zijn eenigheid, zat Harmen teekenend te meten, te wrijven, te worstelen met den omtrek, te zoeken naar en te zondigen tegen de perspectief, en dan zijn knoeiwerk te overschilderen, lustig, dat het een aard had. Als Fontje Soete hem daarop betraptte monkelde het stil:

— Pas op, Harmen, ge kruipt in mijn broeksken.

Een keer klommen ze saam met klokkenluiders Daan, die den sleutel gepikt had van den nagel, boven het klokkenhol; en vandaar op ladders en balken tot aan het ravengat. Vóór het venster zaten ze daar bijna donkerling, gespannen naasten in den vernauwden torentop, die luts roerde en waggelde in den wind. Ze hielden zich stil als de kerkuil doet. De damp van hun pijp trok op in walmen, zacht als hun rijzende gedachtekenen. En ze loerden van weerskanten door de spleten. Ver ontwaarden zij een streep lands, een boom, een weg, een hut; dichter beneden stukken van gevels, roode of blauw-

grauwe pannendaken, een rookende schouw; vlak onder hen dan, diep als in een afgrond, een strook van het kerkhof met steenen kruisen, barmendgroene naast hoekig versche graven, en hier en daar in een tuin of op straat, een mensch ineengeduwde, tonachtig rond gelijk een dik klein kind. Maar Fontje wou meer zien en Harmen, o veel meer, voor eenmaal dat ze de gelegenheid hadden, en nieuwe dorpen konden ontdekken, bosschen, rivieren en bergen, ja bergen misschien..... En ze praamden Daan om het venster uit en binnen te pakken. Het zou prachtig zijn om rond te kijken van uit hun openluchtig hoogen troon als koninkjes over het landschap.

— Trek de schuivers open, Fontje, beval Harmen, daar hij met beide handen een stevige bindlat greep in het midden.

Daan kwam houden en helpen. Alle drie wrochten ze dat ze er bij steenden. Het gelukte. Het zware met zink beslagen berden sluitstuk stelden ze veilig achter zich. De koele morgenbries woei hun vlak in het gelaat. Nu zagen ze, blij bewonderend, van uit de hoogte, alzoo een vogel ziet, de dorpsplaats in gansch hare uitgestrektheid, de huizen, de hoven, de fabrieken, Salmons verwerij daar rechtover Riels, de kapel ginds met haar spitse dunne naald, en wijkend onder de boomen, gansche zwijten lands, groen en bruin getafeld, verdeeld in ruitjes als een reusachtig dambord, alles jong en goudoplachend leutig in het frissche zongeweld. Dat draadje, welk nu en dan uitzilverde aan een bocht in de meerschen, was dat de wijde beek, waar ze met hun langste springpertse ternauwernood over dorsten? Dien roodsteenen toren kenden ze; dien anderen niet; en aan den einder, donker, laag, waren dat wolken of heuvels?...

— Wolken, neen. Bergen, beweerde Daan, die er omtrent was geweest, gaan dienen met zijn vader.

— Bergen zijn hooger, veel hooger, betwistte Harmen. Ze liggen niet maar klimmen recht op en steken door den

hemel uit. O, ik zou eens bergen willen zien, echte groote bergen!

— Ik ook, zei Fontje.

En beiden droomden van vreemde schoone landen.

De schaduwen krompen. De zon zat hoog. Het werd tijd voor het middagmaal. God, had Rika moeten weten waar kapoentje gebleven was, zij die geen dekker op zijn plankje kon zien hangen en hameren, zonder, duizelig, een draaiing te krijgen in het hoofd. En nu moest het venster er nog in. Dat was een toer. Nauwelijks kregen ze het buiten de opening, of de wind, sterker geworden, sloeg er op, geweldig. Ze moesten houden dat hun handen kraakten. Het had zooveel vang . . . En het woog! . . . Ai, niet laten schieten, of het ribbelt van boven tot onder, en al de schaliën af! Als ze maar zelf niet meevielen. Wat een schrik! Ze konden het niet passen, niet sluiten.

— Toe, weer binnentrekken! Harmen, Fontje! . . .

Met de grootste inspanning slaagden ze er in, eindelijk. Zwiggend, nog vol van den uitgestanen angst, daalden ze af, en lieten het ding staan waar het stond. Regende het door het gat, de balken zouden zoo gauw niet rotten. Nu in een draf, recht naar huis!

Alzoo droomden, werkten en groeiden ze. Fontje te smal, te uitpuftend gauw als een plant onder glas, zonder voedsel of lucht. Zijn vriend, vrank in het vrije, en, in het spartelend ontplooiën van al zijn krachten, gaaf en gezond. Ze waren al in de groote leering. Paschen naderde en de eerstecomunie.

Harmen Riels hield inwendig zijn hart zuiverlijk vroom wit stil, als een gekalkt kapelleken; maar uiterlijk sloeg hij voort los in wilde, rumoerige, teugellooze luidruchtigheid. Vóór de leering begon, terwijl de meisjes saamdrummend breiden of speelden met bikkelbeenen en kaatsebal, liepen de jongens tierend bare op het dorpsplein, en, geweldig, sloegen balie, en keerden geen hand om zoo hun pinker ergens tegen een ruit ging botsen. Ze hadden zelfs geen

eerbied voor den doodenakker, waar ze, zonder ontzag voor den putmaker, op en over de barmen knikkerden, vochten, buitelden en haasje-over sprongen, erger schier of het een speelplaats was.

Knapen zijn woel- en plaagziek van natuur. Om een nietigheid soms kwam het tot ruzie tusschen de kinderen van beider kunne; ruzie welke eens eindigen moest in een algemeene jacht en kloppartij. Harmen Riels, hoewel op verre na de grootste niet, was de erkende hoofdman van zijn kamp. Ook de meisjes hadden hun aanvoerster waarin ze volle vertrouwen stelden. Dat was Marva Graeve, de tweede dochter van Theus, die boerde ginds over de bosschen, een dik uur van het dorp af. Rank en slank opgeschoten, stak ze met half haren kop boven al de eerste-communiekanten uit. Schijnbaar tenger, dewijl ze zoo lang was, doch in den grond sterk en taai. Haar kleederen droeg ze smaakvol, rein; haar kastanjebruine haren stonden sierlijk opgekamd; en haar fijngesneden engelgezicht, waar blauwe oogen in brandden, draaide recht en rozig op haar melkwitten hals. Harmen Riels kon haar niet velen omdat ze zoo hoog stapte midden haar vriendinnekens, zoo schoon en zoo trotsch.

Weer ging het scheef om een weggeschöpten bal. Verwijtselen, uitdagen, duwen, kletsen. De knapen, voor niets zachtend, hadden de overmacht en, toeslaande, tierden overmoedig. De rokjes stoven op als vlerken van opgejaagde hennen met den haan, grimmig, er achter. Vlieden tallenkant. De lokken vielen los, de klompen af, en loopen altijd maar voort, de straatsteen over, het kerkhof op, schruwelend, moord roepend.

In de plotselinge, algemeene stuwung was Marva zelf medegesleept. Niet uit vrees evenwel. Dat kenden de Graeves niet. Want eensklaps, toen ze de jubelend dreigende aanvallers dicht op haar hielen voelde, hield ze zich in, en, rechtsomkeer makend, greep haren klomp bij het leder. Daar stond ze op een barm, met haar wapen hoog

in de vuist en bliksemende blikken, vreeselijk mooi.

— Komt hier, als ge durft.

De knapen aarzelden. Niet een dorst vooruit.

— Lafaards, riep Marva, en zelf nu, gansch alleen, stormde zij op den vijand af, en zwaaide haren puntigen klomp.

Een heldin!

Verschrikt om die uitbarsting van onverwachte woede, elk vreezend den eersten slag, lieten de jongens hunnen rug zien en over de zoden vloten, vloten, nog sneller dan te voren, de meisjes.

Niets werkt zoo aanstekelijk in massa's als plots opkomende schrik. Ook Harmen Riels, die gansch de school stond, voelde een rilling, en, hoe was 't mogelijk? sprong op zij, en vluchtte, de laatste ja, maar vluchten was het, en rap nog.

Verre hoorde hij de meisjes hem uitsliepen, jouwen. Hij voelde zijn faam gekrenkt, zijn eer verloren. Heel het dorp zou weten dat Harmen Riels niet bestand was tegen een boerendeertje. De schaamte sloeg hem rood naar den kop. Hij hield zich in, stond.

Klets, een felle klop op zijn schouder. Den tweeden kreeg hij op zijn voorhoofd. Want hij was al gedraaid. En zich bukkend onder de slagen, die dik vielen, had hij insgelijks zijn klomp bij den riem en kapte nijdig, alkrachtig door. Gelijk een leeuwken streed hij zeer en zeker, als een die het vechten gewoon is. Geen tik raakte hem nog. Zijn alm schijverde als een molen en viel als een knods. En de arme Marva, bij dit hagelen en hameren, ruw en rap, voelde haren moed zinken, liet haren arm zakken. Ze week, ze weifelde. Opeens liet ze beide haar klompen vallen, en, met haar handen op haar hoofd, liep, liep kouselingvoet al wat ze loopen kon over het gras, de graven, den wegeling, langs het zijdeurken de kerk in. Harmen, met zijn éenen blok aan den voet, den anderen hoog in de lucht, klotsend klabotsend haar achterna.

Nu ging het tusschen, door, over stoelen en banken, bezijds het hoogkoor den middengang in, dat het galmde langs de beuken tot in het orgel toe. De heiligen beefden in hun nissen, de vanen bewogen.

Wat een dolle vaart, wat een heiligschennend schandalige stoutheid!

Plots onder het doksaal draaide de groote kerkdeur open.... Dat was de pastor, de brave vrome pastor. Welk een verschot, voor hem en de kleinen!

— Oho, vriendekens, riep hij, met zijn armen omhoog. Zijn dat manieren voor eerstecommuniekanten?

Boozer kon de goede man niet worden.

Naderend bracht hij de kinderen saam. Ze knielden vóór hem, de een na de ander. En met zijn rechterhand als zegenend op het hoofd van Marva Graeve, die hevig snikte, en de linker lichtknijpend in het oor van den knaap, sprak hij, goedig droef:

— Harmen, Harmen. De eerste van mijn leering. Wat zal Jezuken zeggen?

II.

Maanden na dien dag lag Harmen Riels in een college van priesters. Hij was de jongste thuis, de vlugste. Nu de zaken tamelijk goed gingen, ware het jammer geweest hem op een stiel te doen. Moeder Rika, de godvruchtige, welke, ondanks zijn kleine en groote streken, geen kwaad van hem kon hooren, hoopte heimelijk dat ze hem eens in den predikstoel zou zien en hoog op het outer in wit linnen en vonkelend brocaat. Vader Riels, voor wien de aarde te koud was waarover zijn vrouw trad, had er zich niet tegen verzet, ofschoon hij bij voorbaat wist dat ze zich dikwijls zouden moeten zeer doen om het studiegeld bijeen te scharrelen.

Toen Freeken Soete, die er toch warmer in zat dan de Riels, van Harmens weggaan hoorde, grinnikte het op zijn driepikkel en stak zijn els nijdiger door het leder.

— Ik hoor u niet, snapte het, en zijn wijsgrijze oogjes loerden venijnig naar zijn bleeken jongen, die zich even uitgerekt had en gezucht, maar dadelijk weder ineengebogen, opnieuw aan het kloppen ging.

Arm Fontje, het was hem te moede of hij nagels dreef in zijn eigen kist.

Is de bloesem van den boom gevallen, de blijvende vrucht schuilt langen tijd heel klein, onvindbaar nietig, in de dichte bladeren, eer ze van rijzende sappen zwelt, groeit, en, een weelde voor het oog, vollen wasdom bereikt en rijpheid. Aldus, na de lief en geurig bloeiende kindsheid, gaat de eerste jongelingschap gedoken voorbij. Oppervlakkige geesten schijnt ze het aanschouwen niet waard.... en toch!....

Harmen Riels werkt hard, blokt geweldig bij dag, en 's nachts, eer hij insluimert op zijn blankbegordijnde bed, dat hem stilaan te klein zal worden, herhaalt, overweegt, droomt... droomt van thuis, van moeder en vader, en, naarmate hij veroudert, van zijn onzekere toekomst. Priester moet hij worden. Zal hij, kan, mag hij? Ze zou het zielsgraag hebben, de goede, die te dezer winteravonduur, nu dubbel naarstig snijdt, driegt en naait met haar medewerkende dochters om de groote vierkante tafel onder de groene papieren lampkap; en vader Riels ook wenscht het als hij daar in het halfdonker eenbaarlijk zeelen oogt en zingt. Priester! Zijn meesters en maten vermoeden niet in het minst dat hij zulke heilige hoop kan koesteren; want buiten op het speelplein en binnen op de bank, ja, tot in de kapel toe, blijft hij wild, dartel en kapoen. Moesten ze hem eens zien liggen, vroom als een beeld op het witte hoofdkussen, terwijl hij waakt, bidt en deugdelijk schreit!...

In de studiezaal zit hij met zijn beenen gekruist onder

zich, net een kleermaker, zijn vingers hard wrijvend over malkaar. En de bladeren vliegen en de boeken. Zijn dagwerk maakt hij in een uur en 't is het beste. Dan leest hij weer, droomt of teekent. O, zoo'n slechte teekenleeraar, met zijn dorre lijnen zonder kleur! Wie kan daar stil zijn en braaf? En ook de andere leeraren weten luttel buiten het gedrukte; weinigen spreken tot het hart. Altijd maar inpompen met welgemeende vermaningen, die het eene oor ingaan en het ander uit. En de boeken ook, buiten enkele verhalen, zijn zoo oud, koud, en afgemeten wijs.

Op de wandelingen worden ze in een kudde haastig gedreven en gedruild. Het natuurschoon vliedt voorbij, onopgemerkt. Zelfs het gebruik der moedertaal wordt verboden. Gelukkig af en toe een flinke kwaperterij, waarvoor hij boet met uren, dagen, maanden straf. Dat brengt afwisseling. Over het hoofd van den bewaker heen tuurt Harmen Riels door het vierkante venster boven in de zaal of er van daaruit licht, lucht en leven zal komen. Doch dat mijmeren, dat opkomend vrijheidsgevoel, vindt hij vaak uit den booze, valt angstig weer op zijn boeken, blokt en vergeet.

Gezond blijft zijn lichaam, rein zijn hart. Spijts alle beklemming, spijts stof en ijs, schiet hij op, gloeit en stoeit.

Hij speelt, springt, dartelt midden zijn makkers, die van hem houden om zijn rondborstigheit en durven, dikwerf bestraft, en niet langer spotten om zijn te kort wordende broekspijpen en sleetsche ellebogen. Hij schopt den bal met zijn rosse schoenen, waar een zool van loshangt en glanst van zweet.

Daar wordt geroepen: Harmen!

Hij moet in de spreekplaats, en bij den jongen overste, die, alleen, hem gansch begrijpt, vindt hij Rika Riels, zijn brave mooie moederken, rozigrood blozend, zonder rimpels in haar voorhoofd, en ze bemerkt eerst niet hoe

gehavend hij er uitziet en schreit van welgezindheid. En hij vliegt het vrouwken om den hals, kust beide haar kaken, en lacht ook en schreit. En dan haalt ze de lijnwaden beurs voor den dag, en telt, met briefkens, die zij zorgvuldig openspreidt, en zilverstukken klinkend een voor een, reeks bij reeks, het zuurgewonnen geld van zijn trimester.

— Hier nu, jongen, voor u, zegt zij, terwijl de overste, ontroerd, afteekent; en ze reikt Harmen den korf, zwaar van appels en oranjen. O, een moeder!

En een anderen keer wordt hij nogmaals in de spreekkamer ontboden. Maar de overste wacht hem alleen, met een open brief in de hand, en meldt dat hij gauw naar huis moet, dat zijn vader ziek is en berecht, en... ja, hij moet gauw weg, met den eersten trein. En den brief krijgt hij niet te lezen. God, zal vader nog leven? Op het dorp ijlt hij gejaagd, groet geen menschen, en wie hij ontmoet wendt zijn hoofd van hem af. Daar is het... Hemel!

De luiiken dicht, een brandende lantaarn bij de deur. Vóór een eenvoudig wit bed knielt Harmen Riels met bedekt gelaat en weent.... en, als hij opstaat, kust hij op het voorhoofd den eerlijksten man van de wereld.

Na de begrafenis keerde hij gebroken naar school terug, en was geen kind meer.

De eerste maal dat zijn moeder hem bezocht en betaalde, gaf de overste haar honderd frank terug. Een oude, witijzeren vingerhoed weet best wat Rika Riels gedaan heeft voor haren student.

En ze wist nu dat hij geen priester zou worden. Ook dit doorstond ze zonder klagen. Ze voelde dat haar zoon smachtte naar wereldsche wetenschap, naar kunst, en luid leven onder de menschen. Zou ze het hem niet gunnen? Harmen kreeg vrijen keus, wikte en wachtte een tijdlang, besluiteloos.

Zijn dorre schoolboeken bleven opeengestapeld in zijn

koffer. Den zoelen zomer zwierf hij om, bij licht en schaduw, door velden, weiden, bosschen, drinkend, in jolig geneuchte, verwen en geluiden. Liefst lag hij ergens aan een kant, alleen, in het overlommerd gras, snuifelde gretig de geuren op, hoorde boven zijn hoofd de krieuwelende kruinen ruischen, volgde de wolken, hoe ze drijvend zich vervormden en verkleurden beneden de laaie lucht, waar het blauw zuiver wou staan boven den goudwazig wemelenden zonnebrand. Mocht hij zijn leven lang dieren schilderen in bewegelijke lucht, koeien als die gevlekte witroode daar, met naar hem toegekeerden kop en gebogen gloeirug! Mocht hij goud gieten uit die schelven, zoo weeldewarm! Mocht hij steeds vóór zijn doek zitten, met om hem heen landsche kinderen, gapend schoone modellen. Rusten wou hij nu, aan niets denken, niets zijn, niets worden, droomen slechts.

Maar de tijd valt kostelijk.

Aan een vak moest hij zich wijden, dat zijn eigen bestaan verzekerend, dit zijner familie zou verdeftigen. Oswald en Irma waren nu getrouwd en ver. De andere kinderen bleven bij moeder, werkend voor den winkel. Indien hij dokter werd, hier op het dorp, wat zouden ze in achtung stijgen bij de bureu, en wat een voordeel voor den verkoop!

Telkens de bemoeizieke onderpastor aan huis kwam, herhaalde hij:

— Vrouw Riels, een genesheer wordt geacht, kan trouwen zoo rijk hij wil. Zeg het hem.

En Rika zei het. Doch, schilderend en studeerend, liet haar zoon ook den winter voorbijgaan zonder een besluit te nemen. Dikwijls trok hij naar de stad, bezocht musea, kerken, bibliotheken; kocht verwen en boeken. Op de prondelmarkt had hij zich een bijbel aangeschaft. Met die bijbel trok hij des Zondags naar de achturenmis, en las er in, ook onder het sermoen van den onderpastor, die gaarn uitviel tegen het werkvolk uit de stad. Na den

kerkdienst ging hij, met Fontje Soete, gezellig, wandelen en zitten in den hof van den burgemeester.

Fontje was altijd even bleek, magerder nog, en als 't ware gekrompen; minder nu dan Harmen, die in kleur en fleur rijzig recht was opgeschoten tot een flinken manskerel.

Schuilend in het malsche groen, op de bank dichtbij den blanken bal, van Colomba! rookten ze allebei, de gedwongen schoenmaker traag, de kunstenaarstudent rap, de eene pijp na de andere. Wijdbeende strekten zij zich uit, rustig, zalig. De frissche lucht, de stilte, groen, goud en geur prikkelden hun wezen, en hun vriendenhart bloeide open, in los gekeuvel.

Fontje sprak over de makkers, in het lot gevallen, die soldaat mochten zijn. Hij ook had zoo graag weer de groote stad gezien, den stroom en de haven. Eénmaal slechts was hij daar geweest bij verre familie, van moederszijde, en die was rijk, rijker dan de burgemeester zelf, want het kasteeltje hoorde hun toe. Neef Reimond was wapenschilder aan het hof, weet ge? Bij dien grooten man was Fontje met Holvoet, den timmerman, ontboden geweest om een en ander op te knappen in het hotel. Ze hadden er weinig meer verdiend dan op het dorp, en het eten was er, om de waarheid te zeggen, maar schraal. Maar het was toch een eer, voor Holvoet... Soms kwam er hier een juffer over, ook van de familie, en die was schoon! Lijnen, Harmen, als een jong Lieve-Vrouwken!

— En ik, die zoo graag teeken, besloot Fontje. Harmen, schildert gij veel, tegenwoordig?

Harmen zei:

— Ik schilder en zoek.

Trouwens, hij wou een anderen weg op dan velen, omdat hij anders zag. Meer licht in de verf, meer trilling; sterker leven in de lucht; ruimte waarin ge kondt roeren en wandelen. Hij had dit gevoelen geuit in bijzijn van Peter Anslo, een beroemd beeldhouwer, die tot hem

gesproken had, eenvoudig, genegen als een gewoon goed mensch. Riels, had die gezegd, ge moet eens te mijnent komen, op mijn buiten.

— Zult ge gaan? vroeg Fontje.

— Zeker zal ik.

Fontje stelde nu vraag op vraag: Hoe bekomt men okergeel? Wat is zeilsteen toch eigenlijk? Hoe maakt men poeder en electriche lampen? Kan men de wolken niet verjagen, regen verwekken? — Van schoenmaken geen prik. Harmen antwoordde met wat hij leerde uit de boeken. En al wist hij doorgaans geen bescheid, zijn teedere makker vroeg eenbaarlijk, en luisterde, bewonderend, als een kind naar een sprookje.

— Gij hebt alles wat ik hebben wou, zuchtte hij bijwijlen. Het kwam van diep.

Dan opeens, fier:

— Weet ge wie het vuurwerk opsteekt, te kermis?

— Neen, wie zal het?

— Ik, Harmen. Het zal schoon zijn.

Zon viel op den rozenstruik, vóór hen. Uit de eschkrui regende zilverklaar gefluit en gekweel. Voorzichtig brak Fontje een twijg uit het hout en trok allerlei figuren in de aarde.

— Wat beteekent dat? lachte de student.

Zijn bleeke vriend deed geheimzinnig, wachtte.

— Bemerkt ge 't niet? sprak hij dan. Het zijn mijn molenstaken en bommen . . . Stil nu, Harmen, kom wat verder.

Bij de mouw leidde hij hem achter de bloeiende seringgen.

— Sst . . . kijk.

Een djent roodbruin vogelken, kleiner, fijner dan een musch, met een heusch kopje en een wipstaart, streek op den struik neder. De twijg, waaraan het mooiste knopje wies, beefde onder zijn spannende klauwkens.

— De nachtegaal! fluisterde Harmen.

— Ach, kijk toch . . .

Het beestje helde flink voorover, zijn staart omhoog, en met zijn pinkelende oogjes blikte nieuwsgierig naar de versche krabbelingen op den grond. Flrrr . . . daar vloog het neder, hupte weg en weer, wrong zijn hals, fraai als een juffertje, rustig, lustig, en wip! zat opnieuw op den rozelaar. Vroo zette het thans zijn keel open en zong en trillerde heerlijk in de zon.

Ei ja, de nachtegaal was 't.

De vrienden, achter de tronken, hielden hun adem in, totdat het liedeken uit was, de vogel heen.

— Ik wist wel dat hij komen zou, pochte Fontje.

En Harmen, juichend:

— Dat is de schoonste les die ik ooit heb gehoord.

Toen ze terugkeerden naar hun plekje, luidde het negen kloppen in de kerk.

Fontje zei:

— Wat doen de vogels in de stad?

Bitter antwoordde de student:

— Kwijnen in rijke kooien.....

Ze kregen het over menschen, die ook hun volle leven niet leven. Wat hadden ze van zon, bloemen en zang, de fabriekwerksters ginds, wegterend van ellende, zoo ziekelijk wasgeel dat Harmen, bij het eerste gezicht, onwillekeurig gedacht had aan zonde en straf?

— Dien kwaden blik op het leven, heb ik medegebracht van school, sprak hij. De vrouw is goed, Fontje. Geloof me, die een moeder hebt.

Vervolgens, zich opwindend:

O die dwaze preek, welke we daar hebben gehoord, die onkristelijke onderpastor, uitvallend tegen geloofsbroeders beter dan hijzelf. Jezus heeft zoo niet geleerd. Jezus was een andere. Neen, Fontje, ik spreek niet te ras, te hard. Kom zitten bij me, en luister, hoor wat hij zegt.

Riels, zijn bijbel openslaande, las uit Mattheus:

En Jezus, de scharen ziende, is geklommen op eenen berg.

De stoute, menschelijk diepe, goddelijk verhevene bergpreek.

In de zacht meetrillende morgenlucht klom zijn stem plechtig, begeistertend.

Fontje volgde moeilijk, raakte in de aankomende hitte eenigszins verstrooid.

De student las door tot het einde.

Zijn vriend zat reeds lang met zijn oordeel gereed.

— Dat moest schoon zijn, sprak hij droomerig. Hij hoog op de kruin, en al dat volk rondom hem. 'k Wou dat ik dan ge'eefd had, in de bergen.

— In de bergen, reikhalsde de andere.

Dan, opstaande, met een zucht:

— De leering is laag gedaald.

— Het is niet goed daar zoo diep in te gaan, Harmen . . .

Kijk eens naar Lotteken Seys, over t' uwent . . . Ja, ja . . . gij moogt studeeren en schilderen. Maar ik zal het vuurwerk opsteken . . .

Ze traden buiten de traliepoort en scheidden.

III.

Wie was blijder dan Harmen Riels, den dag van zijn bezoek op Kastanjenweelde, het buitenverblijf van Peter Anslo? Gejaagd, wijd schrijdend ging hij er heen; dansend, fluitend kwam hij terug, en de verre boomenweg lag hem niet hoog genoeg, scheen hem te kort.

Was niet de groote beeldhouwer hem, den niemand nog, tegemoet getreden tot aan het goudlansig zwartijzeren hek, en had hij hem, uren later, geen uitgeleide gedaan, een heel eind weegs? Saam hadden ze gegeten, cigaren gerookt, wijn gedronken en gesproken, eenvoudig, hartelijk als vader en zoon. Het kasteeltje binnen en buiten, vol raars en schoons, de weidsche hoving, het werkhuis, zijn liefste bloemen, zijn eerste teekening en zijn laatste beeld, alles had Peter Anslo hem afgetoond met een handgebaar of

hij zeggen wou: Werken maar, kerel; dan komt alles vanzelf. En over de doeken, welke de jongeling thans weder op zijn rug droeg had hij een woord geuit, een woord, o, maar Harmen zou het de olmen niet zeggen, noch de spreeuwen op den akker, doch zijn voeten huppelden over aarde en gras, en zijn glinsterblik omvatte het roodwordende landschap, beneden en boven: alles was zijn! Bij de lage driewoonst nevens zijn huis, vooravondlijk grijs, zag hij de dorpsjeugd saamgeschoold.

— Ze is daar, zeiden ze, zie, de zotte.

In den voortuin immers leunde Lotteken Seys over het eerste poortje.

Zedig was ze gekleed, in het effen zwart, zindelijk nog als in de dagen toen haar vroolijke geest onbevangen stoeide, zonnigheid gooiend en galm in het stille leven der oudersche jonge dochters. Haar glimdonker haar lag netjes nedergestreken van weerszijden, de witte spleet in het midden. Boven haar voorhoofd reikte haar moeders zware bril met de groote glazen gekkelijk omhoog. Daaronder keken haar oogen wild, haar scherpe neus nog scherper uit. In haar hand hield ze een roslederen gebedenboek.

Enkele mannen op straat stonden het tooneel mede af te loeren.

— Lotteken, riep de eene, wanneer gaat ge nu trouwen met den smid?

— Lach niet met den smid, sneed haar stem, lach niet, Trofaas; uw ziel is veel zwarter dan zijn aangezicht. De bengels lachten luidop; de groote menschen mede. Trofaas poogde een woord tegen te roepen, doch Lotteken had reeds haar boek opgeslagen en wandelde, kaarsrecht, met haar rug naar hem toe.

Op dat oogenblik kwam Harmen Riels, blijstaps, de baan neder. Alsof ze zijn gang verstaan had, keerde de zinneloze zich om.

— Harmen Riels, riep ze, en haar stem galmde vreemd in den avond. Zijt gij het?

Vlug toetredend stak ze, om het schemerdonker te doorboren, den bril nog hooger boven haar oprimpelend voorhoofd.

Hij antwoordde niet dadelijk, wou voorbijschuiven.

— Harmen Riels, dreigde ze met opgestoken magere hand, ge moogt niet schilderen. Ge moet missionaris worden.

— Maar, Lotteken, sprak, om iets te zeggen, de vroohaastige jongeling. Hoe kan dat? Ik heb geen baard.

Bij de omstanders verwekte die spreuk een gedempt gekicher. Lotteken keek even versted. Spoedig echter, haar gezag heroverend, beloofde ze op plechtigen toon.

— Geen baard? . . . Ge zult den schoonsten baard krijgen die er is. Maar ge moet naar het missiehuis. Geen schilder worden.

— Kan ik niet beide tegelijk zijn? verdedigde zich Harmen, als was het hem ernst.

— Niemand kan twee heeren dienen, klonk het verontwaardigd.

In den luisterenden kring nam de vroolijkheid toe, naar mate zij zich opwond.

— Zeg het hem maar, hitste Trofaas haar op.

— Zwijg gij, viel het meisje uit. Gij hebt nooit iets anders gediend dan den duivel op een biervat.

Dat was er eene van Lotteken, uit haar klaren tijd.

Van het schaterlachen er door uitgelokt, maakte Harmen Riels gebruik om weg te komen. Hij richtte zich naar zijn woning.

— Missionaris, vergeet het niet, hoorde hij uit de duisterende groep hem nog achterna roepen, en, leuk, met een hoofdknik, trad hij in huis.

Door den winkel schreed hij in de groote vierkante keuken. De lamp was nog niet aan. In kring gezeten, hielden Nand en de vrouwen daar, stil genietend, een poosje rust. Harmen wierp zijn pak op tafel.

— Moeder, juichte hij meteen, Peter Anslo laat u groeten.

— Gij hebt de voordeur opengelaten, zei Liesbeth, en, opstaande, ging zij ze toedoen. Teruggekomen stak ze licht aan.

— Zoo, sprak Rika, blij glimlachend, Peter Anslo laat me groeten.

— Ja, antwoordde de zoon. Hij heeft naar u gevraagd. Nu eerst bemerkte hij, naast zijn jongste zuster Anne, het kalm mooie profiel van Tine Salmon, de zestienjarige dochter van den rijken verwer. Bij een fijne gelaatsnede had het meisje prachtige zwarte lokken, en, onder haar donkere wenkbrauwen en wimpers, schitterden inblauwe oogen. Den jongen kunstenaar viel het op hoe merkwaardig sterk zij geleek — in getemperden toon, natuurlijk — aan een groot dichter wiens jongelingsportret hij op Kastanjenweelde had bewonderd. Het docht hem bijwijlen dat haar blikken de zijne vermeden en zochten, en, bij zulk straalontmoeten, sloeg een zonnige warmte door zijn wangen.

Jolig pratend met zijn broeder en zusters, die benieuwd vroegen naar zijn gevarenissen ginder, knoopte de jongeling zijn doeken los.

— Houd eens vast, Anne, verzocht hij, een schilderij opstekend. En gij ook, Lene, houd eens vast. Meer achterwaarts.

Hij zelf hield de lamp hoog bij.

De vroolijke schijn verlichtte beide tafereelen: breed ontworpen landschappen vol kleurige klaarte en leven, het eene met een houten molen in wind, het andere een tarweoogst.

— Prachtig, oordeelden de zusters, reeds gewoon aan zijn doorborstelen en geweldigen verfgloed.

Tine keek even verbaasd, met meer liefde naar den maker dan naar zijn werk.

— Nietwaar? kreet ook Harmen, vol vuur. Peter Anslo heeft het gezegd. De groote Peter Anslo.

— Jongen toch, juichte Rika.

— En nu, moeder, vervolgde hij met klimmende geestdrift, nu weet ik wat me te doen staat. Ik word geen dokter. Ik wil schilderen, niets dan schilderen!

Meer en meer geraakte hij vreugdig opgewonden door zijn eigen woorden, en daar zijn oogen zich vermeiden in den afglans van zijn kloeke scheppingen, bespeurde hij niet dat zijn plots ontwelde verklaring heel het gezin had geslagen met droefheid en teleurstelling.

Hoezeer ze allen van hem hielden, meevoelend voor zijn kunst, vreesden ze toch hem te zien opgaan in een beroep, dat hemelen belooft en vaak een broodkant weigert. Zouden al hun opofferingen nutteloos blijken, Harmen verloren loopen?

Anne, Lene, Liesbeth, de zusters alle braken in snikken los; Nand zag treurig. En Rika Riels, och arme, dat is nu haar loon, na haar beproevingen en vroom verdragen. Een trotsch woord van haar liefsten zoon verijdelt al haar overleg; zijn luide blijdschap perst tranen uit haar grijsblauwe oogen.

Harmen bemerkt, voelt, vermoedt het niet. En de eerste welke hij, bij het opstaren uit zijn zalig mijmeren, ziet weenen, weenen in moeders huis, is Tine Salmon. Wat smeking in de blauwe ziel van haar kijkers! Wou hij maar dokter worden!

— Jongen, zei Rika, wat denkt ge toch? En wij, die op u hoopten.

Ze schreide stil door.

Het was Harmen een steek dwars door het hart.

— Krijsch niet, suste hij, en met beide handen streek hij haar beweende wangen. Krijsch niet, moeder. Gij hebt beter verdiend. Maar het beste dooden wat in me ligt, dat kan niet.

Plots dan:

— O, wees gerust. Wie kan wat ik kan, geraakt eerlijk door de wereld. Mijn stuk brood zal ik altijd winnen en de boter op het uwe.

Om zijn oogen lag een glans van trots en teederheid tevens.

— 'k Weet wel dat ge goed zijt, zei Rika. Maar 't valt lastig.

Opnieuw streek haar zoon haar zachte kaken, en raakte met streelende vingers haar dubbelkin, zoodat ze liefdevol opblikken moest.

— Moeder, sprak hij, kijk in mijn oogen en betrouw. Peter Anslo heeft het voorspeld: ik zal slagen om u. Hoe zoet rees die glimlach over Rika's bloeiend oude wezen; en hoe fijn, hoe fraai trilden die twee parelen in de hoeken van haar oogen!

— Tine, zei ze, dat is nu mijn jongen. Zoo, en niet anders. Harmen, Harmen, ge steekt weer in uw broeksken. Stout kind.

Zijn gloeiend hoofd hield ze in haar armen en kuste hem, heel zacht.

IV.

Den wintertijd kwam Tine Salmon kijken hoe het vorderde op Harmens doeken en in zijn hart.

Ijde zij binnen, witbesneeuwd, hoorde hij haar stem, die makkelijk klom van niet zeer diep, maar helder mooi, wierp zij, bij het heengaan, haar blauw-en-groen geruiten sjaal in sierlijke beweging om haar schouders en welig zwarten kop, dan sidderde door heel zijn wezen een vreugd die geen Lente vroeg om een zonniger droom.

Tine lonkte alle vensters in om uit die speelsche spiegels te vernemen hoe lief ze was. Wanneer Harmen sprak en dwepend uitzong over schoonheid en kunst, luisterde zij, schroomvallig, fijn verstopt als een piepemuisje. Bij regenachtig weder, twee dagen achtereen, was ze binnengeslopen in het eerste poortje van de driewoonst, omdat Lotteken

Seys uit haar duistere ziel zoo klaar zag in die van anderen. Vermoedelijk had ze er vernomen dat Harmen Riels noch vrijen, noch huwen mocht, en de uitspraak sterk betwijfeld, alleenlijk dewijl ze 't anders wenschte.

Arm Lotteken, haar spreken kwam haar duur te staan. Den onderpastor onderbrak ze in volle sermoen, en, dezelfde week nog werd ze, geboeid, met loshangende lokken en, schuimwit op den mond, door de twee veldwachters op een rijtuig gesleurd en weggevoerd. Bijwijlen duikt dit beschreielijk tooneel vóór den schilder weer op. Hij draagt deernis in zijn gemoed om Lotteken, die nog leeft misschien en zingt ergens, buiten de zon.

Dan echter was zijn hart te jong voor langen weemoed. Toen het eerste sneeuwkllokje zijn kopje uit de aarde loste, bloede en arm aan bladeren, zocht hij een naam voor zijn gevoel. Een vertrouwden vriend had hij noodig, en, nu het begon te spruiten in hun heimlijken hof, bevonden schilder en schoenmaker zich daar dikwijls te zamen. Zwelgend in weelde, verhaalde Harmen van een grillige bloemenfee, ruischend door zijn leven als wind, regen en zon. Met vuurlijnen maalde hij haar haren, haar oogen, haar vlugge neusvleugels, haar fijnen mond. Hij roemde den zwier van haar leden, wist wonderen van haar gang. Over haar mooi-zijn uitbundig, over haar rijkdom karig, over zijn dwepen onuitputtelijk. Maar dat ze Tine hiet, en Salmon, daarover geen woord.

Fontje, gedoken in zichzelf, met zijn klomp opduwend versch de rossig bezongouden aarde, luisterde zwijgzaam toe, en, weeker geworden, zuchtte om wat hij niet benijden wou. Dan ging hij liggen over den grond, en, met zijn vinger, teekende er in mulle trekken, een slanke vrouwen-gestalte van den hoofde tot de voeten uit.

— Zoo'n meisje zou ik willen, glimlachte hij, weder opgericht, wijl zijn bewegende schaduw den ijdelvorm beroerde.

Harmen Riels bevroedde de armoede van zijn vriend.

Beschaamd om zijn eigen overvloed, sloeg hij trouw-
kameraadlijk zijn arm over Fontjes schouder.

— Kom, zeide hij, we gaan eens zien hoe laat het is; en, door het donker hout opnieuw in het klare, wandelden zij tot bij den witten zonnewijzer, het meesterwerk van een schoenmaker . . .

In de jonge schuchtere Lente, die minniglijk knopt en bloeit met wit, zachtroze, bleek, blauw, reingeel en fijn-dooraderd glinsterig groen, heeft de zon nog geen bloed voor rozen, pioenen en kollen; de korens wuiven nog laag en week en heel de aarde met haar loofdonne boomen is slechts een fraai in perken gelegde tuin. 't Is de tijd van droomen, dwalen, neuriën, het verlangen naar het lokkend verre, het gelooven in een land van belofte. 't Is de bloem die wast vóór zomer, smachtend naar hemelvuur, en die, nooit rood geworden, verslenst en valt . . . De rosse maan des uchtends week vóór de zon. Hooger dagen rezen warm en klaar. Mooie morgenluchten, grauwe, grijze, rozigblauwe, rosroode, teederwitte, oranjevlammige, met allerlei wolken, balken en sploten; morgens met mistzilver, morgens als hemelvlaggen, dansten mede op des schilders rassen tred, schemerden vóór zijn oogen, daar hij, met zijn schetsboek, het land introk op jacht naar indrukken. De wiedsters zongen liggend in de vlasvelden, de hagedoorn bloeide in tuilen, de korenhalmen waaiden over, wilden hem houden. Boven de eigenste weidegracht, langs de wilgetronken, waar hij het wakker blinkend ijspauwken had zien wippen te wintertijd, hing thans een bruine vogel op lompen vleugelslag en riep: koekoek. Op een klaren Junimorgen, vóór dag en dauw opgestaan, stapte Harmen Riels van den veldweg af in een prachtige weide, welke, evenwijdig uitstrekkend, twee bosschages verbond.

Over de ééne boomengroep was, uit zijden sluiers en rijkrozig wolkgebloci, de zon gerezen, alles bezielend met zuiveren schijn. Den blauwen hemel boven haar door-

brandde ze met vloeiend vuur tot striemen geel en groen, en, op de ineenuischende kruinen der welige olmen, esschen, beuken, eiken en purpere popels, wierp ze een macht van schilferend zilver en meebewegelijk goud. Schoon in den zweef der schaduw, die, ver neergevallen, langzaam optrok, stegen hunne stammen frisch-donker boven het kruiperig kreupelhout. Hier en daar blankte een ranke berk; een reeks leniglooverige wilgen zette den boschrand af; en, één drijf met de boordevolle beek, stroomend uit het kerkkoele naar het warme licht, woeien, door paarlenglinstering, lisch, biezen, halmen en bloemen, woei de gansche weide als malsch jong koren naar de overzijde, in heller pracht van mild beschenen boomgewaai.

Een berg teerblauwe vergeet-mij-nietjes woerde bij het water; het krioelde alom van laaigele ranonkels; over de vonkelroode fijnharde robijnen der opgeschoten wilde zurkel, neeg temet het witte sterrenhoofd eener windscheppende madelieve; maar, hooguit, met hun vette verwen, rijker dan de fraaiste meerschbloemen, bloeiden en glommen de ros wit en zwartwit gevlekte, de grijzige, rozige, bierbruine vaarzen, koeien en kalveren, staande en gaande, alleszins gekeerd, kopneder, kniediep in de veelte van het voeder. Ze gingen, elk haar gang, gebogen. Geene loeide geeuwerig op, noch liet zich door den schilder verschuven. Rustig, als wie daar recht op heeft, genoten zij, ademend, grazend, de frissche dagweelde en den zomerschen overvloed.

Draaide er eene dichtbij, een blijheid was het om te zien hoe, van haar pezeligen staartborstel om haar scherp rug en ronden hals, tot aan hare nesche neusgaten en kwijlmuil toe, een smelterige lichtlaag speelde, een zachte zilverglans, waarachter de kleuren aftemperden, tot, beneden spreidend, verreweg, haar duister beeld ging roeren over het geluwgroene grasgespeier. Ei, het goedig ruwe rund, in zijn bontheid schooner zelfs dan het gladhuidig éénverwig fiere paard!

Harmen Riels voelde gansch dit grootsche landschap weerspiegeld in zijn ontvankelijk gemoed. Er vervloog geen vliender, geen hommelbij, er bengelde geen dauwdrop aan een halmtippel, noch een spinnetdraad verdoofde kortstondig van glans, of in zijn helle, felle kijkers en in zijn wonderinnigste wezen roerde en rilde alles mede.

Bewust zag hij zichzelf koning in dit rijk, ziel van die natuur. Die stoffelijke schoonheid was hij meester. Zijn stoute verbeelding verleende hem het vermogen haar versterkend of verzachtend te verhoogen, en tot eeuwig leven te herscheppen, naar aard en eisch van eigen geesteskracht. Enkele lijnen, enkele penseelstrepen en de indruk stond vast. Het lag daar voor het grijpen. Doch in de bewustheid van zijn groeiende sterkte, in zijn jeugdig zeker zijn over tijd en toekomst, wou hij thans zijn kunstenaarschap vergeten en alleen maar genieten als een blij jong mensch. Palet, doek en verfdoois wierp hij neer, en, daar zie, strekte zich uit, vlak in het gras en de zon. Met zijn ellebogen hoekig in den grond, zijn handen op zijn kaken, lag hij daar, onder zijn grofbiezen hoed alzalig, te loeren en te luisteren. Wat een weelde, wat een naarstige luiheid!

Spelend in het gebladerte, waren de vogels aan het tjiipen en kwieten, aan 't lief-lawaaïen uit louter lust, als frischgewasschen kinderen, puur omdat de dag zoo schoon was en hun bek naar leutige geruchten stond. Of ze het hoorden van het éene bosch in het andere? Misschien. Gansch duidelijk echter klonk het fluiten van een zwarten merelaan, die in de zonnige open kruin van een populier gevlogen, bij de beek, zijn lied kwam leeren. Hij kende het nog maar half en zei gedurig: 't springt een puit uit, 't springt een puit uit, niets meer, en wachtte dan een beetje, lonkte naar omlaag en lachte, daar hij het zoo gek vond van dien kikker. Aan de overzijde, in de schaduw, zat zijn broeder, smoordronken van liefde, te tateren en zabberen tahühähàu, dat hij dit wou, en dat hij dat zou, en altijd maar zoete-zoetezoetedoen, daar kwam

geen eind aan. Die kerel! Terwijl hij zoo doorratelde, viel de nachtegaal aan het orgeltooveren in alle tonen, trillerend hoog en diep, wekelijks traag, of rap, luid. Hij tokkelde temet op de fijnste zilversnaren, om klaar uit te klagen weelderig wee, en vlug huppelend neer te buitelen in een wilden stroom van wonderbaar geluk. En nu lag hij, met gulzige graagte te gorgelen, als in water. Opnieuw dan rees hij, rijk en trotsch. Maar hoe machtig ook van keel, toch kon hij aan den leeuwerik niet, die lierlikerend, tierend, tierend, gelijk een vlammekeken in den hemel klom, en, heerlijk alleen, duizend zotte vreugden uitjubelde door al de bazuïntjes van zijn laaiende ziel. Al hooger ging die, immer hooger, totdat hij in het witste blauw hangen bleef, smeltend in vuur en zang. Voortzingend nog, daalde hij, daalde gauw, en, zwijgend plots, zweefde op breed uitgespreide vleugelkens in eerbied en liefde op de groenende aarde terug...

Alzoo Harmen Riels daar baadde in het licht en sterk geneuchte, hoorde hij op de zachte zoden de voetstappen niet van wie hem behoedzaam naderden om hem te betrappen in bezigheid.

Daar kneep hem iemand in het oor.

Harmen schrikte op. Zijn jongste zuster was het met Tine Salmon.

— Foei, riep Anne, verwijtend, terwijl ze van het gras zijn doek opkeerde, nog onbemaald blauwwit blinkend in de zon. Is dat alles wat ge van morgen gedaan hebt?

— 'k Wou de vogels schilderen, lachte hij.

— De vogels, hoezoo?

— Ja, wat ze zingen.

Hij was opgesprongen, vlug, en wees, langs de schaduw van een rijke witte wolk, brandend in het goud, den kleinen klimmenden jubelaar.

— Luistert, riep hij, wat een trilslag, wat een geweld!

— Hoe het kettert, juichte Anne hem na, en mede maakte zij toewuivende gebaren.

Tine, onverschillig voor hun luidruchtig bewonderen, hief en wiegde zich, in bevallig rhythmisch bewegen, herhaaldelijk op haar teentoppen, en geeuwde licht.

— Ik hoor geen vink uit een musch, zei ze. Een duif ken ik, en een pauw, ja, en een kanarie, als hij in een kooi hangt.

Dat was een van die gezegden die Harmen ineens uit alle hemels gooiden op gekwetste slagpen. En zoo mooi moest de mond pruilen, welke die malheid in den wind wierp.

Anne bemerkte dat haar broeder uitschieten zou; en zusterlijk optredend tusschen beiden, had ze liever den flater half op zich te nemen, dan haar vriendin alleen te laten staan in haar bloote stompvoeligheid.

— 't Is waar ook, sprak ze, met uw vogels altijd! Kijk eens naar Tine; vindt ge ze niet fraai?

Het rijke verwerskind, in het nieuw gedost, stelde zich ten toon. Harmen stapte achteruit en keek, daar ze lief lonkte naar den spiegel van zijn oogen.

Allermooist zat haar het bleekblauw kleed van kostbare lichte zomerstof, smaakvol van snede en uitvoering. Het sloot haar leden knap, en, onder haar korte jurk, teekenden de fijne enkels zich in de natte bottientjes parmantig uit. Haar breede zonhoed, met wapperlint, liet om haar schelmsch gezicht een bruinen rand dansen, die het wit daaronder nog malscher deed opschijnen. En toch, was het uit oorzaak van het verbijsterend schelle licht, of een noodlottig nawerken van haar spreuk van zoeven, op dien zwaren achtergrond van oneindig groen, bij die gezwollen beek, en die heerlijk stralende zonnemacht, leek haar figuur, zoo eng, zoo modachtig popperig, scheen haar tooi te angstvallig verzorgd, haar heele wezen onpassend, valschestemmend, gemaakt.

Onnatuur, houterigheid, geen bloed genoeg, geen roodbrons. Noch eigenaardig schoone gestalte bleek ze nu, noch stoute breede verschijning; geen draagster, mensche-

lijk uitgebeeld, van de hier alkrachtig laaiende levensvolten. Zijn kunst voldeed ze niet, ook niet zijn hart. Hij wou iets anders, iets hoogers, sterkers, op dit oogenblik althans.

— Hewel, vroeg Tine, daar ze hem zijn wenkbrauwen zag fronsen, staat het u niet aan?

— Het kleed is prachtig, sprak hij. Maar ik zag u liever in één tuin dan hier in open weiland.

— Schilders moeten immer afkeuren, zei Anne. Harmen zweeg, en, wandelend tusschen beide, liet hij de meisjes praten.

Hoe zalig ware het hem geweest, midden al dit schoone, zijn hart te mogen uitstorten in een medevoelend hart, om saam verder te dringen in de wonderbaarlijke heerlijkheden van natuur en kunst. Nu geen woord, geen klank daarover.

Anne mocht doen wat ze wou om het onderwerp van het gesprek te verhoogen, haar vriendin viel aldoor terug op mode, hoedenmaaksters, speldenwerkkant, juweelen, mooie stadsjongens, lompe boerendeernen, nijgen en walsen, rijk zijn, rijk worden, rijk staan, rijk doen. Harmen stak het vreeselijk tegen.

— Er is veel armoe bij rijke menschen, sprak hij met nadruk.

Zijn zuster, kleurend, loerde op naar Tine. Zou zij het gevat hebben?

Neen, gelukkig.

— Wat praat ge gek, man, schaterde ze. Onzing genoeg voor een tentoonstelling!... A propos, vervolgde ze, we vergaten u te zeggen, waarom we tot hier kwamen. Vader wou vanmiddag uw werkhuis bezichtigen. Hij wil iets koopen, geloof ik.

— Ik zal thuis blijven, antwoordde de schilder, tamelijk koel. En hij dacht: Meenen ze soms dat ik zelf te koop ben?

Den heelen namiddag arbeidde hij naarstig, nijdig. Toen hij, op het klokgelui eener nabijliggende hoeve, zijn pen-

seelen reinigde, wist hij wel wat hem, uit zijn zoete nietsdoen, naar koortsachtigen ijver had gedreven. Rechtop ging hij huiswaarts, en de zelfvoldaanheid, waarmede hij thans het heele landschap overblikte, was ruim zoo fier en edel als te morgen...

Tines vader was een struisch, blozend, zelfbehagelijk mensch, luidruchtig, gespraakzaam, voorkomend voor elkendeen, goedjonstig jegens den arme. Had iemand hem durven doorsteken dat hij rijk was geworden op den arbeid zijner werklieden, vreemd opkijkend had hij zijn schouders opgehaald, of in een lach geschoten als gold het een grap. Ook de roodknuistige verwers, hoe arm ook, wilden geen kwaad van hem hooren. Salmon was er een die er zijn mocht. Hij verschaftte werk en kon omgaan met zijn volk. Moeder Riels hield veel van den praatzieken, nieuwsgierigen heer, die haar en Harmen meermaals had aangesproken, als hij naar zijn verwerij trok of 's avonds aan de deur, eer hij ter herberg zijn kaartje ging spelen. Fier was ze nu ook, toen zij hem naast Tine in huis zag treden. Met haar naald en een hemdsmouw in de hand, bracht ze hem in vaders oud vlammagazijn, met weinig onkosten voor den zoon in een ruime werkplaats herschepen.

— Harmen Riels, riep de joviale bezoeker van ver; ik moet een paar schilderijen van u hebben, voor mijn salon.

— Tot uwen dienst, meneer Salmon, sprak de jongeling. Ik zal u rondleiden; gij kunt kiezen.

— Graag, klonk het. Tot mijn schande moet ik bekennen dat ik nooit in een atelier ben geweest, al verbruiken we te onzent meer verf in één dag dan al onze artisten in een jaar.

Wijd spalkte hij zijn oogen open vóór al die voorwerpen hem heelemaal vreemd: paletten, penseelen, verfbuisjes, een schetsenboek, twee drie schilderezels, velerhande beelden en vazen, goedkoop maar fraai, in pleister, potaarde, brons en koper; en al die vierkante doeken van allerlei afmetingen, volledig afgewerkt, half voltooid,

pas aangelegd, hangend al de wanden vol, liggend, staande alleszins, deftig in vergulde of gladhouten lijsten, of opgespannen en vastgenageld over een ruw raam.

Wat een kleuren! Het speierde bont dooreen. Daar waren breede beek- en boschzichten, meerschen met grazend vee, een boomgaard met eenden en ganzen, naarstig rootvolk bij gloeiende vlasschelven en kapellen, veldvruchten in alle tijden van het jaar, hoeken van het dorp, in mist, zon of sneeuw, een stille ommegang, een woelige kermis, binnenhuisjes, portretten, alles sterk levend in bewegelijke lucht en licht. Nergens stuitte het gezicht op de vlakke, harde stof. Het was open overal; zoodat de dingen minder uitgebeeld schenen om hun vaste uitwendige vormen, dan om de innerlijke ziel, het er om heen vloeiend spel van klaar en donker. Ge kondt kijken dwarsdoor die natuur, er in wandelen, ademen.

Statig vóór Harmen schreed meneer Salmon van doek tot doek; ging soms op afstand staan, kneep de oogten half toe, als een kenner, trad naderbij, gansch dicht, krabde met zijn nagel op een onevene streep, en was aldoor aan het praten en vragen, dolplezierig, haakuit, haakin. Af en toe daartusschen een plotselinge uitroep, of een kortstondig zwijgen, als dacht hij diep na. Dan, zijn versteld staan bleek van korten duur. Over alles stapte hij lichtjes heen.

— Prachtige beesten, hoor. Ei, dat water ziet blauw! hm, blauw?... Laat eens zien dit: de aardeweg bij den Bonten Os. Waarom glinstert die zon zoo hevig? Aarde is toch zwart of bruin, Harmen. Kijk, dat zijt gij, vrouw Riels. Verdoemd schoon, en gelijkend. Ge moet me ook eens konterfeiten, man, op mijn kantoor.... Alle donders, wat felle tinten, en die stippels en strepen! Op die kast ligt er van alles, roze, geel, groen, purper, bruin. Een kast is toch van één kleur, zou ik peinzen.

— Ja maar, viel Tine in, als het anders was zou Harmen het niet zóo geschilderd hebben.

Rika zei :

— Ik heb lang gedacht als gij, meneer Salmon; maar een mensch geraakt er op den duur aan gewoon. Geloof me, ik leer nog kijken in mijn ouden dag.

— 't Kan zijn. Ik betwist het niet. Doch zeg eens, wat een raadsel is dit? Die kleistering goud op dat zwarte blauw?

Harmen lachte onwillekeurig mee.

— Ziet ge 't niet? 't Is een vuurwerk.

— Dat? een vuurwerk? Nu, als ge 't zegt, ja, inderdaad. Bij god, niemand zou het denken. Die schilderij is mijn, hoor. Ik vraag naar geen prijs. Ik wil de vrienden er mee beet hebben.

De verwer schuddebolde van uitbundige pret. Dan, Harmen op zijn schouder tikkend :

— Ge zijt knap, weet ge, verdoemd knap. Maar in uw plaats was ik liever dokter. Een dokter, zie je... Nu maar, niet stuur kijken, kerel. Een schilder kan het ook ver brengen, als hij gesteund wordt. Neen, geen praat, man, gesteund moet ge worden; anders gaat het niet half zoo gauw.... Tine, wat zoudt ge nog willen, kind? We moeten twee stuks hebben.

Het meisje bleef rondstaren, kon geen keus doen.

— Nu, gij zelf, Harmen Riels, riep haar vader, wat houdt gij voor uw beste?

— Is dit uw gading niet? stelde de schilder voor. Dezelfde grootte als het andere.

— Als mijn vuurwerk, goed...! Een net zicht, waarachtig. Doch die lucht is zoo groot, te groot voor het landschap. Mijn doens, ik sneed er een eind af.

— Juist die hooge hemel geeft diepte aan het vergezicht, zei de schilder. Ik heb het zoo gewild en het blijft zoo.

Rika Riels wou die stoute taal door zachter woorden doen vergeten; doch de goelijke Salmon, ofschoon nog schaamterood, onderbrak haar.

— Laat, vrouw Riels, sprak hij. Uw zoon heeft gelijk. Elk zijn vak. Ik het mijne, hij het zijne. Zend me beide schilderijen, Harmen; en kom, bij het afrekenen, te mijnent een glaasje drinken.

Warm drukte hij den jongeling de hand.

— Ik zal u bij mijn kennissen aanbevelen, beloofde hij nog. En zich tot zijn dochter wendend:

— Tine, blijft ge nog wat bij Anne? Goed. Dag, vrouw Riels. Harmen, veel geluk!

V.

Geluk! Hij kende niets anders, tot hiertoe. Het botte en tierde overal om hem heen, groen en gulzig. Als laaie zon stroomde het over al zijn paden, en lokte. De gouden poort van het wonderpaleis stond voor hem open. Hij had maar binnen te treden.

Edoch, zijn makkelijk slagen voldeed hem maar half. Hij wou niet afhangen van de mildheid van anderen; noch, als vertroeteling der fortuin, zonder moeite zijn doel bereiken. Vooral wou hij zichzelf zijn, zijn eigen wegen gaan, ongebaande het liefst. De vrijheidszin van den kunstenaar, die niet wil teren op de aalmoes der bescherming, maar staan op lastig verworven verdienste, prikkelde hem aan om ieder voordeel verachtend af te wijzen, welk hem maar eenigszins hadde vernederd. Werken, dat was de boodschap.

Het seizoen wies sterk. De zon, in breeden brand de lucht verhoogend, sloeg goud uit vlassen en korens, bloed in de bloemen, brons op de forsche gelaten der boeren, die trotsch stapten door schoongedegen vruchten. Ook Harmen Riels joegen die vlammen tot feller drift. Ziedende jeugd doorbruiste zijn polsen. Opruiend zong zij in den klop van zijn hart. Hij hijgde van reinwellustige over-

kracht, strekte bijwijlen zijn armen wringend voór zich uit, reikhalzend, smachtend, en Tine vergat hij.

Hij ging, hij zwierf de streek af en om. Waarheen? Wist hij het zelf? Geen drie dagen echter kon hij laten voorbijsnellen of hij wou weer naar de bosschages. Het was hem of zijn jongste krachtleven hem daar voor het eerst werd veropenbaard, of, bij verder onthulde schoonheidsgeheimen, hem in dit oord wellicht het wonderbeeld zou verschijnen, dat leefde binnen hem, en welk hij daarbuiten wist te bestaan.

Op een heeten namiddag, dat hij er in de schaduw gerust aan het penseelen zat, werd eensklaps zijn aandacht van zijn werk afgetrokken door een hevig geruisch in de olmenkruinen boven zijn hoofd. Aanhoudend gingen ze op en neder, ritselend bijwijlen laag en traag als toegeschoten zware schooven stroo, wapperend opwillend temet, zoo spannende vlaggen uitgerekt in dezelfde richting.

Telkens feller scheuten, rapper naalkaar. Daar dreigde zijn toestel om te kletsen uit zijn hand, met doek en al. Inderhaast vouwde hij toe, pakte in, vliedensgeree.

Wat een geraas daarboven in het blauwendig groen gebladerte, dat, in massa's opgezweept, krijschend, krakend weerstand bood! Wat een geweld beneden, waar de stormvraag, weisterend in het ijdele, tusschen de stammen doorsneed, fluitend, schaterend verderop! En hoe alles in de weide — gras, water, bloemen — van kleur verschoot! En de velden, wijd in het rond! Zonlicht overal nog, maar dun, vaal, akelig glansloos.

Toen Harmen Riels, in den meersch komend, langs de boomen het Westen inkeek, zag hij, over de gevlekte vlakke, aan den einder, een breede schaduw opgrauwen, welke, ras rijzend, zwol en donkerde tot een machtig wolkenhof, een nakende wereld, waaruit duisternis neder-sleepte en jagende ontzetting.

De wind schoer nijdig over beek en beemd, deed rimpelen het water ginds, en struivelen hier stengels en halmen

woest dooreen. Dof klaagde de donder en een eerste druppel viel, schuinfel.

— 't Zal leelijk doen, dacht Harmen. Met zijn halskraag omhoog, en zijn hoed diep in zijn nek, stelde hij het op een draf.

Op den aardeweg, waar het dikke zand, uitgehaald en opgeblazen, stuivend onstuimig, met stroowisschen en afgerukte twijgen, molenwervelend dreef in de bui, moest hij telkerstond er op bedacht wezen om zijn oogen te bedekken, wilde hij niet blind geslagen worden.

— Waar naartoe? bromde hij in zijn eigen.

— Zijt gij de schilder van Rika Riels? klonk naast hem een vranke, luide stem.

Zijlins keek hij op. Nevens hem stapte een lustig meisje, flink uitgroeïend, met haar blauwe jurk over haar hoofd geslagen.

— De zoon van Rika Riels, ja, die ben ik. En gij?

Tegen den wind op riep ze:

— Ik? Friede.. Friede van Theus Graeve. Het hof hier t' einden de populierendreef. Loop mee naar t' onzent. 't Is het dichtst.

— Dolgaarn.

Eer hij een woord meer kon uiten, ritselden hagelsteenen tegen zijn schildersalm. Het doek wou weg met den geweldigen wind.

— 'k Zal u verlossen, zei Friede, en fluks greep ze het stoeltje. Ook de verfkast wou ze nemen.

— Laat, kind, weerde hij af. 't Zal wel gaan.

— Gij moet het weten, lachte de deern, en, barvoets vooruitdansend door het helsche weder, met haar éene hand op haar hoofd, had ze heimelijk haar leute omdat hij, die haar kind noemde, zoo'n last leed om te volgen. Van tijd tot tijd keerde zij, in het voortijlen, haar schelmsch bedekt blauwrood blozend gezicht naar hem toe.

— Ik ken u anders wel, jokte ze nog. Ik heb een paar keer achter u gestaan, toen ge werktet. Maar mij zaagt ge niet.

Harmen, vlugger nastappend, meende te antwoorden met een scherts; doch nader opschonderend gedonder verdoofde den galm van zijn stem. Of er heele bressen tegelijk losbraken uit de dof-donkere daglucht, gruisdik reeds spatelden de ijsbeiers, met reesemend smeltwater gemengd, door de tierende boomen, pletsten, plakten in den grond, en hoopten hoog opeen in de gapende wagensporen.

Noesch drijvend, gelijk van onder op, beet het koude schroot de vluchtenden in het gelaat.

Al woester rolde de dwarrelwind, huilend, de vruchten plat. Bijwijlen doorkliefde de bliksem, roslichtlaaiend, het zwarte zwerk éenslags van omhoog tot omlaag, zoodat alles in vuur en vlam stond en regen en hagel rookten. Oei, wat een klaarte! Friede Graeve sloeg een kruis. En daar, het buischte en kraakte of de hemel uiteenbarstte, en, wijl ze door den hardgietenden stortvloed de hofpoort bereikten, vlogen de spillen gesplinterd uit de boomen, en, achter hun voeten, scheurde een populier dwars door het hart van het hout.

Een oogenblik nadien snelden zij de woning binnen.

— Elga, 'k ben hier met iemand, riep Friede van achter het schutsel. De schilder van Rika Riels.

Juist weerlichtte het. Bij den wilden wemelschijn, zag Harmen, die de deur weer dicht deed, een andere dochter des huizes naar hem toetreden. Niet grooter was ze, ofschoon aanmerkelijk ouder dan Friede, even vriendelijk, doch stiller, eenvoudig voornaam.

— Welkom op het hof, groette zij.

En, daar boven het ramijsteren der hagelsteenen tegen de ruiten, het schokkedommelen steeds zwaarder dreunde door dak en muur,

— Heere, wat een noodweer, schrikte ze, en reikte den jongeling een kruik toe, met een palmtakje er in gedoopt. Harmen nam wijwater, in zijn dankbaarheid om het gastvrij verleende schuiloord graag mededoende in de

oude vrome gebruiken van te lande. Hij gevoelde zich hier goed bij die menschen, dacht meteen aan zijn eigen thuis. Wat zou Rika Riels nu bang zijn om het uitblijven van haar zoon in zulk een orkaan! Wat zou ze haar kinderen aanmanen tot rampafkeerend gebed! Kijk, daar trapte, in het halfdonker, een bejaard rap vrouwtje de nevenkamer uit met twee kaarsen in haar hand.

— Geef, moeder, zei Friede, en, op den wisschen zetel springend, plaatste zij de kaarsen in de kandelaren op het schouwboard en stak ze aan.

Traag spritsten de vlammen uit, groeiden op, dansten, ontdonkerend vaal de mooie ouderwetsche boerenkeuken, een half licht, treurig flets bij den alles omklaterden vuurschijn buiten, rustiger evenwel en durend.

— Harmen...

Iemand, die tipteenend voorbijschoof, fluisterde hem zijn voornaam toe, zacht, om de biddenden niet te storen. En toen de aangesprokene bevreemd opblikte, ontwaarde hij achter de anderen, eveneens knielend vóór een stoel, die fraaie gestalte, die kastanjebruine haren over den blanken rechten hals, die wonderklare wangen, bij de godvruchtige houding van het meisje, drukkend tegen haar gelaatbedekkende handen...

— Marva, Marva Graeve, ging hij uitschreeuwen in schaamte, jubel en verschot. Marva, het fiere felle kind, die hij in de leering benijd had om haar hoogen gang; tegen wie hij, stoute jongen, gevochten had op het kerkhof; naast wie hij, in de middenbeuk, berouwvol was neergezegen vóór de voeten van den braven pastor! In lang dacht hij aan haar niet meer. Haar beeld was vervaagd in hem, allengskens uitgewischt. Haar naam zelf was hij haast vergeten. Bij het binnenkomen vermoedde hij in de verste verte niet dat zij hier thuis hoorde, dat hij haar zou ontmoeten.

Marva! Had hij alle moeite gehad om dien kreet te weerhouden, hij was blijde nochtans, angstig blijde,

omdat de omstandigheden hem het zwijgen geboden op een oogenblik dat hij niet wel wist wat hij zeggen zou. Ei, het dapper schoolmeisje! Dacht zij nog wel aan het gebeurde, en hoe? Ze wist nog hoe hij heette; doch velen kenden hem hier. Ze had hem gegroet, ja, naar gebruikelijke plicht. Gelijk ze daar neerlag in vrees voor gevaar, den hemel smeekend dat hij haar volk mocht sparen en de vrucht van hun arbeid, was ze van zijn bekommernissen ver verwijderd. Wel was het zoo. Boven had ze zorgvuldig de dakvensters toegedaan, wijwater geworpen op alle kamers en, beneden gekomen, den jongeling gegroet, rustig, heusch, gelijk het behoorde, en gelijk het niet anders kon, om dan haar zusters en moeder te vervoegen in hun gebed.

Alleen rechtgebleven, doch met ontdekten hoofde tuurde de schilder, leunend over de witgeschuurde tafel, door het bestriemddruipend venster. Want al heviger woedde het orkaan.

De randen rondom zaten dikbemetseld met steenen, wit, wak, groot als duiveneieren. En altijd aan, geweldig, rumoerig, kletterde het tegen de ruiten met gierende, brieschende scharen waardoor ge niet zien kondt. Hoe vlogen de ramen niet uit in dien wind, die loeide? Hoe bleef de deur met haar hengsels vast? Hoor, de goten gieten, het water, als bij kuipen, storten van de euzies! Afgerukte pannen verbrijzelden op de schorren, steenen bonsden door de schouw. Het gebouw beefde op zijn grondvesten. Zou het niet begeven, verdonderen, weggeveegd worden, ineens lijk het stond, opgeschept in den razenden luchtstroom?...

Met een ruk vloog de achterdeur open. Met een ruk de deur van den melkkelder. Sissend, fluitend, schormde de wervelwind binnen. Meester in huis, kegelde hij stoelen omver, deed de platen bengelen aan den muur. De hagel huppelde, slierde over den vloer, regenstof spatte daarboven. En vóór weerlicht, donder en wind, vóór al de

ontketende elementen, schreed een boutrechte grijsaard, norsch enforsch, de wankende woning door. Zijn zwarte pet stond diep neergetrokken over zijn voorhoofd; zijn felle neus en kin sprongen scherp uit het bliksemroode wezen, daar hij dol op zijn barbels beet, en onder zijn woeste wenkbrauwen flitste het in het blauw van zijn oogen. Ballend zijn vuisten achter zich, zonder een woord voor vreemdeling of huisgenoot, schreed hij vloekmorrend, stampvoets voor zich uit. Ook de voordeur gooide hij open, wagenwijd, liet zijn vijand van daarbuiten, woelend, joelend, volle kermis vieren door het holgrollende trekgat, en trotsch ging hij op den drempel staan, starend de lucht in, uitdagend pal.

De kaarsen flapperden, doofden uit.

— Vader ... Theus ... om godswil.

De dochters waren rechtgesprongen. De moeder, langzamer opgestaan, hield zich achteraan en sloeg haar handen ineen, bevend van schrik. Doch Elga was de anderen voor.

— Wat doet ge? Een trekgat maken in zulken storm! En gij zelf daar ... Groote God!

— Tut, tut, knorde de oude. 'k Moet zien wat er gebeurt.

Marva sprak niet. Stil ging ze de achterdeur toedoen, en stond weer voor haar bidstoel, gelaten wachtend.

— Vader, kom toch in huis, smeekte Elga. Ge zult u wat op het lijf halen.

De man schudde het hoofd.

Harmen Riels, vol bewondering voor den kranigen boer, die zonder vaar of vrees, nijdig voor het zijne, het onweer wou bekampen als een ruwen indringer, een dief op zijn erf, ging post vatten nevens hem.

— Gaat het over, Theus?

— Mijn tarwe en mijn haver! 't Moet er al aan. En mijn beesten!

Hij beet het af, zonder omkijken, wist niet wie hem aansprak.

Door het gietend water, dat nu, schier zonder steenen, bruisend neerplaste, loerde hij naar de stallen. Daar helde er een uit, over de halve deur, bloot in zijn haar.

— Aernout, schreeuwde de oude, schor, kort, zoo hard hij kon. Aernout, zijn de koeien binnen?

— Ja, vader, galmde het machtig weder.

— Allemaal?

— Ja.

Dieper trok boer Graeve zijn klep neder, grabbelde zijn frak met losse, ijdele mouwen boven zijn borst dicht, en marsch, door hagelbrei en klaterwater, niets ontziende, schreed hij op zijn zoon af. Even bleef hij staan, zijn hand ver uitstrekkend tot een bruske bevel, en samen trokken zij de hofpoort uit, het land in.

— Ze kunnen ginder toch niets verhelpen? vroeg de schilder, die lust gevoelde om op te stappen met die dappere manskerels.

— Weinig, zei Elga. Doch wat wilt ge? Vader bestaat alzo.

— Ja, beaamde de moeder. Kort van stof en gejaagd naar het werk... Laat de knechts maar gauw voor den dag komen, voegde zij er bij, daar ze, even buiten turend, het onweder langzaam zag bedaren.

Van zwart werd de lucht grauw, grijs. Wind en hagelregen, tegelijk opgekomen, drevten te zamen af; en de donder, dommelend de flauwere weerlichten na, verdoofde onvoldaan. Zongestraal, ineens scheurend door meebrandende wolken, viel rijk en zuiver over de natlachende velden en gebouwen, sloeg vlammen uit de plassen en balken lichts in huis.

En allen traden buiten in de frissche lucht, in den troostschijn vol hemelzegen, streelend na het harde teisteren. Ze keken om, schadeberekend, naar de schending, toegebracht aan de woning, de schuur en de stallingen; naar de vruchten, neergestreken over den akker, en bang, verbaasd, naar de afgekraakte en ontwortelde populieren

die, noesch en dwars, de hofdreef versperden. Ook een perelaar was uitgerukt en geslingerd op het ovenbuur, welk, zaalrugde, dreigde in te storten. De angst was echter over, en ging de moeder voort met klagen en zuchten, Friede raapte de grootste der smeltende hagelkeien op en reekte ze, speelsch monkelend, op haar hand.

En bij dit wonnig reingoudwemelen, vol teedere rustigheid, bewonderde Harmen Riels het kloeke ras der Graeves. Geen meisje uit de streek mocht zich in één rij stellen met de dochters van Theus. Zoo welgevormd, fraai van trekken, klaar van vleesch! En zoo sierlijk aangedaan, noch boersch, noch steedsch. Een voorkomen, een taal, een opschik haar alleen passend en eigen.

Van Elga ging een bekoorlijkheid uit, door vromen ernst getemperd. Friede was aardig in haar kinderlijk los bewegen. Doch haar oudere en jongere zuster beide overtrof Marva, de statige, sterke, kalm en edel in een wonderglans van uitstralende jeugd en deugd.

Uit haar fijn rozig wezen, uit de alverwinnende macht van goedheid, die blonk in haar grijsblauwe oogen, kwam iets aardeheiligs zoethuiverig over al wie haar benaderde. Harmen scheen ze zoo onvergelykelyk mooi dat hij, haar aldoor zwijgend aanschouwend, zijn bliken niet ver zadigen kon. Kunstenaar voelde hij haar het éenig heerlijke, waarop natuur, welke bouwt en afbreekt om straks opnieuw te scheppen en nogmaals te vernietigen, mocht bogen als op iets volmaakts. O zoo'n beeld, zijn beeld, het trouweigen schoone, dat hij zocht! Zijn hart rilde en hij was blij gelijk iemand, die een schat gevonden heeft, een weelde voor al zijn dagen.

Toen hij afscheid nam van de vriendelijke vrouwen — terugkeeren moest hij dikwijls en dan zeker een boterham gebruiken en een kom melk — had hij, buiten het hof gekomen, geen oogen om nauwkeuriger de uitwerkselen der verwoesting na te gaan; want in zijn binnenste voelde hij een nieuwen mensch geboren, die blijder nog stappen

zou door een vastere, wijdere wereld. Harmen Riels, bekende zijn eigen van het ras van Theus Graeve, die ginds, met zijn zoon, hoog en rood door de velden schreed.

VI.

Langs den zonnegouden elskant kwam de oude Theus met een vracht klaver voor zijn beesten, een kruiwagen hoog opgehoopt. De schouderband, blinkend van zijn zwartrooden nek, spande voor zijn armen. Zijn handen hielden kloek vast. Het was Harmen Riels, die van de bosschages naar de hoeve afstak, een deugd voor oog en hart den tachtigjarige te zien schrijden barvoets in het vette gras. Het koele kriebelen der halmen tusschen de teenen voelde hij, zinnelijk, mede. Hij kon niet anders, moest naar hem toe.

Wat hij hem zeggen zou wist hij niet; maar gaarn had hij zijn beste tafereel gegeven voor een goeden inval.

Daar streek juist een bonte vogel neder in de bitter-peeën. Hij had nagenoeg de grootte van een ekster. De soort was Harmen onbekend; doch het leek een vlugge vlieger, en het gevederte was fraai.

— Theus, riep de schilder, en de oude hield op met rijden, wat voor een vogel is dat?

— Waar?

— Ginder, op twintig stappen van u.

Boer Graeve loerde derwaarts. Dra, verwonderd en blijde,

— Kijk, lachte hij. Komen die gasten hier nog? 't Is een plauwier... een schoone!

Zijn blikken glinsterden.

— Ik ben dol op vogels, zei Harmen. Het is dwaas dat een mensch niet eens de inlandsche kent. Maar wie kan het ons leeren? Ik heb wijsjes in mijn oor zonder den naam te weten van wie ze zingt. Daar is er een die altijd húhu, húhu doet. Ik heb hem duizend keeren gezocht en nooit ontdekt.... Zijt gij liefhebber, Theus?

— Geweest... Nu word ik wat doof; maar in mijn tijd kende ik ze meest alle, op het zicht en op het gehoor. Ik heb er wat gevonden in de bosschen.

Hij liet de tramen zakken en smakelijk vertelde hij van meezen, weverkens, koninkjes, sijsjes, bloed- en vlasvinken, weduwalen, reigers; van ortolanen, die met honderden afkwamen en gevangen werden, en van korenvogeltjes, die te zomernacht zaten te wiegelen op den top van een korenaar. Maar ook van huisvogels hield hij, van pauwen, kalkoenen, ganzen. En duiven! Wat had hij prijzen gespeeld met zijn wittepen! Peter Anslo, een koeherder van daartegen, had hem, voor het stempelen, de schoonste zegels gesneden uit beste bosboom.

— Peter Anslo, juichte Harmen. De grootste beeldhouwer van het land!

— Zoo, zei Theus, ge kent hem? En hij stelt het goed?

— 'k Geloof het. Hij woont op een kasteel. Een braaf man, die veel voor mij gedaan heeft.

Graeve schudde glimlachend zijn hoofd. Op den goudschijn van zijn herinnering zag hij den koeherder staan snijden en kerven.

— Wat ge zegt... Peter Anslo.

Pratend van wat ze beiden gaarne hadden, werden de oude man en de jonge vriend.

— Theus, sprak de schilder, ik moet u iets vragen.

— Wel?...

— Ge moest mij uw portret laten maken.

— 'k Ben te oud, morde de boer. Versleten als mijn trouwfrak.

— Jammaar, drong de jongeling aan. Ik wil u hebben in uw dagelijksche doening. Al werkend.

Theus' gelaat helderde op.

— Waarachtig, wilt ge dat? Goed dan, omdat gij het zijt....

Harmen Riels schilderde den grijsaard in open lucht, staande in de roode tarwe, met opgeheven zeis. Met

liefde maalde hij hem, twintig jaar jonger, alforsch. En om hem in zijn vuur te jagen, om vonkelingen uit zijn oogen te doen spatten, deed hij hem, onder het teekenen en borstelen, verhalen van zijn goeden tijd, van zijn soldaat-zijn, de duurte, het hard labeur, zijn tochten verre te voet; van de kolenmijnen, waarin hij gedaald was, de smeltovens en de staalfabrieken. Want Theus wist waar vandaan het ijzerwerk komt voor ploeg en wagens. Destijds was hij van alle boeren het best op de hoogte van zijn stiel. Verouderd echter had hij een wrevel opgevat tegen de laatste nieuwigheden, waarmede hij geen weg kon. De tijd mocht vooruitgaan, doch achter hem.

Toen hij zijn eigen beeltenis zag worden op het doek, lachte hij voldaan.

— Zoo was ik na mijn trouw met Truus; oud reeds, maar jong van hart.

Harmen zei:

— Daar komt geen sleet aan een mensch gelijk gij. Ook zonder palet trok de schilder naar de Graeves. Dikwijls met een of ander boek.

Hij was fier geworden. Zijn puntige knevel, zijn krullend baardje en zijn hoog opgestoken bruine lokken stonden hem flink. Niet langer dreef zijn das, en zijn fluweelen vest was uitgeborsteld, als hij optrok daarheen. Dat had hij niet gedaan voor Salmons dochter, noch zou het later doen voor wie ook.

Wat een genoegelijk leven op de hoeve! Hoe gezellig sleten ze daar, des Zondags, in de kamer, den steeds korten achtermiddag. Harmen sprak er van zijn idealen, zijn volk, de moedertaal, de kunst. Hij leeraarde zonder het te weten, zonder het te willen, en het edel zaad, dat hij uitwierp, viel in vruchtbaren grond. Het was bont wat hij zei, en veel, al te veel misschien; maar het klonk eenvoudig, natuurlijk; de leemten latend ruimte voor aanvullende gedachten van wege zijn toevallige leerlingen. Dikwijls

las hij teksten, toonde platen, verklaarde en lichtte, met vlugge teekeningen, zijn uitleg toe. Ook gedichten liet hij hooren, luid en vurig, met innemende stem. Over zijn armen heen keken de meisjes, volgend zijn wijzenden vinger. Ze schaamden zich niet te vragen, te hervragen, en vingen, dankbaar, het belevende woord van zijn lippen op.

Terwijl Friede, omdartelend aan de oppervlakte, de dingen nog luchtig opvatte, bleek Elga de behandelde onderwerpen dieper te doorgronden. Haar nader uitvorschen, haar treffende antwoorden en terechtwijzingen temet, getuigden van een ongemeen helder verstand. Het werd den schilder aldra duidelijk, dat zij, meer dan Truus, de leidende geest was in huis. Ook Aernout schikte zich gaarn onder haar gebied. Alleen Theus keek haar prijselijk werk met kwade oogen aan, als een miskenning van zijn vaderlijk gezag. Soms kon hij er bitter om worden en buien krijgen. Later dan moest hij zelf inzien dat hij ongelijk had.

Op Marva was Elga's invloed wonderbaarlijk weldadig geweest. Haar trotsche inborst, welke bij pozen tot wederspanningheid overhelde, was langzamerhand gelouterd tot goedwilligheid en rustige kracht.

En nu kwam een ander, haar liever nog, die sterke ontwikkeling voltooien.

Zij vóelde wel wat hem hierheen trok, voelde haast wanneer hij komen zou.

O wat heerlijk! In haar bleekbruin kleed, heel mooi, zat ze daar hoog en stil vóór Harmen, luisterde en zag toe; of, even zwijgzaam, kwam ze over zijn schouder hellen, liefdevol zacht. Ze kon hem zoo hemelsch zoet aankijken dat woord en gedachte hem ontgingen en hij wegdwaalde in een niets verlangend zalig aanschouwen. Andermaal, daarentegen, wekte de weerspiegeling van zijn denken in haar stralend wezen hem op tot levendiger voelen en uitzeggen van schoone waarheid. Vriendelijk verstandig schitterde het dan in het blauwig parelgrijs van haar groote

oogen, dat het was alsof het vuur van zijn sparkende ziel viel en vloeide over een zee van kalme diepe wijsheid. Immer, bij Harmens bezoeken op de hofstede, heerschte er een stemmige vreugd, welke, ondanks de speelsche natuur van Friede, nooit tot uitbundigheid oversloeg. Wanneer hun vroolijkheid het toppunt bereikte, werd het een gul lachen, dat uit het hart steeg, en als er gezongen werd en de vensters opgeschoven stonden voor de koelte, bleven burens en vreemden, langs daar op gang, luisteren aan het hek. Zoo lief klonk het uit in de stilte van te lande.

Moeder Truus was er gaarne een minuutje bij. Theus kwam om zoo te zeggen nooit in de kamer, maar zijn portret, door Harmen geschonken, hing er op de eereplaats aan den wand, zoodat men er aldoor onder den indruk ademde van zijn eerbied afdwingende aanwezigheid. Uit den ernst van zijn kracht sprak als het ware een rechtmatige trots om het prachtig kroost in zijn oude dagen verwekt.

Graag had de schilder daar rechtover, als tegenhanger, Marva's beeltenis gezien.

Op een zonnigen morgen, daar ze in den lommer van den grooten perelaar aan de waschtob stond, vond hij haar zoo onvergelykelyk mooi, dat hij aan de bekoring niet kon weerstaan en dadelijk zijn schetsboek opensloeg.

— Harmen, wat gaat gij doen? schrikte het meisje. Het kan toch niet. Zoo vuil en leelijk.

— Leelijk, lachte de schilder. Ei, Marva, ge zijt nooit schooner geweest.

— En als de menschen dat zien?

— Laat het maar in zijn kleur komen, stelde Harmen gerust. Daarbij, het schilderij is voor u. Ge moogt er mee doen wat ge wilt. Verbranden ook al.

— Dat ware wreed, monkelde zij.

Hij daarop, plagend:

— Mag ik het het houden, misschien?

— Mijn portret?

De schaamte kleurend ijlings haar wangen en hals met een rijk hoog rood, perste traanparelen in de hoeken van haar oogen.

— Gij, Harmen, mijn portret?

Hij antwoordde niet, want hij was reeds volop aan het teekenen. Trek voor trek bootste zijn lenige losse hand de zwierige lijnen na. Somwijlen kneep hij, langer toeloukend, wenkbrauwen en wimpers neder, fronste zijn voorhoofd, en zijn kijkers, half toe, tintelden vol geestig vuur. Geen glans van liefdeblikken toch; nademaal de de stralen dóorboorden, vlijmscherp. De vreugd, welke er uit blonk, was enkel die van den kunstenaar, genietend van het schoon aanschouwen en het fijne werk.

Hoe prachtig ook! Teederlijk sprietelde zuiver zonnigheid door de open kruin, reusachtige lichtzeef uit bladeren en vruchten gevormd. Tusschen mederoerende bruine vlekken stoeiden de vroolijke kringetjes onrustig telkerplaats, bewemelend met bleek goud het meisje en de kuip, waarover ze heenboog, zoodat, bij dat grillig schijnsel, ook het stoffelijke, op zijn eigen onschoone, levend werd en bevallig met de waschster mede. Tot het vlokkerig schuim toe, dat wit van haar hand gevlogen den rand overspatte, speierde met duizend vloeivervige fijne ruitjes en vlakjes, brekend de een na de ander uiteen, om, wegzijgend, af te druipen langs het hout. Bij het flauwste roeren van de lucht schoven hel en bruin door malkaam, wikkelen, mengelen, en aldoor was de schilder er op bedacht om die bewegelijkheid in zijn lijn te behouden.

De arbeid vorderde in stilte. Hoorbaar het felle wrijven en uitwringen, en af en aan een plets van neergeworpen linnen. Blijgemoed immers hielden de jongelui alle woorden overbodig, tevreden met liefelijke lonken heen en weer, die, wanneer ze elkander kruisten, straalden opeens met opener vreugd,

De schets scheen klaar te worden. Harmen, even stakend, staarde ze langduriger aan, vergeleek ze met de werkelijkheid.

Weldra glimlachte hij, bleek voldaan. In der haast nog een paar strepen en vegen, en toe vloog het boek.

En nu kwam er iets over zijn hart, iets warms en zoets, een prangen en verlangen, stuwend onweerstaanbaar.

Hij stapte tot Marva, hijgend, huiverend, van overweldigende weelde, en, hij voelde het, thans moest hij het zeggen of nooit.

— Marva, sprak hij, raadt ge niet waarvoor ik hier kom? Zij blikte op, verrast, verlegen. Een sijpelenden wrong, slap, boven het water houdend, wachtte zij naar verder. En Harmen Riels, de felle rakker, die haar eertijds achterna zat met zijn klomp, werd bleek.

— Ja, waarvoor . . . voor wie ik kom, verbeterde hij . . . sinds lang reeds, en zoo dikwijls?

— Ik weet het, klonk het eenvoudig. Beider oogen schitterden vochtig.

— Ik zie u zoo geern, zoo eeuwig geern, sprak hij opnieuw, en vatte haar ronden arm.

Theus' dochter weerde hem niet af, monkelde eigen gedachten tegen.

— Och Marva, kon ik het zeggen!

— Ik weet het, herhaalde ze stiller, en kleurde al meer. Ik weet dat ge van me houdt.

In haar overstelpend gevoel braken tranen door haar stem.

— En gij, Marva? vroeg de jongeling nog, zalig zeker reeds, doch aandringend, smachtelijk, om dat éene woord te hooren, dat gelukkig maakt boven alle.

— Harmen lief! lispelde zij, en, onbewust van wat er gebeurde, liet zij haar hand omklemmen, opnemen, zoenen; en daar voelde zij een streeling over haar wang, oneindig zacht ook, een zoen misschien van lieve lippen, en over geheel haar wezen sidderde een macht van teederheid, als over een boom die bloeien gaat.

Louter geluk gedooft geen verhaal, en om echte liefde ligt er een wazige geur van schoonheid, die ge met wind van woorden niet aanademen durft.

Wat een Herfst, wat een Winter voor die twee!

Als ze, met de zusters in kring, aardige landsche spelen speelden, alle-ambachten of ge-liegt-er-om, en dat ze hun best deden om elkander toch nog eens te vangen, voor een pand. Of wanneer ze met hun beidjes alleen in een boek keken of spraken over kunst, over vaders portret en het hare, dat zij te overdreven mooi vond, en hij niet mooi genoeg! En als ze, starend in elkanders oogen, aan de toekomst dachten, weinig zegden en veel zagen wat in sterren niet pinkelt! En dien keer, toen hij na dagen bedliggens, krank nog, met den daver op het lijf, naar de hoeve liep, liep, omdat hij moest, en Marva de koorts van zijn kwaal lenigde in de koorts van haar zoen.

Ach ziek worden, sterven misschien! En dan weer, toen ze kwaad spraken over hem, dat hij vrienden had in stad die niet deugden, dat hij de arbeiders opruide tegen hun meesters, des Zondags wel eens uitbleef uit de kerk. En veel moest waar wezen. De zusters hadden het vernomen, en Marva ook. Doch was alles zoo erg? Harmen, haar Harmen, zou toch niet slecht worden. Wat een angst? En zij vraagde, klaagde, zegde hem alles. En hij beleed en beloofde, ootmoedig, gemeend. De herberg zou hij vermijden, en zijn kwaadste kameraden — och, goe jongens! De kerk, ja, de kerk, die was goed, moest goed worden, maar anders. En het arme volk, daaruit stamde hij, daarvoor leefde hij, en die liefde kon hij niet laten, Marva, zoo min als zijn liefde voor u.... Wat verkropte zij diepe tranen, toen ze hem dus hoorde! Maar ze zag in zijn oogen dat zijn hart goed was; ze geloofde, en betrouwde. Ja, als zij maar over hem waken zou, dan kwam alles wel terecht!

O liefdedagen, rein en sterk! Heerlijke tijd van veel hart bij lach en bij tranen!

Ze verlangden zoo naar malkeer. Ik weet niet of twee menschen elkander ooit inniger bemind hebben, elkander zoo noodig hadden. Daarbij, Harmen voelde dat hij weg moest

naar de groote stad. Het was hem onontbeerlijk, voor zijn kunst, die dieper, geweldiger, meer denkend was geworden; voor zijn vrijheid van zeggen en bewegen; voor datgene wat hij, op het heilig uur dat zijn moeder beneden bad met zijn zusters, zijn dooden vader had beloofd: te staan voor zijn arme broeders.

Mocht hij, met zijn onstuimig karakter, zich werpen in het woest gedrang, waar de sluwsten slagen en de besten ondergaan? Mocht hij zijn leven slijten in halfheid, in onvolledigheid? Konden ze niet met tweeën, en meer, eten van hetzelfde brood?

Ze spraken van trouwen. Of het mogelijk was? Wat zijn moeder zou zeggen? En Theus? Hoe gelukkig ze zouden leven in een huisje met een hofje, aan den uitkant, zoo in de stad en er buiten. Ze zagen er malkander reeds zitten, altijd nevenseen, des zomers op een bank in den tuin, des winters met hun voeten schoon te gaar op de warme ouderwetsche landsche kachel, en ze lonkten zoet oogen in oogen, neigden onweerstaanbaar zachtekens mond tot mond, en als ze, snikkend van vreugd, in elkanders armen vielen....

God, waarom hebt ge die twee zoo gelukkig gemaakt!... Het voorjaar kwam met een heele vracht bloesems. Zachte zon zat er op; maar schrale wind ook; en veel waaide af. Harmen Riels wou de bloem van zijn liefde zien gedijsen tot vrucht.

VII

Een Zaterdagmorgen sprak de schilder van Rika Riels tot Marva Graeve.

— Lieve, we moeten het ijzer smeden terwijl het warm is. Vandaag doe ik mijn aanvraag bij uw vader.

Het meisje hoorde het hem graag zeggen.

Na vespertijd deed de jongeling zijn Zondagsche kleederen aan, streek zijn knevel op, trok zijn vest neder, en met

zijn hoed recht op zijn rechten kop, schreed hij de boschbaan in.

Toen hij aan het hofgat kwam en de klink van het hek wou opheffen, ging voor het woonhuis een hevig lawaai op.

— Luie bliksem, klonk het. Zoudt ge u aan den duivel niet geven?

Dat was Theus.

Er kwam een antwoord, een dof tegenmopperen. En dat was de knecht, de halve dronkaard.

— Wat? Er ligt genoeg? Natuurlijk voor dat handvol plantstukken. Dichter inleggen heb ik gezeid, en nóg zooveel mest!

De andere verstoutte zich.

— Als ge alles naar uw zin wilt hebben, doe het zelf De boer raasde.

— Om uw pak, en gauw van het hof!

— Mijn geld eerst.

— Kom.

Harmen Riels zag beide mannen binnengaan, en hōpend dat de bui intusschen mocht overwaaien, draalde nog wat, en trad dan op de werf.

Weer kwamen ze buiten. De knecht vòr ditmaal, al kloppend op zijn zak.

— Dat 's om te drinken, tergde hij. Op uw gezondheid! Theus zag paarsch; hij kookte.

— Pas op, kerel.

— En uw aardappelen mogen mij gestolen worden... In een handomdraai stond de oude vòr hem, en zonder meer, klapte hem duchtig om de ooren.

Het moest zijn dat zijn knuisten zwaar wogen, want de groote grove knecht bukte zich onder de slagen, scharrelde zijn goed op, en sloop, als een afgestrafte schoolknaap, het hek uit.

Nog immer stond Theus, met zijn armen op zijn borst gekruist, te grommen.

Dat was nu een oogenblik om met een aanzoek voor den

dag te treden. Een ander ware op zijn stappen terug-gedeinsd. Doch Harmen had gezegd *vandaag*, en bij God, dat was geen *morgen*.

Hij kwam vooruit, vlak op den man af.

— Graeve, mag ik een woord?

De hardhoorige verroerde niet, keek voortdurend het veld in.

— Theus, hernam de schilder; ik moet u iets vragen.

De boer hoorde 't, blikte op.

Harmen wist dat hij luid moest spreken.

— We staan hier als op straat!

— Ga in huis, sprak Theus.

Elga, door Marva verwittigd, leidde hen in de kamer. Het verwonderde den boer. En meer nog bevreesdde het hem dat Harmen er zoo plechtig uitzag en met ondekten hoofde bleef recht staan. Hij was al neergezeten, stak even zijn pet op.

— Hewel? vroeg hij.

— Theus, sprak Harmen, ik kom u de hand vragen....

De boer schrikte op.

— De hand vragen?

— Van Marva.

— Zoo, zei de oude, knorrig, wijl hij zijn zware hand op tafel liet vallen.

Hij wist niet of hij hem een pak slaag zou geven, of zijn dochter. Doch, naarmate hij den jongeling langer monsterde, werd zijn gezicht al minder norsch. De een rimpel na de ander gladde uit. Op zijn gelaat begon het een glimlachen te worden, meer dan een grijnzen.

— Welnu?

Boer Graeve tuurde op als uit een droom, en zijn blikken vielen op zijn portret. Hij stond recht, en, zijn best doende om kalm te schijnen, stiet de keukendeur open.

— Marva, riep hij.

Hoog blozend trad zijn dochter bij.

— Harmen Riels vraagt me daar iets. Weet gij er van?

Zij knikte en kleurde al heviger.

— En.....?

— Vader, ik heb ja gezegd.

Harmen voelde waar het nu om ging.

— Ik ken mijn stiel, Theus, sprak hij, en Marva kan huishouden.

Overwonnen schouwde de grijsaard zijn dochter aan met een langen liefdestralenden blik. En daar zag hij haar en zijn vriend, boutrecht, kranig, pal, een vent naar zijn hart. Plots schoot het gemoed hem vol.

— 't Is mijn beste, verkropte hij. Maak haar gelukkig. En, sterk bevend, ging hij heen.

Dien avond glimlachte ook Truus overzalig, toen ze haar man rustig zag bidden uit zijn kerkboek....

Nu moest Rika Riels het nieuws weten, het groote, van haar zoon.

Op een middag, na den koffie, bleef hij, tegen zijn gewoonte, in de woonkamer, al had hij het druk, dien tijd, in zijn werkhuis.

Hij draaide op zijn stoel over en weer, stond op, loerde door het venster, ging opnieuw zitten, beet op zijn nagels, vroeg nog een kopje, roerde het niet aan, en, daar hij bemerkte dat moeder een paar keeren haren draad nevens het oog van de naald stak, puur om hem langer in den kijk te houden, dacht hij aan den tijd van het broeksken, en, stout meteen, ging vóór haar tafel staan.

— Moeder, zei hij zoetjes en boog tot haar neder. Ik wou u iets zeggen, alleen.

De zusters blikten vreemd op.

— Wel, jongen, ge moet mij iets zeggen, lispelde Rika; en daar zijn gejaagdheid in haar overging, liet ze haar naaiwerk vallen. Kom alhier, in den winkel.

Toen ze daar alleen stonden, met de toonbank tusschen hen,

— Hewel? vroeg zij, wat wilt ge?

Harmen wist niet hoe het aangedurfd, aarzelde.

— Spreek maar, jongen.

Hij dorst schier niet opblikken in die goede blauwe oogen. Dan, al zijn moed saamvattend :

— Moeder, 'k zou willen trouwen, sprak hij.

Of de weduwe verschoot!

— Trouwen, Harmen, en met wie?

— Met Marva Graeve, de dochter van Theus.

— Ik wist dat ge daar gingt. 't Is een braaf meisje. Ze zal een goede vrouw zijn voor u. Maar kon dit niet wachten? Ge zijt nog zoo jong, allebei.

— Neen, moeder, het kan niet.

— En als ik het u vraag?

— Moeder, dat zult ge niet.

— Ik ben ook vroeg getrouwd, en het spijt me niet. Maar ik kon gemist worden, thuis. Gij jongen hebt veel gekost. Uw broeders en zusters hebben veel gedaan om u te laten studeeren; en uw vader ook.

Rika Riels voelde iets steeds in haar keel, leed last om voort te gaan.

— Nu eerst verdient ge al wat geld, Harmen, en we hebben het noodig.

— Ik weet het, moeder, maar als ik getrouwd ben, zal ik nog geld verdienen voor u.

— En uw huisgezin?

— Eerst voor u, dan voor ons.

— Hoezoo? Verklaar me dat.

— Luister, moeder. Ik schrijf u een schuldbekentenis van zes duizend, voor tien jaar. Elken Nieuwjaarsdag zullen we regelmatig met een tiende inkorten. Is het genoeg?

— Te veel, jongen. Als ge u zelf maar niet ontbloot.

— Wees gerust, 'k zal werken.

Beiden waren sterk aangedaan; de eene fier om den moed van den andere. Hun trouwe oogen, welke plots malkander zochten, schitterden door een week waas.

Maar Rika viel daar iets te binnen.

— Weet Marva van uw plan? vroeg ze.

— Ik zal het haar zeggen. Denk niet dat ze er zal tegen

zijn. Ze is te goed en ze kent u. Eer we bij den pastor gaan zal ik met haar tot hier komen. Alle twee zullen we zoo'n stuk onderteekenen.

— Waarom geschriften tusschen ons? Harmen, ik betrouw u.

— Ik niet, geksheerde de zoon. Moeder, ik wil me dwingen.

Ook de weduwe lachte.

— Ja, ja, als gij iets in uwen kop hebt! En wanneer schikt ge te trouwen?

— Dezen zomer nog.

Zij zuchtte nog even, toen weer al goedheid:

— Veel geluk dan, wenschte ze hem.

Ze waren uitverteld, zwegen.

Rika's kleine hand speelde met het uiteinde van den linnen meetband, die over haar schouder hing, en onwillekeurig dwaalden haar zorgblikken den winkel om, naar al die waren in bakken, de saaien mutsen, het witgoed, het blauwgoed, en de stukken stof opeengetast op de plankjes.

— Zeg aan Theus' dochter dat ik haar verwacht, sprak ze, en dat ze hier even genadiglijk kan bediend worden als elders. Heeremijn! Hoe zoudt ge zoo'n moedertje niet omhelzen, vijfmaal achtereen?

VIII

Het waren twee schoone vrouwen te gaar, Rika Riels en Marva Graeve; de eene oud en stil, de andere jong en statig. En beide inbraaf, fijnzielig, wonderbaar op elkander gelijkend, ofschoon de weduwe zich kon ondergeven voor den geringsten mensch van de wereld, en Theus' dochter zich recht hield als een koningin. De schilder zag ze gaarn gezellig kouten en, rondgaande, saam, het huis afkijken en den winkel.

Marva kocht van alles, en alles deugdelijk. Zij betastte de neusdoeken, de kousen, de gordijnen, en hielp zelf de stukken lijnwaad af- en oprollen. Ook in klèerstoffen verkoos zij het echte boven het schitterende. Met voldoening en welbehagen ondervond de winkelierster dat Marva zooveel verstand had van huishouding, zooveel vooruitzicht en smaak; bovenal dat zij, gauwer tevreden voor haar eigen, het duurste nam voor Harmen.

Het laatst gingen ze in het atelier. Nog nooit had Marva zooveel moois bijeen gezien. Vol rustige bewondering trad zij van doek tot doek, aandachtig, ingetogen. Behalve eenige vragen, die ze stelde, sprak ze weinig. Doch juist uit die vragen bleek het dat haar ontvankelijke geest, onvoldaan met den glans van het uitwendig fraaie, geweld deed om te dringen tot in het innerlijke, het eigenlijke werk. Met stralende blikken aanschouwde zij in liefdedank den maker van al dat heerlijke. Er overkwam haar een wonder aangenaam gevoel, alsof hij alles gewrocht had voor haar. Daar, midden die voortbrengselen van koen vernuft, welke, meer dan goud waard, bezwaarlijk daarin worden omgezet, op een eenvoudig strookje papier, onderteeekenden de verloofden de schuldbekentenis van zesduizend voor Rika Riels. Ze deden het ernstig en gaarn, gelijk ze, vervalddag op vervalddag, telkens zouden komen met het lastig gespaarde. Tien jaar is zoo'n korte tijd!...

Ten uitkant van de stad ging de schilder een woning zoeken, welke, zonder in de hooge prijzen te vallen, kon schikken voor hen. Een paleis was het niet. Niet eens een tuin bij het gebouw. Maar beneden was er een tamelijk ruime kamer, welke kon dienen tot werkplaats.

Harmen wou het huis huren. Doch eerst moest Marva het bezichtigen. Want de vrouw, die binnen blijft, mag niet wonen tegen haar zin.

Den Zondag reisden ze saam naar stad. Met haar stramienen kleed was Marva oneindig mooi. Harmen had zich eveneens net uitgedost. Haar en baard kwamen sierlijk uit den kam.

Noch langs den aardeweg, noch op den trein, noch op de straten, kon er één het schoone paar zien verschijnen, al zon en vreugd, zonder hen bewonderend na te turen. Marva zag het huis. De keuken vond ze wat smal en geen ruimte langs achter. Doch met afkeuren en beknibbelen wou ze Harmen niet teleurstellen, nu zij gewaar werd dat zijn keus zoo goed als gedaan was. Konden zij zelf niet een en ander verbeteren, met kleinen onkost? Liefde is zoo gauw tevreden, als ze maar veilig onder dak komt.

— Harmen, sprak Marva, ge hebt veel gedaan voor mij... Uw moeder zijn we eeuwigen dank schuldig... en gansch uw familie. Zie maar Liesbeth en Anne; ze kennen mij maar half en ze maken kantwerk voor onze gordijnen. Ik beloof u, Harmen, later zal ik het zijn die alles zal doen voor hun geluk en het onze.

Ze zei dit niet ras achtereen, maar gaandeweg, zin na zin, gelijk ze van haar hart in haar gedachte rezen. Want Marva voelde meer dan haar lippen tot uiting brachten. Een uur later droeg Harmen den sleutel mede. Blijgezind trokken ze nu een meubelmagazijn binnen, waar het deftig leek en niet te duur. Zij kochten er, met hetgeen Marva medekreeg van haar huis, een keuken, twee slaapkamers en een eenvoudige eetplaats in eiken hout. Later, als het hun meeding, zouden ze een grooter huis ook weelderiger inrichten.

Dat zei Harmen, zoo om iets te zeggen; want in den grond was hij in zijn schik omdat ze derwijze toch een deel van hun goeden ouderwetschen buiten konden behouden in stad. Daarom ook was het dat zij geen breede kookstoof kozen, maar een potkachel met platte buis en roedjes, waarop ge, uw voeten warmend, kunt leunen met uw arm, al kijkend hoe het braadt en pruttelt in kom en pan. In een anderen winkel kocht Marva een prachtig houten kruisbeeld; en, dewijl ze nog tijd hadden voor hun trein,

— Harmen, vroeg ze, willen we het gaan hangen in ons huis? Het zal ons zegen brengen.

Haastig keerden zij op hun stappen terug. In de keuken, hun eigen keuken nu, klom Harmen met zijn knieën op het schouwbord. Met haar eene hand hield Marva hem vast, met de andere reikte ze hem het beeld toe.

— Dat zal ons eenig kruis zijn, juichte hij.

In het reine streven zijner liefde voelde Harmen Riels zich opnieuw tot iets hoogers getrokken. Het was of hij met zijn vreugd moest vluchten tot God.

Op hun ondertrouw was het een mooie dag. Met de gelukwenschen van heel het huisgezin, trokken zij van de hoeve naar de pastorij. Over hun hoofden spreidde de hemel, al wit en blauw. Boven ieder veld, boven boekweit, vlas en tarwe, trillerde een andere leeuwerik, een blijdere telkens. Het licht, in de boomenkruinen en op de snelschietende grachten, lag zuiverlijk te blinken; en de bloemen, open alle, geurden hun hartjes uit.

De landsmeisjes, langs den weg en vóór hun deuren, keken toe, knikten, groetten vriendelijk.

— 't Is Theus' dochter, ziet ge. Ze gaan naar pastors. Geluk, Marva! Marva, mag ik mede?

Ze riepen het over de hagen en lachten haar witte tanden bloot.

— Uw beurt zal komen, meisjes, jokte de schilder.

Maar de arbeiders, die wrochten aan den grintweg, staakten een poos.

— Ja ja, gij zijt de beste, galmde het hun na.

Op de dorpsplaats stonden hier en daar een vriend van Harmen, een benijdster van Marva, en tal van nieuwsgierigen op den uitkijk. Het was een onaangename aangename gang.

Toen ze het kerkhof voorbijstapten, waar ze, jaren te voor, hadden gevochten, dachten ze aan klompen noch slagen. Harmen schreed hoog en grootsch, een vorst in zijn hart; en Marva, blijde en bloode, bedacht antwoorden op de vragen, welke de oude pastor haar mogelijk stellen zou. Haar bruidegom, die met den onderpastor overhoop lag,

moest eens een vermaning krijgen in haar tegenwoordigheid! Met de grootste minzaamheid ontving hen de geestelijke, drukkend beiden de hand dat zijn grijsgeworden krullen er bij roerden, op en neer.

— Harmen, sprak hij, u moet ik niet ondervragen. Gij waart de eerste in mijn leering. En u ook niet, Marva. Kinderen, ik zie u nog vóór me, in de kerk . . . Kinderen, ja, dat waren de groote van Riels en Graeve. Beschaamd en gelukkig. Marva blikte neder, omdat daar iets parelde in haar oogen.

— We gaan in de stad wonen, sprak de jongeling ontroerd. We moeten, voor mijn werk.

— Ja, dat stad, zuchtte de grijsaard. Ze steelt ons het beste wat we hebben . . . Nu, als 't moet . . . stelt het wel ginder . . . Ik zal voor u bidden hier . . . Uw ouders ken ik reeds zoolang . . . treffelijke menschen . . . Van u, Harmen, hoop ik veel. Meer dan andere, Gij hebt een goed hart. Maar missionaris, neen, dat was niet voor u. Hij lachte wat luider, goelijk, en, straaloogend, lonkte naar Marva.

Harmen vroeg of zij den volgenden Zondag konden geroepen worden.

— Ik zal er voor zorgen, was het antwoord.

De herder zelf geleidde zijn bezoekers tot aan het hek, een eer die weinigen te beurt viel.

Gedurende de drie weken, die hen scheidden van hun huwelijk, werden de toebereidselen daartoe, op de hoeve en bij de Riels, in een vroolijke drukte voortgezet. Het was een gedurig geloop, herwaarts, derwaarts, een inpakken en verzenden, van allerlei en zooveel of er in de stad niets krijgelijk was.

Gedrukte trouwberichten vonden ze overbodig. De naaste familie zouden het nieuws mondeling vernemen, of per brief. Peter Anslo, van wien de schilder, buiten de weet zijner moeder, indertijd een paar honderd frank geleend had voor verven en lijsten, verbleef destijds in een kleine badplaats

aan zee. Harmen Riels stuurde hem het volgende schrijven :
»Ik ga trouwen. Dat wilde ik eerst en vooral u melden omdat ik u steeds geëerd heb als mijn meester en bemind als mijn weldoener. Ik ga trouwen met Marva Graeve, de dochter van Theus.

Het zou me een eer en vreugd geweest zijn u op de bruiloft tegenwoordig te zien, maar het zal er waarlijk al te eenvoudig toegaan, en de brave lieden daar zouden er — hoe onnoodig ook — verlegen zijn met hun eigen.

De geleende som zullen wij u eerlang, hoop ik, uitbetalen.«
Van den grooten beeldhouwer kwam een antwoord, welk Harmen nog dikwijls herleest. Daarin stond, onder meer schoone woorden en wijze raadgevingen :

»Trouwen als men jong is en verliefd, is de heilige roeping der natuur volgen. Dien gewichtigen stap moet men doen met een ernstig oprecht gemoed. Ik twijfel er niet aan of gij doet het zoo. Vergeet niet dat ge tot hiertoe grootendeels voor u zelf geleefd hebt, maar dat ge nu vooral voor uw vrouw en later voor uw kinderen zult leven. Zeer gaarne zal ik de kennis maken van de toekomstige mevrouw Harmen Riels. Zeg haar van mijnentwege dat ze mij reeds lief is om de wille van u en haar vader. Mag ik u ook een klein huwelijksgeschenk aanbieden ? Namelijk de kwijtschelding der verschuldigde som ? Het is niet goed met geldschulden het leven te beginnen. Die ballast is te zwaar voor het huwelijksbootje, een broos vaartuig.«
Of die brief Harmen welkom was, en Marva !

»Meester, schreef hij weer, gij overlaadt mij met weldaden. Hoezeer zulk onverwacht en om meer dan een reden onschatbaar geschenk in ons jong huisgezin welkom zij, ik zou het niet durven aanvaarden, vreesde ik niet dat ik u beletten zou goed te stichten. Ik dank u, we danken u, en zijn gelukkig door een gouden keten van dankbaarheid aan uw gouden hart gebonden te zijn...«

Vent, ja, Peter Anslo was een man !

Van zijn dorpsvrienden bleef Harmen Riels niemand zoo

trouwgezind als Fontje Soete. In den laatsten tijd echter hadden de oude schoolmakers elkander minder gezocht. Dacht de schilder slechts aan zijn kunst en zijn Marva, de schoenmaker werd, sinds den dood van zijn moeder al strenger onder de roede gehouden. Vinnig in den noenstond, zat Freeken, op zijn driepikkel als gebonden, met zijn dofzwarte pikoogjes door het venster te loeren of zijn zoon in den hof niet draalde, of hij niet rookte, en hoe lang hij het wel uithouden zou bij de pratende burens aan de traliepoort. Werde er wat luid gelachen, grijnzen dat het kon en tikken met zijn els tegen de ruit. Fontje ging, en verloor zienderooge zijn jeugd en zijn aardig vernuft. Hij kreeg rimpelen en een perkamenten huid, en wanneer hij pijnlijk zijn gezicht vertrok, leek hij zoo voos en vies soms als zijn vader zelf. Met Riels vooral was de omgang hem verboden; die was een bedorveling, een lichtzinnige ledigganger, goed om de brave jonkheid te verleiden en zijn moeder op het stroo te helpen. Nu en dan echter was Fontje den band los geraakt, en ruwe rakkers in de handen gevallen. Die hadden hem beklaagd, opgestookt, doen drinken. Hij maakte schulden in gemeene kroegen en toen zijn vader hem bestraffen wou, dreigde hij weder met een tafelmes. Niet zoodra kwam dit Harmen ter oore, of hij ging zijn vriend opzoeken om hem onbewimpeld de les te spellen. Maar de schoenmakerszoon loochende het af, zonder blozen. En toch was het de waarheid, blijkend welhaast uit een ander voorval. Een Zondag was Fontje met den kloefkappersknecht afgesproken om te gaan kermessen op een naburig dorp. Freeken had hem willen afschepen met een klein teergeld. Dat kon niet. Fontje had gehuild, geraasd, en gezwegen. Doch toen zijn vader en zijn zusters, van de vespers teruggekeerd, in huis wilden, vonden ze de deur en de achterpoort gesloten. Straatjongens, groote menschen, heel het dorp stroomde toe. Weldra zag het pleintje zwart van het volk. Opeens vloog een der bovenvensters open,

en daar stond Fontje met een oud pistool in zijn hand.

— Niemand komt hier binnen, dreigde hij. 'k Zal mijn vader leeren.

Eenige bengels geksheerden.

— Bravo, Fontje.

— 'k Ben gebarrikadeerd, schreeuwde hij luider. Ik heb eten voor drie maand.

En toen eenige mannen Freeken wilden helpen,

— Achteruit, klonk het, of ik schiet.

Dat was een geroer in het rond, een gesnap, een gegichel vóór een schouwspel om bij te weenen.

Eindelijk gelukte het twee vastberaden kerels over den muur te klauteren, in huis te breken, de pistool te bemachtigen, — ze was niet eens geladen — en Fontje te bedaren.

Freeken kon nu binnen; de menigte trok af, maar lang hield het kleine schandaal de kwatongen aan het slaan. Harmen Riels leed er verdriet door en schaamte.

Was het bang worden of klaarder inzien, Freeken liet nu zijn jongen den eenen stiel leeren na den anderen. Fontje echter, op voor zijn tijd, miste den moed, de volharding, om zich in een te bekwamen; en, na veel verloren moeite en onkosten, kwam hij weer in den schoenwinkel, knoeiwerk doen en zwijgen, oud naast een oud man.

Toen Aernout Graeve in den voormiddag met den vos en den wagen stilhield vóór het huis van Rika Riels, en Harmen en Holvoet de timmerman hem hielpen bij het opladen van enkele meubelen en het schildersgerief, leunde Fontje Soete, vóór den hof van zijn oom, tegen een der pijlers en zag toe.

In de lommer stond hij te droomen. Zij, naarstig, lustig, wrochten in de zon.

Het eene stuk na het ander haalden ze buiten en, voorzichtig, plaatsten ze in de wagenkas. Wanneer Anne en Rika mede aan de deur verschenen, was de straat luid van vroolijk gekout.

Daar kreeg de schilder zijn jeugdviend in het oog. Het

viel hem op dat hij ginds zoo bedrukt in zijn eentje stond, niets doende en op zijn Zondagsch. Vreemd deed dat midden de week, wanneer er af en aan een uit de ververij buitenkwam, met besmeurde handen en zwart gelaat, en Lastman, de hovenier, bloot in zijn rooden baai die blonk van sleet en wemelenden goudschijn, plooiend onder zijn schouderband, zijn kruiwagen vooruitstak zonder op of om te zien.

— Nog altijd in de schaduw, dacht de schilder.

Het speet hem thans dat Fontje door anderen moest vernomen hebben dat hij trouwde en naar stad ging wonen. Niet zoodra zette de wagen aan, of in stede van met Aernout mede te rijden, riep hij hem: tot ziens! toe, en wijl moeder en Anne met Holvoet binnengingen, begaf hij zich recht naar den steenen pijler.

— Ge zijt uw goed aan het verhuizen, zei de schoenmaker.

— Ja, ik trouw, Fontje.

— Met Marva Graeve. Ik weet het. Ik heb u hooren roepen, Zondag... Gaan we niet wat wandelen in den hof?

— Hebt ge tijd?

— Ik moet niet werken.

Traagzaam naasten kuierden ze langs de met bloemen afgezette grasperken en de watering met de glansende treurwilg, ruischend er over.

En Fontje waagde het,

— Harmen, in uw plaats had ik zoover niet gezocht.

— Zoo? zei de schilder.

Hij voelde dat Fontje het over Tine Salmon had. Lachend vroeg hij:

— Hoor eens, vent, komt het nichtje van den burgemeester hier nog?

— Zelden, antwoordde Fontje. Daarbij, wat kan het mij schelen?

Hun gedachten keerden terug tot veel van vroeger.

— Ik heb u uit het water gehaald, herinnerde de bleeke. En mij hebt ge nooit geslagen.

— Fontje, weet ge nog van toen we op den toren zaten? riep Harmen.

— Of ik het weet! Gij zaat bij me. Daan stond achter ons.

— En Colomba, leeft hij nog?

— Gij hebt het toch geloofd, he? grinnikte Fontje...
Gij hebt het toch geloofd?

— Wel zeker, en gij?

— Ik? . . . gelooven? . . .

De schoenmaker schuddebolde van oolijke pret.

Harmen gunde hem dit genoeg, en schaterde het uit.

— Fontje!

Doch de jongen werd opnieuw diepzinnig. Hij had een lelie geplukt en pluisde, tippel voor tippel, de witte kroon af.

— Harmen, ik moet u ook iets mededeelen . . . op een zwijgen . . . Ge ziet dat ik op mijn Zondagsch loop en dat vader me niet roept. Hewel, ik ga ook weg.

— Ernstig?

— Ik ben voor de wereld niet. Ik ga bij de paters . . . Alleen maar als poortier . . . en schoenmaker. 'k Zal er wel zijn, vindt ge 't niet?

— Ik hoop het, als ge 't vast in den zin houdt, niet verandert.

— O, ik moet niet altijd in hetzelfde gesticht blijven. Ik zal vreemde streken zien en bergen, Harmen, bergen. Zijn stem trilde, zijn oogen straalden van teeder genot. Ze waren weder aan de traliepoort gekomen en, gelijk twee die niet scheiden kunnen, bleven nog wat lenteren.

— Wanneer ge eens in het dorp komt, vraag gerust naar Fontje Soete . . . Fontje is ver van hier, zult ge hooren. Harmen Riels ontwaarde Freeken vóór zijn venster. Het keek nu niet boos, maar glimlachte, zoo vriendelijk het kon.

— Veel geluk, Fontje, sprak Harmen en vurig drukte hij hem de hand.

— Harmen, zuchtte de zwakkeling, plots geraakt tot in de ziel, en juist gelijk de grintwerkers, vond hij maar dat ééne woord:

— Harmen, gij zijt de beste.

Aldus gingen die twee hun eigen gang, voorgoed.

Den Dinsdag nadien was het de vrouw.

Van al wat dien morgen en dien middag gebeurde weet de schilder maar weinig meer. Het schittert hem vóór de oogen als een wonderwonnige dag, vol rijk los licht. Dit weet hij nog dat zijn hart poppelde onder den rit en dat hij geen half woord sprak, altijd begerig om weer en weer door het klein vensterken te lonken, achteraan, om te zien of ze dapper nareden. Geen vroolijker muziek dan het trappelen der paarden daar, hoogkoppig flink en fier, of ze wisten dat ze volgden met een schat.

Dien avond, op een kamer ergens in stad, heeft Marva Graeve Harmen Riels haar 'baasken' genoemd en uren lang heeft hij geweend van liefde.

IX.

In hun klein huisje groeide hun groot geluk. Ze werkten, ze zorgden, kwamen aan hun brood en de grond was te hard voor de een waar de ander ging.

Vriendelijk van 's morgens, lachten ze het schoonste leven toe in weerstralende, weersprekende oogen, en des zomerafonds, wanneer ze een luchtje schepten, zagen ze gaarn de duiven hen gepaard overvleugelen, en saamhoudend dicht, twee en twee, al vliegend en draaiend, weggrijzen over het vredige land. Mocht het des winters ook regenen, sneeuwen, vriezen, het was warm om hun haard. Tevreden met wat de dag gunde, schoven ze lustig aan tafel, deelen de smakelijke maal door Marva met weinig onkosten bereid. Was de disch geruimd, schouder tegen schouder, hand in hand, leerden zij uit boeken en platen, meest nog uit hun eigen ziel, die in zachte woorden openstroomde, rijk en klaar. En de een door de ander werd meer mensch. Voor allen is er zooveel niet; voor velen zelfs die zwoegen. Wanneer ze saam uit wandelen gingen, maakte Marva, de

zorgvuldige en gauwziende, haar man opmerkzaam op het onreine en ongezone der stegen en achterbuurten, waar de huisjes en bewoners elkander berooven van lucht en licht, één pomp dient voor alleman, en onoogelijk waschgoed, het stelen niet waard, de armtierigheid ten toon hangt aan een touw.

— Hoe kan men zóo leven? zuchtte zij.

In de weidsche straten wees ze Harmen op de schamele schepseltjes, watertandend vóór de schouwvensters waarachter appelen, druiven, abrikozen, de eene aanlokkelijker dan de andere, rijkelijk liggen uitgestald.

— 't Is om de armoe te tergen, ontviel het haar.

Waarop Harmen, die al lang leed in het lijden van zijn volk:

— Lessen van ontbering. Ze leeren het vroeg.

Hoezeer hij, rustig in zijn geluk, de drukte der gezelschappen verreed en het gewoel der menigte, met zijn scherpen blik moest hij wel bespeuren de magerheid der moeders, de naaktheid bij de kinderen, de bleekheid der meisjes stroomend uit de fabrieken. Zijn hart brak wanneer een oud man vóór hem uit den weg strompelde en een jonge daarnaast vloekte, brieschte en zijn eigen schoon vond. Eens, van de markt komend, had Marva een stumperd met afgezette beenen, een blikken schoteltje uitstekend, zijn jammer zien voort sleuren op het plankier. Ze griezelde er van.

— Waarom zorgen ze voor zoo'n menschen niet? vroeg ze verontwaardigd. Mijndoens, ik gaf hun alles waartoe ze lust hebben. Ze zijn al ongelukkig genoeg.

Ze kon maar niet begrijpen hoe een kind een boterham te kort kan hebben in een oord waar paleizen pronken, rijtuigen rossen, kleederen schitteren, feesten schateren, en de luisten slempen aan overvloedige tafels.

Doch Harmen wist het, en alzoo Sint Niklaasdag naderde,

— Hoe meer kinderen er honger lijden, verklaarde hij, hoe kostelijker poppen.

Zij zelf aten dien tijd gerookt spek van Theus met aard-

appelen uit de vuist. Maar ze kregen hun bekomst, zaten bij een warm vuur en klaagden niet over den slechten verkoop.

Harmen Riels wrocht veel.

Wat hij voortbracht was zooniet telkens hooger, dan toch telkens anders.

Verlost uit het gedoe der dorpslui, nieuwsgierig uit nijd, lijdend uit gewoonte en schimpend uit onverstand, vreemd in zijn gebuurte, zonder vriend of vijand, voelde hij zich thans eerst volkomen vrij en sterk.

Van den buiten wierp hij alleen nog, warm in zijn werk, de opene luchten, het breede licht, het geluid, de kleur, de reinheid van zijn hart en de deugd van zijn ras. Stouter rees zijn moed; wijder vademde zijn geest. Hadden de zingende geestdrift van zijn jong gemoed en de rustigheid van zijn eerlijk stil bestaan geen tooverglans geweven om het nieuwere dat hij schiep, velen hadden alras een duidelijker inzicht gekregen in den grond van zijn kunst, en, onder den jubelenden vergloed, den nood ontdekt van een ziel die zoekt. Want niet onveranderd ondervond hij dat er in de wereld, bij uiterlijke onverschilligheid, inwendige angst kwelt en zorg, terwijl er geleden wordt zooveel om weelde als om gebrek.

Hij was niet van dezen die zich laten verleiden door makkelijk behaalden bijval, en, rustend op hun lauweren, hun besten tijd vergapen in bewondering vóór het voltooide schoone. Het zoeken was hem liever dan het vinden, het slagen een prikkel tot nieuw streven, en, was het hem zoet het loon van edelen arbeid te mogen leggen op den schoot van zijn vrouw, winstbejag haatte hij zoozeer als leugen en leelijkheid.

— Liever een vogel in de sneeuw dan een rups op een blad, zong het in zijn oor.

Aldus, midden armoede aan geld en rijkdom van liefde, ontwikkelde zich, nederig en trotsch, zijn hoogstrevend vernuft, schatten scheppend in een roes van godsmacht,

waar de menigte aanvankelijk geen oog voor heeft, totdat een toeval hun onvergelykelijk echte waarde klaar in het daglicht stelt, en het gierig goud, welk zich te veredelen tracht, moet vechten om hun bezit.

In de maand Mei, toen alles open ging groenen en bloeien, geraakte hij, de stoere, de krachtige, in een wonder droomerige stemming en hij maalde, in een eenvoudige huiskamer, door een doezelig teerzigt licht, een vrouw gebogen over een wieg: want het was de tijd dat Marva ging moeder worden.

Kleine Paul kwam ter wereld, hun dik rond rood Pioeneken. Theus en Rika, saam uit het dorp gekomen, hielden het wicht over de vont. Ze waren flink uitgedost, welgeziend en fier. Doch geen was zoo trotsch als de vader, die, in zijn overmatige vreugd, toch één dag wou leven als een rijk mensch. Marva, zalig op haar wit bed, lachte haar vierende familie tegen, en haar snoezig vette dasken met zijn vuistjes en oogen dicht.

'Wie zal er ons kindeke douwen' klonk het nu alle dagen, en 'slape slape doe'. Heel het huis was een zonneglans. Het ventje opende zijn kijkers, blauw als die der Graeves, groeide uit zijn luiers, troonde in zijn stoeltje, ratelde met een kloterspaan, rinkelde met een sleutelbos, en leutiger dan die zotte geruchtjes, kraaide dat geen haantje daaraan kon.

Maar het was te dik, te zwaar, te overgezond; en een middag vond Marva het paarsch en blauw zitten, met zijn vuistjes krampachtig gesloten en schuim op zijn mond. God, de stuipen!

Wat een schrik voor de ouders, wat een angst hun lieveling te verliezen! Ze hadden er alles voor gegeven, alles voor gelaten. Arm dutsken, dat zooveel moest verduren! Tot zeven maal in één dag kwam de droeve plaag terug. Eindelijk, na maanden wakens en zorgens, bleek het gevaar voorgoed geweken; doch later dan andere kinderen zou Paul leeren loopen, later spreken, en in

dien struischen, kerngezonden, mooien knaap met zijn oogen als spiegels, zou het verstand maar langzaam, heel langzaam, opengaan. Zoo dachten de vreemden die het zegden, de bloedverwanten die het zwegen; doch Marva en Harmen waren blijde om wat ze hadden en hoopten met schoon geduld.

Ze woonden reeds drie jaar in stad, thans in een ruimer huis, toen ze, met Paul aan hun hand, gingen kijken naar het eerste Meifeest.

In de rijke wijk, waar ze kwamen, was niet één huis bevlagd. Als op een gewonen dag bleven de vensters onder en boven dicht, en noch oude dame noch jonge freule loerde door het spioen. Heeren liepen gewild haastig naar hun zaken. Enkelen, die staan bleven, deden hun best om een onverschillig gezicht op te zetten. Dienstmeisjes echter en kinderen ontbraken er niet, en met de geringe burgerslui en de knechten die uit konden, vormden zij, langs weerskanten, een dunne haag van toeschouwers. Deze verdikte naarmate men aan allerlei geruchten gewaar werd dat de stoet in aantocht was.

En daar, achter het hoekhotel, waarboven de kathedraaltoren, fijn en doorzichtig als kantwerk, zijn hooge spits verhief, klonken trommels tiendubbel, roffelend een hollen stapdreun, al harder, heller. Nieuwsgierigen schoten vooruit. Punthelmen glommen.

— Kom, moeder, riep Harmen Riels, en, Paulken op zijn arm pakkend, ijldde hij met Marva naar voor, dringend tot in de eerste rij.

Ze hadden een goede standplaats hier, zagen breed en ver. Wat een volk, wat een stroom luid volk, tusschen statig stijve gebouwen, onder een galmenden feesthemel!

Los vóór de bleekblauwe lucht kwam de zon uitkijken, schuin van omhoog, en de schrale wind, die beneden alles deed roeren en wuiven, had op haar stralen geen vang. Het frissche licht, scheurend met scherpen lach de straat in koud zwart en warm goud, danste, alzoo de stoet ver-

ging, van groep tot groep, hoogop in de maat der schaterende muziek. Sterrenstriemen dreef het in het koper der speeltuigen, joeg langsheen de plooiën der vanen, vuurrood, bloedrood, somber toegevalen, saamgepakt dreigend, of openwaaïend opspannend tot ontzaggelijke breedten en forsche blijheid — hoe de franjen dan tintelden vol vlammen en gensters — een sterken gelijktonigen glans, die nederkaatste ver op de nadertiegende strakke gelaten, stak brand in de opschriften der kartels, bewegelijke poorten over de hoofden medegezwierd, en haalde uit de hoeden, de kleederen, de schoeisels, de steenen zelf, een lang verborgen kleurenpracht nu versch te laaischijn, waar de oogen verrukt op schemelden.

En bende na bende, kring na kring, stapten voorbij, in breede rangen, rechthoofds, rlink, als vrijwillige soldaten. Gingen daar de bakkers, de kuipers, de smeden; de metselaars en timmerlui, met hooge dekkers, diepe delvers; de snijders, de naaiers; de spinners, ververs en wevers; talrijk, de metaalbewerkeren en de anderen uit de fabrieken; de klare venten uit de landsche rooterijen en de donkere van de dokken, die binnen werken en buiten, al de manschappen van het leger des arbeids.

Geen oude schier, maar magere, wasbleeke, vaalgrauwe koppen vele, met, onder scherpbekorven rimpelvoorhoofden, diepe oogkassen vol donker geflits; sterke kerels nog meer, ruwbonkig als boomen, breedgeschouderd, kloekgespïerd, zwaaiend handen, die vuist wordend moesten vallen als hamers; dan overal daarin, doch liefst vooraan en op zijde, de nog baardeloos jeugdige gezichten van het opkomend geslacht, wier oogen brandden hel en fel, vol levenslust, geestdrift en daaddorstigen overmoed. De meesten droegen een herkenningsteeken op het hart, fier als een eerekruis; anderen een roode das, een zwarten strik, een enkele een open krant in de hand. Allen echter was het aan te zien dat ze dien dag hun armoe niet kwamen voortoonen en bedelen om wat hulp, maar vrij, vrank, zich

wilden doen gelden, het liefst in de wereld die leeft van hun zwoegen en woekert met hun recht.

Tusschen de groepen in, op korten afstand, schreden de inrichters, trotsch op hun beleid.

En immer weer andere drommen, aansluitend gelid bij gelid. Waar toevallig een gaping ontstond, schoven de volgenden dapper toe, zoodat de onafzienbare optochtsketen nergens stoorniswekkend ontschakeld bleef.

Deftig bleken die arme betoogers. Geen schreeuwkleurige kleedij, geen rauwsch getier. Hun vaste stap, de heerlijke liederen zwellend uit warme borsten, de bijwijlen gelijkelijk aangeheven strijdkreten, waar doggesmoord wraakgegroel door machtige heffingen opklonk tot klaar gejuich, moesten indruk maken op den onverschilligste. En wie het goed meende met hen en nauwelijks te durven dorst, voelde zich onweerstaanbaar medegesleept in den drang der voorwaarts stuwende beweging.

Toen zingend de vrouwen aantogen, de meisjes, blozende en bleeke, bevallig met een niets, de moeders met kinderen, insgelijks in orde van rijen na rijen, niet wild, niet bloede, maar in hun onwankelbaar vrome overtuiging, ondanks standvastige zorg en vaak doorstane ontberingen, toch hoopvol, zegezekeer, als hun mannen ginds, hun vaders zonen en broeders, tilde Marva Riels, welke nu Paul op den arm had, haar rood Pioeneken boven haar hoofd, als den schoonsten huldegroet aan de hupsch doortredende, heldhaftige schaar.

— Bravo, juichte ook haar man, en met een onbeschrijfelijk genot, staarde hij, in den goudrooden gloed van zon, vanen, stemmen en klaoenen, den statigen optocht na . . .

Dienzelfden avond maakte hij kennis met de leiders.

Het was op de meeting vóór het Volkshuis.

Nog staat hem het ascetenfiguur te voor van Raoul Gorlee, zooals die, in het laaie licht der toortsen, het spreekgestoelte beklom: een magere, baardelooze, met fijn afgelijnd profiel, en een onloochebare voornaamheid in optreden en houding.

Trotsch reikten zijn kop en kin omhoog, en zijn blikken brandden, daar ze rondgingen, traag en strak, over de menigte die zweeg. Gauw sprak hij niet, maar pijnlijk lag zijn mond een wijle tot spreken geperst, en uit al de spieren van zijn spannend wezen drong zijn woord de dunne lippen te barsten. Schril, als de noordsche wind te winter, slingerde Gorlee een bui van haat en verachting over de zee van hoofden tegen de paleizen der rijkaards. Kort was hij, bitter, bijtend, spotgierig, onverbiddelijk. Toen een daverend handgeklap volgde op zijn striemende rede, toefde hij nog even, pijnrecht, pal, als verwachtte hij van allen tot antwoord een daad.

En dan kwam Korgen.

Een oorverdoovend gejuich begroette zijn verschijnen. Mark Korgen was een man van eerder kleine gestalte, zonder zwaarlijvigheid stevig gebouwd, met lichtopgestoken mond onder neerhangenden snor, scherpsnuivende neusvleugels, en een sterk gebeenderd gelaat, donkerend naar het zwart der dichte, kortkroezelende haren. Zijn bolhoed hield hij in de hand, en zijn felle oogen vlamden vol schoon vuur dat een vreemden glans mededeelde aan het harde van zijn trekken. Alles in hem verried vernuft, kracht-dadigheid, geestdrift, koppigen moed. Zijn overtuiging wekte overtuiging, zijn gezag ontzag.

Harmen Riels wist dat hij, ziener en kamper, de partij had ingericht en haar nog steeds, staalvast, te hoop hield in den band van zijn wil.

Veelverwachtend luisterde hij naar zijn woord.

Dat klonk, hartstochtelijk, begeesterend, medesleepend als een vloed. Krachtbeelden overweldigden den geest, felle slagen troffen het gemoed; en toch bleef alles zakelijk, grondig, zeker. In de eenvoudige taal van het volk was het een sterke geloofsverdediging, gelegd in den toon van een lied. De menigte greep het aan zoowel als den denker, den kunstenaar.

Na de meeting trok Harmen Riels, met den stroom der

arbeiders, het bevlagde Volkshuis binnen. Het propte er van verbruikers en kijkers. Geen zitplaats bleef over. Grootsoortig, ruim was het nieuw lokaal, vragend naar rijke stoffeering. Thans echter bijlang nog niet in orde. De onafgewerkte zoldering, de naakte ruwe wanden, de voorloopig gemeenere schenkbank, tafels en stoelen, toonden aan dat het bestuur het onmogelijke had willen doen om te openen met dit feest.

Terwijl de schilder vol belangstelling rondschoowde, werd hij, wederkeerig, door menigeen nieuwsgierig aangeblijkt. Het was opvallend trouwens hoe die hooge, forsche man, met zijn breedrandigen hoed, wilddonkere lokken en volwordend zwartgouden baard, zich hier aldus vrijmoedig bewoog, en alles beschaafte, al hoorde hij blijkbaar onder deze lieden niet thuis. Hij zelf sprak niemand aan, had aan het zicht genoeg.

Een net jong mensch drong naar hem toe, en, met een beleefde buiging,

— Neem me niet kwalijk, maar gij zijt Harmen Riels, de schilder?

— Zooals ge zegt.

— Ik ben Smits, redacteur aan 'de Werker'. Ik werd u voorgesteld op een tentoonstelling. Dat zal u ontgaan zijn.

— Toch niet heelemaal. Ge hebt destijds een artikel geschreven over mij, is 't niet?

De schilder drukte den jongeling de hand.

— Ge schijnt hier alleen, en onbekend, sprak deze. Mag ik u in ons gezelschap brengen?

— Graag, zei Harmen, en, door de opengaande menigte, volgde hij zijn geleider tot het uiteinde der zaal.

Om een paar bijeengeschoven tafels, in het gewoel toch tamelijk op hun gemak, zaten de redenaars hier midden hun vrienden.

— Harmen Riels, kondigde Smits hun aan.

En, naarmate ze opstonden, noemde hij, plechtstatig:

— De afgevaardigde Mark Korgen, beheerder van het

Volkshuis, Brom, bestuurder van onze weverij, Raoul Gorlee, advocaat, Edmond Assche, beeldhouwer — ge ziet, we hebben nog kunstenaars hier — Sander Daneels, Raf Deraedt, Ingels . . .

Nog een paar namen, gauwer steeds, ónduidelijker, en de schilder kon plaats nemen in den kring.

— Wat mogen wij u aanbieden? vroeg Korgen, dadelijk gemeenzaam.

— Bier, natuurlijk, vroolijkte de schilder.

Waarop Assche, de luimige dikaard,

— Ja, wat willen artisten en wroeters al meer?

— Het doet ons genoegen u hier te zien, sprak Gorlee.

Wie strijdt heeft behoefte aan wetenschap en kunst. En als die kunst ons niet tegenkampt. . . .

— Alles moet bijspringen, onderbrak Korgen, de werkers met den geest gelijk de werkers met den arm. De beste koppen toch stammen uit de mindere klas, ruwrein en frisch, waar het sloven geen schande is en de nood vroegtijdig dwingt tot nagaan en overleg.

— Indien ik iets kan voor het volk, verzekerde Riels, zal ik het doen met liefde.

— En het volk zal dankbaar zijn, beloofde Korgen. Wij, volksjongens — de advocaat daar heeft burgersbloed in het lijf, doch hij zal het niet betwisten — wij, volksjongens, leeren uit den strijd voor ons eigen bestaan, den last der anderen kennen, en, of de een of de ander het ook verder brengt, het eerste bevinden gaat er niet uit.

— Ten minste, zei Brom, bij al wie een hart heeft. Het gesprek werd voortgezet, druk, levendig, over de éene zaak die allen het opperst lag. De meesten lieten zich zelden uit; ze zaten genoegelijk bij, luisterden, rookten, knikten. Brom en Daneels sloegen er soms geweldig op los; Ingels bracht zijn eenvoudig gezond verstand bescheiden tot gelding; Assche, de beeldhouwer, lachte en deed lachen; Smits was al aandacht, de anderen ook. Gorlee bleef in gezelschap wat hij was op de tribuun, schamper,

scherp, spotgierig. Korgen zelf bleef voor zijn pijlen niet immer schotvrij.

Met vuur en overtuiging ontvouwde deze zijn idealen, die ver reikten, ofschoon hij het bijderhand liggende wist aan te vatten als niemand.

— Langzamerhand moet alles aan ons komen, sprak hij, de magazijnen, de ambachten, de werktuigen, de fabrieken, de stad, de staat. Dan eerst zal elke mond zijn kost hebben en ieder geest zijn ontwikkeling. Wat waarborgt de huidige maatschappij? Niet eens het gepast gemeten brood. Welnu, een werkende mensch is meer waard. Hij heeft rust van doen, uitspanning en heerlijk vermaak, wil hij gaarn het zijne leveren voor het onderhoud en het geluk van een ieder. Wij moeten lezing verschaffen aan wie geen geld heeft voor een boek. Onze bibliotheken moeten het beste bevatten wat er verschijnt op alle gebied. Waar de vak-scholen in gebreke blijven, kan een degelijk handboek een leidraad worden: want ieder arbeider moet kunnen, flink kunnen, wat zijn werk is. Dan zullen we het volk genot leeren scheppen in tooneel, muziek, beeldhouwwerk, bouwkunde, zuivere wetenschap. Waarom niet? Gaan we er niet geleidelijk naartoe? Is ons Volkshuis niet het paleis van den arme? Zijn onze stoeten niet indrukwekkend prachtig? . . . Geloof me, de tijd is nakend dat we zullen uittiegen door kunstrijke zegespoorten, met zinnebeelden en praalwagens grootscher dan ooit in een land juweel.

— Een landjuweel zonder ridders, zwaarden, slepen, en hakkeneien, schertste Gorlee.

— O zoo'n wagen zie ik al, sprak Harmen Riels, als in een droom, en met zijn potlood trok hij allerlei losse lijnen op den rand van een dagblad.

Assche wou de teekening zien, doch de schilder rukte ze, ijlings, weg.

Plots, als bij een ingeving,

— Korgen heeft gelijk, riep hij uit. Het volk houdt van schoonheid. Zonder lied kan het niet blij zijn, zon-

der vaan niet opstappen, en wil het blijvend gered worden, kunst moet den strijd steunen.

Zijn blikken flikkerden op, gingen stralend de gelagzaal om.

— Die muren, vervolgde hij, die mooie, wijde muren moogt ge niet behangen. 't Ware zonde.

— Zonde? Hoedat? vroeg Ingels. Ze kunnen toch zóo niet blijven.

— Laat mij geworden, wedervoer Harmen. Ik zal er op schilderen wat Korgen daar zei, en wat ik nu zie, klaar, vóór mijne oogen.

Korgen sprong recht en den schilder de hand drukkend,

— Eén man, één woord, juichte hij. Gij zult schilderen, en, als uw werk af is, zullen we een feest vieren...

— Dat meer dan een belofte zal zijn, Harmen Riels, zei de advocaat met een overbeleefden glimlach.

Harmen Riels, opstaande, bekeek hem, licht gekitteld. Doch de anderen beziende en het volk,

— Ik ben verheugd dat ik u gevonden heb, sprak hij. Toekomend jaar, op eersten Mei, kennen we elkander beter.

X.

Met ongemeene lust en vlijt bemaalde Harmen Riels de binnenmuren der groote gelagzaal van het Volkshuis. Den eersten keer, zegde men daar, dat Mark Korgen iemand onbemoeid aan het werk liet. Zulks strookte immers volstrekt niet met zijne alles aandurvende natuur, bevelziek geworden, doordat hij zelf veel had ondernomen en zelden was mislukt. Besepte de lyrisch aangelegde leider dat kunst uiteraard iets onafhankelijks, iets ondwingbaars is? Of had hij zooveel over voor den schilder, die prachtwerk wou leveren voor een spotloon, mits hij in de uitvoering zijner plannen ongehinderd mocht zijn gang gaan?

Eenvoudiger dan Gorlee, welke, behalve bij groote om-

standigheden, weinig in het Volkshuis te zien was, kwam Korgen bijna dagelijks nagaan hoe snel de reuzenarbeid vorderde. Met opvatting en schikking bleek hij uiterst ingenomen; misschien wel omdat zij beantwoordden aan een eigen langgekoesterd doch vaaggebleven begeren. Over de uitvoering echter liet hij zich zelden uit; want in de techniek der jongste kunst was hij hoegenaamd niet ingewijd. Dan, al ziende, leerde hij begrijpen en waardeeren . . . Harmen Riels verdeelde de twee zijwanden elk in drie gelijke stroken, geschikt voor tafereelen van dezelfde omvang en kracht. Op ieder van die vakken zou hij werkersgroepen uitbeelden, aan den klaarsten kant in open lucht, aan den donkersten overdekt.

Eerst maalde hij, in morgenfrisch vroeg lentelicht, op een door olmen bezoomde buitenkalsijde, een ploeg plaveiers, stappend, stampend, de een na den ander, duchtig dikwijls, door rossen zavel en blauwuitslaande steenen, lichtboogde gereekt. Ge hoordet, als het ware, den klank van het ijzer op het arduin; ge voeldet, in de gebogen lichamen, den stalen moed van die baanbrekers om den broode, en in de diepte zaagt ge, ver, den lastig afgelegden weg, die voor anderen dienst zou doen.

Daarnaast rezen, nog prachtiger ruw onder de laaie middagzon, maaiers en bindsters, zwoegend, zweetend, dorstig, heesch, met goud gelijmd op den brandenden akker. Roodbruin de aangezichten en nekken in de valschaduw der wijdschijvige biezen hoeden. Gloeiend de naakte borsten en armen, waaraf de hemdslippen en mouwslooven veronachtzaamd neervielen en meeroerden in den zwier van het lijf. Gensters in zeis en haak, vuurstrømmen door een smoorwaas. De hitte, welke voelbaar sloeg uit grond en koren, was nog sterker dan die in de lucht. De verste groep was een hurkende, zittende. Dokwerkers en metselaars met mortelschoenen, zakachtige panen broeks, spannende baaien en neergetrokken vette mutsen, knapten, alhier, aldaar, gezeten op een plank, op een

steen, op een stoep, hun karigen middagkost. Zichtbaar aten ze uit honger, met appetijt. De eene, trouwens, in spek bijtend, toonde oolijkweg zijn witte tanden, en de andere, die monkelend naar zijn pul reikte, had er al vast deugd van... Langs die prachtkerels schoof een norsch heerschapp, geërgerd, voorbij.

Door en over dit stadszicht waaide een koude zonnigheid, want de schilder had zijn werk voor die wand dermate bedacht, dat de zware warmte, laaiend in het middenstuk, langzaam verdunde en uitkoelde naar de hoeken heen.

Op het andere muurvlak, rechtover de plaveiers, gaf Harmen Riels een kijk in de diepe, donkere dorschschuur. Het zware der karwei vloekte uit den zwaai der vlegels, welke wild opvlogen en bonsden op de bundels, wijl de lijven der zwoegers uitrekten en inplooiden, de armoedige plunje mede. Onophoudelijk halen, bukken, pleien, ploffen. Het stroo danste en rilde op den harden vloer. Korrels en kaf dooreen spatte uit de verrunselde aren. Altijd aan het eigenste. Nek en rug leken voor somber beulen gebouwd, en in de berustend stompe wezens roerde alleen en benauwde het dierlijk angstgevoel voor de honger en koude der kortwoonsten. Buiten daar, men zag het niet, maar men voelde het gestadig regenen.

Ingelijks dofdoezelig, doch niet zoo wanhopig droefstemmend, was de grijsbruine toon, die omhoog, omlaag, weg en weder, bewoog in de armoedig verlichte weefkamer. Beneden de zwaarduistere zoldering, viel de schamele maar vriendelijke klaarte van de blikken olielamp over het ouderwetsche getouw, vlak in het gelaat der dapper snokkende deern. Die zong, lustig, liet den nood niet aan haar hart komen. Het geterte, de rolboom, het spannend stuk, de lade, de losse loodjes, heel het getuig daverdreunde hotterend, lotterend, mede in de maat van haar ruw aanrukkende lied. Het spoelwiel glansde er van en de draaimand, en, in zijn wieg, onder een dik vest warm ingeduffeld, werd haar kindje niet eens wakker.

Alsof hij op dezen kant al de ellende van zijn eigen verachterd dorp had willen in beeld brengen, maalde Harmen Riels er op het overgebleven vlak het binnenste van een ververij, gelijk hij dat meermaals gezien had, rechtover zijn huis, bij Salmon. De halfnaakte natbekletste mannen, die garenwongen in de kleurkuipen doopten, en hun maten, welke ze, sijpelend, wegdroegen naar de droogplaats, hadden een doening over zich en wezens die reeds lang vastlagen in zijn geest. Geen wonder dat men de geduldige armoede kon scheppen uit hun oogen, en dat de scherpe reuk, die op u aankwam, u mede week maakte en ziek.

Toen het werk in de lengte aldus waardig was voltooid, zocht de schilder dag en nacht naar gedachten, om op de voorzijde boven het portaal en op den ruimen, een breed ontwerp verlangenden achterwand, zoo mogelijk nog machtiger kunst te leveren.

Dikwijls, nog te lande levend, had hij er, langs de veldwegelingen, vrouwen ontmoet, komend van de een of ander hoeve met een emmer of een kan karnemelk. Kon hij in zoo'n moeder, met kinderen er om heen, niet een type voorstellen van de nooddrift met weinig tevreden? In dien zin maakte hij verschillende schetsen, toonde ze aan Marva. Zij zweeg bescheiden, doch aan de uitdrukking van haar gelaat bemerkte hij wel dat zij iets beters verlangde, iets anders. Hij ook was onvoldaan, scheurde de teekeningen, herbegon nijdig, wroette, pijnde zich, zonder slagen. En toch wist hij dat er met zijn denkbeeld iets te doen viel. Wat? hoe? Hij kon het niet vinden.

Een keer, dat ze saam in het Volkshuis zaten, viel Marva's blik weer op den prachtigen oogst. En toen ze de felle maaiers zag en de bindsters,

— Zie, Harmen, riep ze uit, zoo'n vrouw moet het worden, maar sterker nog, schooner.

Harmen bekeek haar verbaasd. Dan opeens het helderde, bliksemend, op in zijn hoofd.

— Dat is 't, moeder, heelemaal. Ik zal de armoe niet schilderen, maar den rijkdom. En gij wordt mijn model.

Van 's anderendaags, geestdriftig nu, ging Harmen aan den gang, en borstelde, langs een bloeienden vlasgaard naar wuivende korens toe, een heerlijk kloeke vrouw, barvoets stappend met een brood onder den linkerarm en in de rechterhand de melkkan, vol. Een kriekrood meisje huppelt aan haar zijde, en een knaap vraagt, trekt aan haar kleed, om te helpen dragen. Daaromheen een waaierende weelde, waar leeuwerikken moeten hangen, luid in de trillende lucht. Alles kracht, wasdom, rijpheid, klaar leven en jubel om overvloed. Natuur zelf is het, die telken oogst het menschdom, haar kinderen, komt verblijden op haar zegenvollen doortocht.

In zijn laatste gewrocht voor het Volkshuis, dit op den achtermuur, zou Harmen Riels alles overtreffen wat hij tot dan toe had voortgebracht. Hij besepte dat het ietsforsch moest worden, iets geweldigs, edels, een groote samenvatting van al het schoone dat woelde in zijn geest en hart. Zijn belofte om klaar te komen met den eersten Mei en Korgens begeesterend woord over toekomstige stoeten met zegepoorten en praalwagens, dreven hem vanzelf tot het beramen van zijn meesterstuk: de triomf van den Arbeid. Een goddelijk werk; ruischende kleuren; rijk, jong licht. Op het goudbazuinoverschalde marktplein, door de jubelende menigte heen, rijdt, met een fraaie zwenking, een met vier ossen bespannen wagen schier vlak op den toeschouwer aan. De gehoornde, kloekgedijde dieren, vol in vleesch en verf, houden, paargewijs stappend, gelijkmatig tred. Op zijn zegezate, onder laaiwarm vlaggewapper, hoog en schoon in glorieschijn, troont Vorst Arbeid, met ijzer gekroond. Om hem, in statige rust, als eerewacht een zaaier, een smid, een visscher, een mijnwerker, al reuzen, helden. Jubelende vrouwen, zwierig naar hen overgepluoid, wuiven met palmen en kransen. Frissche kinderen, in het wit, lachen, zingen, pluizen roode rozen. Geen ijdel gepronk met allegorisch

vreemde figuren, geen uitbundig gebaar, noch koude stijfheid, alles leeft zijn hel luid leven en voert tot de schoonste vreugd de kracht van het werk in de ziel.

Toen Mark Korgen het wonder onderging, dat elk, bij het binnentreden, onweerstaanbaar aangrijpen moet: de troost, de hoop, de zege, die almachtig zwoegen en lijden overstralen, juichte hij den schilder toe:

— Harmen Riels, wat een schepping! Wat een schat! Ons huis is heilig voortaan, zooals geen tempel.

Dezelfde treffende woorden, met macht van lof en dank, sprak hij weder op de plechtige opening der groote zaal, daar Harmen Riels door de partij een openbare hulde werd toegebracht.

Het was een onvergelykelijk schoone dag geweest. Dui-zenden vreemdelingen waren naar de stad gestroomd om den eersten uittocht bij te wonen van den prachtstoet, waarover zooveel heerlijkks werd verteld. De mobiste wagens en groepen toch wist men ontworpen door een der flinkste en jongste schilders van het land.

's Avonds, vóór het schitterend verlichte Volkshuis, zag het plein zwart van menschen die niet binnen konden. Een blijde fanfare begroette de aankomst van den held van het feest. Assche, de beeldhouwer, en Korgen zelf, deftig in rok, hielpen Harmen Riels en diens vrouw uit het rijtuig stappen, wyl tallenkant hoeden en zakdoeken wuifden en een krachtig hoera de markt overgalmd. In de zaal schoof het volk van ends tot ends eerbiedig uiteen. Alle gelaten lachten, glansden, straalden hun tegen. En toen ze op het met bloemen, palmen en wimpels rijk versierde verhoog hadden plaats genomen bij het wachtend bestuur, hield Mark Korgen, vóór het meesprekend werk van den gevierde, een puike, warmgevoelde rede. Onder daverend handgeklap werd Harmen Riels een fraaie brons vereerd.

Marva ook bleek niet vergeten. Een net meisje, met bevallige houding, ontvouwde vóór haar een kunstig kant-

werk, den overhang voor een wieg. Want veel moeders hadden, korten tijd te voor, een beeldschoon dochterken gezien in het huis van Riels.

Toen Harmen nu zijn Marva, zachtschoon en gevierd als een koningin, zag opstaan en traanoogend het meisje omarmen, werd het hem opeens duister vóór het gezicht. Gaarne had hij ginds achteraan gezeten, laagschuil, in den dikken rook van een pijp.

Doch die goede menschen was hij een antwoord schuldig, en hij sprak. Hij sprak, niet wetend of hij spreken kon, en liet zijn gevoel gaan maar, gaan, als de stroom zijn wateren.

— Vrienden, begon hij, werkbroeders, ik dank u. Indien wat ik zeggen zal niet hoog reikt, noch mooi klinkt, bedenkt dat ik vóór vergaderingen vreemd sta en niet kiezen kan in de weinig woorden der taal van mijn hart. Trouwens, ik ben een jongen van den buiten, loop liefst rechttop in blij licht en open lucht. Ik zie zoo gaarn ons weiden, ons vruchten, ons boomen, ons zuivere zon, en den leeuwerik die zwiert boven de vlasgaards. Het grootsche treft me, het kleine boeit. Een blad dat blinkt, een halm die roert, een schaduw die vlucht, 't is alles aandacht waard. Voor een arm puiteken, dat van den grachtboord in het water plompt, en onder een rimpelkring verdikkend wegkrevelt in het riet, kan ik opmerkzaam stilstaan en bewonderen hoe het al schoon is wat eigen leven leeft.

Dan het dorp zelf! De spitse toren met de huizen daar omheen gevlucht, warmpjes te gader, de gezellige fruitboomen, lager doch vriendelijker dan de forsche eik in het woud en de gekertelde populier ruischend over de meerschbeek; de goudblonde wegels om de plaats en de stille straten daarin. En ook van ons menschen houd ik: een ruiter die draaft, een deern die groet, ons veldfeesten, dansen en ommegangen. Hoe zoet is het te wandelen tusschen lieden die u kennen, toeknikken, aanspreken! Op

het getouw van den wever, vóór het aanbeeld van den smid heb ik mijn trouwste vrienden gevonden; en het ware me hard zeer zoo ze ginds dachten dat ik verkeerd handel met hier te staan, aan de zijde van het schamel recht.

Ja, de buiten is me lief.

Maar mijn buiten is een arme, bange, verachterde streek. De moeders gaan er niet alle, als die daar op het doek, met een volle melkkan en voedzaam brood naar hun hut. En van de leeuwerikken, die daar trillen, verstaan weinigen het gejubel. De ververs, hier aan den arbeid, zijn die van vóór mijn moeders huis. Ik zie ze mij aankijken met hun verbaasde gezichten, mager en donker. Ze kennen mij alle en vragen zich af wat ik hier zeg en doe.

Om dat volk mogen vrouwen schreien, mannen moeten vechten!

Mogen enkelen onder u hen om hun laksheid laken — haten zal niemand toch — ik ben hun schuldig wat ik mijn dooden vader heb beloofd, die mede een werkman was. Broeders, wie daar buiten hoort van uw strijd in de steden en een hart heeft, is verheugd, en wie begrijpt dat duizend sterker zijn dan honderd, laat de spade in den grond, wordt metselaarsdiender, wever, dokwerker hier, en reikt u, vrijen, een vrije hand.

Doch allen kunnen niet weg. En het is ook niet goed dat allen uitwijken. Want de stad heeft tarwe noodig en de landbouw armen. Daarom mijn plicht, uw plicht is het te gaan tot degenen die blijven moeten. Laat den brave van te lande, hurkend in het bedwang der grooten, die nemen met hand en voet, en geven met de lippen, niet langer een uitgezogen prooi in de spinneweb van lage loonen en aalmoes. Helpt hem sterk worden, wakker, ontwikkeld, los! Dat hij leere het vele wat het leven heeft, beseffe het menige dat hem mangelt; dat hij kracht zoek in vereeniging, en niet langer een eenzame zij, een doolaard op de wereld.

Nogmaals, vrienden, ik dank u.

Gij hebt mij bedacht, die om u denk, kunst uit liefde met liefde door kunst beloond. O, indien er daarboven Iemand is, wien ons doen en laten niet onverschillig, met welgevallen moet Hij nederschouwen op de kringen, waar de handenarbeid één wordt met den arbeid van den geest, en zooveel menschen tot elkander komen met open hart.

Mijn vrouw ook hebt gij bedacht, de edele, de vrome, de goede, die mijn leven uit halfheid redt, de troost, de steun, de blijdschap van mijn streven, de moeder en haar kind. Vergeet dan niet, gij die kampt om de vrouw te ontrukken aan de fabriek, dat er in ons hutten moeders zijn die, het brood uit hun mond ontsparend, geen laken kunnen leggen onder hun schat...."

Harmen Riels, Harmen Riels! Wat hebt ge u zelf bitter leed bereid, toen ge zoo roerend voor anderen bijstand vroegt, en de blijde stemming op uw eigen feest braakt met uw wreed droef woord.

En toch het was schoon. Dien nacht hebben de menschen u op hun schouders gedragen; dezelfde, die later....

Bronzen, ja, bronzen blijven eender....

's Anderendaags kwam Korgen den schilder bezoeken.

— Riels, ge moet ons een dienst bewijzen.

— Laat hooren.

— In de laatste verkiezingen zijn we fel vooruitgegaan in stad. Als de buiten dit jaar wat beter geeft, is er kans dat onze tweede candidaat er door komt. Gij zult die buitenstemmen bijwinnen.

— Ik, Korgen?

— Wie anders? Zegdet gij niet: we moeten tot de landlieden gaan. Wij, stedelingen, kennen daar noch menschen, noch gebruiken. Gij bezit er invloed. Onze beste propagandisten staan te uwer beschikking. Strijdbladen, plak- en strooibrieven krijgt ge, zooveel 't u lust.

— Goed, maar ik kan niet spreken.

— Niet spreken?.... Het was gister dus de eerste maal?.... Het zal de laatste niet zijn.

En Korgen, met den voet trampelend, herhaalde:

— Zoo, ge kunt niet spreken!....

Dan, als over een afgedane zaak,

— Riels, ik reken op u... Nog iets. Ik wil dat ge de tweede op de lijst komt, en met mij in de kamer.

Mark Korgen zei dit gewichtig, met stijging in de stem, als een die lokkend het hoogste belooft, en voor zijn belofte kan instaan. Harmens oogen schitterden sterk.

— Neen, weerde hij af, ik wil strijden voor het volk; maar blijf schilder.

— Schilder en afgevaardigde, drong Korgen aan. Ik ook heb werk buiten de kamer.

— Neen, schudde Harmen opnieuw. Overigens Gorlee is kandidaat.

— Tot gister was het zoo. Nu wil ik niet meer. Gij hebt de gunst van het volk, kunt ons nieuwe krachten toevoeren. Gorlee is goed voor de stad, maar de buiten, ziet ge, vandáár moet het komen.

— 'k Begrijp, voor alles de partij. Gorlee denkt toch ook zoo?

— Natuurlijk.

— Juist daarom. Ik kan niet aannemen.

Het klonk vast als een hamerslag.

De ervaren leider voelde dat er aan dien niets te keeren viel.

Driftig knoopte hij zijn jas dicht.

— Harmen Riels, Gorlee blijft kandidaat. Maar gij moet hem steunen.

— Zooveel ik kan, sprak de schilder.

Korgen, op straat gekomen, trok zijn schouders omhoog.

— Nog door en door buitenbloed, morde hij spijtig!

XI.

Onmiddelijk stelde zich Harmen Riels aan het werk om met de nieuwe leer zijn eigen hart te dragen van oord tot oord. Gorlee's kandidatuur verdedigde hij, beter dan

de man wien het aanging, om de partij, de partij zelf om het begrip van schooner, rechtvaardiger menschelijkheid. Liefst sprak hij buiten zalen in het bloote, vóór eenvoudig volk; want zijn ziel ging open met de lucht om hem heen. Waar eenmaal zijn vrome taal had geklonken, was het rijk uit der leurpropagandisten, welke elke edele gedachte, hun van hooger in den geest gepompt, vergiftigen, naarmate zij die met hun eigen denkbeeldekens verknedden tot éene spijs. Nog nooit in het land had men zoo'n verschijning gezien, nog nooit had men een ongeschoold redenaar gehoord met zulke warme overtuiging en zuiver overweldigende kracht. De koppen gingen bijeen bij de slechten en de goeden. Ze vroegen wie hij was, waar hij vandaan kwam.

Welhoe! een kunstenaar, met naam en toekomst, wierp zich, zonder vaar of vrees, ongetwijfeld tot zijn eigen schade, in het heetste van den strijd, alleenlijk uit zoogenoemd rechts- en plichtgevoel. Dat viel nu heelemaal buiten den slenter mierachtig óp de aarde kruipende fatsoenlijkhedens. De oudmodemensen zagen versted op en zochten vruchteloos om naar den steun van zijn roekelooze stoutmoedigheid. Ongewoon langs steilen rotswand op te stijgen, waren ze slechts in staat om, voet vóór voet, hun stille wegeltjes voort te wandelen, en konden het niet wijs worden, hoe iemand zich zooveel moed en moeite wou getroosten, om, boven hun hoofden uitkijkend, anderen op te heffen.

Eerst poogden ze hem dood te zwijgen; maar zijn stem klonk te luid. Ze spotten met zijn nederige afkomst; en de arme trok het zich aan. Als gek scholden ze hem uit, die wijs leerde, en toen ze hem afvallige en schoelie toebeten, hield de menigte hem voor een heilige. Ze beweerden dat hij geen geloof had, omdat hij een afkeer toonde voor profijtaanbrengende goddiensielarij. Was zijn gevoel niet echte kristelijkheid, allerminst te bezwadden door huichelaars en geloovers om winst? Dan kwamen leugen, laster

en spogen venijn op zijn omgang, zijn persoon, zijn huis. Doch dit laatste raakte hem niet; hij stond te hoog.

En van hooguit slingerde hij zijn haat tegen de schijn-grooten, de kluchtigvoorname macht- en schuldhebbenden, die paaien met beloften en betalen met eeden, die bidden om gunst en dreigen met honger, die het volk verachten waarvan ze leven en klappen uitdeelen als ze klappen verdienen.

En dien haat zette hij over aan het volk, dat hun galons en knopen bewondert, en plat valt vóór een zwaai van hun hand. Ze voelden, ingrimmig, den tijd uitsterven, dat mouwstrijkers met zeem op den mond hen vrij konden pleiten met de verzachtende omstandigheid dat ze anders figuur maakten in de toonbank van een politieken winkel. Neen, zoo'n dikgewervelde plakrups, die het land opvrat, was niet te sparen omdat ze in de schoone dagen aleens opvlinderen kon van bloem tot bloem, weer om den honig.

— Kuischt uw boomen, sprak Harmen Riels tot de trillende menigte. Blijft geen knechten van knechten; wordt gansch uzelf.

Gelijk hij daar stond, slanklijvig, de haren wild, met stoer gebaar, en vlammen in de oogen, werkte hij op zijn toehoorders in, als een ontzaggelijk krachtschoone verschijning. De haarkop! noemden ze hem, en in dien ruwen bijnaam voelde men dat ze spraken van een die voorgoed de flauwe gemakzucht heeft vaarwel gezegd. Niet langer was Harmen Riels een stille die rumoert in dagen van vrede, een woeste die zwijgt in dagen van strijd, maar van den hoofde tot de voeten een man, die recht gaat en hoog, zonder neer- of zonder omzien.

Bewust van zijn roeping schreed hij vooruit tot de vrijmaking van zijn volk, het eigenlijke volk, de massa. Die wou hij bereiken door haar te geven brood voor het lichaam en brood voor den geest.

— Voor de intellectueelen kunnen we niets, zegde hij, want die zijn vrij, of zullen het nooit worden. Niemand zit

meer vast dan een zichzelfnoemend intellectueel, gesponnen in de spinneweb van zijn dundroog intellect. We komen tot den eenvoudige, niet met machienvet van draai-maartvoort, maar met kloeke spijs, die spieren kweekt en krachten vormt. Of men zulke spijzen mag? Of men ze teren kan? Geen vrees. De magen zijn gezond; maar de kost deugt niet!... Wat een liefde, wat een fijnvoelige, milde, alles omvattende liefde, kon die harde haarkop van hem doen uitgaan, smelten en stralen van mensch tot mensch, van schaar tot schaar. Meer dan ergernis voor den schijndeugdzame en wrevet voor den machtige, was zijn optreden den verdrukte verlichting, hoop op redding en toekomstig heil. De massa stroomde bij. Verbieden hielp niet. Ze moest naar hem toe. Zooals het volk te lande het zoo sterk kan uitdrukken: eten en drinken lieten ze staan om hem te hooren.

En ook bij de ontwikkelden kwamen enkele edelgezinden los en volgden in zijn zog. De wonderbaarlijke invloed, toenmaals door den haarkop op de geesten uitgeoefend, blijkt nergens klaarder dan uit den lofgroet van een jong dichter, verschenen in een weekblad van de streek.

Hier vinde dit stuk, om den warmen toon van oprechtheid, waardoor het zich van gemeene schotschriften, talrijk in die dagen, zoo hartig onderscheidt, een duurzame plaats.

Harmen Riels, luidde het, grootsche, geweldige, hooghartige, breede!

In wijde werelden scheidt gij ruimte voor gedachten, grond voor daden. Waarheid zoekt ge, en wat uw geest zoo diep bevroedt, werpt ge mild en machtig de menscheit over, in zonneklaarheid van warmwekkende taal.

Waar gij voorbijgaat blijven roering, ontzetting, jaging, moed en lust voor de strevenden.

Niet de dooden zullen u loven, noch de slapenden, die houden van rust, noch de zwakken die schrikken voor kracht, noch de loerders op buit en azers op lijken, noch

de leiders, die zich hoog laten heffen en dragen bovenuit. Maar wij, die leven willen, goed zijn en sterk zijn, één met het volk, wij gelooven in u.

Uw stem klinkt over ons in heerlijk gedonder en op onze schuldige hoofden verbrijzelt uw toorn de tafelen der heilige wet.

Welkom in ons landeken van onverschilligheid, wanmoed, verdrukking, kuiperij, kruiperij, verkocht spreken, betaald zwijgen en stelselmatig volksbedrog.

Welkom, gij die scheldt met gezag en zweept met den geesl van een profeet, op bedelaars naar gunsten, handenlikkers om wit brood, grooten door middelmatigheid, knevelaars van durvenden en zalfstrijkers om vrede, klein-eerzuchtigen die hun ijdel nietszijn en nietsdoen als wijsheid roemen en voorzichtigheid.

O, het is schande dat men de laagheid kan meten naar de hoogte tot waar ze stijgt, dat men een orde draagt in plaats van een hart, dat men kleintjes duikt in een zachten zetel in stede van hoog te staan in den kamp.

Godsgerechte zaak des volks, zoovelen teren op de kruim van uw kracht, om u uit dankbaarheid te verraden, te verpenningen, te kruisigen.

Daar zijn namen, als appelen rood van buiten en rot van binnen, die het ons lusten zou tot vuil te gooien op voorhoofden blinkend van onbeschaamdheid.

Van hier, wie nederigheid prediken en geduld, erkentelijkheid om beloften, en eerbied voor ouden tijd!

Andere deugden moeten ons vromen. Geef ons zelfbewustheid, wilskracht, moed, dapperheid, wrevel, toorn, rijker menselijkheid staande op volksrecht.

Neen, Harmen Riels, gij hebt ons niet beleedigd, maar onze stemming verhoogd; gij hebt ons leeren haten uit al de kracht van uw liefde.

Zaaiër van het sterke woord, met zooveel geest bij zooveel hart, eens oogst gij onze daden.

Uw stoute leer zal zegevierend de wereld indrukken, zoo-

ver als uw kunst, wanneer elk hier zal worden wat hij moet: een karakter!....

Het kon niet anders of verkondigd door zulk een apostel, sloeg de bevrijdende leer almachtig op de bevolking in. Om de hoogere richting, welke de beweging insloeg, was men bijna het naastliggend onmiddellijk doel vergeten, toen, als onverwachts, de verkiezing daar was.

Op de meeste plaatsen nog bang en bedekt, op andere reeds rondweg vooruitkomend met hun veranderde meening, trokken de arbeiders naar de stembureelen. In de streek van Riels leek het een echte feestelijkheid. Ook was de uitslag, zoo niet verpletterend, dan toch uiterst bedenkelijk voor de behoudsgezinde meerderheid. De volkspartij zag haar tweeden man gekozen en pochte op een paar duizend stemmen overschot. En dit met een kandidaat als Raoul Gorlee, den bijter, zooals ze hem op den buiten noemden, daar, ten minste, waar hij gekend was. Korgen, hij, de befaamde stadsbeweger, had er zich weinig getoond. Als een die, echt groot, zich zelden aan onbescheiden nieuwsgierigheid bloot geeft, stond hij het land door in aanzien, doch zelfs zijn populariteit ging duiken voor die van Riels, welke niet eens op de lijst stond. De naam van den haarkop lag op aller lippen, klonk in liederen en spreuken, en veel armelui's kinderen, dien tijd, werden naar hem gedoopt. Het was een bewondering, een liefde, een haast vergodende vereering.....

Op Kerstavond reisde de schilder met zijn gezin voor enkele dagen naar huis. Zoo hieten, bij Harmen en Marva, nòg immer Theus' hoeve en Rika's winkel, ja, het gansche dorp bleef hun te onzent. Toen ze van de spoorhal naar de bosschen toewouden, vonden ze de wegen hoogwit, ongebaand, en 't sneeuwde, 't buide, 't beet in hun ooren. Ai, hun schaapjes, Paul en Hilde! Ze droegen er elk een, trokken hun mutsen en kleederen zoo warm mogelijk dicht, en door het stuivend kille mul, over de onbesuistige wagensporen, vlak den wind in, strompelden,

liepen, ijlden. De dutskens moesten en iets van houden! Buiten adem, tintelend van koude, kwamen ze op de hofstede aan.

Hoe ze verschoten, daar! Hoe Friede en Elga, jammerend, de kinderen afnamen, die, schalieblauw, het vuur niet konden verdragen! Een uur nadien zaten de grooten, onder de koperen lamp, gezellig om het knappend vuur en de kleinen, gekloesterd en dik gegeten, sliepen, in wollen dekens geduffeld, elk op een stoel.

En Theus, die in den hoek troonde, trok zijn baardbranderken van tusschen zijn harde barbels, en peinsde luid.

— Ja, jongen, ge zijt nu de man hier, en ginder ook. Ik lees het in mijn gazet. Ge doet het om het goed, ik geloof u. Algelijk, daar zijn veel slechteriks bij.

Harmen lachte.

— Vader, hebt ge nog goede soep weten koken, zonder schuim?

— Neen ik, zei de oude, van vleesch toch niet.

— Wel, zie, ze zetten hier de menschen lauw water voor, zonder iets in. Wij willen er vleesch bij.

— Deugniet, schaterde Aernout.

De boer dubde, twijfelde.

— Ge kunt gelijk hebben. Ik word oud, ik weet het niet goed.

— Laat Harmen maar geworden, stelde Marva gerust; en zij vertelde van het vele dat ze gezien had in de stad, en het vele ook dat ze verkeerd wist hier.

Zij sprak zoo eenvoudig, natuurlijk, en terwijl ze van haar man sprak, keken haar zachte oogen hem zoo liefderijk aan, dat Theus het meeverklarende woord der gauw begrijpende Elga niet behoefde om zeker te zijn van dit éene wat hem opperst lag: zijn dochter was gelukkig.

Van lieverlede geraakte hij heelegaar opgeruimd, en zonder in die diepe dingen terug te vallen, om niet te verdolen, heette het, praatte hij, glimlachte, luisterde, rookte, rookte aldoor van Harmens goeden tabak. En zijn blauwe oogen blonken.

Truus, voor den avondkost zorgend, trippelde rond, treuzelend, ronkend, gezind als een huisduif. Over Marva buigend fluisterde zij:

— Nu zegt hij meer als anders in een week.

Zoo leefde de haarkop midden zijn volk.

Bij moeder Rika, waar ze 's anderendaags voor de zesde maal hun schuld inkortten, was het dezelfde hartelijkheid op een andere manier.

Rika, haar dochters en Nand waren fier over de schoone, kloeke kinderen, over Marva, over Harmen, hun Harmen. Ze konden er geen kwaad van hooren. De onderpastor mocht over hem prediken, de menschen over hem praten, hen lastig vallen, hun steekte doen en schade, het kon hun al niet schelen. Harmen vergat zijn huis niet en kuste zijn moeder nog altijd even luid op het eigenste mooi dooraderd plekje van haar kaak.

Daar spraken ze van zijn strijd niet.

Alleen, toen Nand het nog eens opgooide van Lotteken Seys,

— Hoor, sprak Anne, Lotteken heeft dikwijls de waarheid gezegd. Harmen heeft nu een baard, en hij is . . .

— Missionaris, zei zijn moeder. Harmen, zoon, ze mogen u allen slecht vinden. Ik zegen u.

XII.

Een korte maand nadien, haastig, voor elkendeen onverwacht, stierf in het dorp de heilige vrouw, die met een roos op het gelaat, een doorn gedragen had in haar hart. Arme Rika Riels, schamel, schoon koninginneken in uw werk en uw huis, waar ge zoo noode uit buitenkwaamt, al zagen de bureu u al zoo gaarn, hoe laagt ge daar, nog immer blozend en lachend schoon, in de donkere kamer op het witte bed, met Oswald om u en Nand, en Irma, Lene, Liesbeth en Harmen, die u niet meer levend vond, zoomin als voortijds zijn vader. Al uw kinderen, een voor

Harmen Riels.

een, eerbiedig, godvruchtig, hebben u het kruisken wedergegeven dat gij hun zoo liefdevol gaaft in uw morgen- en avondzorg. Goede Rika, gelaten weduwe, trouwe moeder, geen die u kende of hij voelt zijn eigen armer. Want bij elken lieven doode sterft er iets liefs in ons. En zoo iemand zaligheid verdiende, dan zeker gij.

Op de uitvaart had de haarkop veel bekijks. Wel waren er botte boeren, die hem koud en stout nastaalden, tot in de kerk en op het kerkhof toe, kwenen en kwezels, welke hem bidgonzend voorbijslopen en ontvluchtten als een melaatsche, naast heerschappen die opwandelden met vasten voet en hoogen kop, terwijl hun binnenste opdroogde van haat en nijd; doch de meesten, vooral de kleinsten, droegen den zwaargetroffene een medelijdend hart toe, en geen arbeider floot dien dag een deuntje op zijn werk. Het werd besproken na de mis, en door bedillers en bedotters, welke hun God zelf den weg voorschrijven, hoogst kwalijk genomen, dat de oude pastor den ongodsdienstigaard minzaam droef had toegeknipt en aan de lijkbaar zijn best had gedaan om zijn kranke stem klaarder te doen klinken.

Gedurende den dienst en bij het graf had Freeken Soete den haarkop gestaag, oogverpinkend en zuchtend, aangeblijkt, als moest het hem iets vragen of zeggen, en dorst niet. Toen de buren, van de familie gescheiden, naar hun tafel trokken, en de Driesstraat langzamerhand ledig werd, kwam het haastig achternagetript.

— Harmen, zuchtte het diep, dat is iets van uw moeder, en mijn jongen.

't Was de eerste maal dat het met zoo'n liefde: mijn jongen, zei. Harmen, nog teenemaal elders met zijn smart, begreep niet, raadde niet.

— Spreekt ge van Fontje? Waar is hij nu?

— Ach, Fontje, snikte Freeken luidop thans, dood, Harmen, dood gelijk Rika.

Riels verschoot. Zijn pijn groeide niet, een ander kwam er bij.

— Is het ginder gebeurd? vroeg hij nog.

— Ja, mensch, in een vreemd land.

De schoenmaker zag, indien mogelijk, nog scherper, bleeker. En, bevend,

— Harmen, zei het plots. Gij waart zijn beste vriend. U moet ik het zeggen . . . Ik heb niet wel gedaan.

De schilder had het willen sussen, geruststellen; maar hij kon niet liegen, beu zelf van zulken troost. Heel dien morgen had hij aan het weder niet gedacht. Nu hij het mager ventje daar alleenig zag nederpikkelen naar zijn huis, voelde hij het nog eens zoo killig.

Naderhand heeft hij dikwijls het hoofd geschud bij de zonderling kwellende gedachte dat hij in het leven was geklommen naarmate Fontje daalde, en dat zijn eigen ongeluk eerst aanvangen kon, zoodra er een einde kwam aan het armzalig bestaan van zijn vriend. Had deze juist dan niet een vader kunnen vinden, toen hij zijn moeder verloor? . . .

Door het afsterven der weduwe Riels moesten in de familie velerlei zaken geregeld worden tusschen de gehuwden en de saamblijvenden in huis. Harmen kreeg last alles op zijn best te beredderen. Alzulke bezigheden en bekommernissen hielden den schilder, die rust behoefde in rouw, een tijd buiten de beweging. Toen hij, niet gewoon lang stil te zitten met ledige handen en vol gemoed, zich weder in het gedrang wou werpen, was er in de partij een geschil ontstaan nopens de aan te nemen houding in den alsdan hevige woedenden taalstrijd.

In dat kleine land immers, waar elk den mond luid heeft van overlevering, trouw en eergevoel, was het onder de hoogere, de zoogenoemd beschaafde standen de mode om de volkstaal te minachten en de laagte in te duwen, als deugde ze slechts voor meiden en knechten. Stelselmatig werd ze geweerd uit wet, bestuur, leger, onderwijs, en degene, die er vermogend werd door zijn broeder te verarmen, meende door het gebruik van een vreemde spraak uit zijn eerste midden een wijdere wereld in te groeien. Een kunstmatig ontleende kultuur achtten ze een geschikten

dam om zich af te scheiden van de massa, die van elke natuurlijke ontwikkeling beroofd bleef.

Dit duurde reeds jaren en jaren.

Stilaan echter kwam de onvermijdelijke keering. Kracht-dadige mannen stonden op en kampften voor hun ras. Die hadden voor zich het historisch recht, de gezonde rede, het getal, de fierste jeugd, en, ongetwijfeld, de toekomst. Want laat de onverbasterde natuur, den sterken knaap uit de landelijke hut, welke geen vreemde holle klanken, maar uit den mond van zijn moeder echte namen ontvangt voor echte dingen, welke opkomt in en meewast met de wereld om hem heen, wiens diepe geest niet wordt platgeduwd tot oppervlakkigheid, dien schijn van breedheid, laat zulk een opsteken uit zijn omgeving, en, opklimmend met zijn taal, macht krijgen en gezag, onfeilbaar moet hij zijn edelen zelftrots willen terugvinden bij ieder van zijn stam.

Aldus Harmen Riels.

Zonderling nochtans, niet alle leiders der volkspartij begrepen dat de stoffelijke zoowel als de zedelijke ontvoogding van een volk moet steunen op rasgevoel. In beide bewegingen toch heeft, op eenzelfden maatschappelijken grond, de kleine den groote tot vijand. En daar, terwijl in 'de Werker' Smits en de jongere redakteurs ijverden voor de moedertaal, schreef een oudere plompweg dat een ijdel gekrakeel om woorden den proletariër koud liet, nademaal honger geen ooren heeft.

Raoul Gorlee, de aristocraat in de democratie, hield zich aanvankelijk hoogdunkend onverschillig, en begon dan eerst van gedweep en mal geliefhebber te spreken, als hij voelde dat de haarkop zich ook die zaak van den nederige ter hart ging trekken.

Wat Korgen betreft, het kon hem onmogelijk ontgaan wat nauw verband er bestond tusschen den brood- en den taalstrijd. Doch, naarmate hij gewaar werd dat er ook in andere politieke groepen gestreefd werd naar heropwekking van nationaal bewustzijn, sloeg zijn eerste goedgezindheid

in wantrouwen over. Vreesde hij dat een nieuwe beweging de menschen mocht afleiden van de hoofdzakelijke, de zijne? Zag hij ongaarn, zij het ook om een loffelijk doel, zijn mannen naast andersdenkenden in het gelid staan, hij die al zijn streven had gericht naar het vormen van een eensgezinde partij? Of geloofde hij werkelijk dat een sociaal strijder, als internationalist, met het nationale minder reken-schap heeft te houden?

Dat er een beter, een breeder internationalisme bestaat, moest hem anders duidelijk worden, toen Harmen Riels in 'het Volkshuis' zijn meening hieromtrent vooruitzette, vooral met het oog op de kunst.

Waar een volk verdwijnt, sprak hij, wordt de wereld armer. In de groote familie der samenleving zijn de volkeren broeders, en géén wordt weggerukt of alle worden getroffen. Een wezen van eigen orde, een muziek van eigen klank, een ontplooiën van oorspronkelijk willen en kunnen, een schoonheid bij zelfgenade roeit men niet uit, noch legt men stil, zonder dat alle wezen, kracht en schoonheid in het algemeen er nadeel en schade door lijden. Het geldt hier als nergens meer: breek een schakel, gij breekt de keten. Zoo zijn er, ook in zake kunst, geen beter internationalisten dan de nationalisten zelf.

Gorlee, welke zijn rechterbeen over zijn linker geslagen hield, kloppelde met zijn hand op zijn knie.

— Schoone woorden, prikte hij, en glimlachend oogde hij den rook na, opzuilend van zijn cigaret.

De anderen zwegen, ook Assche. Ingels wou den schilder gelijk geven; doch eerst keek hij Korgen aan.

— Voor ons blijft het een nevenzaak, sprak deze, we zullen zien.

Riels was geen man om op een orderwoord te wachten. Onverwijd zette hij het werk der verlossing voort op de wijze die hem goedscheen. De meest belangwekkende menschen, met wie hij op zijn vrije gangen in kennis kwam, waren de 'puursocialen'. Oudleden van het Volkshuis,

deels uitgesloten, deels eigenwillig afgescheiden, bleven ze in hun hart den werkersstand genegen. Sommigen onder hen hadden de partij helpen stichten. Voor haar belangen hadden ze gewaakt, gewerkt, gereisd, gestreden en, evenals Korgen, gevang gedaan. In opnieuw opflakkerende liefde spraken ze gaarn over die eerste schoone dagen, vol stille helden en donkere martelaren. Het heden echter keken ze met oudwijze wantrouwende oogen aan, en terwijl ze beweerden dat de beweging, in haar oorsprong een louter maatschappelijke, door de houding der tegenwoordige leiders aan het ontaarden was in een politieke mandatenjacht, ontging het hun dat hun eigen doen zich beperkte tot een, wel geestvol, doch kalmeerend geredekavel, bij glas en pijp, op hun Zondagavondsche gezellig samenzijn. Wat al klagen, waarschuwen, voorspellen Riels daar te hooren kreeg! Wat al onthullingen van kleine en groote schandalen uit vroeger en later tijd, door de hoofden gewild of gedoogd. Gorlee, de geslepene, was de echte type van een visscher in troebel water; Korgen, hij, onbetwistbaar een groot man, een weergaloos inrichter, een werker met wil en kracht, maar zijn zucht naar roem en zijn streven om hoogst en alleen te staan verrieden een bewust egoïst. Aan zulke aantijgingen hechtte Harmen Riels maar weinig geloof. Volgens hem moest afbrekende kritiek, wil ze deugen en daad verwekken, uitgaan van een opkomend, niet van een neerdalend geslacht. Pratende wijsheid hoorde hij wel graag, doch werkende zag hij liever. Wat hij de puursocialen evenwel niet euvel kon nemen was hun geringschatting van het gezamenlijk parlementair gedoe. Wanneer hij de kamerleden afzonderlijk beschouwde, stond hij verbaasd over zooveel ijdelheid van namen en nietswaardigheid van roem. Als tooneelschoonheden en moerassen zagen ze er, op afstand, het voordeelgigst uit. In tegenstelling met echte hoogten, werden ze minder bij naderkomen, donkere schaduwgrootheden verdwijnend vóór zon. Daarover, gelijk over alles, sprak de haarkop zooals bij

dacht, luid, dat elk het hoorde. Namen sommigen hem de waarheid euvel, die te verzwijgen lag in zijn aard niet. Dat zou hij bekoopen.

De eerste slag kwam van Gorlee. In «de Werker» bestreed hij de meeningen die Harmen Riels was toegedaan. De schilder antwoordde, klopte door. Andere redakteurs schoten den afgevaardigde ter hulp. Smits zelf, vroeger zoo flink in het taalgeschil, veranderde van toon. Riels achtte het politiek berekenen of gebrek aan doorzicht, misverstand. Hij schreef dat. Meer aanvallen volgden, scherp, bitter, onderop geniepig tegen zijn werking en persoon. Doch hoe snel ook het getal zijner vijanden scheen aan te groeien, het liet hem onverschillig. Kranig bood hij allen het hoofd. Nu regende het tallenkant beknibbelingen, vitterijen, verdachtmakingen. Meest onderduims, buiten het blad. De eene verweet hem zijn eng nationalisme, de ander zijn omgang met de puursocialen; de meesten vonden hem te veel kunstenaar, onbeendig in politiek, een tuchtelooze, een anarchist, welke de partij ten slotte meer kwaad moest berokkenen dan hij haar voordeel had aangebracht.

In den beginne waande Harmen Riels dat het om gedachten te doen was, en, menschlievend, vergaf hij het ongelijk zijn grover woord. Laat eerst, niet zonder droefheid, onderzocht hij dat nijd en afgunst hier mede hun spel speelden en dat men hem veel minder had tegengekant, ware hij niet geliefd geweest bij het volk.

Van Gorlee, in velerlei zijn tegenvoeter, had hij, na den bewezen dienst, althans zoo vroeg geen kwaadwillewerk verwacht. Nadien werd het hem duidelijk dat dankverschuldigde hoogmoed bezwaarlijk anders kan. Dan ook begreep hij hoe, wie er komen wil, list stelt boven kracht, medeheult met den veinzende om de openhartigheid lagen te leggen, en hoe de onwetende, kindgeblevene massa, eerder dan op het trouwgegevene, op losse beloften bouwt. Overigens de macht van den haarkop lag meest op het platte land, eenvoudig als hij zelf. Verspreid, nog ver van

ingericht, kon die hem moeilijk steunen in zijn worsteling tegen saamhoudende steedsche sluwheid. Hij voelde zich te sterk ook, zocht geen hulp. Wat gaf het hem dat, na Smits, Daneels en Deraedt hem vermeden, en Brom, de ruwe? Moest hij luisteren naar Assche, die hem onder vier oogen waarschuwde? Naar Ingels, die alles wou bijleggen, mits hij maar een en ander toegaf?

Toegeven, nooit! Al verlieten ze hem allemaal, al sloegen de vermoeienissen van zijn lichaam en geest, verscherpt door rouw en verdriet, tot krankheid over, een harden, een schoonen strijd had hij aangegaan voor het welzijn van zijn volk, dien strijd zou hij doorvoeren met al de kracht van zijn rijke natuur.

XIII.

Nu wist de haarkop. Hij wist, ongaarne, veel.

Dat er in de stichtingen van het Volkshuis onrecht gebeurde, dat er lieden betaald werden om te spreken en andere om te zwijgen, dat het gemakkelijkste werk en de goedbezoldigde baantjes gegund werden aan vleiers en lieve vrienden, familie meestal van een of anderen beheerder of bestuurder, dat alzulken verschoond bleven wanneer ze faalden en geprezen werden voor minder dan hun plicht, dat luiaards groot verteer maakten en naarstigen nood leden, dat bij enkele leiders opoffering een mooi woord bleek om leelijke baatzucht te dekken.

Hij wist dat er in de weverij met staking gedreigd werd, net als bij de ergste kapitalisten. Brom had er een gewoon staalwever aan het getouw gesteld met een dagloon merklijk hooger dan dit van oudere, knappe werklui. Die nieuweling was een neef van hem.

Harmen wist . . . och, wat wist hij al niet, dat hij met eigen oogen kon vaststellen, en hoorde van bange, stille klagers!

Hoe had hij willen rechtspringen telkens, kampen voor

den verongelijkte, slaan en bannen het booze, en zijn verontwaardiging in het gezicht slingeren van hen, die van de rechtvaardigste macht een onvergefelijk misbruik hadden gemaakt!

Doch hij was dezelfde niet meer. Voelde hij het niet, wilde hij het niet voelen, Marva zag het.

Inspanning op alle gebied, overdadigheid in denken en handelen, in kunst en strijd, verkropt zielelijden, naast uitbarstingen van kracht en toorn, waarop neerslachtigheid volgde en trotschkalm wee, begonnen zijn sterk gestel langzaam te ondermijnen. Een onzichtbare ziekte sloop naar binnen, nijdig als de nijd die van buiten wrocht.

Zijn eetlust verminderde; zijn maag leed, zijn zenuwen mede. Het werd hem duizelig soms, benauwd. Dan schemerden zijn oogen, zijn ooren suisden, zijn slapen joegen. Door geweldig onderdrukken der pijn, door gemaakte blijlustigheid poogde hij de naderende kwaal van zich af te weren; doch, scheen het hem kortstondig te baten, het kon niet anders dan het onvermijdelijke verhaasten en verergeren.

Hoe meer Marva hem aanmaande tot rustnemen, hoe meer hij zich, inspannend, blootgaf aan de verraderlijk aansluitende kwaal. Het bedroog hem dat hij er uiterlijk nog flink uitzag in vleesch en kleur. Voelde hij iets inwendig, hij liet het niet merken om zijn vrouw. En al had hij willen luisteren naar zachten raad, zijn liefde voor het volk, zijn haat tegen verdrukking, en zijn drift naar het werk hadden hem een bedaard leven onmogelijk gemaakt.

Het werd een gejaagd, een angstig jaar.

Vaker dan gewoonlijk sloot de jonge moeder haar kinderen aan haar hart. Doch nooit zag Harmen op het mooie gelaat het minste spoor van een traan. Want zijn stap kende zij van ver.

In die dagen verzocht Mark Korgen hem te zijnen huize.

Tot dan toe had hij zich in den strijd van Gorlee tegen

Riels onpartijdig getoond. Thans was het zoover gekomen dat hij, in het belang der beweging, kiezen moest tusschen de twee.

— Ik heb u ontboden, Riels, sprak hij, omdat ik houd van eendracht in de partij. Gij wilt rechts, Gorlee links, dat kan niet . . .

— Ik ga noch links noch rechts, sprak de schilder, maar recht vóór me uit.

—Gorlee zal dat ook zeggen.

— Ik strijd voor een zaak, Korgen, niet voor den eene tegen den andere.

— En Gorlee?

Harmens oogen schoten vol spijt en trots.

— Menschen bestudeer ik voor mijn doeken, antwoordde hij. De advocaat heeft nooit vóór mij gezeten; maar . . .

— Welnu?

— Hij lijkt me geen trouw model, al poseert hij.

Niet fijn spottend klonk het, als een inzet tot kwaadsprekerij, 't was het scherp woord van iemand die doorsnijdt om het hinderende ineens weg te gooien. Mark Korgen teenegader glimlachte en fronste zijn voorhoofd.

— Zooals ge thans over Gorlee denkt, giste hij, moet het u spijten wat ge voor hem gedaan hebt.

— Geenszins.

De oude leider bekeek den haarkop lang met de oogen van iemand die iets schatten wil en, in zichzelf peinzend, aan het vergelijken gaat. Naarmate hij hem aldus vorschend aanzag, begonnen zijn blikken meer en meer te tintelen. Dan, het eens met zijn eigen, stond hij op.

— Riels, sprak hij, ge zijt een man. Ge kunt iets, waarlijk. Ik insgelijks ben iemand. Zoo we malkaar mogen vertrouwen en saamhouden, kunnen we veel.

— Een man, morde Harmen . . . Bah! Als het werk maar deugt!

Korgen luisterde niet. Hartstochtelijk ging hij voort.

— Wat sommigen niet kunnen verkroppen is dat een

artist invloed uitoefent op het volk. Waart ge schilder alleen, ze zouden u roemen; leider alleen moesten ze u volgen. Thans benijdt men u, zooals men mij zou benijd hebben, indien ik naam had willen maken op een ander gebied. Want ook ik, in mijn diepste diep, voel me kunstenaar. In zijn opgewondenheid tot mededeelen geprangd ging de beheerder weer zitten.

— Niemand vermoedt misschien, begon hij, en gij eveneens moet het sterk betwijfelen, dat er in mij een dichter schuilt.

— Neen toch, wedervoer de schilder, dien indruk hebt ge op mij gemaakt.

— Uit den lyrischen aanleg van mijn natuur spruit die onstuimige drang, die onbetembare lust naar grootarbeid, inrichten, hervormen, scheppen, welke vriend en vijand den grondtrek noemen van mijn karakter. Doch ook in de gewone opvatting van het woord ben ik dichter. Ik zou kunnen schrijven, Riels, kleur geven aan mijn ontwerpen, en mijn gedachten in vastaanpassenden vorm dwingen tot rustiger schoonheid. Ik hoor bijwijlen woorden brommen in mijn oor, die me plagend pramen om maat en keur van klank. Hoe vindt ge 't? Korgen, die een wiegelied rijmt?

— Zoo vreemd niet, knikte Harmen. Een wiegelied met een revolutionnair refrain.

— Wie weet? In elk geval, 't zou breed zijn, sterk. Want meer dan deuntjes wou ik dichten; wellicht het epos van onzen strijd. Reeds jaren draag ik een boek in mijn kop; een geweldig gewrocht, gewild, gedurfd, vol bloed en spierkracht. En een titel zou het wezen, de stoutste, de kortste, de meestzeggende die er te vinden is.

— Welke dan?

Mark Korgen wierp zijn hoofd achterover, en blij als een triomfkeet, scherp als een uitdaging, schalde het:

— Mijn titel? *Ik!* Niets meer!

Onwillekeurig schrikte de schilder om het woord en den toon. Zou Korgen zijn held-ik voelen als iets goeds of

iets slechts, iets vreemds of iets eigens? Wat mocht de inhoud wezen van een werk dat, te oordeelen naar het opschrift, vooruit wou trekken als een standaard, slaan als een knods, en blijven waar alles valt?

— O, zei Korgen, een man wou ik scheppen die kracht is door zijn wil, en alles op zijn weg doet buigen of breekt naar eisch der noodzakelijkheid, daar, binnen hem. Hij zou stammen uit het volk, rijzen uit en voor het volk, dat hem zou dragen, hoog, als zijn schoonsten trots. De zwaarste moeilijkheden overwinnend, zou hij, vóór een zwaai van zijn hand, de rijen der grooten zien opengaan, dat hij plaats vinde voor zijn doortredenden voet. Ze zouden hem offeren rijkdom, roem, gunst, macht, hun vreugden en vrouwen, klein zijn bij die lang kleine, vliegen op zijn woord, zwichten voor zijn daad. Die schijnmachtigen, die steunen om steun, groeien op schouders, en putten uit geërfden schat, zouden bleek zien bij dit ik; en het volk, dat meesteeg met hem, zou weten en voelen desnoods dat het macht werd door zijn wil en, zonder hem, keert tot laagliggen en durfloos nietszijn.

Harmen Riels was recht gesprongen.

— Korgen, vroeg hij, die man?

— Ben ik!

— Niet waar!

Korgen lachte.

— Houdt u niet verontwaardigd. Ook gij zijt die man. Het werd Riels plots vol te moede en ijdel meteen, als hij ging neerstorten; maar hij rees.

— Korgen, riep hij, en het was hoorbaar in zijn stem dat er iets brak. Korgen, ge kent me niet. En u ook wou ik anders kennen.

De beheerder zag wit, grauwwit.

— Zoo, ontviel het hem. Ge durft u te stellen tegenover mij? Dan goed, ge zult mij kennen.

— Doe wat ge niet laten kunt, zei de schilder en, zonder groeten, verliet hij het huis.

Aldus gingen die twee, na een onderhoud, waarvan beide misschien het beste hadden gehoopt, in oneenigheid van elkander.

Harmen Riels was jaren wijzer geworden in één dag. Het kon niet anders of dit hevig tooneel en het klaarzien in het karakter van een man, dien hij tot dan toe onvoorwaardelijk diep had vereerd, moest een noodlottigen invloed uitoefenen op zijn verzwakt gestel.

Doelloos wandelde hij straat in, straat uit, door de havenkom of buiten, langs den stroom. Zijn penseelen bleven onaangeroerd liggen. 's Avonds, tehuis, zat hij naast Marva, gebogen met zijn gedachten elders. Met half toeë oogen zocht hij . . .

En het volk wachtte, rekende op hem. Zonder lafheid kon hij het strijdgewoel niet ontwijken. De zaak van het recht moest hij heffen boven het laag gekrioel van persoonlijke veeten en twisten. Daarom, niets en niemand mocht hij zwichten, allermint zichzelf, al kwame het ergste. Het ging er hevig toe op de eerste algemeene vergadering, in het Volkshuis. Zes wevers uit Broms fabriek, flinke, onberispelijke werklui, de oudste in dienst, hadden bij den bestuurder geklaagd dat een nieuweling werd voortgetrokken. Beleefd hadden ze om de eigenste winning verzocht voor het eigenste werk. Brom, schuldbewust, had het hun kwalijk genomen en, toen er een het woord *staken* uitsprak, had hij, zonder meer, hun boekje gevraagd en hun de poort gewezen. Om éene onrechtvaardige daad leden zes gezinnen gebrek. Door den beheerraad met ijdele woorden afgescheept, hadden de gebannenen Riels verzocht om hun zaak op de algemeene vergadering te verdedigen. De stakkerds wisten dat het arme recht altijd op hem rekenen mocht, en konden in de verste verte niet vermoeden dat de schilder van het Volkshuis, dien ze het vorig jaar zoo geestdriftig hadden gevierd, thans reeds met de partijhoofden overhoop lag.

Kranig, tusschen deze laatsten en de opeengepakte massa

der arbeiders, stond Harmen Riels als woordvoerder van het verongelijkte recht. In volle licht! Hoog ging zijn kop; zijn oogen, ál straal en bliksem, laaiden zijn sober gebaar te vóór; zijn stem, voor smelterig smeeken te rein, te ruw dien avond, trilzacht in den aanzet, sterk gedurende het betoog, zwol bij de aanklacht tot een zwaar dreigen, toornde, donderde, trof. Het was dien man niet aan te zien dat hij inwendig zorg leed en zeer. Die kranke, die snijdend heelen wou, leek den kloekste te fel.

En elk in de zaal, vriend of vijand, luisterde reikhalzend naar dat edel gevoel dat, ongekunsteld schoon, tot een eerlijk oproerige rede rees, vol steunende en brekende kracht.

Als was het onthullen van achterschermsche kleine vergrijpen hem te min, enkel grove feiten, zware grieven haalde de haarkop aan. Noemde hij niemand, elk toch voelde dat het hier geen bloote aantijgingen gold, maar dat hij, instande voor wat hij vooruitzette, daarom alleen het liefst alle rechtstreeksche aanvallen vermeed, omdat hij niet éene gebeurtenis, noch de bijzondere houding van éen beheerder of bestuurder, wel echter den algemeenen geest der tegenwoordige leiding in den breede wilde beschouwen. Die geest nu werd slecht. Kuiperijen, kruiperijen hielpen eer- en baatzucht op het schild. Rechtzinnigheid bleek een gevaarlijke plaag, te schuwen erger dan roodvonk en typhus. Huichelen daarentegen een kunst in aanzien, waar men, met oefening, beurs en buik mee volmestte.

— Schande, klonk het, een vooruitstrevende jeugdfiere partij, ontstaan uit afkeer voor onrecht, duldt de ergste misbruiken! In een fabriek welke, uitsluitelijk in de handen der arbeiders, een modelinrichting hoefde te wezen, wordt willekeurig omgesprongen met werk en loon; en degenen, die, in den strijd tegen de heerschende bezitters, de staking houden voor het beste verweer en wapen, werpen hun makers ongenadig den honger toe, wanneer ze, vóór onze werkhuizen, dezelfde taal durven voeren in 't gelijk.

Dan had hij het over de leiders. Wat moest het Gorlee en Korgen in de ooren gonzen, toen die zweepslag galmde:

— Voorlichters, zij, die in angstvallige zelfzucht, naar mid-deltjes zoeken om hun plaats zeker te maken en bestendig? Vóór kunst, wetenschap en wijsbegeerte, staan hun gevoel, verstand en rede als de nul vóór het cijfer, wijl, anderzijds, hun hartigheid edelzin en eenvoudig rechtvaardigheidsgevoel dikwijls zoo laag liggen als hun uitgedunde, alles omvattende oppervlakkigheid!

En dit vooral was te vergeven noch te vergeten, dat zij, bij fraai gebazel over beuzelarijen, niets deden voor de heropbeuring van hun stam, dat ze hun eigen ras lieten kwijnen in vernedering, en, gekozen door hen, hun broeders medebestreden of zwak verdedigden in een vreemde taal. Vreemd wreed barstte het op het einde los, dat degenen die de boterham van enkelen dorsten te ontstelen, natuurlijk dezelfde waren die een heel volk zijn recht op leven ontzegden!...

Nog nooit was er in het Volkshuis zoo stout, zoo waar gesproken. Nog nooit werden de leiders ten aanzien van hun laagste en lafste vleiers, aldus onmeedoogend uitgekleet en doorgegeeseld. En de massa begreep, zooniet alles, dan toch genoeg om te weten dat er hun broeders onrecht was geschied, en dat de partijhoofden niet zoo feilloos onfaalbaar waren als door handenlikkers en voetenkussers werd uitgebazuind. Eélbleek stond de haarkop daar nog, pal, gereed om wat hij gezegd had te staven. Wie juichte, juichte uitbundig toe; woest werd er geschreeuwd om recht en wraak; enkelen zwegen beangstigd; hier en daar, het luidst bij de groene tafel, rees gemor.

Toen hij Brom, na zijn ellendige zelfverdediging, had neergehaald en niemand onmiddelijk het woord verlangde, ging Harmen Riels zitten, alleen, bezijds het bestuur.

Na een wijl verhief zich Raoul Gorlee. De ergste feiten Brom, hemzelf en andere partijhoofden ten laste gelegd, loochende hij vlakaf; minder kwaad poogde hij met advo-

katenlist, verbloemend en verdraaiend, te verbeteren; en, toen hij daarin meende geslaagd te zijn, werd hij opeens bijtend en nijdig, niet tegen het publiek — dit trachtte hij voorts met plat gevele op zijn kant te halen — maar tegen den man, wien hij zijn kamerlidschap, waarop hij zoo prat stond, in de eerste plaats te danken had.

Op dien toon zou hij voortgegaan zijn; doch een tallenkant oprumoerend protest bracht hem in verlegenheid, zoodat hij, niet wetend wat gedaan, aan zijn rede gauw een einde maakte. Daartoe nam hij zijn toevlucht tot het in lastige gevallen gewoon aangewende middel, het stellen der kwestie van vertrouwen.

Dien avond bekwam het voorstel een zonderlingen bijval.

— Ja, stemmen, stemmen! riepen niet de zekere mannen, maar, luidkeels lachend, sarrend, hoonend, degenen die daareven den haarkop hadden toegejuicht.

Gorlee zag grauw en groen.

Korgen, al den tijd inwendig razend bij uiterlijke bedaardheid, had al zijn behendigheid en wilskracht vandoen om een verpletterende nederlaag te voorkomen.

Hij deed een opperst beroep op de eendrachtigheid in in den strijd:

Wat zouden de bewaarders jubelen als ze vernamen wat hier gebeurde? Wellicht lag er waars in de beweringen van Riels. Een onpartijdig onderzoek zou ingesteld worden en den verongelijken recht gedaan. Het was voorbarig en onpractisch de kwestie van vertrouwen te stellen, wanneer er in de algemeene politiek niet diep genoeg was ingegaan, en dergelijke bespreking niet eenmaal op de dagorde stond. De week nadien zou een nieuwe, algemeene vergadering bijeengeroepen worden, waar Riels of hijzelf, Korgen, of een ander de zaak behoorlijk kon inleiden.

Door zijn gematigd woord was het den ervaren leider gelukt de menigte te stillen, en daar niemand, ook niet de schilder, zich tegen zijn voorstel verzette, haastte hij zich om met een laatste aanmaning tot onderlinge ver-

draagzaamheid en kalm uiteengaan de zitting te heffen. Op straat echter werden de groepen weer luid. Men riep, men twistte, men vocht. De meeste benden trokken af al zingend van den haarkop.

In den loop dier week kreeg Harmen Riels het bezoek van Mr. Dirckx, een rijken notaris uit stad. Hij kwam in zijn werkhuis kijken en koopen. Na kort aarzelen viel zijn keus op een paar stukken. Zonder kniezen of dingen betaalde hij den prijs.

Mr. Dirckx toonde zich uiterst ingenomen met het werk van den schilder. Alleen vond hij het betreurenswaardig dat een kunstenaar met naam en faam zijn kostbaren tijd ging verliezen in politiek bemoei, ten bate dan nog van menschen, die eindigen moesten met hem te benijden, te verlooohenen, te belasteren.

— Om ondankbaren, Mevrouw, zegde hij, zich met inzicht tot Marva wendend, maakt uw man zich de invloedrijke standen te vijand.

Verontwaardigd richtte de schilder zich op en wees naar de bankjes op tafel; die roerden nog.

— Mr. Dirckx, sprak hij, neem me niet kwalijk. Doch brengt ge mij dit geld als lokaas, gaarn neem ik mijn doeken terug.

— Dat niet, heusch niet, verklaarde de bezoeker, een weinig onthutst. Ik kocht als liefhebber. Ik wil echter bekennen dat ik u noode uw groote gaven zie wegwerpen voor die het niet verdienen.

— Ge weet dat ik met sommige partijgenooten in onverschil ben? vroeg Riels.

De notaris zweeg, glimlachte beteekenisvol.

Ook de schilder glimlachte, op zijn manier.

— Zoo, ge wist het? verweet hij. Dan kiest ge een slecht oogenblik om hen aan te vallen.

— Harmen Riels, zuchtte de rijkaard, ge kondt beter vrienden hebben.

Toen hij weg was keerde Harmen zich tot zijn vrouw; en trotsch, treurig:

— Moeder? vroeg hij.

Marva's oogen tintelden:

— U maar flink houden, baasken! . . .

Vol moed, zegezekeer, trok Riels naar de algemeene vergadering door Korgen belegd.

Al was hij niet gesteld op luide begroeting en vleierig onthaal, toch bevreemdde het hem dat weinigen zijn hand drukten, velen hem schuwden. In de zaal ontwaarde hij slechts twee der wevers die hem hun nood hadden geklaagd. Ook zij keken een anderen kant uit. Brom en Gorlee, saamkeuvelend, blikten triomfantelijk op hem neder, en Korgen zat voor als een rechter! Was er achterrugs iets gebeurd dat de gemoederen om kon keeren na korte dagen? Wat moest hij hopen of vreezen, niet voor zijn eigen, maar voor zijn zaak, de zaak van het recht? Straks zou hij het weten.

Met schamperen glimlach verzocht Korgen hem de bespreking in te leiden.

Riels deed het duidelijk, kranig, sterk. Steunde hij niet op de waarheid, op daden, welsprekend boven alle woord? Tallenkant echter morden ze in de rijen, tegenspraak wou opgaan, niet bezadigd, van één alleen, maar rechts en links van velen tegelijk. De voorzitter had alle moeite om de gezellen tot zwijgen te brengen. En tegen het gewoel in, bleek, ging de haarkop voort, luider nog, flinker. Waarachtig, 't was schoon.

Dan, zijn rede was ten einde, en viel, viel lijk een steen. Enkelen spotteden, enkelen schreeuwden; de anderen, de meesten, staarden voor zich uit, koel, onverschillig, als hadden ze niets gehoord. Waar bleven nu zijn bewonderaars, zijn volgelingen, zijn vrienden, de menschen voor wie hij alles had gelaten en alles gedaan? Ze spraken zoo min als die andere menschen daar, zijn menschen, op de muren. En de eene zagen de andere niet.

Brom trad nu voor, heel wat rustiger dan de vorige maal: Wat men hem ten laste legde, waren leugens, laster. Er

was geen kwestie van vóortrekken in de weverij, van onderdrukken, staken, of wegzenden. De zoogezegde klagers waren alle aan het werk en tevreden. Ze zaten in de zaal en zouden getuigen. Niet waar, gij? en gij?

Inderdaad, de twee aanwezige klagers knikten. Harmen Riels zag het, zuchtte, blij nog toe, dat er vier uit schaamte waren thuisgebleven. Nu luisterde hij niet meer. Hij wachtte, droomde, schreide in zijn hart.

Brom had gedaan, werd toegejuicht. Wie nu? Gorlee, hel, schel als een trompet, bijtend, schertsend, schaterend, venijnig, vinnig en gemeen.

Toen nog luider handgeklap de hatelijkheid in de hoogste stak, schoot de schilder uit:

— De zaal is verkocht, riep hij. En 't volk meteen. Doet maar!

De menigte huilde, zong, floot.

De voorzitter schelde. Hij zou het zeggen.

— Neen, Harmen Riels, klonk het, de zaal is niet verkocht, zoomin als het volk. Gij alleen weet wie wel verkocht is. Ge zijt hier binnengedrongen, schijnbaar om niets. Toen ge goed deedt waren we u dankbaar. We boden u het beste aan. Ge weigerdet. Waarom? Uit schijn van onbaatzuchtigheid, om populair te worden, om hoogst, schoonst en alles te zijn. En wanneer u dat niet mee zou vallen, om ons te bespieden, te verkleinen, te verkletsen en te verraden, ja, te verraden aan die geld hebben voor uw kunst.

De aangevallene beefde van woede.

— Niet mij, Korgen, kreet hij, maar u zelf schildert gij af. Herinnert u ons laatste gesprek. Denk om uw boek, uw ongeschreven boek!

Meer kon, meer wou hij niet zeggen. Hij zette zijn hoed op, bereid om heen te gaan. Doch niet haastig bleek hij, blikte stout de grijnzende groepen in.

Korgen raasde.

— O gij haarkop! spotte hij. We kennen u. We ken-

nen u door en door! Wie is er eergister bij u aan huis geweest, met munt voor verraad? Ha, wij zijn slecht, wij deugen niet. De puursocialen zijn goed omdat ze ons bevechten; de behoudsgezinden omdat ze rijk zijn. Hier alleen vindt ge uw plaats niet. Hewel, trek er uit, man.

— Verrader, verkochte, buiten!

Heel de zaal, overeind, tierde, floot, jouwde. Er werd gedrongen, gestooten, heesche stemmen dreigden, handen gingen omhoog.

— Smijt buiten. De haarkop buiten!

— Laat me door! riep Riels.

En met zijn stok vast in de vuist, ongebogenhoofds, onvervaard en ongedeerd, verliet hij het huis dat hij naar Korgens woord tot een tempel had gemaakt.

— Arm volk, loosde hij, toen hij uit het lawaai thuis kwam en, gebroken, neerzeeg in Marva's armen.

XIV.

Marva, Marva, zijn sterke steun!

Wat een angst moest ze verkroppen om haar kwijnend zieken man, al dien tijd vol zuur en zeer! Hem dag na dag te zien vervallen, vermageren, verbleeken, treurig worden en stil! Welke pijn moet er hem inwendig kwelen en knellen dat hij niet meer lachen kon, niet meer zingen, den arbeid ontweek en de eenzaamheid zocht, hij, die vroeger zooveel hield van een lied onder het werk en vroolijk gezelschap?

Onverschillig, lusteloos kon hij daar staan en peinzen, of afgemat van 's morgens neerzitten, zwijgend, mijmerend, aldoor verstrooid. En docht het Marva dat hij nu toch geluisterd had naar haar opwekkend troostelijk woord, uit een of andere duistere spreuk bleek het weldra hoe luttel hij volgde en hoe gauw hij vergat. Hij verlangde naar zijn kinderen, en nauwelijks waren ze bij hem aan het spelen en blij leven maken, of hij wilde hen weder

weg. Hij kon tegen het gerucht niet, werd knorrig, gemelijk, grillig, gierig als een oud mensch. De haarkop gierig! klagen om gister en zorgen voor morgen! De kennissen, die hem ontmoetten, vroegen gedurig hoe het met hem ging. Het was triestig.

Ze hoopten dat de buiten hem deugd zou doen.

Ver van de luidruchtige stad, vol gewoel in nauwe ruimte, vol hartstocht, jaging, veete, vijandschap, nijd en snoode ondankbaarheid zou Harmen vrijer ademen en gezondheid halen uit rustig reine lucht.

Ze sloten hun huis op en gingen wonen bij Theus.

Met de meeste liefde van de wereld werden ze er aanvaard, voor maanden gelijk voor een dag. Doch aan de overmaat der genegenheidsbetuigingen zelve was droefheid voelbaar in de vreugde van het welkom. Alles werd hun ten beste geboden, geen stoel leek makkelijk, geen plaats windvrij genoeg voor Harmen; en wijl Friede met Paul en Hilde in de weer was om ze mooi te maken en vroom, werden de grootouders met angst gewaar dat er nog een derde kind te verwachten was.

Theus dacht maar aan zijn vriend. Op het veld, op de werf en in huis langs den haard kon hij soms zoo luid zuchten, dat wie hem hoorde er van verschoot. Hij zelf hoorde het niet, want hij werd gedurig doover. Zijn lip, vroeger van den kanker genezen, barstte weer open. Toch liet hij het rooken niet, al wist hij dat zijn korte dikke steenen pijp hem die kwaal had aangedaan. Als het erg ging zou de heelmester wel komen en snijden. Harmen, Harmen, aan dien was er met het vlijm niets te doen.

Nochtans de gezonde lucht, de goede melk, de versche eieren, de slaap, de rust, de aankomende zomerwarmte die zijn rug veerkrachtig maken en rechten wou, de wandelingen buiten in de dreef, waar tusschen de oude bonkige, veel jeugdige populieren trilden in hun hartvormige purpergroene bladeren, op het veld dan waar hij gaarn te praten stond met vader en Aernout, en soms aleens tot aan het

dorp om goendag te zeggen aan Nand en zijn zusters, en vooral het lang uitgestrekt liggen in de boschweide bij de beek, de bloemen en de koeien, het werkte al weldoende op zijn lichaam en geest. Zijn borst en longen zwollen vrijer op en open, zijn stap werd vlugger, nieuw bloed kwam doorsijperen aan de huid van wang en hand, zijn ooren kregen kleur, zijn oogen glans; en als Marva hem dan toelachte kwam het hem zelf voor dat hij nu gauw heelemaal opknappen moest.

Heel het seizoen, wijl rondom de altijd vroeë vruchten groeiden, bloeiden, rijpten, zat de zon te zingen over hun angst en hoop.

De hooitijd kwam, de slijting, de korenoogst, en daarna, statig, over de bloote velden met gouden schelven en bont geboomte, de vrederijke Herfst.

En nu lag Marva te bed op de groote voutekamer. De baker bleef er standvastig bij; de dokter kwam keer op keer. Want het ging slecht. Er hielp noch kermen, noch kreunen, noch handenwringen, noch smeekgebed. Marva had haar kind gedragen in vrees en benauwdheid en toen ze het baarde, scheurde haar volle, te lang toegenepen hart. En daar bloedde, zoo snel, haar jonge leven uit.

Als uw vrouw zieltoogt naast een rozeboreling, onschuldige schuld van haar sterven, wijl andere kleinen stoeien en lachen; als haar te oud geworden sterke vader stomgaat van smart, haar moeder verloren omdoelt in huis; als haar zusters schreiend, snikkend, alles bijhalen en brengen, slovend, slavend, zonder spraak en haar broeder huilend de kamer ontvlucht; als gij met den dood op het hart uw steun en troost ziet neerliggen met veege lippen en oogen luid van schrik; herdenkt gij dan uw vroeger geluk, haar schoonheid, haar goedheid, haar deugden; hoe zij uw bruid was, uw gade, en uwer kinderen moeder; voelt gij u zelf krank tot brekens toe, dan . . .

Harmen Riels, om godswil, sta vast. Paul en Hilde hangen om uw knie. Kleine Johannes doet zijn oogjes

open, en kijkt de wereld in . . . . Moederloos. Ach Marva!

Onder machtigen toeloop van volk — de vreemdste schreide en het weder mede — heeft de oude pastor haar begraven. Ook haar kind heeft hij gedoopt, een droeve doop. Aernout en Anne hielden het wicht over de vont en konden niet zien hoe gezond het was en bloosde. Hun oogen waren nog rood.

En telkendag, bij weer en onweer, zag men den haarkop waren om het kerkhof waar zijn ouders lagen, en hij als kind met Marva Graeve had gespeeld en gevochten. Er kwam geen zerk op geen der graven, want hij duldde niet dat een koude steen de aarde zou drukken boven hen. Den nacht zocht hij tot vriend met verre sterren en zachte duisternis. Rust behoefde hij in rouw, geen troost. Dood ware hem welkom geweest, had hij Marva niet weder gehoord: Harmen, de kinderen! Nu had hij wanhoop lief en pijn was hem zegen. Te middernacht wanneer alles sliep op de hoeve, voelde hij zijn lieve doode komen, stil, stil, hem aankijkend met haar grijsparende oogen . . . Hij voelde haar sussend zaligend gezoen, vreemd wellustig weenend tot de wreede dag hem zijn hemel ontrukte.

Wel vaak sprak Elga schoon over kunst met opbeurend liefderijk woord. Harmen Riels luisterde maar half, ging dwaas glimlachend heen.

Hij had de doode boomen kunnen schilderen, de op- en nederslaande molens, beelden van hooggekruisten trots, en de grijze luchten die de zon doen vergeten; doch zijn wil was geen wil meer en zijn arm moede.

Hij verviel, schrikkelijk snel. Hilde, de lieve vleister, die zooveel van haar vader hield, vroeg hem waarom hij zoo leelijk zag en bleek; of hij gram was misschien; en Theus, zijn schoonzoon beziende, schudde met zijn hoofd. Norsch lipsmakkend kauwde hij harder met zijn barbels op zijn pijp. Wist hij hem weg, dan hadden de knechten, Aernout en de dochters het te bezuren. De oude dreigde, schold,

sloeg met zijn zware vuist op de tafel. Zoodra hij echter de klink hoorde springen, en een slepend sloffen vernam, bedwong hij zich, trok klompenklotsend buiten, of ging bij den haard lijdzaam zitten rooken, lezen of bidden.

Harmen, hij, bemerkte hem noch niemand, vroeg niets, verlangde niets, en dievelings sloop opnieuw in de kamer der portretten. Hij toefde er lang, en toen hij weer in de keuken kwam, bleef hij lang staren vóór de wieg, zette Paul en Hilde op zijn knieën en weende, aldoor weenen zonder geluid.

De mare van Harmen Riels' tegenspoed verspreidde zich bliksemsnel van dorp tot stad, over het gansche land. Zij die hem genegen waren kregen hem waarlijk lief; zij die hem boos en vijand waren, poogden meêlij te leggen en hun lachgezichten en schiepen wreede vreugden uit zijn zoete pijn.

Lasterlijk werd er verteld dat de haarkop dronk uit verdriet; wat sommigen geloofden, omdat het in zijn toestand niet onbegrijpelijk scheen.

Het stadsleven had hij ontvlucht om den buiten, thans wou hij den buiten ontvluchten voor de stad. Een dag, toen er sneeuw lag, trok hij er heen, hopen er zoo niet uitspanning dan toch afwisseling te vinden in een ander midden, bij andere menschen. Hij ging er binnen in een druk bezocht koffiehuis, waar hij bekend was. De meeste verbruikers, lachend, pratend, bleven van hem vreemd en op afstand, alsof hij door een besmettelijke ziekte was aangetast. Een krantenliefhebber, zonder hem aan te spreken, bezag hem even met dien flauw meêlijdenden blik die woedend maakt, en verdiepte zich weer in de lezing van zijn blad. Twee, drie, goeie zielen gingen voor Riels zitten bazelen van zijn tegenkomsten en rampen, hem bezuchtend, beklagend, zonder een oogenblik te bedenken dat er beter dingen zijn om neerslachtigen op te beuren. Was het omdat hij niet meer kwam, weinig of geen verteer maakte, en de klanten niet bezig hield, de

waard zelf toonde te zijnen opzichte slechts luttel voorkomenheid.

Verstoord, geërgerd, wandelde de schilder de straten op, naar zijn woning toe. Toen hij de deur openstiet vond hij den gang vol zand en stof in strepen gewaaid, en een pak losse papieren viel uit de openslaande brievenbus. Inderhaast raapte hij een paar kaarten op, borg ze weg, en trad verder in het kille huis. In de eetzaal aanschouwde hij een wijle, de eiken meubels, de gaslamp, den brons, de platen en de portretten. Het deed hem benauwelijk zoet aan dat alles er net op zijn plaats was gebleven. Vandaar uit, traagzaam, slofte hij in zijn atelier. Veel vond hij er onvoltooid, doch voelde niet de minste lust om palet en penseel te grijpen. Zijn beste doeken zelf leken hem duister, levenloos, leelijk.

— Kunst, spotte hij. Wat heb ik daaraan?

Zijn ouden gang gaande kwam hij in de keuken. Naast de landsche kachel liet hij zich wanmoedig op een stoel zakken. Nu bekeek hij de opgeraapte kaarten. Op de eene stond er: rouwbeklag; de andere was een spotprint. Lang zat hij daar als wezenloos. De kaarten lagen nevens hem op den grond. Toen hij, wakker van de koude, opstond, ontwaarde hij in het midden der schouw het openarmige beeld van den Doorngekroonde.

En hij huiverde:

— Marva, ons eenig kruis!

Het kriezelde door heel zijn lijf en als een dief ontvluchtte hij zijn woning. Dien avond, bij de spoorhal, jouwde een bende straatschoelies den doolaard uit:

— 't Is de haarkop! De haarkop!

Sneeuwballen, steenen en vuil vlogen hem achterna. Hij, langzaam, ging.

Een tijd nadien liet hij zijn meubelen weghalen uit stad. Het grootste deel werd op de hoeve geplaatst. Wat daar niet behoorlijk geborgen kon worden voerde Aernout in de Driesstraat bij de gekinders Riels . . .

Droeve herinneringen aan vroeger geluk maakten Harmen al kranker.

Het hielp niet of Elga hem moed insprekend, verzorgen wilde. Hij verwaarloosde zijn eigen zoodanig dat zijn uiterlijk er begon uit te zien als zijn doorreten ziel zelf. Zijn te wijd geworden kleederen — een nieuw nauwer aansluitend pak weigerde hij te dragen — hingen om hem, wanneer de wind ze niet opspannend flapperen deed, sleetsch, slordig, stijf; en bij een kapper was hij in langen tijd niet geweest. In zijn wildharig wezen stonden zijn oogen diep, week.

Op een glinsterzonnedag, na den winterdooi, was hij door klare slijkpaden een goed uur van de hoeve tot op den grooten steenweg afgedwaald. Die breede baan, snijdend door het vlakke land, hield het volk voor onveilig, niet om de zwervers, luitaards, dieven of smokkelaars welke langs daar mochten liggen of rijden, maar om de haarmutsen zelf welke den eenzamen wandelaar met allerlei gekke opvorderingen lastig vielen en al te gauw medevoerden. Want om elke aanhouding bekwamen ze een geldpremie waardoor ze hun lage bezoldiging trachtten te verbeteren. Harmen Riels wist daar niets van. Wat wist hij ook? Wat kon hem deren of baten? Tegen een boom geleund, staarde hij strak voor zich uit, niet in den vloeikring der schemeldansende velden om hem heen; diep in zijn donker lieve leed schouwde hij neer als in der schoonsten afgrond. In die houding troffen de haarmutsen hem aan, daar ze een man wegvoerden naar stad. Nieuw in de streek kenden ze den haarkop niet.

Zagen ze hem, om zijn woest uiterlijk, voor een landlooper aan, een voortvluchtige, een bespieder? — hun rijtuig stond, getweeën sprongen ze naar hem toe.

— Hola, kerel, wie zijt ge? Vanwaar? Waarheen?

Hun botte vragen beantwoordde hij kortweg, en nademaal ze hem niet gelooven wilden, weigerde verderen uitleg.

— Gaat uwsweegs en laat me gerust, verlangde hij.

Daarop legden ze plomp hun hand op zijn schouders en, dreigend met de boeien, deden ze hem instappen, vóór hen. Een oogwenk zag de haarkop er verschrikkelijk uit. Hij voelde de oude kracht in zijn vuisten tintelen. Dan kalmer, zwartzinnig spottend met de dwaze wereld en zichzelf, liet hij hen begaan. Willoos, gevoelloos.

Wat de gebondene naast hem ook te wachten viel, ellendig als hij zelf kon hij niet wezen. Een andere zou er om geraasd of geschreid hebben, hij grinnikte, lachte.

Aan het gemeentehuis van het naastbijgelegen dorp moest de vangst getoond. Daar werd de schilder door verscheidene personen herkend en op hun getuigenis losgelaten.

Hij dankte, noch klaagde, slenterde onverschillig vandaar. Eenige weken nadien liet hij door vriendelijke bemiddeling van Peter Anslo zijn schilderijen openbaar verkoopen in stad. Tamelijk hoog gingen ze; immers het waren de laatste werken van een dood meester.

Toen Harmen de opbrengst ontving, monkelde hij. Eerst ging hij de schuld geheel voldoen in zijn huis. Vandaar terugkeerend stak hij eenige banknoten in zijn brieven-tasch. Met het overige trad hij vóór Theus die, alleen in de keuken, langs den haard zijn donker pijpje deed.

En het zwaar besluit kwam los.

— Vader, sprak hij. Wilt ge dit bewaren? Voor de kinderen? Het kan gebeuren dat ik op reis ga, voor langen tijd. Ik kan niet meer leven in dit lage land.

De boer bekeek hem starling lang, knikte toen en schudde weer, als kon hij het maar half goedkeuren.

— Als ik u weerzie ben ik gezond.

Graeves oogen blonken: als het waar was!

Toen opeens stónd hij op.

— 'k Zal het bewaren, ging het gesmoord.

En bevend nam hij het pakje aan.

Sleepvoets trok hij de keuken uit.

Harmen Riels staarde den haard in. De schoorsteenmantel

met het Kristusbeeld, de mooie koperen kandelaren, Theus, brillikas, gebedenboek en pijp, schemelde boven zijn blik. Om zijn hart kreesch het.

— Morgen!....

In de kamer daar hoorde hij klompen kleunen, klappen bij het uitdoen.

Dan bleef alles stil, bangstil.

Wis, kouselingvoet stond de oude het geld te verbergen en zijn vertrokken gelaat.

IIE DEEL.

1.

Gebroken naar lichaam en ziel ontvluchtte Harmen Riels het platte onvrije land, waar alle einders eender sluiten en nauw. Hij verlangde niet naar hooger natuurschoon, hoopte niet eens op genezing. Hij wilde enkel verlost wezen. Hartelijk verdoemde hij het die kleine drukke lui nog langer onder de oogen en op het lijf te loopen, tot wier veredeling hij gewaand had zijn eigen beste te moeten opofferen, en die, met ondank weldra, met laster en verdrukking, hem het leven ondragelijk hadden gemaakt.

Zijne medereizigers moesten een onaangename indruk bewaren van dien langgebaarden, zenuwachtig eigenzinnigen norschen man, die niet sprak, niet las, niet rookte, om anderen plaats te gunnen zijn gepak verschoof zonder een woord te uiten, zich doof hield voor het kouten nevens hem en het gewauwel verder in den wagen, en ternauwernood maar even door het venster tuurde als zijn oogleden moede waren van geloken liggen en star staren in het roodduister dat hem aantrok.

Uren op uren zat hij aldus slap en slapeloos terneergedrukt in zijn hoek. Van tijd tot tijd echter zwol zijn borst hoog uit met een zwaren zucht waar lijden in hijgde en wrok. Dan liep een bittere grijns vluchtig over zijn bleeke wezen, en zijn vuisten wilden krampachtig toe. Een oogenblik daarna zat hij weder roerloos te monkelen in de afgronden van zijn verdriet.

Velden en steden vloten snel met hun trotsche torens en vlakke, trage rivieren. Hier en daar begon de grond zich uit te heffen tot gebarmd bouwland en beboschte heuvels. Soms reden ze er door, heele einden ver in fraaie groene valleien, en, nabij de hellingen, konden, als het ware, de ritseling medevoelen van het geluwachtig frisch boomgewaai, waar licht op danste. Het water stroomde er wild en klaar, met geruisch. Op den boord van een rasneerschietende dalbeek ontwaarde de schilder, door wiegelende twijgen heen, drie grazende reeën. Een poos wekte dit zicht hem uit zijn mijmeren op. Doch al gauw overviel hem weder de lastige verveling.

Het heuvelland waren ze reeds geruimen tijd uitgestoomd boven effen weiden en akkers, toen de trein schokkend stopte en de wachter den naam uitriep van een groote stad. De beroemde toren van de hoofdkerk viel Harmen in het oog. Prachtig gothisch werk. Doch wat scheelde het hem? Foei, dunne pronk, opgewroetelde, doorzichtige ijdelheid van verwaande menschjes!

Wat gaf het hem hoe de streken heetten, de dorpen, de stroomen, de bergen, zelfs al moest hij ze bewonderen? Landkaarten had hij in afkeer, zoozeer als gidsen. Was hij zelf niet verdwaald door te durven leiden, krank door te willen heelen? Alleen de boomen wou hij kennen bij naam, omdat ze zoo grootsch leven, en de bloemen, omdat ze zoo lief zijn.

Weldra daagden uit het wazig verschiet donkere massa's in golvende lijnen op. Daarachter nog en nog, hoe verder hoe heller, zoodat de meest verwijderde, wolkgelijk, wegnevelden in de malsch meesmeltende lucht. Ginds was geen uitsprong merkbaar. Witgrijze gedaanten waren het, of blauwendig grauwe, bij langer toekijken als doorschijnend. Daarvoor gleden er andere, duidelijker, graskleurig, vertoonden scherpe randen, naderden zwaardreigend, of weken bevallig achteruit, vriendelijk knikkend met hun zwartgroene koppen, waarop dennennaalden rezen,

als torenspitsen bij torenspitsen, tot een machtig fijn kantwerk. Steeds rijker ontrolden de plooiën. Bij stonden leken het vouwen en kreuken van een hoogbewogen fluweelen kleed. Dan weer barmde het geweldiger. Berg stelde zich boven berg, vreesbarend door plotseling opdoemen. Zachter daar hing over een schuinen rand een kruin, rond en rijk, zwierig als die van een treuresch.

Burchten, oud en stout, vergroeid met den grond, verhoogden enkele uitstekende punten; wijl, onder de fiere kammen, nederig aan den voet, breedstreckende glooiingen opduikelden vol wijngaards en landouwen.

Met het gezichtspunt veranderde het landschap veelvuldig mede. Vlak bekeken, van zijds, ofwel omgedraaid langs den overkant, leken dezelfde hoogten nu eens hoekig, dan afgerond, langzaam afhellend of steil; grijs, grauw, groen, purper, zwart, bontkleurig. Allerlei gedaanten namen ze aan: kegels, koepels, schelven, oppers, tanden, bogen, balken, graven, pyramiden; er kwam geen eind aan. En aldoor brachten zij verwarring teweeg met de even grillige drijflagen van het gezwollen geluchte. Kijk, die dorpen, wat hurkten zij, ineengebloeit, bescheiden en lief, tegen rechtopreikend gemuurte! En die hutten, hoeven en prettige landhuizen ginds, wat klauterden ze een voor een, elkander optrekkend als 't ware, omhoog, of spronggewijze geklommen, lagen verspreid op den makkelijken bergrug.

Harmen Riels schouwde rond, onwillekeurig verrukt. Vorschend met scherpe kijkersoogen vatte hij, raadde, vermoedde, verbond in zijn geest. Hij steeg in stemming soms of hij schilderen ging. Op en neder bewoog hij zijn arm en hand, zat verdiept in zijn droomwerk. Razen kon hij als een vuile smook van roode leelijk lange schouwen aarde en hemel besmeurde, en meteen het spiegelbeeld bedierf dat hij vastlegde in onzichtbaar belijnen. Dat riep hem tot zichzelf terug. Evenwel, of hij ook met een krankzinnig grinniken zijn eigen betrapte op onverschoonbaar dwaas doen, hij smachtte naar reiner, ruimer, lucht,

naar het verhevene, waar het gemeene niet aan kan, naar natuur door geen menschen nog vernederd. O hieruit en daarboven wou en zou hij komen, moest, als er een daarboven bestond.

De aloude stad, waar hij aankwam, ligt schilderachtig aan de oevers van een breeden stroom. Zij boogt op karaktervol middeleeuwsche, en grootschdoende moderne gebouwen. Vooral mag zij prat zijn op haar heerlijke hoofdkerk en rijkgestoffeerd museum. Dit laatste bezit, bij veel andere kunstschaten uit vervlogen eeuwen, een kostbare verzameling van een vermaard meester die jarenlang ter stede verbleef. Harmen Riels hield veel van zijn trant, voornamelijk van zijn portretten, die hij, behalve uit betrouwbare houtsneden en kopergravures, kende uit een paar doeken elders opgemerkt. Een gunstige, een eenige gelegenheid was hem hier aangeboden om veel goeds te bewonderen dat hij steeds verlangd had te zien. Nochtans, het viel hem niet in den weg te vragen om tot daar op te wandelen. Ook de kathedraal gunde hij geen bezoek. Alleen de stroom trok hem machtig aan. Geleund over de brug, bleef hij, tegen den avond, lang staren in die lokkende striemeling over duistere diepten.

Van die stad uit reisde hij het gansche land door, van oord tot oord, vluchtig, ijlend, gejaagd als een dier.

Eerst zag hij zich voeren door een breede vallei, door tunnel bij tunnel, uitlopend in een grootsch eng dal, afgesloten door vervaarlijk dreigend steilruwe rotswanden, elkander grauwig toegrijnzend als woeste reuzen uit één ras, vaneengeschokt, gescheiden, vijand voor eeuwig.

Te voet trok hij vervolgens langs grintwegen, wit van zon, verder het dal uit. Bij het klimmen steende, hijgde hij, op zijn alpenstok zwaar voorovergebogen als een oud man. Doch beter onderkende hij de streek, de vormen en de kleuren der dingen in het rond.

De overhellende leisteenen muren staken, grijsgrauw, uit de hoe hooger hoe schaarscher opklaferende gewassen.

De hoogste boorden brandde de zon felwit. Zware blokken waren het van boven, zienderooge keiarduin, en vaste dikke lagen met onberekenbaar diepe barsten en spleten. Het harde hart der rotsen zelve was dus eenmaal gescheurd!... Waar de wanden beneden bloot lagen, schenen ze zachter. Schillen en schilfers brokkelden er af en het gebeurde somwijlen dat er een heele schroode leemweek glom met rosgeluwe goudstrepen. Het water der snel door woekerige esschen, elzen en wilgenhout zingende beek, wier loop hij stroomopwaarts volgde, verloor allengskens zijn vuil uitzicht van uitgestorte zeeploog, en, naarmate het van de woningen der menschen wegbleef, vloot klaarder, doorkijkelijk, en kabbelde blijgroenig over ronde keien. Een paar lieflachende ofschoon armtierige dorpjes was Harmen doorgescheden, gestadig naar een pad zoekend, om den berg te bestijgen, daar vóór hem, als de ijzeren arm van een wegwijzer hem de richting toonde. Hij had de keus tusschen een breede baan voor voertuigen, en een smallen steilen voetweg, hard van keien en glibberig van modder. Alhoewel zeer vermoeid, nam hij liever het laatste en sleurde zijn slappe leden, zoo goed het ging, tusschen rotskleurige slanke beukenstammen, tot boven toe. Daar, van de grashelling uit, niet ver beneden de onbereikbaar tooverachtig trotsche rotsburchten, hoopte hij op een wijden blik over de zuidwaarts strekkende bergketens. Toppen op toppen meende hij er te ontdekken, springend de eene boven de andere uit, een ontelbare grootsch stille kudde. De hemel evenwel was langzamerhand door zwoele dampen overtrokken, de avondschemering steeg uit de delling, en, buiten enkele hoogten in de nabijheid en vage lijnen aan den einder, zag de teleurgestelde reiziger niets dan, rondom, een grijzen afgrond. Was dit, na zooveel moeite, alles? Waar bleven de bergen? Waartoe was hij hier gekomen? Kon hij om het hof van Theus niet evengoed zwerven en treuren? Daar toch leefden menschen van wie hij hield. Zijn kinderen

vroegen naar hem, gewis vroegen ze naar hem, op dit oogeblik wellicht, eer ze naar bed gingen. Hij deed zijn oogen toe om ze niet te zien, en ademde diep in de dunne lucht. Luidende klokjes van bleekroode koeien die samen afgetrokken vóór hun donkeren drijver, wekten hem uit zijn ontmoedigend gemijmer op. In stede van zich tot het weidsche hotel te begeven, daar vlak bij, strompelde hij de dalende beesten langzaam na, en bij vriendelijke menschen op een hoeve vond hij frissche melk en slaping, doch geen rust.

Van streek tot streek vliedend vond hij nergens zuiver genot, eensdeels omdat zijn geneuchte vergiftigd werd door het onvermijdelijk in den weg drommen van lawaairig malle toeristen, anderzijds omdat het nederblikken uit de hoogte of het lang staren in eindelooze ruimten hem ontstelde en duizelig maakte, bij zoo ver dat hij zich aan het een of ander voorwerp moest vastklemmen om niet ineen te storten waar hij stond. Om die reden had hij, na een eerste mislukte poging, er aan verzaakt ijs- en sneeuwbergen te bestijgen.

Harmen Riels was zwak, erg zwak.

Voortdwalend immer zuidwaarts, kwam hij in de stad van oudsher befaamd om fijne uurwerkmakers en grove godsdienstige dweepzucht, aan het heerlijk azuren meer door uitverkoren dichters in toovertalen bezongen.

Helder was de dag niet, en de hoogste spits van het gansche bergland, zichtbaar van hieruit, mocht hij niet ontwaren. Over statige huizenrijen bespeurde hij aan de eene zijde dofzwarte balken achter zwaar witachtig gewolk; aan den overkant, naderbij, door zwierige mistsluiers heen, malschglooiende kruinen met lappen sneeuw in het groen. De wateren, zoowel die van het meer als van den pijlsnelschietenden stroom, welke de stad in tweeën splitst, bewogen blauwgroen, glazigklaar en waar ze tegen de brugpijlers braken, bruisten ze uiteen met gauw opgelost groenwit schuim.

Op een eilandje, van een brug uit bereikbaar, zat donker onder de boomen het beeld van den grooten denker en lijder dien Harmen zoo lief had. Lang aanschouwde hij dit edelfijne schrandere hoofd met peinzersooogen en droefgeestige trekken, en zocht er in te lezen wat niet te lezen staat in de zware boeken onder hem. En met zijn gedachten vertoefde hij bij en ver.

Vervolgens wandelde hij langs de rivier en de gasthoven onder lage breede platanen en, buitengedood, mocht hij de prachtigste abeelen bewonderen die hem ooit waren opgevallen. Teruggekeerd in stad doorslenterde hij de weidsche straten en eigenaardige stegen, waar bontkleurige gordijnen hingen vóór open deuren, en onder hooge witte huizen, duistere boogronde gaten doorgeslopen, vond hij vernepen, versmacht, zonder licht of lucht, de triestige woonsten der arme zwoegers.

's Avonds, toen de stad boven en binnen, het schelst in de wateren, schitterde met duizenden lichten, ging hij, gelokt door een violenconcert, zitten vóór een hotel. De verlengde weerschijn der lantaarnen onder de bruggen, de bewolkte hemel, blauwgrauw met gapingen hier en daar, een enkele zachtteedere plek heller en heller steeds, of de maan er straks doorgloren zou, en het verduisterde azuur van den stroom zelf, alles bracht hem in die weeke stemming die ook muzikaal ontwikkelden doet luisteren naar makkelijke muziek.

Op medesleepende tonen verzonk hij in een doezelig gedroom. Opeens de wals was ten einde, al de hemel dreef donkerblauw, en, door vallende droppen heen, bemerkte hij onder het bleeke loover der platanen een groep schamele lui, die wachtten op het uitgehangen nieuwe nummer. De spelers, in het zwart, poosden; de naaste, op den hoek, hield achteloos zijn harp in zijn arm. Bleek en somber scheen hij, na overdruk leven, alles moede en beu. Het docht Harmen dat hij iets in zijn trekken had van het beeld op het eilandje. Ja, het mocht wel de door

velen gehate wereldberoerder zelf wezen, die tot straf om goed willen, nu voor rijke stumperds muziek maakte daguit, dagin. Was hij inderdaad niet een hartstochtelijk liefhebber geweest, een niet onhebbelijk toondichter voor zijn tijd? Dan was die volvleezige mooie dame in het blauw wellicht zijn met zwervers al te zeer ingenomene, voor haar zelf onbezorgde adellijke beschermster? Arme filosoof! Harmen griezelde om veel en kon niet schimplachen ditmaal. 's Anderendaags nam de zichzelf verbannende afscheid van de weelderige stede. Tijdelijk scheepte hij in. Het zwerk was één mollegrauw. Eenzaam stond hij op het voordek in den dunnen, snerpenden regen, dwaas turend in de zwaargroene watermassa's en op de mistomhulde reuzengraven die uren wijd strekten langs de meeroevers. Naar gelang ze voortstevenden gingen de randen open. De bergen, door het wijken onduidelijker wordend, leken vastzittende wolkschoven. Vriendelijk daalden de hellingen en onderaan strekte het zwartgroene land laag, dun, ver, zoo vlak schier als de meerspiegel zelf. Vierkante bruine velden teekenden zich uit, kruipende wijngaards, alleenstaande berghuizen met breede herbergzaam lokkende gevels, gasthoven, een oude burcht in de golven, gansche dorpen en stedekens wier tengere torens de hoogten der omgevende heuvels lieten beramen.

Vermoedelijk moest het landschap ontzaggelijk wijd opklimmen en toch had het het voorkomen van een mooien tuin; en de boomen er op en de gebouwen schenen gekroezelde sparrekens en kaartenhuisjes als de kinderen er uitstallen uit hun speeldoos, Verrukkelijk! O natuur blijft grootsch, zelfs wanneer ze lief wil doen!

Konden die eengrauwige logge massa's plots weerlichten in zon, hoe jolig ware het te snijden door de opgestuwde wateren, die meteen zouden klaren tot zachten glans; hoe heerlijk vogelvlug te scheren over het azuren vlak!

Doch bergen gleden uit bergen, heuvels uit heuvels, losse, gazige sluiers daalden temet zoo laag of de punt van de

boot ze straks doorrijten zou, tusschen twee kruinen gaapte een smookoven, floersen scheurden, rafelden uit, het regende en geen straal te krijgen. Edoch, zoo reeds was het prachtig. Heel die verleidelijke natuur snelde Harmen Riels zonder oponthoud voorbij. Eerst op het uiterste uiteinde van het weder versmalde meer stapte hij aan wal.

Na kort zoekens nam hij er zijn intrek in een nederig, haast armtierig kosthuis. Bij het bruinzwart slodderig vrouwtje, dat den godganschen dag haar tuinwerk beslaafde, en de piepsimpele meid welke er haren dienst leerde en de taal der streek, stelde hij het betrekkelijk goed. Vaak wandelde hij in den omtrek, ging roeien op het meer of zat planloos te droomen op zijn kamer. Soms haalde hij er uit zijn brievenstasch de portretten van Marva en de kinderen. Hij kuste ze een voor een en glimlachte bitter. Allengskens toch ontstond er kalmte in zijn gemoed, en reeds hoopte hij meer stille dagen te slijten op het dorpje, toen een klein afsteek, een bijna belachelijk schijnende hinderlijkheid hem opnieuw verdreef.

Beneden het tuintje van madame Claire — zoo hiet zijn gastvrouw — vervuilde een strook der overigens droge beekweide tot een moeras. Uit de biezen en het riet steeg onophoudend het schreeuwerig gekwaak van jonge kikkers zinglustig op hun manier. Aanvankelijk vond Harmen er geen erg in — het kan niet al vogel wezen wat gerucht maakt — doch toen hij, tot zijn schade, gewaar werd dat ze zijn avondrust stoorden, de luttele uren dat zijn slaap werkelijk slaap mocht genoemd worden, werd het onuitstaanbaar. Hij verloor zijn geduld, en zonder te weten hoe of waarheen, verliet hij het huis en het dorp om elders een dragelijker schuiloord op te zoeken.

11.

Licht bepakt vertrok hij te voet. Blank blauw strekte het meer in de diepte, en de zon overklaterde den kant, waar

ze zich spiegelen wou, met gouden striemen en vonken. Juist stuurde een bevlagde boot, stampvol met juichende kinderen bezet, aan wal. Het zag krioelend zwart, en, boven de hoofden, wit van wuivende zakdoeken. Den heengaande greep het aan. Het werd hem wel en warm te moede als riep hun vreugdige onschuld hem een geluk aanbrengend vaarwel toe.

Hij ging, een vroolijk gaan.

Groene bergen schreden hem lustig voor, witte dansten hem tegen. En overal blonk blij de zon. Rechts lieten de steile, ofschoon dichtbewassen wanden ternauwernood plaats voor den weg. Doch welk een weg! Schitterend van licht en altijd aan overhangen met weelderig groen van uitbloeiende kerseboomen, blanke berken, esschen, eiken, elzen, vlieren, notelaren, olmen en wit- en geeltrossige struiken die Harmen niet kende. Zwartgroen mosfluweel kleefde op steenen en stammen; prachtig donker veil klauterde het ruwe muurken over, dat links de baan van de meerschen scheidde en, rijk en ruikend, ontloken tallenkant wondergroote eglantieren van velerlei zuivere tinten, witte, roze, roode, purpere, violette. Langs beide boorden der kristalklare beek wemelden de beemden maluwblauw en geel van de eeuwige bloemen. En daar insgelijks waaide vervroolijkend loover van appelaren en kaarsrechte popels. In het gras ritselden de krekels dol tegen de vogels op, die lustig sloegen en sloten in het getwijn. Een landmeisje, met waschgoed op haar hoofd, stapte dapper zingend den vreemde voorbij. Ook de voerlieden wier kleine paarden of muilezels nauwe karren trokken met open zijdestukken — sporten in balken als schuine ladders — klakten welgezind met hooguitgezwierde zweepen; en Harmen zelf, voelde hij binnen zich de rustige kracht nog niet van den grooten roofvogel, zwemmend en met gebogen vleugels vullend haast de ruimte tusschen twee naakte toppen, was blijde, stilblijde als de witte vlinder op den blauwen bloemtruizel aan zijn voet.

En hij ging! Hij ging, opgewekt, met lichten stap. De luwe lucht prikkelde gezond en deed hem deugdelijk niezen. De duizeligheid, schokgewijze opkomend telkens bij de spijsvertering, kon hij weliswaar niet overmeesteren doch in stede van hem terneer te drukken, veroorzaakte ze thans een niet onaangename gewaarwording of hij opwaarts geheven werd en zweven zou.

Aan den omdraai der baan rustte hij wat uit, at een stuk brood en wat koud vleesch uit zijn ruim voorzien ransel, en dronk uit de holte zijner hand het koele water van een fontein.

Was het inderdaad zoo, of alleen een gevolg van zijn behagelijker stemming, het docht Harmen Riels, dat de vallei, welke hij thans binnentrad, alles overtrof wat hij tot dan toe aan natuurschoon had bewonderd.

Wildgroen, breed, vol afwisseling — bij ieder wending van den weg vertoonde het land een ander karakter — was zij, met haar woeste witte weelde van schitterende spitsen, waarvoor nadere toppen, opeengetast als hoop over hoop geworpen tafels, gestriemd lagen met schemelend blank in zwart, haar steile harde rotsen, bij plekken gearsten en gekloven, haar weiden boven de kastanjabossen en haar wijngaarden daaronder, haar zingende rivier, haar watervallen in één sprong dansend beneden tot louter schuim en vloeiende sneeuw, haar lief in de laagte gelegen of hoogeropgebouwde scherpstaande bleekgrijze dorpen, een grillig grootsche tooverwereld, een prachtig deel aarde, te schoon bijna voor elken hemel die het overdekken zou. Alles leefde in sterk licht en lijzen wind, van den laagsten halm tot het hoogste blad; doch in den weidschen aanblik van het algeheele vervaagde dat gewriemel en verging in een vaste ontzaggelijke rust. Alleen de drijf der zacht zijgende en statig optrekkende wolken scheen hier een waardig bewegen, vooral wanneer de zon er in brandde en schaduwen op den bergrug kaatste als wijduitgeslagen reusachtige arendzwingen.

De bewoners der streek schreden hoog en stout, een krachtig, edel ras. Kloekgespied, roodbruin gezengd in hals en gelaat, drukten de mannen met zwaargeschoende voeten hard den harden keigrond, droegen de randen van hun hoeden op, schuin, neer, naar eigen liever en lust; de oude vrouwtjes vóór hun deuren zagen er kranig uit, wakker, levenstaai, en er lag een bevallige trots gebonden in de bloedroode hoofddoeken der vlammoogende deernen. Wat een verschil bij den bluf der aristocratische ledigloopers, die ook hier hun tooi en tuimen en bleeke gezichten hadden binnengesmokkeld.

In een bui van gestoordheid tegen deze alleronnatuurlijkst natuurbegapende schepsels, aangelokt tevens door een frischdonker overlommerd bergpad, week Harmen Riels van de breede dalbaan af.

Langs een vliet die van de rotsen woelig nederstroelde, dat het schuim spatte in varens en mossen, over keien, stukken steen, uitstekende boomwortelen, in glidderig roodzwarte aarde, vochtig en bedekt met rosse resten van oude bladeren, klauterde hij, de punt van zijn stok diep in den grond duwend, moeilijk maar ijverig op. Blœiende kastanjeboomen kwam hij aanvankelijk veel tegen, verder esschen en beuken, slank en bleek, met gemarmerden bast als uit arduin gewassen, en hooger op dunne rosroode dennen, gansche bosschen achtereen. Machtig zware blokken, grooter dan schelven en huizen, weleer van de toppen afgewenteld, lagen daar nu stil, zwart en groen overgroeid in de struiken. Op enkele plaatsen strekten gevelde boomen, stonden stapels doorzaagd of gekloven hout. Doch geen mensch te bespeuren.

Harmen steeg, bukkend, stap voor stap, zich vasthoudend en optrekkend aan de takken boven hem, uitglijdend bijwijlen en vallend, doch opstaande weder, niet schaffend op beslijkt en bezeerd zijn. Hij hijgde meer van geluk dan van vermoeienis. Een felle gloei doortrilde zijn wezen, en van tijd tot tijd nu, zwoegend en zweetend, bleef hij

staan, verheugd in die groote stilte zijn hart te voelen hameren door heel zijn lijf.

Edoch, hoe lang hij ook klom, slechts luttel benaderde hij den top, die rees met hem. Uitgeput van krachten ging hij somwijlen zitten, ergens op een steen, of op een planken brug, en hoorde en zag het water geweldig doen. Allengskens werd het nog stiller, angstwekkend. Het licht viel dunner, schaarscher. En, toen Harmen achter zich omkeek, bemerkte hij, door de neerloopende dennen, hoe de naaste heuvels blauwden met den avond. Het was nog schoon hier en goed, alleen. Koekoeks riepen van berg tot berg; klokjes klonken als klare bejaards, als stage staalklank in een smidse . . . Och, hier te kunnen blijven ver van de menschen beneden! . . . Hij was zoo vermoeid om neer te dalen . . . Waarom ook dalen? . . . Rustten de vogels niet in het gestruik? . . . Haastig van varens, droog loover en mos in een grot van muurhooge rotsblokken een bed bijeenscharrelend, hulde de doolaard zich in zijn regenmantel en vleide zijn hoofd op zijn ransel . . . Viel de klamme lucht hem te zwaar, of sloegen de in de vroege stilte klaarklinkende vinkenkelen hem wakker, bij het eerste schemeren richtte Harmen Riels zich huiverend overeind op zijn vochtig nachtleger en zag alom de struiken bedauwd en bedampt van den mist.

Rechtspringend en zijn eigen schuddend om de kilte los te worden, verschrikte hij een dikken bruinen vogel, die, geweldig kletsend, door de twijgen heenvlood. Nuchtermonds begon hij te klimmen, hopen de groene randstreep, welke hij in den vooravond tusschen twee sneeuwvlakken bemerkt had, in volle dagwarmte te bereiken. Over keien en arduinbrokken de kronkelingen volgend van een verdroogden waterweg, klauterde hij moedig door den waaienden boschrook op. Echter niet zonder moeite of gevaar. Op de steilste plaatsen kroop hij voort op handen en knieën. Wanneer er dan steenen neerritsten, of zijn voeten uitschoten in den vettigen bodem en hij,

plotseling omblickend, de diepte voelde grauwen beneden, dacht hij angstig om zijn kinderen, en bukkend tot tegen de aarde, grabbelde zich op aan wat hij vatten kon.

Toen hij, na ongehoorde krachtinspanningen, het laatste sparrenbosch was doorgestruikeld, bevond hij zich in een wijde weide zonder huis of kruis, strekkend langs de onbereikbaar ruwe sneeuwrotsen tot over de bergkruin. Straks zou het volop klaren want aan de overzijde stegen morgensluiers blank de droomende heuvels uit.

Harmen Riels, afgemat, ging in het gras liggen en ontbeet. Uitgerust hervatte hij zijn hoogvaart met zingende drift, als een, die na verren tocht en lang belegeren, zeker thans van de overwinning, een stad bestormt. De grond werd vunziger, natter, de lucht kouder; hier en daar lag een plas; doch de glooijing werd zachter en de gulden lichtboord lokte, lokte... Een boogschot nog, enkele schreden slechts, één stap, nog één... Hoerra! daar beurt hij zijn hoofd in de felle klaarte, ziet wijds en zijds in het grootte, groene land.

Met wat een liefde begroet hij de naderrukkende spitsen, sterkwit, spierwit, glinsterwit; die machtige kruinen op kruinen, vol zigzaglijnen, blank en grijs, overheerlijk opdoemend uit de lager drijvende nevelen; de grauwe rots-tanden boven schitterende vlakken, groene bergen en heuvels, bosch en beemdrijk; al die reuzenborsten, die de zon doet zwellen door de wolken heen, almachtig gloor-glimlachend op haar schoonste werk op aarde! Zie, aan den voet der reindooraderde bergruggen hechten zich de warme dalen met hun steden en dorpen in veiligen schut; de meren bij en ver, groenig, azurig, vol donkere en klare striemen, verstrekken de wonderbaarlijk grootsch-aardige natuur tot open schoot voor nederziedende kracht, tot spiegel van rustiger schoonheid... Hoor, halmen rit-selen, boomen ruischen, bronnen zingen, en wijl sneeuw-vlakken losdonderen, stort waterval op waterval jubelend in den lokkenden afgrond.

Gelijk de dampgeweefsels aan den hemel, schuiven schaduwen over het land, en eensklaps wordt het hel, zoo hel, of de zon wolken en bergen oploste in een zee van licht.

Harmen Riels staat hoog, berggroot.

Luid leven bonst door al zijn polsen, en hij steekt zijn armen breed naar de verste verten uit, reikhalzend, smachtend, als wou hij al die reuzen omvademen en sluiten gelijk broeders aan zijn hart! Hij juicht, lacht, schreeuwt het uit en, zwijmeldronken van overwelmende zaligheid, zinkt weg, schreit, en knielend kust den onbetreden grond....

Uren lang zit hij daar heerlijk besluiteloos, goed, thuis; en, opstaande eindelijk, wandelt rond, genietend, zwelgend in louter lust als een koning in zelfgewonnen rijk...

Dan... Waarheen ligt nu zijn weg? Hooger kan hij niet. Op die muurrechte rotsen ginds, sterker dan menschen-trots, komt wel nooit een levend wezen, tenzij die prachtig gevederde rosblauwe roofvogel, die, goddelijk alleen, door de ruimte vaart en gaat zitten van troon op troon.

Arme Harmen Riels! Hoe zwijgt uw overmoed! Hoe benijdt gij de vlucht van dien wilden vogel!... Waarheen?

Terugkeeren naar het dal dat zoo laag ligt? Tot de menschen gedienschtig om goud? Naar het lieflijk meer waar eglantieren ranken hellen over het teederst azuur? Ofwel verder, naar uw land, het platte, dat alle hoogten evenstrijkt, met zijn vleierig volk van schuimers en schooi-ers, dat verradelijk hondsche ras dat jankt voor den stok en bijt in de hand die brood breekt!...

Aan de oostzijde ziet de bergwand ruig, onherbergzaam, schrikwekkend woest. Geen kudde in het gras, geen gevelde boomen, geen woningen aan den oever van het kleine meer dat zwaar overschaduwde gaapt als een kuil. En toch, hoe schoon, hoe ontzettend schoon! Daar de wereld te trotsen en haar weelde, te verreinen, te louteren

in de lucht, arm en taai, en, trouwe ellende torsend, te rijzen, te ruischen als een alleenstaande den! Welk een droom! Indien de bestegen berg wezenlijk een onoverschreidbaar scheidsel werd tusschen hem en de gevloekte menschheid!...

Harmen Riels daalt, doolt, zwerft. De dag is reeds lang gekeerd, het licht aan de overzijde. Schaduwen zweven neder en duisternis. En de roekelooze daalt gedurig voort door het onbekende, ongebaande hangwoud. Hij is doodmoede, lichamelijk versleten door overmatige krachtinspanning; neerslachtig daarenboven na de plots op elkaar gevolgde uitspattingen van vreugd en toorn . . . . Door de grijze stammen heen vertoonen zich, heel ver vage vormen als dompige vulkanen. Het avondt alom, mijmeringwekkend . . . Nu ligt, op de voutekamer, kleine Johannes reeds in zijn wieg. Friede ontkleedt Hilde en Paul en doet ze naar hun beddekens. O diep zullen ze zich strekken in hun warmen polk, spelen misschien, of luidop bidden met Friede, en door de spleten der gordijnen lachen naar malkaar als engelkens, eer ze insluimeren. Slaapt wel, kinderen. Vader slaapt onder de boomen, en moeder . . . .

Toen Harmen Riels 's anderendaags in den laten morgen ontwaakte, was hij lam en stram van het harde liggen in de kou. Zijn oogen starend in het felle licht deden hem pijn. Den dag door zwierf hij om den bergtop, knorrig, morrend, zijn eigen kwellend, met een halsstarrig besluit niet meer terug te keeren beneden, kwame wat komen kon. De voorraad in den ransel was uitgeput. Hij trachtte zich te voeden met onrijpe aardbeziën, welke in stede van honger te stillen, hongerig maken.

De volgende nacht, dien hij nogmaals op den naakten grond doorbracht, was verschrikkelijk. Het waaide ver-vaarlijk in de boomen, de takken sloegen, wrongen razend wild boven zijn hoofd ineen; en toen, tegen den ochtend, de wind ging liggen, en de rampzalige hoopte eindelijk

een kortstondige rust te kunnen genieten, begon het te regenen, te gieten, aanhoudend, slagwater, dat het van de struiken stroomde en zijn regenmantel slechts een zeer onvoldoende beschutting verleende.

Sleep slierde langs den bergwand het troostelijk licht van de haar hoogtepunt overgestegen zon, toen Harmen Riels, vóór een kankerachtig doorvreten aanhoudend druipenden rotsmuur, barvoets in het water plassend — wegens onuitstaanbaar voetzeer had hij zijn schoenen uitgetrokken — twijgen hoorde uiteenschuiven en daarop zware mansstappen stijgen nevens hem. Hij keek niet om, bleef voort sufdroomerig vóór zich turen. De bergman verwijderde zich. . . .

Harmen, opnieuw alleen, vond er een zonderling vermaak in, nu eens de druppels, onderscheppend, te laten plitsen en uiteenspatten in de holte van zijn hand, dan weer met de punt van zijn stok te steken in den purper- en bruingelen, wasweken wand en het grauwgroen mos dat er dikkorstig op woekerde.

's Avonds zat hij er nog op de eigenste plaats, met besmeurde en gescheurde kleederen, gekneusd, verkleumd, versteven, wil- en wenschloos. Daar verstond hij denzelfden manskang van te middag, dalend gelijkig, traag, trotsch, den vasten tred van een die zeker gaat. Hoe nader, hoe zwaarder. Achter hem hield het stappen plotseling op.

— Wat doet gij hier? klonk het goedig ruw in de taal dier streek.

Harmen gaf geen antwoord, en, onverschillig, bleef steunen met zijn elleboog op zijn knie.

— Spreek, mensch, wat voert gij uit? herhaalde de onbekende.

— Wachten, zei Harmen, als tot zichzelf.

— Wachten? naar wat? naar wien? De avond valt en eer het donkert, kunt gij den berg niet over. . . .

De aangesprokene verroerde niet, bleek met zijn gedachten elders.

— Waar gaat ge slapen? zei de andere weer.

— Ik weet niet, ... ik wacht.

Een poos volgde. Zou de vreemde heengaan?

Harmen Riels voelde een grove hand op zijn schouder tikken.

— Zeg, hebben ze u laten gaan, ginder, omdat ge geen geld had? Kondt ge geen gids krijgen?

Nu wendde de doolaard zich om. Vóór hem stond een krasse vent met grijzenden korten baard, woeste wenkbrauwen, diepe vonkelende oogen daaronder, en een lidteeken op zijn voorhoofd. Over zijn schouder hing een geweer. In zijn rechtervuist omsloot hij het toegewrongen uiteind van een lijnwaden zak.

— Ge hadt geen geld, nietwaar? herhaalde de jager en zijn bruin gezicht vertrok tot een zonderlingen grijns.

— Geld? wilt ge geld? lachte Harmen met bitterheid. Dat heb ik.

En zijn brievenstasch uitlangend,

— Daar, oude, neem hieruit wat u dienen kan, en laat me.

De jager glimlachte.

— Bewaar dat gerust. Gauw nu, sta op en volg me.

— Bij de menschen?

— In mijn hut, hier dichtbij. Daar krijgt ge een stuk brood en een teug melk. Een bed hebt ge hier ook niet ... En dat krijgen we wel klaar.

Zich buigend vatte hij den ongelukkige onder de oksels en hielp hem overeind.

— Ik ken u niet, bromde deze. Wie zijt gij?

— Nu geen vragen. Uw schoenen aan! zei de andere, bevelend, als een groot mensch tot een kind.

— Wat vraagt *gij* dan? Wat raakt u wat ik hier uitvoer? Dit opwerpend gehoorzaamde de zwakke toch.

Toen hij klaar was, sprak de jager:

— Morgen antwoord ik u, gij mij. Kom.

En Harmen Riels, zonder nog een woord te uiten, wankelde

aan den arm van zijn leidsman den keiweg neder, onderworpen als een lam.

III.

Saint-Gingolph is de naam van een aan het azuren meer gelegen dorp.

Toen de jager in zijn jeugdigen tijd in de bosschen werkte, boven de huizen, ging hij zijn Zondagen slijten in het dal, zingend en klingend bij wijn of bier. Want een menschenvriend was hij. Met zijn opvallend vurig karakter, dat een meer zuiderschen oorsprong verried, konden de jongelui ginder het niet goed stellen. Meer nog namen ze het hem euvel dat hij om zijn ravenzwart haar en brandend gitten oogen, zooveel aantrek vond bij de deernen aan den dans. Hun wrevel tegenover hem meenden ze niet beter te kunnen lucht geven dan door hem gekscherend Gingolph te noemen, een bijnaam dien hij overigens niet ongaarne droeg, omdat er iets fiers lag in den klank van het woord. Hij toch voelde dat zoo. Evenwel toen het plagen en tergen over zijn hout ging en het gedurig was: drink Gingolph, leve Gingolph, en stik Gingolph, en de een of de ander hem nog erger te bij kwam, dan viel hij ook niet links, dreef den spot met hun overgedienstigheid jegens vreemdelingen met geld, en hun onbeschoftheid tegenover vreemdelingen zonder, schold hen uit voor heerendienaars, plooibare ruggen, en slingerde hun al meer kwetsende waar- en onwaarheden toe, die hem ontvloegen naarmate de drank hem, ophitsend, naar het hoofd steeg.

Aldus kwam het van lachen tot woorden, van woorden tot daden. Vuisten gingen omhoog en stokken. Maar Gingolph stond zijn man.

Eens toen hij, na zulken twist, aan den omdraai van den weg door een heele bende werd afgewacht en overmand, had hij, in levensgevaar, zijn zakmes getrokken en een

zijner aanvallers gewond. Hijzelf had op het voorhoofd een hevigen slag gekregen, waarvan, na genezing, het teeken hem bijbleef. De gestokene raakte spoedig te been; doch het gerecht was reeds met de zaak bemoeid. Natuurlijk werd al het ongelijk op den hals van den wildvang geschoven, die alleen veroordeeld werd tot twee jaar gevang. Na het uitdoen zijner straf, trok hij zich verderop in een onbewoonden kant van het gebergte terug. Eenzaam leefde hij daar zijn vrij eigen leven. Meer dan zijn familienaam, die hem slechts vaag aan zijn vroegverloren ouders herinnerde, zei hem het gehate geliefde Gingolph. Dien naam droeg hij hoog en trotsch als het lidteeken op zijn voorhoofd, en wie hem toevallig nog kennen leerde, wist hem niet anders te noemen.

Dit alles vernam Harmen Riels slechts langzamerhand en brokgewijze. Want beide mannen, zwijgzaam evenzeer, meer uit gewoonte dan uit wantrouwen, vertelden weinig over hun voorgaande en hielden hun innigste wezen schuil.

Algauw raakte Harmen Riels het gewoon in de ruwe hut, met haar gekalkte planken muren, een aarden vloer, drie steenen voor een haard, een ruige tafel, en ronde blokken uit boomstammen gezaagd, staande als stoelen, hier een, daar een, uit den weg en er in. Ongeschaafde zware houtstukken, welke tot vensterluiken dienden of dienen konden, stonden open, dag en nacht, en aan de deuren was noch slot noch grendel. Gingolph had er van den eersten dag zijn gast op gewezen: hij mocht komen en gaan. Dat gaf hem lust om te blijven.

Terwijl de oude er voor halve en heele dagen op uittrok met allebei of een van zijn honden, zijn bijl, zijn geweer, of een vischlijn, bleef de jonge, de zwakke thuis, liet de twee geiten uit en in, stookte vuur, liefst buiten onder de boomen en zorgde voor den schoonmaak en den kost. Dat was kort werk, nademaal beide niet nauw keken. Hij had al den tijd om liggend in het gras onder de welige

kastanjen, waar de hut in verscholen zat, rond te schouwen en te droomen.

Door het blinkend gebladerte heen, loerde hij vaak naar boven, en verlangde zijn hart uit om daar te gaan, sterk en stout, langs de rotsen, achter en naast Gingolph.

Verstreckte de woeste berg hun tot een rijk jachtgebied, in het grauwingroenig kleine meer, rondom in steilten besloten, konden zij naar beliefte lijnen leggen en netten sleepen.

Gelijk een bruisende, schuimziedende beek danst uit licht in donker, sprong Harmens wilde gedachte soms ineens van omhoog naar omlaag, en, van de zon weg, staarde hij in dien kalmrimpelend lokkenden kuil als in zijn eigen duistere ziel. Dan weder, bij het vrij bewegen van water, wolken, kruinen, vogels, bij het waaien, ritselen, ruischen, zingen omendom, voelde hij binnen zichzelf de zalige rust van het zwijgen en zocht, door halmen en takken heen, naar de arme hut.

O die hut, die goddelijk vervallene hut!

Uit de zwartroode aarde scheen ze gegroeid en, verouderend, gebleekt in de zon tot een malsch fijn grijs, dat liefelijk uitkwam op het groen. Hellend met den grond mede, van boven zoo laag, dat hij met de hand aan het dak kon reiken, bestond het gebouwtje uit een ruw arduinsteenen stuk muur, met op dat stevig onderdeel een soort barak, grof saamgeslagen uit met allerlei staken en balken verbonden denhouten berd. In dit op manshoogte begonnen timmerwerk zaten twee kleinruitige vensters. Het gebroken glas werd er niet altoos even gauw door ander glas vervangen; en als de luide luiken, bij fellen wind, toeklaptten, gingen de beroeste ijzeren bindlatten aan het rammelen. Echte boomstammen schoornden het ver vooroverschuinend dak, welk met spanen gedekt was, doch niet zoo dicht dat ze de planken gansch gedoken hielden, noch de steunbalken daaronder. In den zijgevel hingen aan kleikleurige haken en hengsels twee

lompe deuren nevenseen. Het eene kot diende tot geitenstal; in het andere lag, hoop over hoop, allerlei gerief. Op de wanden, tot op het dak toe, kleefden spattingen mortel, kloerieden ranken en mosgewassen.

Aldus verscholen in de groene wildernis, midden houtstapels en takkebossen, stond die woning daar, veilig, buiten en boven het gekrioel der menschen.

Harmen Riels had weder een bed, een zate en een dak. Van 's morgens vroeg, wanneer hij de deur openzette, en de jonge klaarte, dankbaar wijl hij ze binnenliet, in gulden lijst zijn schaduwbeeld kwam rondren op den wand, tot in de schemering, wanneer hij op het dischberd het avondbrood gereed legde voor Gingolph, voelde hij zich gelukkig en wenschte al zijn dagen dus gelijk.

De frissche lucht, het gezonde voedsel, de lichte arbeid, de wandelingen, het geruste leven oefenden een ras opbeurenden invloed op hem uit. Zienderooge vervroomde hij tot een ander mensch. De zenuwachtigheid bleef achterwege, het duizelen eveneens. Hij werd kloek, lenig, vast van gang.

Het baarde Gingolph verwondering en genoegten uit den moeden man een kerel te zien opkomen met knoken en vuisten, en een kop daarbij, een dien hij kweeken zou naar zijn hand.

— Morgen gaan we visschen! sprak hij zekeren avond.

Harmen jubelde.

Het was een heerlijke dag: veel licht en een weinig wind. Onbeladen en onbelemmerd — netten en lijnen lagen beneden in een loods — stegen ze, een voor een, af op drooge waterwegen en smalle paden, bijwijlen kruipend, bijwijlen springend, langs rotsen en rechte boomstammen, al keienverschoppend, takkenafwerend, het kreupelhout door. Op de helling ging tallenkant een sippelen, kab-belen, klateren, ruischen, bonzen, van droppen, bronnen vlieten en wildstortende beken. Ondiepe plaatsen

doorwaadden ze. Toen ze echter, over een grofsaam-geklonken balkenbrug, een breede strooming overtrokken, keerde Gingolph zich om, stak fier zijn grijzen kop omhoog, en, zijn lippen zeiden het niet, maar zijn vonkelende oogen vroegen: wat dunkt u, kan ik timmeren?

— Sterk, hoor, sprak de andere.

Die balken kwamen van denneboomen, welke Gingolph boven had geveld en laten droogen, en dan, in bressen, naar beneden gesleept.

Nog vreemder keek Harmen Riels, toen ze, over een steenen gang, bukkend langs den rotswand, onder een beeksprong heenslopen, zoodat hij van het geweldig stroommen boven zijn hoofd, noch zag noch hoorde. Er uit gekomen, ving hij door paarlenstof een teug frischgewasschen lucht.

Wat ademde hij! Wat schreed hij dapper door, achter zijn voorman, dien hij een vorst voelde in eigen rijk! En toen Gingolph hem het spoor wees van den rossen vos of het leger van den das, of als ze een fezant zagen opstuiven door het loover, of wanneer de wilde kat snel als een schicht een boom opreed, dan dacht hij: wacht, ik kom terug.

Uit gulden schijn in schaduw daalden ze weldra tot aan den oever van het meer. In de bergplaats haalden zij de lijnen. Gingolph leerde den beginneling het lokaas vasthechten. Hij toonde hem hoe men den hengel uitwerpt en den drijfver, en hoe de lijn ligt in de hand.

— U stil houden, vermaande hij.

Ze zaten, gehurkt, niet ver van malkaar, in de koelte. Het duurde niet lang of Harmen zag zijn dobber roeren, trok haastig uit. Niets aan den haak.

— Wachten, fluisterde Gingolph. Wachten, en niet geweldig doen... Nu zie... traag optrekken... Ei daar! Boven kwam een tamelijk groote baars.

Hijgend van genot, bang dat hij mocht ontsnappen, neep Harmen hem in zijn vuist en wierp hem zijn gezet

toe. Deze legde hem in het handnet bij een prachtige forel.

Weer de lijnen in het water, wat verder nu. En wachten, en loeren, de eene kalm, de andere ongeduldig, doch zich inhoudend zoo goed hij kon.

De visschen, dol naar het aas, beten toe. Gedurig vluchtten ze met de draden weg, schoten naar onder. De hengelaars haalden een rijke vangst op: karpers en baarzen meest; doch ook enkele forellen en een wonderschoonen snoek, door Gingolph voorzichtig op kant getrokken, waar hij, zich wringend en spartelend, zijn groenglanzig lijf opsmeet, groot als dit van een kleinen kabeljauw.

Hiermede hadden ze buit genoeg. Bij hun loods legden ze een vuur aan, en, na een lekker maal, klommen ze met hun vracht naar hun kluis.

Op den laten namiddag droeg Gingolph een groot deel van de vangst den bergrand over, en kwam eerst's anderen-daags terug met brood en versch linnen. Al meer gebeurde het dat hij met wild, visch of gevogelte derwaarts ging en weerkeerde met een of ander benooidigheid voor hun dagelijksch gebruik.

In dien handel en wandel toonde de gast zich niet benieuwd. Zijn hart stond naar de jacht. Zoodra hij die begeerte te kennen gaf, liet Gingolph hem kiezen uit zijn geweren en messen. Met den poedel jaagden ze laagwild en gevogelte; de kleine rosse diende om de gemzen uit te blaffen, ginds hoog, bij de sneeuwrotsen.

Met behulp van zijn gezelschap en door eigen ondervinding geraakte de nieuwe weiman allengskens bekend met de gewoonten en schuilplaatsen van het wild, de holen van das, marmot en vos, de pijp van den blanken sneeuwhaas, het nachtleger van de gems; en hij merkte verschil op tusschen het nest van de bleeke patrijs en dit van de bergsnip. Hij leerde hun spoor ontdekken en volgen, hun drijf nagaan en verradende natuurdrijf. Uren lang kon hij zich op den loer leggen onder het loover, zonder adem-

halen schier, met het oor open voor het minste geritsel, en angstig hartkloppen dat hem rillen en deugd deed. En dan, wanneer het bespiede dier kwam uitlonken even, de spitse kop slechts halfuit, of verschuwd door den hond, hetzij, met sprongen boomenver, tusschen de stammen vluchtte, hetzij met verhaasten vleugelslag de toppen der heesters uittuimelde, en op wou vliegen, wat een sterk gevoel van zelfbedwang om, in die rasse aandoening van blij verschot, naar het gepaste oogenblik te wachten, rustig recht te mikken, af te vuren, en wijl het gebergte, nagalmend, meeschrikte bij den knal van het roer, kalm toe te zien naar het vallen der prooi! Ei maar, het wild stort niet neer. Gekwetst vliedt het voort en, onvoorziens, verdwijnt . . . Vooruit Grandduc, zoeken Finaud, snuffelend langs den waterkant, scharrelend in de varens, en loopen dan, al wat ge strekken kunt, totdat gij het achterhaalt op zijn vlucht, of ergens, zieltogend, vindt liggen onder de twijgen! Op uw vroolijk geblaf snelt uw meester toe, en tastend naar de plek waar zijn kogel heeft doorgeboord, overgaat hij streelend met de andere hand uw rug, van den gerekten hals tot den kwispelenden staart.

Dat eerst heet leven! Vrij te bewegen elk lid van het lichaam, ieder zintuig in te spannen, alle innerlijke krachten te voor te roepen, aansporend op te stuwen tot het hoogste! Daarna beraden ze te overmeesteren, in te teugelen, ineens. Niet wie kruipt en wroetelt in de aarde en uit de laagte smeekt om zegen over zijn gezwoeg, niet wie, zich op den vindingrijken geest van anderen verlatend, zijn eigen lenig lichaam verwaarloost en vernedert onder het alles verrichtende werktuig, niet wie slaven maakt met goud, noch wie, begaan met rijk en leven, bij godsgenade beveelt en siddert, hij alleen is heer en koning, die, zelfstandig, hulp en bijstand kan ontberen, meester is over zijn dag en daad, leeft in open natuur naar eigen wet en wil, en al schrijdt hij gewapend ter jacht, boven vrees en gevaar toch roekeloos het verbijsterde wild durft na te ijlen over den afgrond.

O te stijgen hooger dan de sperwer vaart, en langs snijdend steile wanden door de sneeuw in de ijdele scherpe lucht te zwerven, te rennen, te klauteren op een overhangenden rotsblok, om uit te vorschen waar de schichtige gems voorbij zal schormen op het harde veerkrachtige pad, te nauw haast voor haar dunne pooten, en wegbijzen, plots, met onfeilbare zekerheid in bliksemrappen sprong! De nieuwe jager wist niet wat hij hooger zou stellen: de trotsche vreugd van den schutter, die raakt en velt, ofwel, na de overwonnen spijt om niетtreffen, het zachter gevoel van bewondering, van tevredenheid bijna, om het snel ontsnappen van het edele dier.

Een vent dat hij was nu! Zijn vuisten werden verweerd, zijn armen stonden gespierd. Voller in het vleesch kon hij, bij dit geweldig bewegen en die harde levenswijze, niet worden; doch zijn aangezicht, hals en handen glansden roodbruin van het doorschemerend felle bloed; en zijn gang was recht.

Gingolph voorzag het oogenblik dat hij in rasse kracht zou moeten onderdoen voor zijn leerling.

— Ge zult me jaloersch maken, sprak hij lachend.

Daar was niet het minste meenen bij.

Hij was fier over Harmen, gelijk men fier is over een boom, dien men zelf heeft gekweekt. En al leefde hij liefst op zijn eenigheid, hij had er waarachtig in gevonden dien mensch te zien heengaan.

IV.

Ook Harmen Riels was trotsch.

Niet dat hij arbeid minachtte, dien de dalbewoners als vernederend beschouwen en vrouwenwerk noemen, alsof zij daardoor zelf de vrouw niet hooger plaatsten dan den man — vuurstoken en de geiten melken deed hij niet nooder dan boomen vellen en vossen — want juist daarin

lag zijn overmoedige vreugd dat hij anders voelde, hooger, breeder, dan de benauwden, de vernepenen, de onnatuurlijken, die elkander builen loopen en voetlichten, bij het krioelen in gemeenzame gemeenheid.

Had ziekelijkheid hem den mensch doen schuwen, denzelfden mensch leerde kracht hem verachten.

Wanneer hij, op den rug des bergs geklommen, aan de overzijde beneden blikte, en de dorpen ineengekrompen zag schuilen in de diepte, blijde om het water van een gevangen, tam geworden beek, of wanneer hij zich in den kastanjenboomgaard uitstreckte in een malsche weelde van welriekend gras, met zonneshijn en schaduw leutig spelemeiend en vechtend boven zijn hoofd, en dat hij met zijn reizende gedachte doolde in het verre dikbewoonde land van volkomen gelijke laagte, dan, willen of niet, kreeg hij opeens het ontvluchte leelijke opnieuw voor oogen dat overeenkomstig wederkeerig zichzelfverkleinend en malkander verduwend aan-één-disch-zitten, welk men samenleving noemt.

Daarboven, van uit de hoogte, bemerkte hij nu goed hoe het daar toeging.

Oneindig lange reeksen magere mannen en vrouwen hielden zich gespannen op lage banken, elleboog tegen elleboog, zonder ruimte om te roeren of te reiken naar spijs of mond. Aan de uiteinden der tafels troonden er telkens voor honderden één, twee, of hoogstens drie, welke daar waren, hetzij om de orde te handhaven onder de hongerigen die klagen durfden, hetzij om God te leeren danken voor de ontvangen weldaad. Zij, immers, hadden het breed genoeg en bedienden zich van alles het eerst en het meest. Zelfs waren er schotels, opzettelijk bereid voor hun verwende magen. Degenen welke, door rapheid of voorspraak, het naast bij hen geraakten, kregen eveneens hun gemak en bekomste, en nu en dan, doch niet te vaak, een proefbeet van de bijzondere gerechten. Natuurlijk waren die tevreden en vonden de

inrichting uitmuntend. Verderop verslechtte het stilaan, hoe langer hoe meer, en, naar het midden toe, keven ze om een duimbreed plaats en den afval van een korst zwart brood. Na eten, zien eten, luid bidden en stil vloeken, ging elk zijns weegs, de verzadigden ter rust en de ijdelbuikigen naar den arbeid.

Bewonderenswaardig milde, moederlijk zorgende maatschappij!...

Hongerlijders, slavenras, zonnelloozen, al die opeengestampten in de rumoerig vuilnisvolhoopte achterbuurten, met hun drukke fabriekstraten, kijzig van kolen en waaiend katoen, en stinkende smalle stegen, vol zwangere wijven, wiegen aan de deur, en moorzwarde kinderen met gescheurde vodden om het lijf en gemeenen klap in den mond!

De mannen? de vaders? Veroordeeld tot levenslangen dwangarbeid, leerden ze in daggevangenissen machien worden, zwolgen stof, dronken jenever, versleten hun lijf, verzopen hun ziel.

Als dan des Zondags, den dag des Heeren, de jongsten bijeenroepelden op het plankier, wijdbroekte, wijdbeenig, de pet scheef op het hoofd, en vóór geen kinderwagen uit den weg schuivend, vlamde er aleens woede en haat in hun wantrouwend schuwe blikken, en er lag nijd in het uitspritsen door hun tanden van het bruine tabaksap; maar de ouderen, die, door ondervinding wijs, wisten welk loon er volgde op beulenaarbeid en lijdzaam geduld, zaten stil op hun stoel en genoten hun brok pensioen.

Buiten, op het geboorte, waar er gezwoegd werd naast de ossen, en gegeten naast de varkens, hadden de stakerds, bij het gestadig bukken over den kleverigen grond om te zien wat hij opbrengen zou, niet eenmaal den leeuwerik gehoord! Daar echter waren de witste omme-gangen en de verste bedevaarten. De hemel kreeg veel dank omdat er slechts weinigen omkwamen van ellende... Op de dorpen ginds hielden ze de lieden dom, omdat

dwaasheid stompzinnig laat voor lijden en vatbaar voor geloof in beloften. In de steden daarentegen wilden ze wetenschap opdringen, denkkraft ontwikkelen, en brachten het juist zóover, dat de beterverlichten des te schrijnender hun ongeluk voelden, en, na gedurig opstaan, geslagen worden en gebroken liggen, eindelijk het besef kregen van hun onmacht tegen de verpletterend zwaardrukkende onverkeerbaarheid der dingen. De meesten overigens van die aanleeren moesten, rekenden het zich tot een plicht wijsheid en schoonheid, oversnuffelend en verlezend, behoorlijk in pakjes te doen, zoodat elk er gerust een uit kiezen mocht, en, thuisgekomen, leggen bij de onschadelijke onbruikbaarhedens.

Wie na de in weelde geboren en het batigst voordeel wisten te trekken uit het gebrek lijden, de onwetendheid en de dweezucht der menigte, waren degenen die zich aanstelden als behoeders van deugd of redders door strijd. Schijnbaar waren de roepers voor beide richtingen hevige vijanden; maar, over de koppen der kudden heen, reikten ze elkander, glimlachend, de hand. Enkelen toch, dragend uit hun aard iets prophetisch schoons in zich, meenden het goed met het volk en wilden het wijzen en wenden naar algemeen heil. Gewoonlijk bleken die ofwel te vurig, ofwel te zwak, en van oudsher werden ze door het volk, welk ze verlossen wilden, verloochend, belasterd, gekruisigd.

Anderen zouden zichzelf en hun omgeving troost en vreugd verschaffen door iets wat ze uitspraken met grooten mond: kunst. Van de groote natuur ontleenden zij stof, klanken en kleuren, die zij met hun eigen gedachten verrijken wouden en tot schooner scheppingen vervormen; en het tijdelijk mooie, dat ze voortbrachten, bleek, tegenover het grootsch bestendig bestaande, zoo-veel als schijn tegenover zijn, willen tegenover kunnen. Indien de lui, voor wie hun maaksels dienen moesten, er dan nog het minst verfoeilijke uit kozen! Knoeiërs

echter, met mode- en merkwerk, onderhielden bijzitten op rijke kamers, terwijl de meestbegaafden, wier voortbrengselen opgejaagde verschacherwaarde zouden verkrijgen na hun dood, ternauwernood wat eerlijk brood verdienden voor eigen vrouw en kinderen.

Het triestigste en koddigste nog was het theater, waar kribbebijters voor vorsten speelden, en kinderloos onderhouden vrijsters voor eerbare moeders; waar de toeschouwers een deel tranen schreiden om vervolgdde deugd, en het overgespaarde deel weglachten om beloonde schelmerij; waar in papieren paleizen en kraakzindelijke hutten dansend geweend werd en stervend gezongen; en waar, ten slotte, elk vergenoegd vandaan trok om treur- of kluchtspel voort te zetten in eigen huis.

Waarom kondt ge dat niet, Harmen Riels?

De wereld vraagt niets meer! Zoo wat godsdiensthuichelen of goochelen met pronkidealen, zie, dat ware uw plan geweest; niet streven om zielenheil maar om eigenbelang, niet om ontvoogding van verdrukten, maar om vermeerdering van den grooten hoop waar aas op ligt...

Dan, wat is waar, wat is goed? Leidt algemeene ontwikkeling niet noodzakelijk tot verslapping van den enkeling, gelijk een vat, vol kostbaar vocht, uitgegoten verdunt en vervuult tot nietswaardige oppervlakkigheid? Doodt kennis niet temperament? Verdwijnt de oorspronkelijkheid niet in de breeder wordende gedachte, als de bergbeek in den stroom? Wordt vaderlandsliefde, liefde nochtans voor naaste broeders, door al te scherp gevoerden strijd voor eigen eng huis, niet een beletsel, een afdamming voor het ruimer strekkend gevoel van algemeen menschelijkheid?

Neen, daar beneden was niets goeds; alles lag verkeerd; meer, niets kon recht of goed worden, zelfs al wenschte het eenieder.

Na mislukking op mislukking, in de volstreckte zekerheid van onmogelijk verzet tegen het noodlot, schuilend niet

boven noch onder hem, maar binnen hemzelf, in zijn eigen geest en hart, en daarbuiten in het allesomvattend allesbesturend gemeene dat hem omringt, bleef den moegestreefden ontgoochelden brave niets anders over dan zich op te sluiten in den blijgroenen kring van zijn liefde, vergetelheid te zoeken in drank of dood, ofwel, alle verkeer verzakend, onder de menschen te leven als een schuw wild dier.

Toch wel, nog iets was er: de spot van den kleinen geest of de haat van het groote hart!

Die haat, welken Harmen Riels aanvankelijk zoo gloeiend voelde, verging weldra in een koud misprijzen. Krank was hij den lawaaierigen hoop ontvloden, gezond keerde hij hem zijn rug toe. Hun doen en laten ginder, 't zij in het goede, 't zij in het booze, hun inrichtingen en verichtingen lieten hem volkomen onverschillig... Het was het tijdstip der verkiezingen in zijn land. Wie zou ditmaal? . . . Foei, al kaf van koren; niemand was boven te schudden . . . Wie zich welgemeend met die zwakkelingen bezig hield, ging noodzakelijk met hen verloren. Hij had heerlijk alleen zichzelf gered. Eenige uren verder, wist hij, was er een kuurhuis voor teringlijders, welke in de berglucht heul en genezing of ten minste wat verlenging zochten van hun bleeke levens; en hij, anders zoozeer ingenomen met alle ongelukkigen, wilde deze hoogst-beklagenswaardigen noch zien noch gedenken. Wat belang kon hij ook stellen in zieke en zuchtige menschen, kwijnenden, die slechts naar beternis smachtten, om zoo gauw mogelijk terug te dalen tot de massa, door hem verafschuwd? Zelfs over zijn eigen kinderen bekommerde hij zich minder. Bij zijn schoonouders, bij Elga en Friede, hadden ze niets te kort en hun opvoeding zou er zoo goed wezen als beneden mogelijk was! . . .

Al zijn denken ging naar de natuur en naar den eenigen mensch dien hij wist een natuurlijk leven te leiden. De berg en Gingolph boezemden hem meer belang in

dan de heele menschheid en de vijf werelddeelen saam. Harmen Riels wilde weten hoe die eenvoudige strooper er toe gekomen was de hooge harde eenzaamheid te verkiezen boven het verwennende gemak en de aangename, ofschoon meestal valsche en onhartige gezelligheid der dalen. Met een woord teenegader had hij vernomen wat er, vóór veel jaren, voorgevallen was aan het azuren meer. Dit echter gaf geen genoegzame verklaring voor plotselinge afbreuk met de samenleving. Meer dan een toevallige aanleiding daartoe kon het niet wezen; de oorzaak moest dieper liggen, inwendig, in den aard zelf van den man. Zoo ze in de koelreine kalmte van hun gemoed zelden de rust des zwijgens verbraken — behoefte tot spreken werden ze luttel gewaar, nademaal elk zijn eigen verhelpen kon, en de een noch de ander zijn kostbare onafhankelijkheid verbeuren wou door ontbeerlijke dienst en wederdienst — toch gebeurde het dat ze praatten om te praten, om het geluid alleen, gelijk de vogels zingen en de beek ruischt. Het eigenste nagenoeg zouden ze gezegd hebben zonder ander toehoorder dan zichzelf.

— Het is frisch vandaag, ging het, of het wordt heet; of de zon is ziek, ze trekt water; of de merel is verliefd; of de wind keert, morgen zal het een schoone dag zijn. Kwam het voor dat ze, luidop denkend, hun geweten lieten spreken of meeningen te kennen gaven, nooit vervielen ze in ijdel redekavelen noch trachtte dé een den ander tot zijn zienswijze te overhalen. Elk zei wat hem inviel; dat was alles.

— De das, dien ik geschoten heb, had jongen, betreurde Harmen.

Waarop Gingolph:

— De sperwer vliegt boven het water en valt op den visch dien hij vindt.

Harmen zweeg . . . Dan opnieuw,

— De sperwer vangt veel visch, de snoek ook.

— Ja, zei de andere, 't is zijn aard.

Een andermaal, dat ze een gemsbokje vilden, welk Harmen gespaard en Gingolph geveld had.

— De jager doodt, sprak de jongste; de landbouwer doet leven.

— De landbouwer eet zijn graan, zei de oudste, en levert zijn koe aan den slachter.

— Zouden de dieren denken? vroeg Harmen. En hoever?

— Genoeg om voort te doen, klonk het antwoord.

Op een avond dat, na zonsondergang, de alpen aan het gloeien gingen, heerlijk rood, dan rozig, wit . . .

— Het eenige wat beneden deugde, zei Harmen Riels, was liefde . . . Ik heb bemind.

Gingolph glimlachte, als verteederd, en sprak niet.

Aan de overzijde, op de helling, waren er een voormiddag mannen gekomen, welke jonge denneboompjes nederhakten, de schoonste het eerst. Gingolph, langs daar op zijn gangen, had bemerkt hoe zij ze voorzichtig wegdroegen op hun schouders, in plaats van ze mee te slepen over de drooge waterwegen. Blijkbaar mochten ze niet geschonden worden, en dienden ze voor een feest.

Dit gezicht moest den bergman zeer verdrotten hebben, want, tegen zijn gewoonte in, viel hij geweldig aan het razen.

— Ze zullen ze planten bij de fontein, op de dorpsplaats, en in rijen langs de huizen. Vlaggen zullen ze uitsteken, en ook de balkons en de vensters behangen met karrevrachten groen. Dik zullen ze de sparretjes plaatsen rondom een verhoog van planken op tonnen. Ze zullen drank krijgen als ze de steenen uitdoen. En de eene zal zeggen: daar moeten ze staan. En de andere schreeuwen: wat weet gij er van? Totdat een magere, leelijke juffer komt en beveelt: hier zie, op zulken afstand! . . . Ze zullen het doen en, als ze den rug gekeerd is, drinken en vloeken.

— Een ommegang op den buiten is toch wel schoon, sprak Harmen, zoo'n eenvoudig witte.

Gingolph hoorde het niet.

— De protestanten zouden het verbeteren, spotte hij voort. Ook christenen! Als de katholieken een feestdag vieren en rusten: Werk maar, zegt de dominee tot zijn knecht, een katholiek, mijn huis moet in orde. — 't Is heiligdag, we mogen niet werken. — Wat geef ik om uw heiligdagen? Wat bruit mij uw geloof? Mijn geloof, ziet ge... En de katholiek ook zegt: mijn geloof... Al eender prullen!...

— En uw geloof? vroeg Harmen Riels.

— Als ge in het geld niet gelooft moet ge wel in iets anders gelooven, zei Gingolph. Voor mij, daar is iets. Maar hun God, jongens, ze hebben er beneden iets van gemaakt van hun God!...

— Ja, beaamde de jongste treurig: hun beeld en gelijkenis. Ze zaten vóór hun hut in de schaduw, kijkend naar de groote woeste bergen, ginds rechtover, langs wier stortvloed, bosschen en rotsen, zilverwazige waterstof speelde en wentelde in het gouden licht van den vooravond. Opeens sprong daar een kleurenbrug omhoog, niet in de wolken, maar vóór den bergwand, zuiver, bloot in de lucht. Zij spande van heuvel tot heuvel en de streep groen, waarop haar klaarte viel, blonk heller uit, blijf lief op donkerder groen. Als weggestoven verzwond zij plots; maar een andere zweefde reeds hoog in het gewolk. Die ook verdween, en thans eerst, na zijn snelvervlogen voorboden, verrees de echte regenboog, duidelijk, zeer breed en alprachtig. Hij ook beurde in het ijdele zijn vroomvaste roode, violette, mauve en groene banden. Zijn verste deel reikte over een heuvelrand; maar het midden glansde zoo dicht, dichtbij, dat het was alsof ge hem grijpen kondt. Lang stond hij daar in kracht van heerlijkheid. Toen ook hij in tweeën viel, schoot er een grijze strook dwars door het éene stuk en, samen, vormden zij een kruis.

— En gij? vroeg nu Gingolph, voor de eerste maal

weer een vraag stellend, sinds hij den doolaard ontmoette zittend barvoets in het water, nabij de rots, waarin geloofst gij?

En Harmen Riels, met zijn stralende oogen strak op dat schoone lichtkruis, werd bleek en stak zijn arm uit.

— Ginds, sprak hij, in de zon!

V.

Zon, brandend hart der godheid, alzuivere ziel des heelals, ziedend zingend van eeuwig opborrelende kracht en vreugd, dat de ontzaggelijke ruimte rond in roering komt en, wentelend om u heen, als tot zijn kern en oorsprong, sidderend ontvangt en nieuwe wezens vormt! Eerste wezen, gij, alwezen, wiens wezenlijkheid louter stralende schoonheid is, licht, warmte, weldaad en zegen! Almogende, onuitputtelijke, onvergelykelyk hooge moeder, werelden hebt gij losgemaakt uit uw schoot, liefderijk volgt gij hun ruischenden weg, met uw alziende zalig bezaligende blikken, en blijft ze voeden en onderhouden uit de wonderbron van uw overvloeiende levensvolten.

De hemelen zijn bezaaid met sterren van uw stof die voortbestaan bij den afglans van uw aanschijn. Wat zich tot u richt rijst tot wezen, wat zich van u afkeert daalt tot dood. Elke gedaante spruit uit u, alle bewegen, geluid en kleur. Door u blinken paarl en paarlemoer, geurt de bergvlier, waait de den, stort de vloed. Is het blauw van de lucht niet uw zachtste blijdschap, en het groen van het meer niet de rust van uw oog? Is de leeuwerik niet een vonk van uw lied, en de nachtegaal een trilling uit uw schaduw? Waarom springt het eglantieren knopje vroolijk en licht, terwijl een waas de oogen betreft van de geschoten gems? Waarom strekt het wilde paard zijn hoogen hals, schudt zijn mane, en rilt en briescht van louter lust in vrijhijd? Waardoor ademen wij, voelen, hooren, zien, ruiken, denken, zoo niet door u?

O dwaze, verdwaalde, ondankbaar snoode menschen, die beweren dat gij zielloos zijt, louter gloeistof, een dienstbaar ding, een soort lamp, daar opgehangen alleenlijk om op hun toe te lichten, een vuur om hen te verwarmen om de aarde, uw groen kind, dat hen dragen moet! Zij wanen u een werktuig, een juist geregeld ja, schuivend over het uitspansel om hun dagen te brengen en jaren, en ze behoorlijk in te deelen in uchtend, middag, avond, nacht; in lente, zomer, herfst en winter. Zijzelf zouden u daarmede belast hebben, niet al saam, niet eenieder, maar één toch van hen, wien ze al uw gaven hebben toegeschreven en macht boven u. Dezen mensch noemen zij God: gij zijt zijn schepsel, hij uw schepper!

O vermetelheid! Alsof ge uit uw moederlendenen niet hadt geschud duizenden zulke hemellichamen en nog meer als dit waarop zij wandelen, wriemelen en nog tot het goede en schoone zouden behooren, indien ze, hun afkomst voelend, trotsch en trouw, hun leven hoog leefden in eerbied voor zichzelf. Alsof de stralenschoof, waarmede zij de aarde omringend verheugt, het millioenste van het millioenste deel uitmaakte van het schijnbaar verloren licht welk door de oneindigheid jaagt en jubelt, een enkele regendrop in de eeuwig om- en nederruischende glanszee!.. Alles immers is onder u. In de ontelbaarheid der wonderbare wentelkringen, uit u gesprongen, staat gij, als middelpunt, eenig en alleenig vast in de hoogste kreits. Zon, zonnegeest, almacht! Van uit de tuinen der aarde, naast u mijn moeder, die gij, om het verlies van haar eigen lichtkrans, hebt getroost en gezegend met geweld van stroomende wateren en rustig uitrijzend land, vol zaad, bloei en vrucht; hoog erkentelijk groet ik u, loof u, en aanbid. Niet nederig gekniel, in de schaduw van uw gloor; openlijk, stout en sterk met kracht van u, stijg ik in uw allesomvattende, allesverklarende heerlijkheid, op de kruinen der bergen, uw zachtgroene en onbeschreden strengblanke outers.

De bergen, hoe bemin ik ze! Uw grootsch eenzaam zijn, weliswaar, benaderen zij slechts weinig, doch, aardelingen, wijken ze toch naar u toe, ver boven den ondankbare, die goud graaft in de duisternis en zich met zijnsgelijke mengt en menigt in den nacht.

Gij slaat hun wanden uit de wolken, en de wolken schijnen vuil op hun wit. Room, albast, marmer, zwanendons, vrouwenhals noch dalsneeuw halen het bij dees vlekkelooze blankheid. En wanneer ze brallen in uw brand, overvankelen hun ruwe blokken den kroondiamantsteen waar duizenden honger voor lijden. En hoe prachtvol, als ze 's avonds, beroofd van uw aanschijn, rozig gloeien van verlangen naar den goddelijken dageraad! O, wanneer ik hun steilten ontwaar, wordt het mij hoog en vroom te moede; en dreigen ze door mist en damp, of staan ze verheimlijkt met u in grijs en grauw gewolk, dan ben ik droef en omhul mijn ziel in zwaar gepeins . . .

Gewis, o zon, de bergen bemin ik, en de meren, omdat ze uw en hun spiegel zijn, de schoonste wateren buiten de zee. En de wolken, die berg willen zijn en meer tegelijk, hetzij ze witschitterend weelderig zwellen in het blauw, eer ze zich neervlijend gaan rusten op de hooge kruinen, hetzij ze des avonds gouden grotten vormen en poorten op uw doortocht, of rozig gaan strijken, lang en effen, langs de kim, somber zelfs en zwart, vol bliksemblauwwit en bassend gedonder, zon, uw wolken zie ik geern gaan en komen, scheuren en glijden onder uw wenk en gebied.

De bronnen en beken, welke, in waterval op waterval, blank van schuim, over trappen van rots en graniet, bruisend van uw altaars dalen, tredend hier geheimzinnig in de lommer der overschaduwende boomen, schitterend daar weder uit een zelfgegraven groeve te voorschijn, priesters zijn het, reine, prachtige priesterreien, die zingend uwen eeredienst verkonden in het dal.

Boomen, kruiden, vogels, alle planten en dieren vernemen dien lof en ruischen, kweelen, roepen hem na. Zelfs de

zwijgzame visch, wanneer de bergbeek, niet als de makke dalrivier, traag, treurig traag, maar onstuimig, wild als een jonge bruid, in de meerwateren stort, zwemt zwierig naar boven en vermeit zich in de zoelte die gij zendt.

Alleen de mensch . . .

Ach, zoo verdwaalden en misleiden, uit doodsangst of waanzinnige ijdelheid, droomen van een licht boven uw licht, een bestaan boven uw bestaan, zoo zij het verimmeren hunner nietige persoonlijkheid durven te stellen boven de eeuwigheid der alkracht die, bij wat we leven en sterven noemen, vaart van wezen in wezen, van alles in alles, het zaad doet vallen uit de vrucht en de vrucht laat gedijen uit het zaad, niet wie teloorliep in hun midden en zijn eigen terugvond op den heiligen weg der natuur, niet uw weer-gekeerde zoon zal in kranke mijmerzucht zijn blijden dank vergeten . . .

Dank, neen . . .

Gegroet, o gij, die niet schijnt voor loon, noch dreigt met straf; die de knopjes openkust en de bloemen wegzoent met dezelfde vurige liefde! Niets vraag ik u, niets wensch ik, maar klim op den bergtop, zie u, zon, en juich, leef, geloof! . . .

Aldus sprak, zong, dweept Harmen Riels in de geweldadigheid van zijn overmoed.

Bij zijn levendig zoonaanbidden voelde hij zich, hoe langer hoe meer, één met de gansche natuur. Nader en nader wilde hij haar uitwendige en inwendige kennen, dringen tot in het heimelijkst heimelijke als in het hart van een teederbeminde bruid. In den jubeldrijf van zijn groeiende sterkte scheen niets hem zoo overweldigend machtig, dat hij het niet te benaderen dorst, en niets was zoo gering of hij achtte het dieper beschouwen en genegen aandacht waard.

Behoorde niet alles tot alles? En moest hij, wien de wijde wereld thans toelachte, bekend en bevriend, niet de volheid

der dingen omvademen in een breed uitbreiden van zijn liefde?

Gedurende lange rijke dagen dat omzwerven al zijn werk was, gaf hij zijn oogen en ooren zoeten kost.

Het liefst daalde hij door de frissche gaanderijen van het woud naar den wildsten stortvloed toe. Leunend tegen een den of tegen een beuk, met zijn hand een tak omklemmend om dieper te kunnen hellen over den heerlijken afgrond, kon hij uren lang in bewondering staan voor het geweldig element des waters, welk zich voordeed in zijn bevalligst aangrijpende kracht.

Hoor, omhoog dondert, grolt, gromt de beek, gedempt, verborgen.

Waar zal zij, losgeworsteld, uitschieten?

Met scherpen blik loert Harmen Riels door het bezonnestraald gebladerte naar boven, zoekend, speurend, als wou hij boren tot de bronader toe . . .

Ei, zijlings daar joelt de witte schuimmassa onverhoeds te voorschijn uit een kuil van licht, zwoegt vooruit, nijdig snijdend den rotswand uit, woelt daaronder, kookt, zwelt, en werpt zich plots, al zingend en sarrend, in heerlijke woede met torenhooge sprongen de diepten in.

Geen plitsen, plassen, spatten, geen fraai uitgespannen zilverbogen, maar gieten, storten, stroomen, bij reuzengulpen op gulpen, met opsmijtingen gedurig, zoodat er uit het warrelend schuim een ontzaggelijk kantwerk springt, gordijnen door gordijnen slaan, en scheurend openplooiën telkens tot rijker en schooner behangsels. En altijd maar bruisende bressen na bressen, aanhoudend gutsend, zwalpend, neerplompend van daverende blokken op uitgeholde stukgereten arduinen vloeren, zoodat, onder den wemelen den parelregen, spritsend en spaarzend een boogschot ver, de blauwendige kruitdamp opwaait en vervliegt in het blijde gedans van rein frisch stuivende stoffigheid.

Bij dit woest gedruis zijn parelen te ademen, is licht te drinken . . .

Gevallen, zoeken de barnende wellen tallenkant een uitweg tusschen de effen gewasschen zware kleiklumpen opgestuwd tot op de afschilferende leisteenen boorden, striemend, stroelend, opziedend, neerzijgend, en, nauwelijks water geworden, breken weer uiteen in wabberig vlietend gevlok. Rond een spar, die in het midden van de bedding stout op een rotsstuk staat, vloeien ze in tweeën gescheiden, traag, grauwgroenende voort. Twee schreden verder echter rollen ze opnieuw in elkaar en, borrelend reeds, bonzen te zamen de steilten af.

En eensklaps valt het laaie licht van de over de boomen gestegen zon, recht neerwaarts, in dat gewentel, gewalm en gewolk, en keert het al tot een blijde witte weelde, waar smeltend goud door trilt en uitstraalt van de randen. Tooverstrepen verschijnen meteen op den duisteren wand, regenbogen, volvervige, zwierige, reien, wemelen, waaien in de lucht; en klaarte, kleur, geluid, beweging, mengen zich dartel ondereen, verrukkelijk t'akkoord in hun grootsch onstuimig spel.

Was Harmen Riels graag de wateren omtrent, ook van ver vernam hij gaarn hun rumoerige ruischingen, die temet zoo goed trokken op het ritselen der bladeren, dat hij, bij waienden wind, moeilijk kon onderscheiden wat of hij hoorde, of kruinen of een bron.

Steeds had hij een hart gehad voor de boomen, die heerlijke dragers van groene vreugd. En hier, in het wilde, waar de wouden niet werden gedund en half uitgerooid door dalbewoners, rechthebbend op een eigen perceel, gelijk het op veel plaatsen het gebruik is in het land, hier groeiden de boomen in vrijheid, welig, gavig, slank en hoog.

O die prachtige kastanjeboomen met zware looveren en pluimerig groene bloesems; die rechte beuken met hard-schijnende schors en zacht opwiegelende kruinen; een blanke berk hier, een bloeiende els daar; en al die rijzige dennen als torens scherp opdunnend en omhangen met

tweekleurig, donker en hel, fluweel! Bij heele bosschen bezetten zij de helling, of de spits benaderend, stonden in groepjes of gansch alleen als mooie preutsche freules. Op plekken wies het geboomte dik bijeen, de stammen tegen en in malkaar; heesters woerden er vettig tusschen, klimop slingerde zich tot binnen het gewaai; mos bedekte hun voet met een kroezelige vacht, zoodat vreemdvormige stronken in het struweel er uitzagen als groene pelsdieren, varens wuifden, kruiden tierden en gras, en toch, ondanks dien overvloed van dooreengestregelde gewassen, bleek elke plant gezond, vond ruimte, voedsel en lucht.

Wat een zicht als het zongestraal er lustig door sprieteelde en spreidde; wat een muziek als de zoelte er door ademde, of een zachte regen ruischte en zong op de zwarttoeschuivende twijgen! En wat een geur van aarde, hout, kruid en gebloemde!

Gansch boven, onder de sneeuwlijn, wies het zilverfluweelig edelweiss, naast de kleine tuiltjesvormende rhododendron, die roodpurperen alpenrozen. Evenhoog, mede op een houten stengel, stond de bleekviolette bergvlier te ruiken met sterken geur. Lager de inktblauwe gentiaan en geel dan, schoongeel, de lieve hemelsleutelkens en de bolle hanevoet.

De bergweiden, welke, van den overkant aanschouwd, er éenervig smeltend malsch groen uitzagen, krioelden, als ge er langs gingt, of er door klomt tot aan de kin in het gras, van alleurige alvormige kelken en kronen. De bloemen van het vlakke land waren er allemaal, maar bonter, rijker, edeler, en, behalve deze, bloeiden er een menigte van wonderbare gedaante en zuivertonige tinten, welke alle wild gebloemde, door den schilder ooit elders bewonderd en gegeerd, in minzame pracht ver overtroffen. Fijnbuikige bijen snorden vlijtig van een gele zate op een roode, van een blauwe op een witte. Roszwarte dikke domme dommelende horzels zoetzoemden en zogen

zeem aan afwegende truizelkens. Krekels sjirpten, vlin-
ders wemelden bij de macht. Daar was er een rosse,
geweldig doende, met een dik lang lijf en korte stompen
van vleugels, die gedurig vóór Harmen heenvloog. Een
dikke vlieg kwam in zijn baard gesnord, en een steengele,
met zwart dooraderde kapel liet zich gemakkelijk vangen
en, op zijn hand gezeten, wachtte en bleef wachten, zoo-
dat hij het beestje weer opgooien moest. Zoo weinig
schuw waren tot de insekten toe.

En mooie dat er bij waren! Die kleine blauwe en rood-
bruine, vol gitten, zilveren en gouden stippen, strepen,
oogjes en ronde randlijnen, en die groote witte en bonte,
hoe stoven ze op met wuivenden wiekslag in hun on-
rustig dartele tuimelvlucht! Op een grashalm in het
bosch ontdekte Harmen Riels een allerfraaist insekt, half
vlieg, half vlinder, met een zachtbehaard blauwzwart
panen lijf, en vleugels in het breeder bovenvlak van het
eigenste fluweelig donkerblauw, afgezet met een levendig
hoogrood, dat, uitstroomend, gansch het onderdeel over-
glansde. Daar ook zag hij een kevertje rijden met een
zesstralige roode ster op zijn zwarte schild. Hij deed
het klauteren op zijn stok, doch bleef er met de vingeren
af, omdat hij daags te voor door het aanraken de kleuren
van een blauwrooden vlinder onwillens had afgewre-
ven.

Mieren eveneens bespiedde hij graag, vooral de gitzwarte,
een vingerlid groot, met hun klaarafgeteekend driedubbele
geleding, schijnbaar zoo los aaneengegroeid dat kop,
midden- en achterlijf het uitzicht hadden van aaneengeregen
karbonkelparelen. Hij vond er gevleugelde en ongevleu-
gelde. Op hun zes pooten krauwelden ze naar hem toe.
Hij hield er zijn hand voor. Jawel, ze werden het gewaar,
bleven zitten of staken zijdelings af. Voor het slangetje,
dat, om een struikworteling aan zijn voet, tonguitwikkelend
bleef liggen loeren, ging hij niet meer uit den weg dan
voor de schadelooze hagedis, die bij zijn naderenden stap

schuchter de arduinen wanden overscharrelde en geluideloos weggleed achter een steen.

Van alle dieren echter bleven de vogels zijn hoogste vreugd. Hartstochtelijker zelfs dan die van het wild sloeg hij hun wegen gade. De koninklijk trotsche vaart van den adelaar rondom zijn troon van naakte grauwe rotsen, de sombere gang van den grooten berguil, de dreigende zwaai van den rosblauwen sperwer boven het meer en zijn plotseling neerdompelen tot op het water, waar hij het vischje vatte tusschen de klauwen, en kopschuddend, bijtend met ruk-kenden snavel, weer in de hoogte steeg, deden zijn hart zwellen van wilde begeerte, wekten stoutte gedachten in zijn geest. Hier, waar de hoogte alles naderbracht, scheen het hem of de vogels in het dal zwommen in groene vijvers, en, schoten ze boven zijn hoofd, daar zweefden ze meteen in een zee van azuur. De kwikstaart, met wit en zwart in zijn slag, wipte vlug vóór hem uit; groenkoppige roodborstige vinken, klinkend den godsganschen dag, kwamen zitten haast onder zijn hand; merels, schoon en leelijk doende, rupsendooders, kersenplukkers, het krioelde er van; en wijl de kraaien soms schreeuwden, of ze elkander vermoorden, schaterde een andere roeper zottelijk rap hoehoe, hoehoe, of er tikte een ernstig met een gestadig herhaald koek...koek...koek...koek... den heerlijk kortenden tijd van berg tot berg.

Aldus vond Harmen Riels op deze om hare woestheid vermeden bergzijde, alle liefelijkheden der natuur in machtigen samenhang, vrij en onvermengd, bewaard. Het kwam hem voor alsof hij hier eerst licht, lucht, water, planten en dieren had aangetroffen in hun oorspronkelijk wezen en deugen. Hoe beklagde of eerder hoe verachtte hij den mensch, die, zich koesterend in de warmte der dalen, gemakzuchtig en laf, alle ding had vervormd, ontaard en verlaagd met hem mede. Welk een bespottelijk juist gevoel, welk een vernederend prachtige zichzelfkennis bij de kunstelaren beneden, om hun kleinen geest te gaan

leggen in een kleinen kant afgekeken natuur, liefst vervallen en vervaagd, dewijl ze lijnen noch kleuren wisten om het waarachtig grootsche in zijn algeheelheid aan te durven. Ver van Harmen Riels week de tijd vol verwaande begoocheling, dat hij het vrije dienstbaar achtte, het verhevene verwerkbare stof. In werkdadige geestdrift spande hij thans al zijn teruggekeerde krachten in om zijn eigen steeds hooger op te richten, om zelf vrij en verheven te worden.

En zondank, hij groeide groot, groot als de bergen, en hard als hun rotssteen . . . . .

Hard, Harmen ?

VI.

Een namiddag, dat de zon reeds een wijle achter de bergspits was neergedaald, en de schaduw de helling, welke zij bewoonden, met koelte overvloedde, klommen beide woudgezellen, Grandduc en Finaud voorop, zonder jachtgerief bovenwaarts. Het werd tijd, had Gingolph gezegd, dat Harmen wist vanwaar het brood kwam dat ze aten, en wie er hun linnen uit de wasch wrong.

Langs een smal heen en weer zegend voetpad trokken zij door het kreupelhout. De jongste, die achteraan ging, jaagde gedurig aan om den stap te verdapperen, nademaal hij den langzamen tred der berglieden nog niet heelegansch had kunnen aanleeren en zijn hart steeds zijn voeten vooruitsnelde.

Toen zij de druiprots bereikten, waar Gingolph Harmen in zijn benarden toestand had aangetroffen, bleef hij stilstaan.

— Ge waart leelijk op, dien avond, sprak hij, en zoo'n kerel geworden!

Hij lachte en zich als het ware metend nevens zijn gezelschap keek hij naar hem op, als een vader doet die zijn zoon boven zijn hoofd ziet wassen.

Dan, zijn kop schuddend,

— Hoe ge langs de beekwegen, vol keien en arduingruis tot hier geraaktet, ben ik nog niet wijs.

— En nu brengt ge mij weer bij de menschen? vroeg Harmen Riels.

— Wees gerust, bij goed volk.

Ze zetten hun weg voort.

Uitkomend bezijds de steile met sneeuw bedekte steenstomp, kregen zij de zon vlak in het gelaat, doch haar warmte rees reeds van laag en was, op die hoogte, wel verdragelijk.

Het was de eerste maal dat Harmen Riels ten westkant den berg afdaalde. Beter dan bij zijn gejaagd opklauteren vroeger, overzag hij thans de prachtige vallei, strekkend smal en ver, verbreedend ginds, waar een stad lag, tot een afgebarmde kom, en vlak vóór hem, beneden, diep in het dal, van weerszijds de glinsterig vloeiende beek, het grijsachtig wit, geluw, rozigroode dorp, vol plathoekige daken en vele vensters, oplachend om de bleeke torennaald. Alles klein en zoetelijk lief. Dichter naar hem toe ontwaarde hij tusschen de bosschen hier en daar een hoeve, rondom in weiden, boomgaarden en enkele vierkante stukken bewerkt land. Ginds reeds, over dien dam, blonk een berghut met bijgebouwen, door ahorn en notelarenhout, malsch rozebruin in het rijzend vooravondlicht. Het was de hoogst gelegen woning. Een bosch scheidde ze van elke andere. Doch ofschoon ouderwetsch en met spanen gedekt, bleek ze, bij het benaderen, ruim en giefelijk, en moest indertijd een fraaie doening geweest zijn. Twee vlietjes klaterden daarnaast, en langs alle kanten welde en riezelde overvloedig bronwater de keien door.

— Les Sources, zei Gingolph, we zijn er.

En dadelijk daarna,

— Noirette!

Over een zijpad, dat zacht nederhelde naar den weg waar ze gingen, dreef een flinke deern een kudde zwijnen vóór zich uit. Een zwarte was het, van ver gezien een heerlijk

ding! Haar bloedroode hoofddoek, waaruit een paar losse lokken waaiden, sloeg felle roze strepen in haar vergoudbronsd aangezicht, en wezenlijk, onder haar volspannend bruine jak, droeg zij niet de hinderende jurk van de vrouw, maar een echte wijde mansbroek. De beenderlingen, boven haar schoeisels, waren opgesloofd en wyl ze een breiwerk in haar handen hield, stak onder haar oksel een dikke wisch. Grommend en snoffelend dromden de vooruitgedreven viggens rug tegen rug, knorrig-welgezind, buikvol en nog niet voldaan. Al hooger en hooger beurden ze, den hoogkant uit. Hun pikkelpooten kwamen te voorschijn. Opeens daar kregen ze Grandduc en Finaud in de gaten. Hun snuit stond, hun scheeve oogen pinkten, en plots, al samen, deden ze keerom, zetten het uit, en, met hun staarten koddig gekruld, reden ze, rozig, de grazing op. Langs alle kanten klauwierden ze, klaferden, en, boven geraakt, sprongen te vierklauw weg, als hadden ze den duivel in het lijf.

De breister snapte haar werk in de linkerhand en, met de wisch dreigend in de rechter, liep ze hen na en voor. Maar ja, niet te doen! Het eene was nog niet op goën drijf of het ander ontsnapte onder haar arm heen, holderdeholder omlaag of omhoog.

— Sst, deed de deern; doch het hielp niet.

Toeren dat ze deden en tuimelen, terwijl de honden blaften, Noirette rondraafde, sloeg, keef, en Gingolph stond te lachen, dat hij hutste.

— Ei daar, spotter, help liever, riep het meisje. En gij daar, man, steek ook maar een hand uit.

— Meteen, zei Harmen.

In een paar schreden was hij boven en, vlug, liep de viggens achterna.

Met de vlakke hand flapte hij ze op rug en nek. Ze grolde en ijlings omdraaiend hupten naar den breederen weg. Daar stond Gingolph.

— Halt, kleine beren. Aldaar zie.

De honden sprongen er naar toe, of ze bijten gingen... Afgevangen... Een moedwillig varken, dat volstrekt wilde doorboren, kreeg een slag op zijn spitsronden neus.

Nog wroette het tegen. Gingolph viel niet links, flapte harder. Het beest wipte om, woest, dat zijn ooren kletsten, en bijzend vóór heel de bende, stoof in het goede pad, Noirette voorbij. Getemd nu en trager. Evengauw duwde de mooie zwarte de andere wegloopers bijeen, stak haar wisch onder haar oksel, en pront achter haar troep, lustig lachend om het gebeurde, stapte zij tusschen beide mannen naar de woning toe.

— Gingolph, ge liet me schier in den steek, plaagde zij. Van de zwijnen houdt gij de hand af, maar de ham die moeder rookt, moogt ge wel.

— Schelmsche meid, monkelde de oude en kneep haar in de wang.

Het meisje deed of ze 't niet voelde.

— En gij, goudbaard, wendde zij zich guitig om. Hoe moet ik zeggen als ik u weer zie?

— Zeg Harmen, zei Gingolph.

— Hozoo? Harmén? hervroeg zij met een nog sterker zuiderschen tongval, en uit haar mond klonk dat bijlange niet leelijk.

— Harmen Riels, volledigde de vreemde nu zelf.

— Harmen, Harmen! riep ze opnieuw, blijde om dien klank als een kind om een bloem.

Hare vroolijkheid en het herhaald uitgalmen van zijn naam verdroot Harmen minder dan hij zelf had gewenscht. Overzij beschouwde hij haar nauwkeuriger, en zag met verbaasdheid zooveel schoonheid in levenslust en losheid gedragen.

Noirette wist dat ze mooi was. Wat kwaad ook? Haar wezen, fijn, fraai van ronding, niet vol, maar vast van vleesch. Een kin, reis en reis met den bloeienden mond, sappig als rijpe kersen. Een neus, ei, zoo'n vluggeveugeld vragerken, dat vrank in de wereld sprong! De pikzwarte

wenkbrauwen en wimpers dan, welke weelderig rijke lijnen vormden beneden het gladde voorhoofd, lichtbronzig, waar rood door scheen van doek en zon. Heerlijk! Maar niets kon het halen bij de bruinzwarte kijkers, wildbewegelijk en stout, waarom het wit sterk glimmerde, gelijk het blank van een doorgesneden appel rondom den goudgitten kern. Het wonderlijkste, het vreemd mooiste in haar gelaat waren drie kleine vlekjes van hetzelfde rijk bruinzwart als haar oogen, doch matter, fluweeliger, en zoo licht lief gelegd op haar wangen, dat men er gedurig naar een grijzig floers wou zoeken, welk er niet te vinden was.

Toen Harmen Riels dit prachtig gebouwde bergmeisje zoo pront zag aanstappen nevens hem, en van den hoofde tot de voeten de deining van haar lichaam, vol vrouwelijk grootsch en kinderlijk bevalligs, kon hij niet nalaten even te denken hoe schilders zoowel als beeldhouwers zouden verrukt hebben gestaan over zoo'n model, en hij glimlachte meewarig daar hij voor zijn oogen wist wat hun kunst ervan maken konde: ofwel een gekleurde platte silhouet, min of meer gelijkend in één beweging, één uitdrukking, één licht; ofwel een koud, stijf, kleur- glans- en oogenloos menschverbeeldend stuk steen of brons.

Wijl Noirette voortging met schertsen en inmiddels de zöttelijk uitgelaten honden moest afweren die gedurig op haar wilden toeschieten, waren ze aan de hoeve gekomen.

Op de steigertrap, aanzijds het woonhuis, stond een lange witgrijze vrouw, insgelijks met een rooden doek op het hoofd, doch overigens in gewone vrouwenkleederen, op den uitkijk.

Ofschoon ze, vooroverbuigend, de mannen toeknikte en op Gingolphs: dag Duse, welkom zei, scheen ze toch geen gasten te verwachten en met een ander opzet buitengetreden. Want eer Harmen Riels haar kon begroeten, riep ze haar dochter toe:

— De oudste van Ribot heeft wel een uur bij 't bosch gelegen.

Onderaan, in het steenen gedeelte van het huis, rukte Noirette de staldeur open en liet de viggens binnen.

— De oudste van Ribot, hoort ge, vervolgde Duse, wijl de pezen van haar hals opspanden en haar rimpelig voorhoofd ineenkromp tot vierkante wafelreepjes. Hij lag daar gisteren ook; en vandaag slenterde hij meermaals ons deur voorbij.

Noirette sloot het hok.

— De oudste van Ribot is nog te jong om half zoo wijs te zijn als zijn vader, jokte ze, en die is kindsch. Kijk liever wie hier aankomt.

— Welgedaan dat ge uw gast eens meebrengt, zei Duse toen Gingolph bijna boven was. Stijg op maar . . . hoe heet hij dan?

— Harmen, riep Noirette.

— Nu, Harmen, ga binnen.

Ze trokken saam door den gang in de woonkamer. Het was er reeds schemerdonker. Trouwens de zon zat achter het huis. Het zou gauw avond worden.

— Leg wat hout in den haard, zei Duse tot haar dochter. Noirette stak eenige droge schieren toe, en bukkend blies de smeulende asch in vlam. Het knetterde.

— Ik ben nog niet zwart genoeg, schaterde zij. Achteruit, Grandduc, straks zorg ik voor u.

Ze sneed spek op de witgeschuurde tafel, haalde eieren uit een hangkorf, en evengauw kiste de pan op het vuur. Zij waakte er bij, op een houtblok. De anderen hadden stoelen met planken zaten. Er stond een bank langs den wand, en in den hoek, vóór het spinnewiel, een wisschen zetel. Harmen Riels zag ook een hardhouten wandklok, en, toen de moeder de tafel ging dekken, bemerkte hij dat de spinde ruim voorzien was.

Duse reikte Gingolph de glazen wijnkan over.

— Tap gij, zei ze.

— Laat, vrouw, kwam Harmen tusschen. Waar men goed water heeft kan men den wijn missen.

— O maar, sprak Duse. Wij drinken ook.

Gingolph lachte:

— Een teug kan geen kwaad.

Een kwartier later zaten zij onder de lamp, in het midden der kamer, gezellig om den disch. De eierkoek dampte. De manskerels, welke in hun hut weinig op het eten schaften, merkten het verschil, en hongerig als ze waren door hun langen gang, deden eer aan den kost. Noirette praamde gedurig tot uitdrinken en schepte er vermaak in de kluzenaars flink te beschenken. Harmen Riels moest bescheid doen en, den drank ontwend geworden, geraakte hij stilaan in een opgewekte stemming. Noirette had het in den kijk. De tafel ruimend liet ze de glazen staan en, onopgemerkt, ging zelf in den kelder.

Uit de spindelade haalde de huisvrouw een tabaksblaas te voorschijn en twee zwartgebrande pijpen. Ze stopte hoog.

— Daar, Gingolph, zei ze, de uwe . . .

— Ik rook niet, verweerde zich Harmen Riels.

— Rookt gij niet? monkelde Duse.

En de andere pijp in vuur paffend, loerde ze met haar felgele oogen naar den vreemdeling.

— Deze is de mijne, zei ze oolijk.

Het was te zien dat ze er deugd van had.

Harmen Riels zat ze aan te staren als een wonder. Want lager in het dal, in de dorpen sinds lang, hebben de vrouwen de pijp en de broek laten varen. Alleen den rooden hoofddoek dragen ze. Hoelang nog?

Gelijk Duse daar zat, met haar stomp in haar linkerhand en haar rechter rustend op den kop van den slaperigen poedel, roerloos, verduisterd in de rookwolken warrelend om haar hoofd, en met strakopen oudwijze zoekooen starend op verre dingen, had zij iets geheimzinnigs over zich. Harmen Riels deed moeite om haar niet gestadig te bekijken, al docht het hem dat zij zelf hem wantrouwig

gadesloeg en elk woord, ieder wenk van hem, wikkend overlette.

En daar zijn bliken beurtelings vergingen van haar tot Noirette en Gingolph, viel het hem op dat de dochter meer in haar trekken had van den donkeren bergman dien van haar moeder. Of hij er zich tegen verzette of niet, in zijn geest ontstond stilaan een zonderling vermoeden waartoe de ongewoon welbehagelijke doening van Gingolph het hare bijdroeg. Hij was hier immers thuis: vertrouwd, gespraakzaam, medegaande, zonder al te veel toegevendheid nochtans voor Duse. Van Noirette liet hij zich alles gezeggen; en wanneer ze, midden haar onverbeterlijk snaaksch plagen, maar even pinkoogde naar hem, of hem simpeljk zijn glas toereikte, wat een teederheid blonk er dan in zijn zwarte kijkers, en hoe welgedaan krabde hij in zijn baard. Trotsch lonkte hij temet naar zijn gezel of hij zeggen wou: Ik verklap het niet; anders ge moogt het wel weten dat ik haar vader ben. Harmen Riels raadde het. Toch zocht hij geen zeker bescheid; of liever hij dwong zich om er niet verder op in te gaan. Wat zaaks had hij in de onderlinge verhouding dier menschen? Hij zijn leven, zij het hunne. Misschien kwam hij hier nooit meer terug. En dan nog? Noirette was overvriendelijk. Ze wist niet wat verzonnen om den gast aan het praten te krijgen. Allerlei geschiedenissen dischte zij op, rare wonderlijke van haar moeder, oude toeren van Gingolph, doch meest kindergrappen uit haar schooltijd. Want naar school was ze geweest. Ze had kunnen lezen, vroeger.

— Gij kunt het nog, Harmen? Nu, boeken kan men missen op den berg.

— Menschen ook.

— Menschen ook?... En ons dan?... Foei, de eerste maal dat ge hier komt.

— Noirette, dat niet.. Gij zijt geheel anders dan al wat liegt en bedriegt..

— Hebben ze u veel misdaan, ginder? vroeg het meisje, en in haar oogen blonk teeder medelijden. Ge moet toch ook wel goede menschen gekend hebben, zei ze verder. Ja? ziet ge.. Vertel ons van de goede, en laat de kwade daar.

De innigheid van haar toon rilde om zijn hart.

Hij zou vertellen. Van wie, van wat? Och, waarvan sprak hij immer gaarn zooniet van zijn geboortedorp zijn kindsheid, zijn vader en moeder? Hoe goed ze waren mocht hij wel zeggen aan de eenvoudige lieden hier, die alleen maar meevoelden het gevoel, zonder bewondering voor het rijk stroomende woord. En gelijk een bloemenknop lastig springt, doch eenmaal, aan het opengaan, langzamerhand één voor één al zijn hartbladjes ontvouwt, ontplook zijn overvol gemoed tot op het innigst teerste, de wrange vrucht der pijn, welke voor elk oog gedoken moest blijven. Als vreesde hij daaraan te raken, verwijlde hij bij den aardig guitigen kant van zijn rumoerig knaapleven, schilderde den een na den ander zijn maten, klokkenluiders Daan, Kroeksken, Fontje Soete, en van Freeken sprak hij ook, van Trezeken-mijn-Bezeke, Lotteken Seys, Kabijntje, bulte Lamoen, meester Knudde, den langen Roelants, en den goelijken dikken pastor. Allerlei poetsen en streken kwamen vóór den dag. Vele daarvan was hij half vergeten, en, onder het vertellen, beleefde hij ze opnieuw. Het verwonderde hem zelf dat hij zoo'n deugniet geweest was. Er lag zooveel hart in zijn luimig-zijn, dat Noirette, zich wringend van luid lachen, reeds naar de hoeken van haar oogen tastte of daar geen traan zou komen. De pinkelvlam van haar vraagkijkers boorde door zijn blikken tot in het diepste diep, en haar mond stak rond vooruit alsof hij zijn woor-denzoet straks opzuigen zou.

Nu had hij het over Benedikt, zijn vaders broeder.

— Het was een zonderling man, mijn oom, zei Harmen Riels. Een die liefst op zijn eigen was en elk buiten

zijn zaken hield. Een beste kerel. Hij had maar een gebrek: zijn zucht naar geld. Gierig, daar hebt ge geen denkbeeld van! 's Winters sliep hij den halven dag om de kolen te besparen. Als hij ziek was, gebruikte hij turksche tarwe voor pillen; en op zijn oude aardappelen was hij zoo zuinig dat hij ze voos at toen er reeds lang nieuwe waren, en het overschot als vuurmaaksel in zijn kachel gebruikte. Bij mij gaat er niets verloren, leerde hij, tenzij de rook door den schoorsteen: de eene aardappel helpt er den anderen koken. Den dood vreesde hij alleen maar, omdat sterven zoo kostelijk viel. De stakkerd met zijn geld, zijn blank schoon geld. Hij leed er waarachtig armoede mede.

— En leefde hij alleen, zonder vrouw of meid? vroeg Noirette.

— Alleen met zijn oudsten broeder. Ook een vent die. Op zijn tachtig danste hij nog als een van driemaal zeven, en sloeg in het flikkeren zijn beenen, hopsa! over een stoel. Voor hem was Benedikt pastor en profeet. Zei die: er is maar één God. Van eigen, sprak Leander. Beweerde de jongste: er zijn er drie, de oudste vond dat het altijd zoo geweest was. Voor vrouwen hadden ze een schrik, hoe zou ik zeggen? zoo erg als voor dieven. . . Rika, zei oom Benedikt tot mijn moeder, een zondagmorgen na de vroegmis, terwijl hij in ons keuken een maatje jenever zuiperde, Rika, zoudt ge gelooven dat er in de wereld iets geheel goed is, of geheel slecht? Zoudt ge denken dat het kwaad zelf, dat de duivel hoegenaamd geen deugden heeft? — De duivel, sprak moeder, maar Benedikt, God beware ons. — Jawel de duivel, bevestigde oom, de duivel heeft ook zijn gaven. Gij schudt neen, maar ik weet het, Rika, en zal het u bewijzen. . . Moeder beefde en wij mede als we oom zijn kleine grijze oogen zoo wild zagen openspalken. . . Luistert. . . Ik heb een droom gehad, een oprechten droom van waarheid. Het was op een kermisavond. Ik had een borrel gedron-

ken met den kerkbaljuw en den klokkenluider, en trok alleen door de bosschen naar huis. Al met een keer daar waren vijf zes vrouwen rond mij, slechte vrouwen, Rika. Twee hadden me bij de armen en sleepten mij voort. Ze zongen, en de andere ook, ze tierden, ze dansten, en wilden mij medesleuren naar het kwaad en de verdoemenis. Toen ik omkeek zag ik overal kleine lantaarnen en wel duizend mannekens met roode mutsen aan. Op zij ook werd ik er gewaar, en vóór mij, overal. Ze hitsten mij op, ze praamden, ze tergden mij, en de wijven riepen: We zien u geern, en ge moet mee, mee met ons naar de helsche vreugden!... Ik weerde mij om los. Ze hielden, ze omklemden mij al vaster. Het zweet barstte mij uit; ik duizelde; ik was mijn adem kwijt. Ik zou bezwijken. Dan, Rika, in doodsnood, begon ik te bidden: „Onze Vader, die in de hemelen zijt...” maar de vrouwen dansten om me en schaterden: En hij zal niet bidden, en hij kan niet bidden!... Ik was verstrooid, verdwelmd, had alle moeite om tot het einde te geraken. Maar of ik zei: verlos ons van den kwade en tienmaal amen, amen, het was alles olie op den brand. Ik voorzag dat ik niet langer zou kunnen weerstaan. Reeds juichte de hoop: Benedikt is de onze, in 't vuur, in 't vuur! Peins eens, Rika, ik zag niets dan vlammen, en rook den solfer. Verlos ons van den kwade, bad ik weder, doch zonder baat. Ik gaf mij reeds verloren toen het kleinste roodmutsken uit de bende nader sloop, en stil, dat geen ander het hooren kon, mij in het oor blies: Zeg: verlos me van mijn zonden, Benedikt. Ik zei dat, en zie, plotseling was de heele spokerij verdwenen... Hewel, Rika, besloot oom, ge ziet toch wel dat er nog iets goeds zat in dat klein duivelken; anders had het gezwegen en mij schoon in de pijn gelaten.

— Uw oom Benedikt rekende op goed gezelschap, lachte Gingolph.

— Spot niet, waarschuwde Duse, daar zijn dingen die niemand kent.

Noirette zei niets. Met haar handen om haar slapen keek zij voortdurend den verteller aan, wachtend naar meer.

— Oom Benedikt is reeds lang dood, vervolgde Harmen Riels droomerig. Oom Leander ook, en al hun broeders. Vader scheen van een ander ras. Geld was hem het minste. Al zijn liefde ging naar zijn vrouw, zijn kinderen, zijn werk, en het een of ander deuntje dat hij in zijn kop droeg. Ook hij is dood, en moeder. Geen van beiden heb ik zien sterven. En schier allen, van wie ik verhaald heb, zijn vergeten: Knudde, Kabijntje, Trezekenmijn-Bezeken, de oudste meestal, en ook jonge zijn begraven, klokkenluiders Daan, Jan Veyt, en dat ongelukkig Fontje Soete.

— Weinig vrienden heb ik geteld, sprak Gingolph. Maar ge zegt wel: de besten gaan eerst.

Hij liet zijn hoofd schuin zakken in zijn hand en zweeg.

— Harmen, verweet hem Noirette, de wijn maakt u treurig, en gij ons.

Duse stond op, legde de pijpen in de lade.

— 't Wordt slapenstijd, vermaande ze.

Ze stak twee kaarsen aan en Harmen scherp beziende, voegde er nog bij:

— Noirette, ge weet wat ik u gezegd heb. De oudste van Ribot is rijk. Als ge van hem niet wilt, moest ge hem zoolang aan den dans niet houden, verleden jaar.

— Waarom niet? Hij danst goed. En ik doe het graag. Doch heel mijn leven niet, hoor!

Aldus schertsend, greep zij het éene licht, en trad haar moeder vóór.

Van uit haar slaapkamer, riep ze nog, helstemmig:

— Nacht Gingolph, nacht Harmen.

— Goed ter rust.

Kopschuddend volgde Duse haar dochter. Beide mannen trokken ingelijks naar bed.

VII.

Een tijd lang zagen ze Gingolph maar zelden op de berghoeve voor het dragen van wild en het halen van allerlei benooidgheden. Hij liet het over aan zijn gezel, die niet wist wat reden uitgezocht om dien kant uit te gaan.

Weinig spraken de mannen over Duse en Noirette. Wanneer echter de jongste een of ander in gereedheid bracht en met den kwispelstaartenden poedel, zwijgzaam, haastig, de hut verliet, knikte de oudste hem welgezind achterna. Want welgevallig brengt vriendschap vriendschap bijeen. Het was wonder hoe Harmen Riels, de menschheid ontvloten, zoo sterk naar die éene woning gedreven werd. Telkens hij op les Sources verwijsde, vlogen de uren, scheen de tijd nog eens zoo kort. En evenals hij allerhande voorwenselen uitvond om er gestadig weer te keeren, wendde hij, daargekomen, alle mogelijke middelen aan om zijn toeven te verlengen, en toch eenmaal nog en weer eenmaal die klare stem te hooren, die bruine kijkers te zien.

Voor Noirette had hij, bij bezoek en getalm, geen uitvlucht vandoen. Zij ook helde naar hem over, speelsch streelend, gelijk in zonnwind olmkruin naar olmkruin. Doch voor Duse, de wantrouwende, maakte hij door hulpvaardig bijderhandstaan zijn overkomst en aanwezigheid goed. Binnenshuis en op de hoeve werkte hij mede, niet als dienende knecht, maar als die prins welke in zijn spelen ging hameren in de smidse en timmeren aan een dak. Vuur stookte hij voor de wasch, hielp het linnen uithangen en vouwen, heette den oven, stond bij Noirette vóór den trog het deeg te kneden en te rollen tot ronde brooden. Hij schoot ze binnen, diep, en haalde ze rookend uit op den langen paal. Dak, deuren, luiken en hek wilde hij hier in orde, en toen hij wat groene verf wist staan in een verloren hoek, viel hij aan het borstelen dat

het een aard had. Soms haalde Duse haar schouders op, andermaal gebaarde zij het niet te bemerken. Toen hij echter in haar plaats, de kwade geit bij den belleband in bedwang hield, terwijl Noirette op een stuk boom gezeten uit de spannende spenen de dikke melk deed gispnen in den houten emmer, trok ze haar pijp uit haar dunne lippen en liep al schamplachend in den tuin. Een namiddag, dat Harmen met een koppel snippen het hof kwam opgestapt, vond hij de oude alleen aan haar spinnewiel.

— Dag, Duse.

Hij wierp de vogels op den grond.

Schaars knikte ze, deed generig voort.

— Waar is Noirette? vroeg hij.

Zonder opkijken lengde zij den draad voort uit, en gaf een draai aan haar wiel.

— Ze plukt beziën in het bosch, zei ze.

— Waar ergens?

De spinster hield even op, gluurde hem schuin aan, zoodat bij het rap gerimpel al de huidruitjes van haar voorhoofd voller uitsprongen.

— Wilt ge al weg? grameelde ze. Die jonkheid!

Met haar mageren vinger wees ze hem de steigertap.

— Ga wat zitten, Harmen Riels.

Werktuigelijk gehoorzaamde hij, benieuwd wat ze zeggen zou.

Ze schoof haar wisschen zetel nader toe.

— Heeft Gingolph u niets gezegd, over het huis hier en Noirette?

Haar gele oogen vorschten uit, achterdochtig, scherp.

— Niets, antwoordde Harmen.

— Nu, zoo zult ge van mij vernemen dat mijn dochter ook zijn dochter is.

Harmen roerde niet.

— Hadt ge 't geraden? vroeg Duse.

— Ja.

— Harmen Riels. Ik wil dat ge er meer van hoort. Waarom we niet getrouwd zijn gelijk de andere lieden; en waarom hij ginder woont en wij hier. Neen, blijf zitten, ik wil dat ge 't weet.

En met haar handen in haar schoot, haar blikken meest star vóór zich uit, doch af en toe even zijdelings loerend naar den luisterenden man, vertelde zij.

Haar vader, Pierre Martin, op het hooge ingetrouwd, had zijn familie in het dal zien trekken. Van hen geen mare meer. Ook Duses broeder en zusters hadden vroeg kennis gekregen, waren gehuwd en woonden ver. Schrijven deden ze niet. Men moet malkander leeren missen. Beneden in de dorpen kenden ze Martin goed; hij telde er vijanden en vrienden. Zoolang zijn gezin saambleef hadden ze keus en kans gehad om lager een beter gebruik te bekleeden.. Pierre, zegden ze, ge nestelt daar zoo scherp, ge moest wat nader komen bij de menschen.. Ik blijf waar ik ben, antwoordde haar vader.

Na den dood van moeder Martin kregen Pierre en zijn dochter slechts zelden bezoek. Jonge vrienden hadden ze niet. De oude vonden den weg te lastig.

Toen was aan de overzijde Gingolph gekomen. Op zijn jachttochten zwervend om den top van den berg, had hij Duse aangesproken daar ze de geiten hoedde. Hij was een forsche wilde vent, maar goed voor haar. Buiten haar vader de eenige mensch met wien ze omgang had. Duse poosde, en daar Harmen niet sprak, vervolgde:

— Vrank gelijk hij was, vermeed Gingolph de hoeve niet; noch hield het verborgen dat hij uit de gevangenis kwam en leefde van stroopen. Aldra werden wij gewaar dat mijn vader hem niet te vriend zou worden. Een nergenhuis, moest ik gedurig hooren, een luiaard, een niet-deug. Het kwam tot twist en krakeel. Ik moest afbreken. Vader deed zijn oogen eerst open wanneer het te laat was.

Dan wilde hij ons doen trouwen. Hij ontbood Gingolph,

beloofde hem de hoeve, dreigde — Pierre, sprak Gingolph, een nergensthuis blijft best buiten... En hij ging, weer zijn eigen gang. Maar toen hij mij alleen vond op de bergweide: Duse, kwam hij, maak geen verdriet. Trouwen is niet noodig voor menschen die malkander liefhebben. Ik ben niet de vreemde die komt en gaat... En hij drukte mij de hand, wyl zijn oogen brandden.

— Niet de vreemde die komt en gaat, herhaalde Harmen werktuigelijk, en hij vroeg zichzelf af met welk inzicht Duse hem dus alles omstandiglijk verhaalde en vooral waarom zij zoo sterk drukte op dit laatste gezegde. Sprak er uit zijn houding tegenover de bewoonsters van les Sources wellicht iets meer dan beleefdheid bij wederkeerig dienstbetoon en goede gebuurschap? Noirette toch had hij niets verklaard, niets gevraagd, niets beloofd, en het was hem niet duidelijk wat hij haar ooit had kunnen beloven, vragen of bekennen.

Hij hoorde maar vaag meer wat Duse verder zegde over den dood van Pierre Martin en de eigenkoppige vast-aardigheid van Gingolph, die van zijn eenzaam wild leven niet had willen afzien. Het lag hem in den mond om de achterdochtige vrouw te vragen: Waartoe dit onderhoud? toen den hofwegel op, de dochter lichtvoets naar hen toetrad, en hem, in het open mandje, de geplukte aard-beziën te proeven bood.

— Grijp door, er zijn er genoeg.
Harmen nam er drie, vier.

— Durft ge niet dan?
Een volle greep liet ze vallen over zijn blooten kop en hals, dat hij, schuddend om het frissche kriebelen, overal omgrabbelde naar de rollende beiers.

— Uw neus gaat bloeden, lachte ze. Rechts daar, links. Kijk nog eene, twee, twee in uw leelijken baard.

Harmen tastte er naar, vond ze niet.
Daar pikte ze zelf de beziën uit de klemmende krullen en stak ze hem in den mond.

Hij smakte opzettelijk luid, zijn oogen knijpend voor de zon, en monkelde ingelukkig als een kind.

Natuurlijk was hij om de dochter de moeder vergeten. Al meer en meer voelde hij zich aangetrokken tot de lustige deern. De fraaie bouw van haar lijf, vol lenige kracht, haar zwierprachtig bewegen, het eenvoudig vriendelijke, het dartele, het schelmsch bevallige, toch roerend teedere soms in de uitdrukking van haar wezen en almachtig mooie kijkers, de klank van haar stem, de lucht van haar adem, het werkte al op hem in, bedwelmend, met den tooverglans en den lokkenden geur van een wilde bloem. Tot de taal zelf waarin hij haar losse luidruchtigheid hoorde en zag toehuppelen, neernijgen, schaterend wegfladderen en bijtrikken weder, zuidersch zoete woordmuziek vol tintelende tonen en klaar geklots, gelijk een waterval hooge schoonheid uitwerpend tot schitterschuim en parelstof, den bral- en bruisvloed, welken hij vroeger met noordsche hardheid haatte als oppervlakkig, ondiep, en indringerig vijandig tegenover de eigen moederspraak, kreeg hij lief thans, vond hij mooi om harentwil.

Daags scheen hem Noirette de belichaming van den eeuwig jeugdigen berggeest in open bloei van zinnelijke zonnigheid; 's avonds, op den drempel der hut, mijmerend naast Gingolph, zag hij haar beeld met de kruinen verdauwwazigen in stillere pracht van schaduw. Doch het bleef niet bij heerlijk gedroom. Het sloeg als een vuur door de polsen van zijn rijke, rasse bloed. Het werd een onstuimige drift die al sterker steeg, en zegevierend spotlachen zou op de gesloopte schansen van zijn hoogmoedige zekerheid.

Ongeduldig was hij gelukkig, ongelukkig, loom en gejaagd; en wat een eerste jonkheid doet om zijn teer-geliefde te behagen, deed Harmen Riels voor een meisje hem kort te voor nog vreemd.

Hij wist dat de lieden van die streek dol zijn op bloemen. Dat had hij ondervonden beneden aan het meer. Bij elke

aanlanding van de heen en weder varende dienstbooten, staan schamele kinderen met kleurige tuiltjes te koop op de kade. Tot de forsche boschventen toe, wanneer ze feestvierend joelen bij drank en zang, loopen er preusch-gemoed mede op hun borst of in het lint van hun deukhoed, gelijk vroegertijds te onzent de boerenzonen met den uitgeknipten tippel van een pauwveer.

Nu kwam het hem in den zin om van de struiken en uit de hoogwaaierende meerschen, blauw blank en geel ziende door het groen, de fraaist bloeiende stengels te plukken en te vergaren tot een rijken apeel.

Schrijdend tot thalvent het lijf in het reuzelend geurig gras, waar het krioelde van bijen, horzels, lange vliegen, groote witte en kleinere puurblauwe of rosbruin gevlekte kapellen, had hij bloemen voor het grijpen, velerhande, bontvervige met allerlei schakeering, die liefelijk overgingen van de eene tint in de andere.

Eerst reikte en rukte hij, haastig ruw, met de hand om zich heen. Doch het deed hem pijn ze te schenden, en meteen zijn zakmes bezigend, sneed hij zorgvuldig de stalen door, de teederste zoowel als de taaiste. Het zou hem wel te stade komen straks bij de heesters en de doornstruiken. Weldra had hij zijn linkervuist proppendsvol; en toen ze, onder het drukken van zijn vingeren, dreigden te smoezelen en te verslenzen, hield hij op, en zocht mos, varens en rankende blijde groenigheid om zijn ruiker, zoodra hij klaar wezen zou, passend af te zetten. Gauw neder nu geduikeld in het gras! Harmen legde er zich bij om zijn werk goed te doen. Want een tuil moest het worden als geen freule er zich een betalen kan.

Onder het uitlezen en bijeenschikken van het mooiste en frischte uit den hoop, geraakte hij al meer en meer verbaasd en verrukt over zooveel verscheidenheid hier en zooveel gelijkenis daar, iets wat hij, daareven al verzamelend, nog maar oppervlakkig had opgemerkt.

Och kerel, hadt ge nu iemand bij u, iemand goed en

minzaam wijs, om, naarmate gij ze losselijk rondsteekt, de namen te noemen van al die bloeiende kruiden, u onbekend en lief!

Deze lange staal, regelmatig langs drie kanten overhands uitlopend tot een zijsteeltje welk een scherptongig blad draagt, en een blauwen kelk daarboven met purperroze meeldraden er binnen, en rosrood uitpiepende knopkens, warm wachtend er rond. Die vlampurperroode, getruizeld als een klaverbot. Weer zoo'n tros, maar in het maluwroze ditmaal, dat nersch neerstriemt van den steel tot aan de lischvormige bladeren. Daarnevens zeer mooie doorschijnend violetblauwige omhooggekeerde klokjes. Meer in het purper een lutse narrenkap met bellen. Een andere vol gapende konijnenbekjes, donkerblauw en wit. Stijve bruine vaasjes met purpere krans en franjes. Bloote zachtmauve en fijnroze gekroezelde ronde kronen die ruiken, o zoet!... De bleeke dan: lichtgele opengesperde snavels uit witgroene blaasjes; nederhangend groendooraderde tonnekens, witsterrig omsierd; dikke witstekelige staarten; fijne, fijne, gele kruiskens; en nog en nog. Ook van heesters en boomen was er blank bloeisel bij. En Harmen betasten, bekijken, besnuifelen, afkeurend met tegenzin, opnemend met liefde, als een die gedachten proeft en bindt tot blijteedere poëzy. Wat kon hij ze niet alle gebruiken! Dubbel welkom waren hem de vreemde. Hij aaide en vertroetelde ze als een verliefde. Echter ook in de meer gewone vond hij zijn gading; en madelieve, iris en roode zurkel kregen een niet al te smadelijke plaats. Wilde roosjes — eglantieren zag hij gaarne — prijkten om den rand midden in het groen. Harmen stond op, voldaan. Gaandeweg nochtans werd hij gewaar dat, ondanks helle stippen, zijn tuil, door al dat overvloedig purper violet en blauw, er nog donker uitzag, te rouwachtig glansloos. Daarom plukte hij in de gauwte twee roode kollen, bloedrood als de halsdoek van Noirette, stelde ze hoog en zwierig in top en scheidde ze

alleraardigst door het goudig stralend zonnenhart van een wonderprachtige paardebloem.

Thans was het meesterwerk volledig, onverbetterlijk. Het leefde. Dat wist de smaakvolle kunstenaar, dat wist ook de dikke horzel die zoemend er op viel als een kus en hangen bleef aan een blauwe klok. Harmen liet hem bengelen, en, uitgelaten als een kind om een kermisduif, ijldde naar les Sources.

Vóór het open venster zat Noirette naarstig een vischnet te breien en trillerde voor zichzelf, alzoo een vogel doet, het eenig liedeken dat ze kende. Het was een oude wijs, maar uit haar jonge keel klonk ze nieuw, gelijk naast haar de luiken, geblutst en wormstekig, frischgroen glansden in de verf er onlangs opgelegd. En alsof bloemen behoorden bij zang, een lustige kerel bij een vroolijke meid, kwam Harmen Riels daar aangestapt, recht, veerkrachtig, flink, op den rhythmus van het deuntje, en wachtend totdat het uit was, reikte haar door het raam zijn kleurigen, geurigen tuil.

Blij verrast overhellend greep ze hem aan, en stak hem, gulzig snuivend, tegen haar danklachenden mond. En haar neusvleugels gingen op, hoog, fijn. Wat een reuk! Haar blozend aangezicht daarbij was nog de schoonste bloem. Gelijk een knaap, die een boodschap doet en in den winkel draalt en beidt om wat lekkers voor loon, stond Harmen Riels daar, monkelend om een zoet woord.

En daar! Het meisje liet den ruiker zachtkens glijden op den vensterboord en, slaande beide haar handen om zijn zongoudbebaarde kaken, hief ze zijn kin op.

— Hoor, zei ze, ge moogt er nog brengen.

En hem ijlings los latend, huppelde ze om de mooie blauwe kan, liep ze vullen aan de fontein, en plaatste de bloemen daarin.

Beiden stonden nu buiten, dicht te gaar. Noirette bekeek onophoudelijk den fraaien apeel.

— O wat mooi, herhaalde zij bewonderend. En wat

eenvoudige planten er bij zijn! Wie zou denken dat zurel zoo lief doet! Al bloedroode blinkende steentjes, net speldekoppen...

— Maar, viel haar plots in, terwijl ze kelken en groenigheid met voelende vingertoppen overging, ik zie geen edelweiss, geen gentiaan, zelfs geen enkele gele papaver. Waarom hebt ge niet wat echte bergbloemen daarbij geplukt?

Harmen lachte.

— Haastig meisje, moest ik u van den eersten keer het hoogste brengen?

Ze bezag hem van den hoofde tot de voeten. Het trof haar dat hij zoo sterk werd, zoo flink, en als het ware verjongde met den dag.

— Kunt ge maaien? vroeg ze opeens.

— Maaien? neen ik.

— Een vent als gij, die bloemen plukt en niet maaien kan!

Harmen Riels werd gansch rood.

— Ik zal kunnen, sprak hij, als ik het zie.

— Als ik het u leer, verbeterde zij.

— Wilt ge dat?

— Zeker wil ik. Overmorgen gaan we aan het werk.

— Goed, Noirette, ik zal komen.

— Uw vest is een vod geworden, zei ze. Ge zult een nieuwe schabbe krijgen. Maar ge moet ze verdienen. Niet lui vallen, en niet links.

— Ik zal doen gelijk me voorgedaan wordt, jokte hij, en keek haar schalk in de oogen.

Een poos geraakten ze woordenloos, dorsten niet naderen en konden niet scheiden.

— Noirette, ik ga, sprak hij. Tot overmorgen.

— Ja, tot overmorgen. Zeg het Gingolph.

— Zonder falen. Adieu, Noirette.

— Harmen, wel thuis.

Zij stond te kijken, te ruiken aan zijn bloemen. Hij, op-

klimmend, floot haar liedeken. En hun gedachten bleven bij malkander...

Bij niet langer te ontduiken zelfonderzoek trachtte Harmen Riels een naam te vinden voor het sterk opkomend gevoel, dat zijn denken overdoezelend, heel zijn bestaan beheerschte. Want al leeft hij nog zoo vrij en wild, toch tracht de mensch dingen en toestanden vast te leggen in den band van een woord. Daarmede wanen wij elke moeilijkheid opgelost, elken strijd gewonnen, alle behoudenswaarde gered.

Vriendschap, neiging, noemde Harmen aanvankelijk wat er binnen hem omging, dagen en nachten dat hij zijn eigen kwelde met het genoeg op Noirette te peinzen. Doch aldra was de gezondkrachtige gewaar geworden dat natuurdrift er mede gemengd was, veel hart en wat ziel. Zou het liefde wezen? Nu nog en ondanks alles? Waar waren zijn menschenhaat en trotsche hardheid dan gebleven dat het zien van een eenvoudiger landkind hem ervaring, lijden en streng besluit alteeneger kon doen vergeten, en in zijn verborgenst gemoed al de stormen ontbinden welke hij voor eeuwig geketend dacht?

Liefde? Moest het inderdaad liefde blijken dan zou hij toonen dat er kracht bestaat boven hartstocht. Zijn nieuw gevoel halend door zijn jongste leven van hoogmoedig rechtstaan boven de wemelwereld van verzamende gemeenheid, had hij gewild dat Noirette de laatste vrouw was op aarde, hij zelf de laatste man. Zijn neiging had hij nog sterker, nog inniger gewenscht, om bij het be-teugelen van brandend begeren, de late menschheid ingetogen, gelouterd tot koude schoonheid, te doen ophouden door een zege van zijn wil.

Terwijl hij dus aan het roezen ging, zinderde het door zijn ziel onstuimig als bij een die hijgt naar een daad van edel geweld, en welbehagelijk grimde hij zijn donkere mijmeringen toe. Weder echter sloegen zijn gedachten om, zijn lichaam kwam in opstand tegen zijn geest, en in zijn

eigen hoorde hij de sterke werkelijkheid schaterlachen over zijn dweepzieke vernielingszucht. Zou hij Noirette vluchten? Kracht bewijzen door lafheid? Of haar vrank in de oogen ziende, kalm blijven en zwijgen? Ei, maar het innerlijk heranschouwen van haar beeltenis binnen hem, een flitsglans van zonnig loover, gelijkend op de vonkeling van haar blik, een bloem uit zijn tuil, een toon uit haar lied, een herinnering slechts aan zijn belofte voor overmorgen, het minste wat Noirette een stond vóór hem deed rijzen, joeg over heel zijn wezen een trilling, een wellustige warmte, aanhitsend dermate dat hij zijn armen in het ijdele uitstreckte en met zijn oogen zocht ver over den berg. Telkens als hij de zon inkijken kon, 's morgens of 's avonds, en bij dag wanneer hij haar krans van brandende blijheid zag neerstroomen uit de reinste blauwten en leven wekken in het duister groen, scheen het hem toe dat sterkte en minzaamheid ook in den mensch uitvloeisel waren van kracht van boven, en hij vroeg zich af of het tegenover de godheid geen misdaad was haar zegening te ontwijken over aardsche weelden. Bleek kiemen, wassen, bloeien, teelen niet de hoogste, de zekerste wet? En mochten uitverkoornen zich aan het heilgebod onttrekken, dewijl het oorspronkelijke menschen schoon bij minderwaardigen was ontaard? O het open leven! Nergens zat er zooveel zonnigheid in een klein plaatsken saam dan in twee goudgitten kijkers. Den avond eer de grasoogst aan gang zou gaan, keek Harmen Riels stondenlang van de bergspits neer aan den overkant. In de schemering dan kwam hij beneden met zwaai in zijn lijf en armen, slaande van links naar rechts, booggrond, en schrijdend voorwaarts, langzaam voorwaarts, of hij maaide.

VIII.

Met bei haar handen schudde Noirette de nieuwe schabbe, die ze Harmen Riels over de schouders had gestroopt

in bevallige plooiën open. Daaronder, om zijn lenden heen, bond zij hem een kastanjehouten bakje achteraan op den rug. Dat was voor den wetsteen. Bij gebrek aan een lederen riem deed ze het met een halfsleetschen rooden hoofddoek, welken zij het vorig jaar had afgelegd. Monkelend liet de nieuwe maaier het mooie meisje geworden; want al gebaart hij het ook anders, een man voelt gaarn vrouwenhanden die hem helpen. Goedwillig keerde en draaide hij lijk ze het hebben wou als in den tijd dat zijn zusters hem de broek pasten van zijn buurvriendje. Toen Noirette de tippen toeknoopte van den rooden band die eenmaal heur haren geborgen hield, liep er een deugddoende rilling rondom zijn lijf.

— Laat maar, sprak hij, 't is al goed.

Gingolph immers stond gereed en geriefd met Duse te kouten in het deurgat. En de twee zeisen blonken.

— Laat maar, Noirette.

— Zoo haastig niet, lachte de deern. Straks zult ge nog wegloopen zonder uwen hoed.

Eer ze hem dien opzette, trok ze zijn kiel nog even recht. Nu rees hij daar onder den breedten zwarten rand, bruinrood van vel, kruimig, kranig, en wijl hij zich hoog uitstrekte, waren wervels aan het worden in zijn hals.

— Zijn we er? riep Gingolph.

Zijn biezen zonhoed duwde hij vaster op zijn kop, greep zijn zeis, schreed voor. Harmen wierp de andere over zijn schouder en volgde hoog nevens Noirette, terwijl Duse aan de deur hen nakeek totdat zij omdraaiden langs het hout.

Ze gingen zwijgend door het morgenfrissche en lieten de vogels en bronnen het al zeggen en zingen. Gingolph stapte zonder omblikken voort als een die uitverteld is, sinds lang. De jongelui, achter hem, graag naast malkander, lieten de bergschaduw koel schuiven over hun hart, ademend diep op gesloten vreugd. Wist toch ieder van hen dat de zon straks komen zou, en om

en in hen, plek voor plek, alles innemen met roodgouden zuivere warmte.

Ze waren aan den hooibeemd gekomen. Het grijsgroene maaigras, rijp en rijk, strekte er hoog en droog, dik gelijk een bosch. De bloemen daarin beurden nog even hun hoofden liefelijk in de lucht.

Rustig stak Gingolph den steel van zijn zeis in den grond om het staal te overstrijken met den wetsteen. Harmen poogde het hem na te doen. Doch het bleek aldaar dat hij er geen handigheid toe had. Dies schoot Noirette hem ter hulp, nam zelf den steel onder haar oksel, den steen in haar vuist, en wreef de snede onder en boven, dat ze begon te glinsteren, scherp en schaaldloos. Haar vader liet haar nu links komen en wachtte van maaien totdat zij met enkele slagen een jaan had ingezet, van hoog naar laag.

— Zoo zie, zei ze tot Harmen, daar hij meeing, al kijkend.

Haar beenen in de wijdte een halven stap vaneen, den rechtervoet wat voor, haar vuisten omknellend de handhaven aan de ijzeren slooven, gaf ze een zwierigen zwaai met haar lijf en het snak, zoodat de zeis het gras boogvormig uitholde en vallen deed. Haar voeten slierden neder, de een na den ander, zeker, vast. In haar mansbroek en zware schoeisels onbelemmerd hieuw ze, telkens haar hiel weer dieper drukte, een hoop halmen omver. Kortaf schoer ze; een tapijt waar ze voorbij was! En Harmen Riels, glijdend achter in haar schuifpas, de rechtervuist onder de linker, zwaaide haar rhythmus na. Hij voelde het, iets anders was het dan zijn luchtig trappen gister de overzijdsche helling af.

— Geef, riep hij. 't Zal gaan.

Maar Noirette hoorde hem niet, velde verder, en als hij het weer vroeg, schudde ze met het hoofd.

— Nog niet.

Want zoo'n deugd had ze er in dat ze niet uitscheiden kon.

Daar bemerkte Gingolph, even een paar stappen nagezakt, het ongeduld van zijn vriend.

— Kom hier, wenkte hij. Tracht haar in te halen.

In een wip was Harmen daar en, het toegereikte alm aanpakkend, stelde hij zich dapper in de weer. De oogen af en aan op Noirette en dan opnieuw bij zijn werk, met ingehouden haastigheid, schijnbaar kalm, hakte hij frisch door, dat de zindering van het staal warm tot aan zijn hart schoot, en de houw, die er op volgde, telkens geweldiger zong van zijn trotsche vreugdigheid.

— Het gaat hem af, knikte Gingolph, die omhoog daar, den leerling in de kijkers hield.

Harmens zeis ging regelmatig in en uit. De ruischingen in zijn jaan smoorden bijna de even rasse geruchten vóór Noirette, verderop. Stellig het statig zegenend gebaar des zaaiens had minder gepast bij het losbinden van zijn overmoedige kracht, dan dees bliksemende ruk des neerhalens en vernielens.

— Bij god, een eerste maaier!

De oude wou de jeugd niet in den weg zijn, en toen hij bespeurde, dat ze straks aan het einde van den meersch moesten komen, trok hij aan den eenen kant, en ging zitten onder een ahorn. Eenige stonden daarna geraakte Noirette lager en lager nabij den boord der beek, zoo diep dat Gingolph ternauwernood nog iets roods zag verschuiven over het gras. Nu zonk het geheel weg. Daar ontwaarde hij het weder, hooger ryzend, en alzoo ze omgekeerd was, haar oplachend gelaat. Ze stond stil, wachtte op haar werkgezel, die het laatste van zijn schroode afsloeg. En ook Harmen daalde, dook als het ware, wendde zich om, steeg, groeide, en trad, borst vooruit, de zeis op den schouder, naast de deern in den zelfgebaanden weg. Gingolph sprong op, wuifde met zijn hoed hoog in de lucht en zijn hand op zijn mond zettend als een trompet, tierde: bravo! dat het galmde over de weiden ver beneden en de spreuwen wegschoten uit het gestruik. Het speet Harmen Riels

dat hij, bij het dragen van zijn langsnakkig alm op zijn rug, geen arm vrij had om hooguit te zwieren, maar hij juichte, saam met Noirette, luidkeels, wijdmondig, tegen. Nog eens wuifde Gingolph met de hand, en, gedwongen lui, ging voor goed liggen, graspijlen trekkend door zijn oud gebit om den tijd te dooden.

Langs de dikke barmen afgesneden gras begonnen ze versche janen. Harmen liet Noirette vóorgaan, haar heerlijk beeld te voeten uit altijd op denzelfden afstand van hem. Zelden uitten ze een woord, doch wat over hun lippen niet kwam, trillerde de leeuwerik in het licht welk de schaduw opzoog uit de vallei, om straks neer te strijken ook langs deze helling.

Daar sprak Noirette in het opstappen:

— Wat een bloemen er vallen! Harmen, vindt ge 't niet jammer van al de tuilen, die ik niet krijg?

Haar hoofddoek ging juist warm aan het bloeien in de zon. Harmen zag het.

— Daar is maar een kolle die ik altijd geern zie, klonk het hartstochtelijk.

— Welke?

— De soort die ik draag om mijn lenden.

Ze lachte niet luid, maar tevreden lief. Want ze had verstaan. Den heelen morgen had Gingolph tijd om na te gaan hoe ze, al verder van hem af, ruimte maakten in de weide, naarmate de zon veld won aan den hemel.

Toen de gloeischijf te middag los aan de lucht daverde boven de naakte hoogrots en uit haar kroon een volte vuren goot over het land, kwam Duse in een laag licht betrent de heesters staan, en schreeuwde naar heur volk. Gingolph, dadelijk bijkomend, schreeuwde mede. Noirette en Harmen stakend, klommen nevenseen. Hun gelaat was al glans. En Duse bemerkte het wel, als ze mal-kander aankeken, brandde hun hart in hun oogen.

Onder de notelaren van les Sources was het koel eten en rusten.

Na den maaltijd sprak Duse tot Noirette:

— Nu kunt gij met de geiten onder het hout gaan.

Noirette zei niets, knikte. Maar uit dat knikken, zonder een woord, wist Harmen genoeg dat zij het anders had begeerd.

Aldus, terwijl de dochter hoogerop de geiten hoedde, maaiden de mannen den heeten nannoen door.

Om zijn weister te hebben had Gingolph zijn vest uitgegooid en wrocht in zijn hemd.

— Maak het u gemakkelijk, ried hij zijn vriend. Op den duur voelt ge 't steken.

Doch Harmen, wien de brandende droppen leekten in den hals, hield zijn schabbe liever aan.

— Het was koel onder zijn kiel, beweerde hij, met die plooiën.

Of hij daar van iemand gelijk halen wou, zocht hij boven door de twijgen. Maar ditmaal ontwaarde hij het meisje niet.

Ze werkten sterk, zwoegden.

Den diepsten kant uithouwend benaderden zij de breedloopende lommerlijn, haast onzichtbaar ryzend van huis tot huis, van bosch tot bosch. Rood schoven zij neder in het mildkleurend avondgestraal, en saam met het opwaarts duisterende vloeivlak zouden zij voor de laatste maal den rand van den vliet bereiken.

Het schoot Harmen niet te binnen om luid te joelen als de oogsters in zijn land, maar vroogezind was hij.

Toen ze naar huis stapten, rinkelde zottelijk gebel hun tegen.

Drijvend vóór zich uit haar kromgehoornde geiten, zwart en wit van kop, bleekrugde met dikgestruivelde witte pakken haar om de achterpooten, schreed Noirette, van omhoog zij, insgelijks naar de hoeve. Harmen Riels plantte zijn zeis in de aarde, schudde zijn schabbe wijd open: hij had ze verdiend!

De aangenaamste bewerking van den hooibouw is het

hooien zelf: op de tweetandige vork het gras hoog opspiesen, het vaneenrukken, opschudden, versmijten, of te gaar rakelen in barmen en weer uiteenbreiden met de breede hark. De werklieden staan niet zoo wijd verscheiden, noch hebben het zoo lastig dat ze kans noch tijd vinden voor lach en scherts, en in de zonnigste bezigheid, dragen ze hun zonnigst gezicht.

Twee dagen achtereenvolgens bleven de bewoonsters van les Sources met hun helpers aan den arbeid.

Schoon roerden ze tusschen de barmen in den beemd. Van heel de streek hoogst en blootst, en, door den afstand, van beneden nauwelijks bespeurd. In zuivere rustigheid van mooiduistere schaduw, in door wind getemperde hitte van neergoudende stralenschooven, gingen ze, keerden, wentelden door elkander. Wie de gaffels niet bemerkte had met hun stalen punten, wie de harken niet had zien reiken, slepen en rukken, had gewaand dat ze het deden uit kortswijl. Zoo treffend leek hun gebaar en beweeg op een dans die ingaat of uit is.

Dicht bijeen in elkanders schaduw, voelend bijwijlen den adem van het warme woord, gluurden de jongelui lodderig overzij en Harmen wist zijn hart monkelend om Noirettes uitgelatenheid. En als ze, keerend van boert tot ernst, zwijgzaam hoog van elkander schreden en teeneemaal aan hun bezigheid, bogen opnieuw over het hooiwordend gebarm, wat een paar krachtmenschen vormden die twee, en hoe wonderteer de goudglanzige omranding van hun lenige lijven versmolt in het rijke licht der roerende hooglucht!

Zoete muziek van nabij gonzende insekten en verre vogelen, van boomen en bronnen, ried tot zitten en luisteren. De zware reuk zwellend uit den grond en de zwaden, de ziel zelf van het gras, uittiegend uit de gevelde halmen om wat daar leeft rondom te versterken met zijn dood, huiverde om hun zinnen. Gansch de weelderige vallei, de blanke rivier in het midden, de dorpen daarlangs, aan den voet

der beschermende bergen, fraaikleurig lief, wit, geel, grijs, roze, de wijngaarden daarboven edelgroen, en hooger, tusschen de bosschen, weiden en kronkelwegen, de vriendelijke hoeven en hutten, het lokte, het noodigde al tot dalen en rusten.

Den derden dag geraakte het afgemaaide gras indroog, gereed om te bergen in de hooischoor.

Niet op karren of wagens konden ze het laden en wegvoeren gelijk men doet in de vlakke streken. Tot reusachtige pakken moesten ze het opeenstapelen, binden en bloothands naar boven dragen. Terwijl Gingolph en Duse saamwrochten, bouwden en boeiden de jongelui een nog zwaardere vracht. Uit het hartvormig opspanhout wierp Harmen Riels het dubbeltouw ver vóór zich uit, en saam met de harkende deern, legde het vol, tot boven zijn hoofd. Zij dan gooide den bing over. Hij van onder trok toe, stellend zijn voet in den tas, en spande dat het sneed in het hooi. Het lag toe nu, vast. Zijn hoed afsmijgend hurkte hij onder den ontzaggelijken bundel, greep de koorden vast en, wijl Noirette de waggelende massa tegenhield, stond knie voor knie recht. Geplooid stapte hij opwaarts, met een berg op zijn rug. Zijn helpster, andere zwaden bijeenharkend, volgde met stralend oog.

— Die kan hier alles meedragen, dacht de moeder, en op haar pezigen hals stak haar kin vooruit.

Te middag was de arbeid ver gevorderd. Duse was met den ijdel korf naar huis. Gingolph sliep onder de heesters. Het was er tamelijk frisch; doch, verder in het bosch, waar de lommer duister lag op malscher gras, mossen en varens, zou het nog koeler zijn en donziger liggen. Daar zocht en vond het jonge paar een heerlijke plek. Omringd door wildwoekerende jonge planten stonden drie reusachtige ahornen tot op een paar meter hoogte in elkander vergroeid. Van ouderdom was hun schors grijsroze geworden, en hun voet lag bewassen met zwartgevekt fluweelig mos. Tusschen de stammen gaapte een

ruimte als van een open kluis, een schuilplaats door natuur zelf opgebouwd. Het hooge gras strekte er tot een bewegelijke vloer, en omhoog in een macht van donkergroene looveren, blonk een rijke robijnroode bloei, doorschijnend hier en daar in het neersprietelend zon-gestraal.

In dit heimelijk hoekje traden de twee met kloppend hart, gejaagd en hijgend. De ruisching van het opgeweerd getwijg bleef natrillen over hun aangezicht.

Daar vlijde de haarkop zich in volle lengte neer in het gras. Een paar halmen plukkend legde hij ze tot groene ringen om zijn duim en vingeren.

Noirette, op haar knieën vóór hem zittend, zag toe.

Beide zwegen.

Een merel zat te tateren in het overhangend groen. Zij gaven er nauwelijks acht op, en toen zijn deun ten einde was, ging hun ademhalen nog trager.

Harmen, opeens, zonder opkijken:

— 't Is jammer dat de oogst zoo gauw gedaan is.

Noirette antwoordde daar niet op. Doch zich over zijn hoofd hellend,

— Foei, riep ze, wat een hooi in uw haar!

— Zooveel te dikker staat het, lachte hij.

— Kom, ik ga u kammen.

— Waarmede?

Het meisje stak haar vijf vingeren vóór hem open.

— Dezen kam heb ik altijd bij me.

Ze kroop nader, zette er zich toe. Zacht overging ze zijn kop, aldoor aan het praten, en pikte de droge pijltjes uit.

— Hoe die graslingen er in kleven! En wat een stof er op ligt! Het gaat er uit met blazen. Keer u nu.

Zijn armen uittrekkend wendde hij zich gehoorzaam om. In het half overeind raken reikte zijn voorhoofd schier tegen het hare. Thans zaten zij, op knieën en voeten geschoord, flink vóór elkander. Doordien Noirette, manskleederen dragend, ook manssterkte bezat, leken ze twee

worstelaars die, even uitrustend, straks weer zullen kampen. Bij haar echter spanden armen en dijen meer van het mollige vleesch, bij hem van taaie spierkracht. Dicht bijeen dus zagen ze hun beeltenis klein in kleine ronde spiegels, en voelden elkanders ademen, weeldewarm.

Zij reinigde, streelde, sierde.

Hij, wellustig, huiverig, liet haar begaan.

— Zoo moest uw haar liggen, zei ze. En uw baard moest ge breed dragen, in twee deelen.

— Waarlijk? vroeg hij, om iets te zeggen.

Ze aanschouwde hem, bewonderend zijn forsche schoon. Met een keer dan:

— Wat is dit? Een zilverdraad. Begint ge reeds grijs te worden?

Ze zweeg. Haar oogen betrokken troebel, daar ze nu dieper keek binnen hem.

— Harmen...

— Spreek.

— Hebt ge veel verdriet gehad?

Hij sidderde om die teederheid.

— Verdriet, Noirette? Ik word allengskens oud. Dat is het.

Ze lei haar hand op zijn mond en de geur van haar bloeiend wezen rilde over zijn hart.

— Niet liegen.

Ze liet zijn lippen los, kruiste haar handen boveeneen, en gelijk ze hem thans aanstaarde, zalig mild, straalde de liefde in haar oogen.

— Wanneer men u goed aanschouwt, ziet men wel dat ge jong zijt.

Weer pakte ze zijn hoofd, haalde het nader bij.

— Niet stuur kijken, zei ze. Een kloeken vent zie ik geern, maar hij moet kunnen vroolijk zijn en lachen.

Zij zelf lachte, de matbruine vlekjes en de vuuroogen mee. Daar werd het Harmen te machtig.

— Noirette, kreet hij in hartstochtelijke vervoering, en

plots, als wou hij het schoonste van haar hebben, rukte hij de tippen van haar hoofddoek los dat de ravenzwarte haren weelderig wild in zware lokken openvielen tot thalvent haar wangen.

Een gouden straal danste in het gras.

— Noirette!...

Ze hijgden de een naar de ander, onweerstaanbaar als twee die bij malkeer hooren. En daar ze lijf tegen lijf presten, en mond tegen mond, schreide het geluk in hun keel.

Daarbuiten om de boomenkluis hing de wereld zwoel van gerijpt sterk leven.

De zon brandde.

IX.

Met klare dagen en schoone nachten draaiden de heme-len in dienst van hun zongezegend zomergeluk. Gestadig naareen gedreven, in huis, langs den weg, op de weide, in het bosch, met of zonder afspraak, troffen ze elkander aan, en veel plaatsen waren getuige van hun opene en heimelijke vreugden.

Zoo dikwijls vond Duse haar dochter vóór het venster of buiten de woning ergens op den uitkijk staan, dat het haar verveelde altoos te moeten vermanen. Het bleef aldra bij een grommen, een zuurzien, een schouderop-halen. Waarna ze haar den rug toekeerde en voortdeed aan haar werk.

Een keer, op harder verwijt, had Noirette geantwoord met de bekentenis der waarheid.

— Ik heb hem lief.

Daartegen had de oude niets in te brengen, want om de-zelfde woorden had Pierre Martin haar geslagen met een esschen drijfroede.

Toch had ze geraden:

— Waarom neemt ge er geen ander? Ge hebt keus genoeg.

En gewaarschuwd weder:

— Deze is de vreemde die komt en gaat.

Noirette, heel bleek, had gezegd dat ze hem niet binden zou. Maar dadelijk daarop, alsof de vrees Harmen ooit te verliezen haar aanzette om hem thans zoo weinig mogelijk te missen, was ze hem, vóór tijd, tegemoet gesnelde tot aan de rotsen.

Duse zag zich genoodzaakt hun verkeer te dulden.

Aldus kreeg Harmen Riels een tehuis en een te onzent. Wanneer het des nachts om den berg bromde van verren donder of schuivende lawienen, of wanneer de groote nachtuil schorre kreten slaakte in het hoogerstaande den-nenbosch, ging op les Sources temet een hond aan het grollen. Daar lag Grandduc vóór den drempel gestrekt en, trouw, hield de wacht.

De nachten dat het binnen de hoeve te bevangen was, bleven ze lang buiten. Liefst drongen zij tot in hun boomenkluis. Daar lagen ze bij maneschijn minneweelderig in elkanders armen, of zaten er kalm in de koelte evenzalig te kouten, te dwepen, te droomen.

Een keer dat Harmen Riels, over Noirettes hoofd heen, door geur van kussen en loshangende lokken diepademde en deugd had van een doordauwde teug lucht, zoeter dan alle drank, dacht hij aan moeder Duse, hoe ze nu thuis alleen zat en slechten tabak rookte uit een korte pijp.

— Noirette, sprak hij.

— Harmen?

— Weet ge wat uw moeder nu doet?

— Ze zit op haar blok vóór de deur en kijkt rond in de duisternis.

— Verveelt ze zich niet?

— Neen, ze rookt.

— Dat zal wel. Ze rookt veel. Heeft ze dat altijd gedaan?

— Altijd, voor zooveel ik weet.

— En de boerinnen in het rond?

— De meeste doen het. Hebt ge daar iets tegen misschien?

— Ja, dat rooken van vrouwen kan ik niet lijden. Mannen, dat gaat nog. Vroeger deed ik het ook. De lucht ginder was toch bedorven. Hier is ze zoo rein, zoo zuiver.

Hij wachtte een oogenblik. Dan, hare haren streelend met zachte hand,

— Noirette, gij rookt niet. Gij weet dat het leelijk is... Zal ik het nooit van u zien?

Het meisje hief haar hoofd op.

— Neen, beloofde ze, half ernstig, half plaagziek; ik zal het niet doen zoolang gij hier blijft. Maar den dag dat ge vertrekt koop ik een heel stel pijpen ineens.

— Dat moogt ge, lachte hij.

Zij daarop, teeder:

— Zult ge mij dan nooit verlaten?

Ze drukte zich vast tegen hem aan. Hij duwde haar hand warm in de zijne.

— Hoe kon dat? sprak hij innig. Ik ben hier best. De berglucht en uw adem, zie, dat is 't leven voor me. Hij kuste haar toegestoken lippen en, minder wild, de een na de ander, haar oogen. Maar één wenk bleven die geloken. De stralen wilden er uit. En toen hij haar op de oksels omhoog wou heffen, rees ze vanzelf overeind. Nu sprong de poedel, die al den tijd achter de ahornen had stil gelegen, kwispelstaartend op hen toe, en rende vóór door het struikgewas.

Toen ze uit het bosch traden, lagen wegen en weiden wit van vredige klaarte. Gelijk mos op de boomen kroezelden de woudkruinen op de helling tot een donkere vacht. Tusschen twee naar elkander neerschietende ruggen van zwartgroene pyramiden, statig in het midden, beurde een maagdelijk witte sneeuwspits onder het duisterblauw luchtlaken omhoog. Dat bleekte naarmate de maan zonk uit den hemel.

Noirette, traagzaam gaande, legde haar éene hand op zijn schouder en met de andere wees ze naar het schoone Westen.

— Hoe prachtig, lispelde ze.

— Wonderschoon.

Ze bleven staan, verrukt bij dit heerlijk aanschouwen.

Dan sprak het meisje.

— Voelt ge dat ook niet, Harmen? Maar me dunkt dat het iets beteekent, hoe zou ik zeggen, afbeeldt.

— Wat dan?

— Die kleuren.

— De kleuren zijn stil en mooi, gelijk de nacht zelf.

— Stil en mooi, Harmen, zoo is mijn geluk.

Zij zegde het opgetogen, overzalig. Hij sidderend, hijgde haar hijgen tegen, terwijl het natrillen van haar woord hem omruischte als weergalooze muziek.

Toen ze weer voortwandelden, arm om arm, lichtte de maan hun vóór, en, trager, traden ze in het wit.

Straks waren ze les Sources zoo nabij gekomen dat Duse hen hoorde.

Langzaam stond ze op en stak de deur voor hen open...

Het was wonder hoe bij avond en nacht het bergmeisje meer en meer onder den invloed kwam van Harmens voorafgaande donker leven. Zijn zonderling wezen, deels klaar, deels troebel, omving haar, vervulde haar gansch. Zonder te begrijpen, doorvoelde ze zijn ziel in innig diepe teederheid. En dan uitte ze haar gewaarwordingen in woorden welke hij te week vond om ze zelf nog te zeggen, doch die hem weldoende aandeden dewijl ze kwamen van haar. Hij helde over haar als een boom over kabbelend water, luisterde, doch gaf zelden tegengeluid. Over zijn jongst verleden en huiselijk leven had hij haar niet te spreken, dat mocht niet. Over zijn strijd onder de menschen? Bergen stonden er vóór. Over de toekomst? Verdween niet elke bekreuning daaromtrent in den vreugderoes van het heden, dat in zich alles bevatte wat

volgen kon? Neen, hij mocht het zonnekind niet binnenbrengen in de grafgronden van zijn gemoed. Zij moest hem leiden, hem houden in den warmen schijn van haar vroolijke natuur.

En dat deed ze.

In dagduidelijkheid was alle mijmerzucht van haar geweken. Het was als met het floers vóór haar aangezicht. Ge woudt het wegnemen en het bestond niet. Maar de fijne vlekjes waren er wel, de lachkuiltjes, en de bruine brand der oogen. Zij lachte wanneer zij de wasch sloeg en Harmen weggispte met zeepwater. Ook toen hij haar leerde schieten en zij den haan overtrok eer zijn uitleg gedaan was en trof, natuurlijk. Als hij haar plaagde en zij hem sloeg, als hij haar riep en zij zich dook; en dien keer toen Gingolph hen met zijn vinger dreigde en in een molshol liep, aldoor helderop lachte zij haar landschen mooimeisjeslach.

Harmen leerde dat voo zijn van haar af; en aangezien haar eenvoudige goesting zelden tot grilligheid oversloeg, deed hij gewoonlijk haar zin.

Toen in het dal de kermis naderde, begon ze er met ingenomenheid van te praten. Niet de gebruikelijke feestelijkheden, de straatversiering, de kleine optochten, niet de watervalverlichtingen, rood en groen, noch de vuurwerken lokten haar aan; maar in de orgeltent zou het krioelen van jong volk, en dansen deed ze gaarn.

Alhoewel haar moeder, Gingolph en Harmen er weinig schik in vonden, wist ze hen te overhalen tot medegaan. Het was de eerste maal dat Harmen Riels haar in vrouwenkleederen te zien kreeg. Ze droeg een licht katoenen kostuum in schitterend roze, welke met het bloedrood van haar hoofddoek vluchtige vlammen liet wemelen om haar gebruid gelaat. Dat deed liefelijk in de zon... En al de lijnen van haar lichaam liepen lossier tot een ander, een malscher mooigheid.

Harmen ging aan haar zijde; het oude paar volgde.

Van ver ontwaarden zij witroode vanen en wimpels, wapperend op den toren en de huizen; en een roezemoezende muziek, bindend verward geroep en gezang, steeg door de boomen naar boven. De bladeren, bij plekken aan het roeren, deden mede in het feestelijk geruisch.

Enkele boogschoten van het dorp, midden het kronkelig dalvlak rondom in de groenigheid, stond Beau Site. In haar loggen bouwtrant was de herberg nog landsch genoeg voor de bewoners der streek, en door de bonte versiering aan gevel en paviljoenen voldoende versierd voor de vreemde bezoekers.

Aan den overkant nog van de baan, onder de beuken, vlijden onze wandelaars zich neder. Vóór hen in den tuin rees de danstent. Vlaggen waaiden er over, festoenen en kransen hingen uit.

De looverhuisjes propten van allerlei groepen. Gapende kinderen werden af en aan op zij gedrongen door haastige bediensters. Enkele knapen en meisjes wiegelden hand aan hand. Andere boden alpenrozen te koop.

Noirette schouwde toe en luisterde met poppelend hart. Haar voeten trippelden mede in de maat van den dans; haar hoofd knikte, en als ze zich even bedwingen wou, brandden nog haar blikken. Toen haar geliefdkoosde wals aanving, kon ze het niet langer uithouden.

— Komt ge mee? vroeg ze.

— Neen, schudde Harmen, ik dans niet.

— Hier mijn doek!

Ze rukte haar rooden band los. Met rollende lokken, de armen malschrongend omhoog, liep ze de helling af.

Wat een gejuich in de tent!

— Noirette, Noirette Martin.

De dansenden schoven op zij vóór het nieuw ingaande paar. In en buiten de prieelen stonden mannen op, loerden door de bladeren.

Het was of het nu eerst kermis werd.

— Nog eens de wals.

Opnieuw draaide het orgel het medesleepende lied, dat ieder kende, de mooie danseres ter eer.

Verscheiden malen liet Noirette haar kavalier varen, nam er een ander uit den hoop, wentelde, trippelde verderop. De laatste, dien ze aan de hand had, was de oudste van Ribot. Hoe fier was hij met haar den dans uit te doen! In de tusschenpoos troonde hij haar door de bewonderende menigte naar de schenktafel.

Harmen Riels voelde dat haar oogen thans vuriger blonken dan de parelen van den schuimwijn. Ook zijn oogen straalden. Schielijk sprong hij recht.

Het dansen was herbegonnen, ging voort. Rustverlangende paren verlieten voor versche liefhebbers den daverenden vloer; tafels werden ontruimd en opnieuw bezet; het geraas steeg en aldoor zwierde en huppelde Noirette onvermoeibaar van het voorplan naar den donkeren achtergrond en weder, met vuurmolenend beweeg, schitterend in het licht.

Harmen Riels volgde den rozen striem zoover hij kon, zonder verpinken.

Opeens hoort hij boven het lawaai Noirettes lach uitschateren, schamper als spot. Terzelfdertijd ziet hij haar met afwerende gebaren vooruitkomen. Ze worstelt zich uit de armen los, vlucht de straat over, klimt met rasse schreden. Harmen helpt haar op den dam. Haar lachen vergaat. Ze hijgt uit, gelijk een jonge vogel bijtijds nog terug in het veilig nest. Wanneer, daar hij ook nederhurkt, het meisje haar gloeiend hoofd tegen zijn schouder legt, begrijpt hij dat ze spijt heeft, en teeder strijkt haar lokken.

Daar bemerkt hij, tusschen een troep schreeuwende jongelingen, den rijken Ribot die een vuist opbalt. Evengauw springt hij twee schreden nader. Den forschen, brandoogenden vent en den oude met het litteken durft niemand te lijf.

— Zijn dat lafaards! schimpte Gingolph.

Noirette was opgestaan om te vertrekken.

Harmen, neerziende op Beau Site, schopte een halve boomkruin, die daar slensde, beneden, en brusk, keerde de bende zijn rug toe.

Zwijgzamer dan in het komen klommen zij den berg op. En boven de rumoerige wereld, inniger nog, groeide de liefde tusschen die twee.

Op een zonnigen laatzomerdag — het gouden licht spriede door de geluwende bladeren — wandelden zij de een na de andere, in een smal voetpad onder de boomen. In zwoelen geur van rijpheid stonden de wilde rozen met hun groenroode hartjes stijf en toe, en kastanjen, barstend uit hun stekelige bolsters, bonsden beneden. Daar lagen er al vele blinkend bruin in het gras. Noirette, vóortredend, raapte er nu en dan een op, en terwijl ze de witte kernen knasperde tusschen haar klare tanden, keerde ze zich elk oogenblik lokkend om, ten einde Harmen de schoonste toe te reiken. Altoos weigeren ging niet, hoe graag hij ook, droomerig in de luwte, haar achternavandelde in blijde rustigheid. Aanvaardend dan plooschte hij en at.

Toen aan twee mosbevachte ineengestremelde stammen de wegeling verbreedde, schreed hij aan haar zijde, en, malsch, sloeg zijn arm om haar lenden. Zij, overgelukkig, neeg haar zwart koppeken naar hem toe. En zie, als hij haar om die liefde zoenen wou, schoot daar juist een wondervlug kwikstaartje vlak vóór hun oogen weg, en vluchtte, met een rups in zijn bek, diep in het hout. Noirette hield haar linkervoet in en haar vinger opstekend,

— Luister hoe ze piepen, juichte zij. 'k Zie zoo geern een nestje vol jongen!

Ze bloosde van welgezindheid, duwde zich vaster bij Harmen aan. Hij meteen voelde wat ze onbewust verlangde, en hetgene hij onder woorden niet brengen kon, legde hij vol teederheid in een langen kus.

Van dien tijd af speelde de gedachte aan een mogelijke

zwangerschap Noirette en haren geliefde standvastig in het hoofd.

Harmen mocht er niet op peinzen of in een vreemd schemerdoezelen stonden de koppekens van zijn kinderen hem te vóór. Ook Marva zag hij, en een geheimzinnige vrees bleef over hem hangen als over een die leeft in verboden wellust. Dan weder vond hij die angstigheid onzin. Vrij van alle zwak menschenbezwaar en huichelachtige zede, wetend dat het leven leven vergt, kracht recht geeft op vreugd, schudde hij alle mijmeren van zich af en schreed er door, hooghartig.

Noirette zij, ondanks haar dartel en luidruchtig uiterlijk, doorleefde het wonnig liefdeleven van een gezonde vrouw die uit haar aard smacht naar den bloei van haar bloed. Daar lag geen kommer over haar heerlijk begeren. Het was een louter genieten van het sterk geluk dat ze bezat en de teedere weelde waarvan ze droomde.

Doch, verwonderlijk, dagen, weken, maanden streken zonder verandering voorbij. Het scheen of natuur, in haar gebonden voortgang, de aaneenschakeling van leven uit leven, die twee krachtmenschen missen wou.

X.

De hitte, zoo lang land en lucht meester, zou niet scheiden zonder een laatste barnen en een laatste bui. Alzoo de zon voor het seizoen dubbel krachtig laaide in haar kleinsten omvang, was de zoelte uit de vlakte langzaam omhoog gezwollen, en de broeierige dampen, welke zij had gevormd, hingen met den avond te koelen tot ongedurig gewolk. Purpergrijs drongen ze dan van hoog naar laag, van ver naar dicht. De naaste bergtoppen hielden ze reeds ingesloten in hun zwaarbewegend somber uitrafelend flardensfloers. En ook deze berg, en eindelijk elke boom er op, stond mede omhuld in het allerzijds toeduisterend geluchte.

Toen Gingolph en Harmen hun avondbrood nuttigden werd het eensklaps zoo donker in de hut, dat de een den ander niet meer zitten zag. De wind stak geweldig op; het donderde; en daar de geiten onrustig stampten in den stal, stonden beide mannen op, benieuwd naar wat komen zou. Buitenloerend bespeurden ze nauwelijks de naaste uiteengeslagen kastanjekruin. Luider thans ruischte het in het gewaai, sneed langs den gevel, huilde vervaarlijk door den schoorsteen.

— Het weer scheidt met hagel, sprak Gingolph. De eerste steenen kletterden hard tegen de ruiten. Harmen Riels dacht aan de vlaag om Theus' hoeve. In duisternis en vale bliksemklaarten hoorden zij den storm voortwoeden, van den overkant, gedurig feller, sneller, tot laat in den nacht.

Toen met den knetterenden hagel ook het gezwiep der twijgen ophield, overstemde het gedruisch der gezwollen watervallen elk ander gerucht. Onondoorbroken gedonder, scheurde het de stilte die worden wou, en dreigde met den morgen.

Toen Harmen Riels in de eerste vroegte buitentrad vond hij den hagel hoog langs den muur. Hij tastte in den kleverigen hoop. Het was koud, vrieskoud. Daar duwde hij een dubbele greep korrelijs tot een glazigen kei. Zijn handen tintelden en hij gooide den harden bal tegen een boomstam. Dat deed hem deugd. Door slijk en plassen stapte hij rond de hut.

— 't Gaat wel, mompelde hij. Die paar spanen zijn gauw aangenageld. Ja, ja, elke boom schut wind. In den boomgaard vervoegde hem Gingolph. Alles lag er verwoest. De vruchten afgeslagen, gespletten, gepletterd; de lange looveren, doorreten, slap neerhangend of, met de twijgen er bij, neergeslingerd in het gras; takken gesplinterd, kruinen geplunderd, tot de bast zelf met reepen afgerukt, en het hout van de boomen bloot.

Harmen Riels.

Aan den westkant over den berg moest het nog erger zijn toegegaan.

Harmen Riels ging zijn zwaarste schoenen aanrijgen en met zijn sleetschen regenmantel diep neergetrokken, stelde hij zich op weg naar les Sources.

Wolken dreven beneden en boven hem, waaiden, regenden uit. Bijwijlen moest hij door klamhuiverig doordringend mistwater, zoodat hij nauwelijks nog den vetten grond en de uitstekende keien zag vóór den voet. Van de aangeroerde takken sijpelde het op zijn rug. Alom was het een riezelen van bronnen, een klateren van tijdelijke beken. De watervallen bruisten met vuile bruine gulpen de rotsen af. Zwaar van modder en smoor zonk de gansche berg. Het stijgen leek op waden. Alleen de top met zijn starre sneeuwhoogten scheen aan den storm ontsnapt. Op les Sources vond Harmen beide vrouwen aan het jammeren in den tuin. Al wat er groeide aan late groente lag neergesmaakt, doorreten.

— Ik beklaag de dalmenschen, sprak Noirette.

En Duse:

— Er is schrikkelijk veel water gevallen. De beek stroomt over.

Harmen toefde niet lang.

Bij het verder dalen ging zijn aandacht niet zoozeer naar de verbrijzelde ruiten, geschonden schoorsteenen, vernielde akkers en wijngaarden als naar de geweldmassa's der onstuimig neerschietende wateren en de overgrootte rotsblokken allerwegen losgerukt en medegespoeld. Immers niet om de schade te schatten kwam hij van de hoogte, maar om de kracht te leeren kennen van het ontketend element. Toen hij het dorp naderde was de zon de nevelkloeries doorgebroken en sloeg zilver uit planten en plassen. Waar het vlak begon te worden stonden stapels reuzenkeien en ruw arduin op den rand der beek. Zoover het oog kon reiken hielden ze reeks. Hoe kwamen die daar? De vliet vloot ijdell, zuiver. Waren zij er uit gehaald?

Harmen Riels verhaastte zich de bocht om te draaien, waar de baan nu lijnrecht liep onder de telegraafpalen. Daar zag hij, midden snelschietend water en steenklompen als in een overstroomde groeve, een ploeg forsche venten aan den arbeid. Minstens een honderd man. Voor harde karwei gereed en gekleed, oogenschijnlijk toch menschen van verschillenden stand en stiel, stonden ze in lange rijen, hier en daar tot een groep verdikt. Langpertsige haken en schoppen hielden ze in roode vuisten, en vingen en stuitten daarmede de rappe rotsbrokken, welke, zonder grond aan te raken, vischgelijk, toezwommen in de stuw-
wing. Heele massa's onderschepten ze en gooiden ze op kant. Om de zwaarste stukken boven te krijgen moesten eenige arbeiders in de bedding dalen. Met behulp van ketenen en touwen bonden ze de blokken hoek over kant; en over schuinliggende ladders en planken trokken hun makkers ze ten hoogboord uit. Het was een angstig pleien. Spattelingen en zweetdroppen glansden op bronzige aangezichten en bloote armen. Tijd tot spreken was er niet over. Af en aan klonk, boven het waterzwalpen en het gerucht van botsend ijzer op steen, een vraag, een antwoord, een kort bevel. Achter hen, naarmate de zon sterker straalde, droogden de arduinen op tot een schoon blauwachtig grijs.

Alhoewel Harmen Riels de dalbewoners sinds lang niet lijdten kon, toch moest hij goedvinden hoe ze het algemeen gevaar eensgezind poogden te keeren. Des te heviger haatte hij de vreemdelingen, die voorbijwandelden nieuwsgierig of onverschillig.

Aan den gevel van een eenvoudig net huis stond een grijsaard het noodwerk gade te slaan. Vroeger was hij er bij geweest, flink onder de flinkste. Zijn oude oogen zochten als het ware zijn oude plaats.

Harmen Riels wendde zich tot hem.

— Wie werkt daar?

De aangesprokene blikte op en antwoordde.

— Eenieder die jong is en sterk.

Hij bekeek zijn bureu aan den arbeid en, als vergelijkend, den wildgebaarden man die het woord tot hem had gericht. Harmen meteen bezag zijn eigen armen.

— Eenieder die jong is en sterk? herhaalde hij onwillekeurig.

— Ja, verzekerde de oude; ongevraagd en onbetaald. Met den nadruk, dien oude lui, traag ter taal, op hun spreuken leggen, klonk het hard, bijna als een verwijt. Zoo althans begreep het Harmen. Vlijmscherp voelde hij uit de eenvoudige woorden van den grijsaard een krachtoproepen van nood zelf. Zonder zijn eigen rekenschap te geven van wat hij doen zou, wierp hij zijn vest en hoed op den grond, gaf zijn hemdsmouwen een sloof tot boven de ellebogen, rolde zijn broekspijpen tot aan zijn knieën, en door het werkvolk heen, sprong, waar de grootste klipsteenen lagen, in den vliet. Daar wentelde hij een overzwaren blok omhoog en een beroeste keten grijpend, legde hem in band.

— Kom, riep hij.

Een arbeider stak een hand toe. Saam torsten zij den arduin op het schuifgestel, en wjl de anderen met inspanning trokken, staken zij geweldig mede. De steen rees rap. Want al wie den vreemde aan den gang zag, weerde zich uit alle macht om niet onder te doen. Op dien blok volgde een tweede, een derde. Harmen Riels, altijd naar het lastigste gelokt, wrocht minder uit plichtbesef dan om de warme vreugd van het werk zelf. Hij sprak niemand aan, en niemand hem. Wanneer hij de kille kitteling van het zwalperig water hooger om zijn dijen voelend, oploerde even, bemerkte hij ternauwernood de menschen op den kant; maar hoog aan de lucht zocht hij de zon en aan haar gouden lach wist hij dat zijn doen haar aangenaam was en goed.

Gaarn had men geweten wie hij was en waar hij vandaan kwam; doch de domste als de wijsste liet hem zwoegen

en zwijgen. Na twee uren was het ergste achter den rug. Naarmate de strooming verzwakte kwamen de steenen al stiller beneden, kleiner en minder talrijk; en ofschoon er nog immer medegespoeld werden tot aan de monding der beek in de rivier, was de groote nood voortaan geweken, zoodat het koortsig sleuren van daareven veranderen mocht in een waakzaam bijderhand zijn om beide beddingen te vrijwaren tegen instortingen en vervuilen.

Toen Harmen Riels, schoon bemorst, door de menigte stapte om zijn goed terug te nemen, steeg er een goedkeurend gemompel op. Bruine gelaten straalden vol bewondering; blinkende oogen staarden hem tegen en na. Doch hij, vreezend door dankbetuigingen lastig gevallen te worden, ging zonder groeten zijnsweegs, rustig bergop. Alvorens in een boschgang te verdwijnen keerde hij zich om. Wolken met felverlichte rugranden dreven omlaag en het dorp, in zilverige zon, glinsterde ver. De wereld, binnen en buiten hem, scheen schoon. Hij glimlachte en, trotschgelukkig, luisterde naar het bonzen van zijn hart. Welgemoed klonk hij.

Aan een open plek in het woud, waar, reusachtige mosbewassen rotsblokken overklauterend, de laatste eglantieren uitbloeden, ontmoette hij een bonte groep kinderen, groote en kleine. Ze rustten niet, ze daalden niet; maar roerden en speelden, met niets.

Hij bleef een oogenblik staan, nam ze in oogenschouw. De kinderen schorsten hun vroolijk beweeg en staken hun aardige aangezichten dicht bij malkaar, als had een photograaf ze bijeengeduwde voor een kijkje. Hun oogen straalden stout noch bang; alleen maar stralen. De neusjes en monden gaapvraagden met sijne plooiën. De kaken bloosden. Eén was er bij met een edel bleek wezen, beelderig fraai, met kijkers gelijk karbonkels. Het meisje keek Harmen vriendelijk aan als kende ze hem sinds lang. Kinderen, mooie frissche dingen! Ge hadt de beentjes bloot gewild, de poezelige armpjes ook. Doch het waren

nu eenmaal geen stadslieverds, opgezette poppen van rijkdoende ouders. Ze droegen ook geen bevallige hoeden en spannende schoenen. Daar zat echter kleur genoeg in hun kleederen: blauw, rood, geluw, purper. Op het strenger bruin bij de oudste bengels stak het parmantig af, en midden het gelend groen van gras en loover was het als een levende bloemtul op een zonnig tapijt. Harmen Riels zag ze onder zijn hand beeld worden, trek voor trek, stip bij stip, op een doek.

Het speet hem dat hij de kleinen niets te zeggen wist als vroegertijds zijn jonge modellen. Het welwillende nochtans, het jolige, zong hem luid in de borst; en noode weggaand, begon hij een oud deuntje te fluiten uit zijn land.

Het was hem in lang niet gebeurd.

Stilaan werd het hem zonderling te moede. Het schemerde vóór zijn oogen.

't Scheen hem toe of zijn eigen kinderen, één voor één, schuivend in het schilderij, de plaats kwamen innemen der kleinen omlaag. Duidelijk herkende hij Paul met zijn verbaasden blauwen blik. Zou de jongen reeds klaarder spreken, zou zijn traag verstand rijpend ontbolsteren? Hilde ontwaarde hij mede, de roze vleister, die haar rijkgelokt koppeken zoo lief kon strijken op zijn knie. En die krullebol, moeilijk om onderscheiden, blauwoogig, tòch, kijk nu, net zijn moeder: Johannesken!

Och man, dat hadden de lui beneden niet vermoed, dat ge week kondt worden.

Opeens hoort hij links af, hooger in het hout, een schril krijten, door snikken onderbroken, gelijk het hulpgeroep van een verloren kind. Hij luistert, verneemt het weder. Terstond klimt hij door het struikgewas dien kant op.

Al duidelijker klinkt het.

— Moeder, moeder!

En angstiger:

— Kom, toe, 'k ga vallen.

Nog kan Harmen, vanwege de looveren, het kind niet bespeuren. Maar of het verschiet bij het geschuif in de twijgen, of gezien heeft het groote hoofd met den grooten baard, het noodgeroep houdt op.

Daar wordt hij de kleine verdwaalde gewaar, een meisje met haar voorschoot vóór haar oogen. Scherp op de hoogte, den afgrond nabij. Ze moest eens een misstap doen, neerstorten van de rots!

Harmen wou er naartoe snellen, ze wegrukken. Doch hij bezint zich, en vrezend het schreiertje nog meer schrik aan te jagen, treedt hij behoedzaam nader.

Teederlijk neemt hij ze bij den arm.

— Wat is er, mijn kind?

Geen antwoord.

— Hoe heet gij? Waar woont gij? Spreek, ge moet niet bang zijn.

Snikken, gestadig snikken.

— Hoe zijt ge zoo alleen? Hadt ge geen zuster bij u? Het kind kermde opnieuw.

— Moeder, 'k moet bij mijn moeder.

Thans hoopte Harmen Riels, die inmiddels het meisje van de gevaarlijke plaats verwijderd had, op beter bescheid.

— Waar woont uw moeder?

De handen gingen van vóór het gelaat weg en bruine, vochtigstralende oogen kloegen saam met den mond.

— Ik weet niet.

— Is het ver?

— Ik weet niet.

Ongetwijfeld moest de verlatene tot de kinderen behoorren, welke Harmen daareven had ontmoet. Door een toeval van hen gescheiden, had ze haar weg verloren. De andere spelend, hadden aan haar maatje niet meer gedacht.

Harmen Riels leidde het deertje bij de hand, en waar de heesters, te dicht in elkaar gewassen, geen plaats lieten voor twee, nam hij ze op zijn arm en droeg ze hoog

aan zijn borst, of hij haar vader was. Het meisje schreide niet meer, prangde zich tegen hem aan. Hoe malsch die handjes in zijn nek!

Al droeg de haarkop zorg om de kleine bij het wegslaan der takken niet te bezeeren, toch daalden ze snel. Gelukkiglijk, vonden ze haar kameraden nog op dezelfde plaats. Met zijn lieven last trad Harmen naar hen toe.

— Wiens kind is dit? vroeg hij.

De langste der meisjes, een vlasblonde met openregenende haren, kwam vooruit.

— 't Is de kleine Bovin.

— Wie?

— Berthe Bovin.

— Weet gij haar wonen?

— Dicht bij den molen.

— Heeft ze met u gespeeld?... Ja?... Waarom hebt gij haar alleen gelaten?

De aangesprokene kleurde.

— We hebben om het hardst geloopen, verklaarde zij.

— Ja, maar ge moogt Berthe niet vergeten. Zult ge nu beter op haar passen? Zult gij het doen?

Het meisje knikte. Andere knikten mede.

Nu eerst stelde hij zijn gevonden schat op den grond.

— Berthe, hier zijt ge terug.

Hij tikte haar tegen haar wang, waar de tranen droogden. Ze lachte reeds.

— Bezorg haar goed thuis, vermaande hij.

Hij ging, vlug in het eerst, dan stilaan, droomerig, trager. Nog altijd voelde hij een warmte om zijn hart, iets dat hem pijn deed en deugd.

En ditmaal schreed hij het huis van Noirette voorbij.

XI.

Herfst, die op de wanden der bergen de boomen alle, behalve de dennen en sparren, bestrijkt met goud en

schoon klaar bloed, in zon zware roode zijde laat zijgen en kraken door de opklauterende beukengangen, en bij mist en dauw het voetpad onder de struiken bestribbelt met vetglanzig blaargestrooi, die de mooiste kleur doet gloeien om den appel en wazigen op de druif, wijl daarbinnen de vruchthartjes verharden tot blauwbruine steenen en zwarte kernen, die de vogelen te luisteren zet naar stilte, de koeien uit de lommer drijft, Herfst bracht uit vrome hemelen de groote zon nader op de Alpen.

De gansche streek nu, hoog en laag, rustte uit tusschen zomerbrand en winterkoude, en de zorgzame menschen gaarden den noodigen voorraad tegen den dooden tijd. Het was het seizoen der jacht. Gingolph en Harmen trokken met de honden uit. Wanneer ze verscheiden geraakten kwam Gingolph gewoonlijk terug met de beste vangst.

— 't Is wonderlijk, ontviel het hem, hoe het wild op mijn kant zit.

Of:

— Ik heb maar twee schoten gehoord.

De jongere verdiende dit verwijt.

Als hij daar ging in het goudend, robijnend bosch, gebogenhoofds, vergat hij het geweer op zijn schouder. Grandduc moe, van springen en blaffen, drentelde achteraan in een soortgelijke treurigheid.

Harmen Riels staarde diep in zichzelf als in een afgrond, of zwierf met zijn gedachten ver. Waar de beek ergens vlakker vloeiende en een spiegel vormde, kon hij lang dralen al starend in die omgekeerde bonte wereld zoo groot, zoo grootsch en zoo teeder.

Dat hij weer als kunstenaar begon te zien kwelde hem uitermate. Hij wou het van zich afschudden, hoog gaan, krachtarbeid verrichten. Doch op den beuk dien hij velde ging hij zitten mijmeren, bij de brug welke hij hertimmerde bleef hij staan.

Het scheen of de zon al lager aan den hemel verweekelijkte als zijn hart. Vaak hing ze bleek te kwijnen op den mist.

Somwijlen bleef haar klaarte gansche weken uit. Sinds den dag dat hij in de dalbeek had gewerkt, scheen zijn bestaan hem zelfzuchtig en ijdel; sinds hij de kinderen had ontmoet, en het bruinoogig wicht zoo vaderlijk tegen zich had aangedrukt, liep er iets benauwends in zijn peinzen op Noirette.

Wanneer hij des bewust geraakte, werd hij boos op zijn eigen, beschuldigde zichzelf van weifelzin en ondankbaarheid. Met een ruk schoot hij op, floot het deuntje van zijn deern, het oude welk naar bloemen geurde, en recht-hoofds trok hij de bergspits over.

De teederste liefde ondervond hij weer in de armen der smachtende, die voortaan de keeren optelde dat hij kwam, en hem niets klagen noch vragen dorst, tenzij met haar oogen. Een groet, een lach, een kus, en hun harten waren één. In koortsige vreugde wilden ze de uren vasthouden die heenvloden met hun geluk; en de weelderigste geneuchte liet hen onverzadigd, wijl ze de vergankelijkheid er van kenden.

— Ik rook nog niet, Harmen, zei Noirette.

— Ge zult het nooit.

Om zoo'n antwoord monkelde ze lief.

Ze sprak:

— De waterdagen komen, en de sneeuw.

— Geeft niet, stelde hij gerust. Jong bloed blijft warm.

Om zoo'n antwoord vatte zij zijn kop en in haar oogen blonk een mooie blijdenis. Evenwel, ondanks hun vastklemmen aan het oude heil, bleef er iets mangelen. Duse was de laatste niet om de verandering te bespeuren. Haar oogen hadden meer barsten gevolgd in glas. Bij het afnemen van Noirettes vroolijke luidruchtigheid werd het haar droef te moede als eene die in haar ouden dag, doodarm, haar meubelkens ziet wegdoen voor schuld.

Wanneer ze thans herhaalde:

— Ziet ge wel, Noirette, hij aardt hier niet, klonk het als een klacht.

Want de tijd van waarschuwen was voorbij.

Tot Gingolph zegde ze:

— Hij zal het geen jaar meer uithouden.

— Zoudt gij het willen misschien? vroeg hij en fronste zijn voorhoofd.

Dra echter wreef hij de rimpelen uit.

— Waar ge uwen kop mede breekt, sprak hij. Gelijk het komen moet, komt het.

Wie het meest kwaad was op Harmen Riels was Harmen Riels zelf.

Hij kon zijn eigen zijn schijnbare onverschilligheid niet vergeven tegenover lieden van wie hij zooveel hield.

En zijn zoeken naar afzondering was geen uitvloeiSEL meer van menschenhaat. Integendeel. Verscheidene malen had hij aan de verzoeking niet kunnen weerstaan om neer te dalen in de vallei. Het weinige dat hij, doelloos omslenterend, gezien en gehoord had, bleef hem in den zin. Steeds meer trok de samenleving hem aan. Niet het grootsche, het sterke, het onafhankelijk zelfstandige; maar het nederige, het zwakke, de hulpbehoevende menigte van groote en kleine kinderen.

Hij achtte het een krank gevoel, onbegrijpelijk bij een die op den berg de wriemelwereld omlaag den rug had toegekeerd. Natuur zou hem redden, hoopte hij; het gaan door de boomen onder de zon, het drinken van de lucht, de loutere, boven het meer, het hooge vrije leven. Doch evenals de twijfelende geen krachtbron meer vindt in het geloof, zoo bleef hij, de natuur terugwillend, van haar zuiverheid ver. Hij beschouwde alles te scherp, te persoonlijk, begon te oordeelen en onderscheiden.

Zijn kijken was studie; zijn nabetrachten het omwerken in zijn geest van de grootsche wezenlijkheid tot mooie hersenschimmen. Soms was zijn inbeelding tot het hoogste geprikkeld en hij meende dingen te zien welke niet waren. Op een prachtigen laatherfstdag trok hij uit visschen. Het had gevrozen dien nacht. De hemel alom hing

frisch wit blauw. Een dunne bries, waaiend van de overzijde van het gebergte, dreef het meer in fijne rimpelingen naar den oever.

Daar klonk de hoorn van een jager ergens of een herder. Over het water glijdend, langs de helling opwaarts, zwol het geschal naar hem toe. De weergalm toette de tonen na. Het was een bekoorlijke melodij, rein als de lucht; en het scheen of het blonde meer meetrilde.

Harmen Riels bleef staan, luisterde, en het doel van zijn uitgang vergeten, ging zitten op een zonnige zode bij het gestruik. Hij mijmerde. Op zacht gedein doolde zijn gedachte wijd vandaan. Al stonden zijn oogen star open, toch zag hij het gebergte niet meer, noch de bleekgroene watervlakte beneden. Alles doezelde ineen, duister toe-gaande, of het avond zou worden.

Eén voor één werden de voorwerpen door andere vervangen. Een oud zicht schoof in het nieuwe. Hem docht te zien, hij zag in de deemstering den fraaijen vijver nabij de ouderwetsche stad, welke ze in zijn land de doode noemen, omdat ze zoo stil is en mooi. Want de menschen vinden iets heerlijks in het doode. Om de watering heen stonden geen andere bergen dan de zomerolmen, grauw weerspiegeld in de diepte. Harmen kende die boomen goed en zag in hun kruinen het maanlicht zilverblanken als dien eigensten avond toen hij er, geheld over de brugleuning, luisterde naar een concert.

Hij stond er alleen. De menigte bewoog naar het midden toe vóór de verlichte boot met de muziek. Het vastliggend schip, tallenkant omhangen met veelvormige veelervige lantaarnen, waarbinnen hartevlammen goudig gloeiden door rood, roze, blauw, groen, purper, violet, was een echt schitterpaleis. De mannen er op schemerden in elkaar, versmoord in de rijke klaarte. Omlaag in den schoot des vijvers, waar alles door trillende weerkaatsing werd uitgelengd en verzacht, glansde de kleurenbouw nog oneindig schooner. Trouwens elke lamp zonk tot een slanke licht-

zuil, en het weelderig gansche rees als een gloorvolle bloementuil torendiep naar den azuren grond. Violen streelden, fluiten sloten trillerend als jonge nachtegalen, en een mansstem en een hooge vrouwenkeel paarden aanninnig in macht van bindende liefde. Van den eenen oever tot den anderen scheen het of het ondoofbare sterren geregend had, en al de goudstippen en vonkellijnen roerden mede op het lieve geluid.

Harmen Riels luisterde haast even zalig als toen. En het duurde.

Wanneer hij, door een geweerknal uit zijn gedroom gewekt, langzaam opstond, was hij verbaasd zich bij dagzon in het gebergte te bevinden, en zijn vischlijn te zien liggen nevens hem.....

De winter kwam met afwisselende zware rouwvlagen en strenge witte schoonheid. De sneeuwzichten vond Harmen onzeggelijk grootsch. Gelijk men in het laagland soms de hagen kan aanschouwen, dik bestoven en beglinsterd tot machtige prachtkant en watten pluimen, wegend de takken neder, zoo rees hier elke struik, elke boom, elke berg, schoon van den voet tot aan den top. De gansche hoogstreek was een onmeetbare witte weelde, waar de zon even in bralde om er straks reusachtige schaduwmantels over te gooien en donkeren nacht. Ook wanneer een regenlooze dooi nieuw goud smolt uit wegen en weiden, en den ijzel op de twijgen deed vloeien tot tintelklaar gedrop, was het een overheerlijke aanblik. Doch aldra sloeg de nattigheid er door. Rondom de hut stonden de bosschen weer armtierig zwart en uit het scheurend zwerk spatte het schuine wolkwater in het water van het meer.

Door regen en slijk opgehouden bleef Harmen Riels enkele dagen op les Soucres. Gedurende dien korten tijd van onrustig zalig samenzijn ondervond hij al meer hoe Noirette's hart evenzoo goed was als haar uitwendig wezen schoon. Hoe kon hij om zooveel liefs niet inniger van haar

houden? Wat ging hij nu ontleden wat hem voorheen ganschelijk innam als éene verschijning? Waardoor kon hij kalm opmerken en waardeeren, waar hij vroeger hartstochtelijk beminde? Was hij te oud voor haar? Niet eenvoudig genoeg? Door zijn verleden te onvrij? De haarkop werd donkerzinnig; en zijn hoogste vreugden voerden hem tot zelfkwelling en droefenis.

Op het einde van den winter gebeurde er een ongeluk. Gingolph en Harmen waren brandhout gaan zamelen. Er lag veel sneeuw, en het begon te dooien. Buigend om een mutsaard op te heffen slierde Gingolph uit en stortte ten gronde. Hij onderdrukte de pijn en poogde zich op te richten. Vruchteloos. Zijn voet was omgeslagen.

Harmen tilde den lijder op, die zich vastklemde aan zijn schouders.

— Ik ben een echte bundel, spotte Gingolph.

Harmen Riels zag zijn eigen de hoogte neerkomen met den oude op zijn rug, twee baarden boveneën, en lachte droef. In de hut verpleegde hij hem als een zoon zijn vader. Het beterde traag. Weken zou het aanslepen eer de voet weer lenig werd.

Door hun donker venster zagen zij de dagen langzaam opkomen en verlengen. Buiten mocht het vriezen, regenen en waaien, binnen was het behaaglijk stil en warm. Bij den haard tegenovereen, zagen ze elkander graag zitten, al zegden ze niet veel. Scheen ieder van hen met zijn eigen gedachten bezig, geen oogenblik vergaten ze dat ze saam hoorden, één waren. Werd Gingolph ongeduldig, daar hij, gezond van hart, rust moest nemen, Harmen lei het brandhout in zijn bereik met de blaaspijp er naast, zoodat hij kon vuurmaken, en roerend in de branddels, denken dat hij van nut was.

— Liefde voor wederliefde, knikte de haarkop zijn eigen toe. Een mensch heeft een mensch soms noodig. Hij drukte zijn voorhoofd in zijn handen en met mee-

warig gepeins verwijfde hij bij de teringlijders en hun opassers, uren van daar.

XII.

De hutdeur stond wagewijd open. Gelijk er veel licht vloeide over vloer en muur en het hout vroolijk knapperde in den haard, was het of de warmte van buiten naar binnen waaide.

Gingolph, op zijn stok steunend, ging in den lichtbalk staan. Zijn korte baard blonk schitterwit, daar hij naar boven pinkelde om af te spieden wat de blonde daggod daar verrichtte.

Jong was die, lentejong, en op zijn draalwandel nieuwsgierig als een buitenknaap. Zat hij een oogenblik in zijn hooge doening gedoken, lang hield hij het niet uit. Door de gouden gordijnen loerend, schoof hij ze met vuurvingers weg, en bolde weer uit, vreugdig in het blauw. Tallenkant licht en looi dansten de stralen beneden en de zwartbeboschte valleien leden er door dat ze uit hun band van harde rotsen niet konden opengaan om meer te vangen van den zuiveren gloed. Gingolph speet het dat hij met luie handen en vernepen hart binnen moest blijven nu er zooveel zou veranderen in zijn rijk.

Naakt nog tintelgloeiden de kastanjeboomen in den zonschijn. Toch was het sap in de boomen reeds aan het rijzen. Wel hoorde hij de watervallen in den omtrek bruisend gieten; maar hoe snel zakte de sneeuw van de hellingen, hoe hoog zwol het meer? Hij wilde weten of er veel wild liep omhoog en of de visch zich toonde aan den oever? In het roode slijk zag hij twee roodborstjes trippen achter malkander. Vinken sloegen. Zou de leeuwerik haast niet stijgen, pijlsnel, en roepend om groen, zwieren en vlammen in het licht? Verleden jaar was het nagenoeg eender toegegaan; doch elke lente heeft haar eigen wijze om een mensch te verjongen.

Neen maar, een kranke voet is een slecht ding voor een bergman.

Een troost nog: Harmen ging uit, zag en zorgde voor twee. Dank zij de goede verpleging vorderde de genezing nu sneller. In zijn verlangen zag Gingolph bergweiden en wouden al groen en zijn eigen zwerven daarin met een geweer op zijn schouder.

Toen de dunne lucht den stilstaande te vinnig werd, keerde hij voetslepend weer in huis en ging zitten op een blok.

Daar trad Harmen buiten en keerde weldra terug met een schop roode aarde. Zwijgend goot hij ze op de tafel uit, greep den groven borstel en ijverig begon te wrijven en te schuieren. Met de bloote hand ook hielp hij. Oogen-schijnlijk weerde hij zich om het berd glad te krijgen en wit. Verbaasd zat Gingolph dit zonderling werk aan te staren. Evenwel, hij liet hem doen en wachtte.

Bij vlekken en strepen kwam er blank in het hout. De een ruige plaats verdween na de andere. Eindelijk, na lang wroetens, scheidde de haarkop er uit, en, zijn arbeid keurend, glimlachte vergenoegd. Nog een paar wreven en hij wierp den borstel op zij, en doorvegend, stortte de aarde op den grond. De zon immers kwam zich al spiegelen in het blad, dat geelwit blonk.

Nu schreed hij naar den haard en koos er enkele uitgedoofde houtskolen uit. De eene streek hij op de andere om te zien of ze zacht genoeg waren voor het gebruik dat hij er van maken wou. Niet gauw bleek hij tevreden, want verscheiden stukken gooide hij onvoldaan terug. Toen hij zijn gading gevonden had, ging hij er mede op den hoogsten blok aan den klaarsten kant van de tafel zitten, en dadelijk viel aan het teekenen.

Met lenigen arm trok hij lijn bij lijn, boog na boog. Soms klopte hij een stip, streepte recht door. Doch meestal rondde zijn hand zich uit in sierlijk bewegen of ze niets anders vormde dan gelijkelijk draaiende kronkels.

't Was stil. Niets te hooren in dit huis waar geen uurwerk tikte, geen voet verging. Af en aan knetterde een rijs in het vuur op een harde plek, als glas dat breekt, en de schaduwen verschoven traag.

Met liefde en lust arbeidde Harmen Riels als in den tijd toen hij Theus schilderde in het korenveld, en Marva onder den boom.

Hij wist niet waar hij zich bevond en tuurde bijwijlen buiten, staroogend of hij iets zocht. Niet naar de zon, niet naar de bergen; naar datgene wat alleen nog lag als een vonk in zijn geest, doch vlamde, geweldig, binnen zijn hart. Kon hij het krijgen daar in zijn schets, en kunstenaar zijn nog eenmaal!

Gingolph volgde den glans in zijn oogen. Wat maakte Harmen met zooveel inspanning, zenuwachtig en geduldig tevens? Veel was niet te zien. Zijn linkerarm lag er vóór. De oude wou niet opstaan en storen. In de weldoende warmte zat hij gerust, half ingedommeld, en dacht: als hij wil dat ik kijk, zal hij me roepen.

En hij werd al slaperiger.

Harmen Riels teekende niet meer. Van lieverlede verdween de schittering uit zijn groenbruine oogen. Bij langer blikken op den voltrokken arbeid, sloot hij zijn wimpers dichter toe, als moest hij iets verbergen daarbinnen. Zijn adem ging zwaar, zijn hoofd zakte neder, en zijn slapen in zijn handen drukkend, bleef hij gebogen, roerloos als een beeld. De schaduw vloot van zijn aangezicht op de tafel, en traag, gleed verder.

Het was zoo stil, zoetstil.

En over den berg kwam iemand kijken, tusschen de boomen in huis. En ditmaal was het de zon niet, die wist alles, maar een zonnige deern, een flinke jonge vrouw, welke benieuwd en bekommerd, ondanks haar gerustheid toch blijgemoed, de kluizenaren ging opzoeken en verheugen met wonderwonnige lentemaren. Haar allerroodste hoofd-doek bloeide prachtig. Dapper, kranig als een man, schreed

ze in haar makkelijke dracht. Zwaarder dan de blauwlijnwaden knapzak drukte haar de ongewisheid van lange weken wachtens, doch op haar moed steunde ze als op haar bergstok en onvergelykelyk hooger loon verhoopte ze na den last der hooge reis.

Ze trad den drempel op en schoof, gestuwd als het ware door een macht van licht, de warme woning binnen.

De stilte kwam haar tegen, werkte op haar in. Zacht verzette ze haar voeten en blikte rond.

Meer de vermindering der klaarte dan het teweeggebrachte gerucht wekte Gingolph uit zijn doezeligheid op. Hij glimlachte zijn dochter toe, en duwend op zijn blok, wilde opstaan. Doch eer hij recht geraakte of een woord kon uiten, deed Noirette met haar linkerhand een teeken dat hij blijven zou en legde haar wijsvinger op haar mond. Want ze had Harmen bemerkt in zijn gebogen houding, en wou hem verrassen.

Voorzichtig, op haar teenen, sloop ze nader.

Hij hoorde haar niet, scheen van de wereld weg.

Over zijn schouder heen, zoodat de tip van haren hoofdhoek bijna zijn handen aanraakte en wilde haren, helde ze zich voorover en, nauwelijks ademhalend, keek.

Was het de zon die haar wangen zoo rijk beroosde, of sloeg er de vreugd haar blijdste kleuren door?

Ze keek en zag — en nu hijgde haar adem snel op en neder — ze zag in wonderfijne lijnen het mooiste kinderhoofd waar gedurende haar vroomst bezaligenden slaap een aanstaande moeder ooit heeft van gedroomd.

Fraai rond was het wezen, vet en vol wang, kin en hals. Boven de groote oogen vormden de wenkbrauwen de klaarste bogen, en uit een krans van losse krullen lachte het wezen naar wie het aanschouwde. Wat er op de schets aan kleur ontbrak, scheen de zon door mild licht te willen bijwerken.

Noirette, al rooder en rooder, deed lief tegen het wicht, dat leefde, waarlijk, en lief deed tegen haar. In het lief-

devol bewonderen der mooie beeltenis vergat ze een poos dengene die ze gemaakt had. En wanneer zij er haar blikken van afwendde bekeek ze niet hem, maar nederwaarts haar eigen innig teeder, algelukkig, en haar lippen bloeiden open om iets schoons te zeggen.

Ze tikte Harmen op den schouder. Juist toen ze spreken zou en vreugdover hem het nieuws wou meedeelen, hief hij het hoofd op, zonder evenwel zijn handen daarvan weg te doen, en ze zweeg. Want een groot mensch te zien weenen is hard voor wie hem liefheeft, en Harmen had geweend in stilte, zonder snik of zucht, en weende nog. Op de een en de ander wang biggelden trage tranen, en toen hij beschaamd zijn gelaat neerkeerde, viel er een uitvlekkend op het tafelblad.

— Harmen, wat schort u? kreet het meisje, en zijn armen wegrukkend, kuste ze hem in het wilde aangezicht.

— Niets, Noirette.

Hij merkte dat Gingolph, uiterlijk alle ontroering meester, niet bewoog. Zoo oud had hij willen wezen.

— Verdoemd, ik ben een kind! morde hij.

Hij was opgestaan. Noirette hield hem bij de hand. Nu zijn oogen droog werden schoten de hare vol tranen.

— Zijt ge boos op mij? vroeg ze. Heb ik u iets misdaan? Ik ben een eenvoudig bergmeisje, een mal dom ding.

Hij schudde het hoofd.

— Spreek rechtuit. Heb ik schuld in uw verdriet?

Hij bekeek haar en een korten stond straalde zijn wezen.

— Gij? schuld?

Opnieuw dan zag hij norsch.

— En moeder?

— Ook niet. Niemand heeft me een stroohalm in den weg gelegd. 't Is gek van me...

Plots, als een die wroeging heeft,

— Ik kan het niet goedmaken. Ik kan het nooit meer goedmaken.

In de verlegenheid van haar hart richtte Noirette zich tot Gingolph.

— Vader, zei ze, wat is er gebeurd? Hoe komt het dat we in zoolang geen tijding gehad hebben.

De oude, verteederd zich vader te hooren noemen, antwoordde:

— Ik heb mijn voet omgeslagen. Harmen heeft me verzorgd.

— Dat is schoon van u, Harmen, zei Noirette, heel schoon dat ge vader helpt. Doch ik smEEK u, zeg me wat u deert. Gij kent me gansch; waarom verzwijgt gij? Nog sprak hij niet. Moedeloos liet ze haar hoofd tegen zijn schouder zakken.

— Ge ziet me niet geern, snikte ze.

Harmen rukte zich uit zijn vertwijfeling op.

— Noirette, klaagde hij, Gingolph. Gij hebt mij uw huis en uw vreugd gegeven. Ik wou mijn leed houden voor me zelf. Ik ben u de waarheid schuldig, de eerlijke droeve waarheid. Kom, Gingolph. Ook gij moet alles weten. Dit kind is mijn kind, het kind van mijn arme Marva. Ik ben weduwnaar, en heb drie kinderen.

— Drie kinderen, gij, Harmen?

Het meisje zag doodsbleek.

— En waar zijn ze?

— In het huis van mijn schoonvader.

— Harmen, vertel mij alles, dat ik weet hoe ik van u denken moet.

Ze verweet hem niets, maar vaster, inniger hield ze zijn hand omklemd.

Gingolph knikte diepzinnig en gestadig staarde het geteekend koppeken aan.

— Hoe oud is het kind? vroeg hij.

— Anderhalf jaar.

— Anderhalf jaar?... Toen gij hier kwaamt was het anders. Hoe kunt ge weten dat het er nu zoo uitziet.

Harmen antwoordde:

— Ik zie het zoo met de oogen van mijn hart.
Een zware zucht ontsnapte den oude.
Van de drie menschen welke daar leden, scheen de jongste, de minst ervarene, het best tegen ongeluk bestand. Gaf haar jeugd haar zooveel levensmoed, dat zij, een meisje, meer dan mannen vermocht te dragen? Of kon haar wee niet opkomen, juist dewijl het te zwaar woog? Noirette ried Harmen en Gingolph te gaan zitten en, een blok in het midden schuivend, nam plaats tusschen beide.

— Spreek, zei ze, van uw vrouw, uw kleinen, en het land ginder.

Harmen Riels ademde diep en begon.
Een lastig uur doorstond hij toen zijn voorgaande vertelde, lijdend evenzeer om vroege vreugd als om late smart. Dat was nu een bitterder verhaal dan het eerste op les Sources. Wat dan nog blijdschap verwekte, baarde thans dubbelen weemoed. Zijn kindsheid deed hij op-
leven, zijn jeugd, Theus hoeve, zijn huisgezin, zijn strijd. Toen hij sprak van Marva's kinderbed gedurende zijn ziekte, schoot het gemoed hem te vol. Hij stakte. Door de stilte die er heerschte in de houtvuurdoorgeurde zonnige hut, ging een zacht gesnik als lag er iemand over aarde.

Beschaamd nog meer over zijn eigen te zeggen en zijn donkere ellende, haastte de haarkop zich tot het einde te komen.

Noirette luisterde aandachtig, volgde zijn ziel in zijn trouwe oogen. Nader nieuws vroeg ze over Theus en Truus en vooral over Marva, hoe zij er uitzag, wat voor oogen zij had, of ze daar een doek droegen om de haren? Kleedde zij zich mooi? Hoe ging ze? Vlug of rustig? Kon ze luid lachen, zingen? Neen, ze was rustig, nietwaar? Goed voor hem en de kinderen! Paul en Hilde waren reeds oud genoeg om hun ouders niet meer te vergeten. En Johannesken had nu noch vader noch moeder.

— O wat mooie knaap! riep ze weder uit en met droef welgevallen staarde zij rechtgerezen de houtskoolteekening aan.

Nu voelde ze dat ze hem de mare, waarmede ze vroegezind den berg was overgestegen, zich sterk houdend, niet melden mocht. Het doorschokte haar innigste wezen; er scheurde daar iets oneindig liefs. Doch van haar recht zou ze om heiliger rechten afstand doen.

— Harmen, sprak ze met trillende stem, uw kinderen wachten op u.

Hij duwde zijn vuist hard tegen zijn voorhoofd, of daar iets barsten wou.

— Ge moet naar uw huis terug, vervolgde zij, naar uw land en uw volk.

Zijn blikken zochten haar blikken.

— Neen, ik kan, ik mag niet.

— Waarom?

— Ik heb beloofd . . . Gij zult zeggen dat ge mij niet gebonden acht. Maar ik wil niet vrij wezen.

— Vrij zijt ge ook niet, sprak Noirette. Die ginder hebben recht op u.

Thans kwam Gingolph tusschen.

— Harmen Riels, sprak hij bewogen. Noirette heeft gelijk. Ge moet gaan.

— Mijn plicht is hier.

Zij, begrijpend, antwoordde.

— Vader is bijna genezen, en les Sources ligt niet ver.

— En gij? Noirette?

— Ik zal werken, een bergvrouw worden, en pijpjes rooken als moeder. Geloof me, dat is best.

— Neen.

— Harmen, bedenk, wij zijn groot. Die zijn klein.

— Ja, bromde hij, gij zijt groot, echt groot.

Het klonk bitter als een zelfbespotting.

Weder volgde er stilte.

Dan sprak Gingolph:

— Duse heeft klare oogen. Harmen Riels, een mensch mag willen of niet, als een appel rijp is, valt hij vanzelf. Zich oprichtend met behulp van zijn stok, klopte hij zijn gastvriend oudkameraadlijk op zijn schouder, en ging dan gebogenhoofds, maar met vasteren voet, wederom in het deurgat kijken.

Harmen Riels ook tuurde buiten, bleek, en beet op zijn tanden.

En de zon, die duizend bergen zag smelten in haar gloed, schoot haastig wat glans in de twee tranen welke Noirette, nog haastiger wegpinkte.

XIII.

Toen Harmen Riels voelde dat hij heengaan moest, had hij noch rust noch duur. Het heimwee, dat hem voortaan niet meer los liet, drukte hem geweldig, martelde hem ziel en zin. Toch trachtte hij zijn afreis zoo lang mogelijk te verschuiven. Angstig, gejaagd, als een die in korten tijd veel wil genieten en daardoor zelf zijn reinste genoegens bederft, zwierf hij in de wouden om. Eenmaal echter dat hij den dag van zijn vertrek had vastgesteld, groeide zijn verlangen nog machtiger aan.

Met een vreemde beklemdheid om het hart verliet hij de ruwe hut in de zwartroode aarde, waar hij, boven de wereld, bij een mensch naar zijn gading, een kort jaar in zaligheid had gesleten. Het deerde hem dat hij de schittergitten boomen daaromheen, die lachend in het licht uitliepen tot bronswendige botten, niet nieuwlevend zou zien staan in frissche groenigheid; dat hij niet zou blij gaan om hun bloei.

Gingolph stapte aan zijn zijde; de honden sprongen hun vóór. De geit aan den band had hij gestreeld op haar ruigen rug. En gelijk hij noode zijn geweer gemist had en zijn hengelroede, zoo keek hij nu naar alle plekken op de helling waar hij gerend had en gerust, en het meer

dat beneden strekte als een groene droom. Naar de zon, zijn hooge godheid, dorst hij nauwelijks op te zien. Aldus ondanks zijn verlangen naar huis, en het besef dat hij zijn plicht kweet, bleef de vreugde van hem ver. In het klimmen moesten zij somwijlen zoeken naar een begaanbaar pad, want verscheiden plaatsen waren versperd door neergeslingerd hout en steen, en de bodem lag glibberig. Met veel inspanning geraakten ze aan de purperachtige kankerrots, welke thans niet droop maar luid stroomde van het overvloedig water. En ook hier spraken ze niet. Toen ze eindelijk door slijk en sneeuw de hoogste hoogte bereikt hadden, keerde Harmen Riels zich nog eenmaal om, en overschouwde aan de overzijde de bergklompen woest wit vol afwisselende scherpe toppen en diepe blauwe gapingen. Grootsch dreigden de onmetelijke blanke wanden, machtig doorstreept met grauw en zwart, waar, bij het stijgen van den dag, het zegevierend licht plek voor plek overklaterde. Hier, van de fel beschenen kruin nederwaarts, liep door de boomen, op heel de helling in massa's gezien, een malsche tikkeling geluwgroen door het bruinend git der schorsen met stippen vuurgoud, roze, purper. De watervallen ruischten ver als aaneenhoudende zachte regens; en het enge meer in de diepte leek een smaragduitslaande zilverplas.

Voor die klaarverheven, hemeltoelachende natuur en zijn hoog open geluk, aldaar eenzaam en gauw doorleefd en verloren, voelde Harmen Riels zijn hart nu te klein en te donker. Doch hij wist dat men niet alles mag wenschen noch houden voor zichzelf alleen, en dat, wie geven wil, moet dalen. Dit weten sterkte hem en hield hem, in het scheiden straks, recht.

Met de zon die hen volgde kwamen ze op les Sources. Het was een treurige maaltijd, dien middag. Niemand scheen honger te hebben, en de wijn die anders snel pleegt te troosten, bleef haast onaangeroerd in de roemers.

Zwijgend zaten ze om den disch als op een uitvaart. Diepzinnig ging Duse een dompken doen.

— Hij heeft niets gegeten, zei ze, en de dag is lang. Harmens blik vloog onwillekeurig van de oude naar de jonge vrouw.

— Kijk maar, poogde Noirette te schertsen, mijn gerief ligt reeds in de lade.

De mannen trachtten over onverschillige zaken te praten; doch verder dan tot een paar woorden brachten ze het niet. En de stilte woog.

Nu haalde Noirette een zwartstoffen toegeknoopt pak te voorschijn, gelijk aan die waarin de kleermakers hun werk aan huis bezorgen. Ze wierp het open op de tafel en een mooi grijs manskostuum lag daar versch in de vouw.

— Ik hoop dat het u zal passen, zei ze. Ik heb uw maat nagenoeg opgegeven.

Harmen leed om dien liefdeblijk.

— Ge kondt toch zóo niet weggaan, verklaarde zij. Ga u opschikken in de kamer. Onderwijl snijd ik brood en ham. Hij gehoorzaamde; en toen hij daar, alleen, zijn armoe-dige plunje neerwierp op het bed, en over heel zijn lijf de aangename frischheid voelde van de nieuwe kleederen, zuchtte hij, en zijn laatste leven kwam hem voor als een heerlijk sprookje. Hij wist dat hij het meisje niet meer zoenen zou, en aangedaan kuste den zoom der schabbe, waar ze die, in de onschuld harer neiging, had toege-snoerd boven zijn hart.

In het voorhuis teruggekeerd vond hij op zijn stoel een fijnen zwarten hoed met breeden rand. Ook blinkende schoenen stonden er gereed uitgeregen.

— Ge zijt te goed, dankte hij.

Duse sprak:

— We zijn niet arm.

Harmen Riels, van den hoofde tot de voeten steedsch uitgedost, stond daar als een vreemde. Noirette naast hem in haar ruwe bergkleedij, leek een jonge weduwe,

en om de mooibruine vlekjes van haar gelaat vloeyde, als het ware, een rouwfloers.

Het werd scheidenstijd. De dochter reikte Harmen zijn reistasch toe, en allen gingen buiten in de namiddagzon. Riels weerde zich om flink te blijven. Hij drukte Duse de hand, vervolgens Gingolph, Noirette het laatst.

Nu wendde hij zich om heen te gaan, Doch Grandduc, de bruine poedel, blafte blij tegen hem op, sprong vóór.

— Trouwe kameraad.

Terugroepen hielp niet, noch afweren. Het dier wou zijn meester niet verlaten.

— Doe hem mede, sprak Gingolph. Hij kent u beter dan ons.

— Uw jachthond?

— Uit vriendschap neem hem. Zijn weerga zal ik wel vinden.

— Goede, beste lieden, dank. En dat ik u nooit zal weer zien! Kom, Grandduc.

Hij ging, met haastigen stap. Kwispelstaartend draafde de poedel hem voor. Aan de ahornboomen langs de bergweide blikte de heenreizende even om.

Het drietal stond nog langs den gevel in het licht. Noirettes hoofddoek bloeyde. Bedrukt scheen ze, doch niet wanhopig als eene die alles verliest. Er lag zelfs iets geheimzinnig zoets in haar wezen, iets heerlijk innigs, en in het wuivend bewegen van haar arm was het of ze hem toeriep: Kom goed thuis, Harmen Riels. Denk om les Sources, en kus uw kinderen voor me.

De bronnen kabbelden, huppelden dalwaarts, en een leeuwerik zwierde trillend boven de hoeve.

— Noirette, lieve Noirette, adieu!

XIV.

Breed over de weidsche vallei vol groengroeiende grazingen, gitglanzig looverloos hout en teeder gekleurde

naaktscherp optorende dorpen, hing de open lucht blauw en roze vol loswaaiende wolken en kroonwijs neer- en opwemelend goudgestraal. Alles frisch. Langs de wild ruischende wateren schoot het bergpad de huizen in. Daar lag de grintbaan die hoog en droog wegekronkelde door het dal. Den voet te zetten op dien harden vloergelijken bodem gaf alreeds veerkracht en wandellust.

Hier had de haarkop in de beek gestaan. Groote menschen en kinderen groetten hem of ze hem herkenden. Hij knikte hun tegen en, sterkgezind, schreed verder.

Witte bergen liet hij achter zijn rug; groene bergen rezen als meebewegend op den dreun van zijn stap. Met welbehagen ontwaarde hij de fraaie landhuizen links en rechts, de grazende bleeke koeien en langharige geiten, de kerfdiertjes omwemelend als zilverig stof en den bruinen roofvogel die zwaar langs den bergrand zwom. Hij glimlachte de banken toe, welke onder de struiken lonkten tot rusten, en ging. Even over een brug leunend, staarde hij in den neerbruisenden stortvloed, voelde zijn ziel rustig over den schuinenden afgrond, en, als de wateren onder hem, ijlde hij voort.

Het bevreemde hem dat hij, na zulk een afscheid, zoo rechtop stapte, zoo moedig en luchtig. Hij zou boos geworden zijn op zichzelf had hij niet geweten dat hij goed deed. Neen, hij verdiende wat verlichting, en gulzig haalde adem in het ruime.

Aan een omdraai van de baan, daar hij een wijle in het landschap blikte, zou een wagen hem voorbijrollen. Het was een lange, smalle, zonder zijberden, getrokken door een dol klein paard.

— Meerijden, meneer? riep de voerman, een struische roodkleurige boer, ondanks zijn ruigen knevel en handen als schoppen, toch een innemende vent.

— Dank u, was het antwoord, ik ben niet moede.

Maar de wagen stond al.

— Stijg maar op, zei de boer. Ge hebt zooveel van

zitten als van loopen. Ik ben niet geladen en allebei krij-
gen we gezelschap.

Harmen Riels had graag zijn eigen eenzamen gang gegaan ;
doch het gulhartig aanbod dorst hij niet af te slaan, en
sprong op, achter den man.

Makkelijk zat hij er niet, met stok ransel en reistasch,
op de schokkende planken. Hij liet het evenwel niet
merken, hield zich stevig vast en zich op kant hellend
riep tot den blaffenden poedel :

— Achteruit, Grandduc.

Want hij sprong naar de wielen.

— Gaat ge naar stad? vroeg de gespraakzame boer,
wijl hij zijn paard op een drafje joeg.

— Ja, en morgen naar 't meer.

— Hoort ge hier niet thuis?

— Neen, maar ik heb er een tijd gewoond.

— Hoe vindt ge de streek?

— Prachtig.

— En het volk?

— Goed, zeer goed.

Voor zooveel dat ging op de daverende kar, spraken ze
over land en lieden; van allerlei. Aldra vond Riels er
genoegen in zijn rondborstigen reisgezel, in een schilder-
achtige en tamelijk beschaafde taal, te hooren uiteenzetten
welke de gebruiken hier waren, hoe de burgerij bestond,
wat de werklieden verdienden met den veldarbeid, in het
bouwvak, en in de fabrieken.

— Wie niet lui is komt aan zijn brood, zei de vent.

Ons ras is sterk, vlijtig, zuinig, niet arm en niet dom.
En vrij; dat zit er van ouds in. En bij u?

— Bij ons, zei Harmen, valt er veel te doen. Dat is
ook iets, voegde hij er bij.

Dit laatste gezegde had de boer slechts half gehoord en,
fier, ging verder aan het vertellen hoe de wet hier voor
het volk was en het volk voor de wet, hoe er minder
gesproken werd over politiek geknoei, zedenbederf en

schelmerijen, dan over algemeen nut, kennis en goed bestuur.

— Kijk, wees hij, dat oude vrouwtje op dien drempel. Ze ziet er schamel uit. Maar, ik wed, ze heeft niets te kort. En ze leest; ze leest haar blad. Alleman leest hier.

— Zijn uw scholen zoo goed? vroeg de andere.

— Uitstekend.

Ze voeren door een klein, net dorp. Daar stond een prachtig baksteen gebouw met groote vensters midden een uitgestrekt speelplein.

— Daar hebt ge er eene, riep de voerman. Wat zegt ge?

— Mooi, ruim . . . Luister, ze zingen.

Zij reden trager. En duidelijk vernam Harmen de melodij van een lied waar hij in een andere taal de woorden van kende:

Morgen müsz ick fort von hier

Und müsz Abschied nehmen.

Uit de kindermonden klonk het hel, diep dringend in zijn nog niet gansch genezen weeke hart.

Noirette, de bergen!

Morgen müsz ick fort.

En ginds in zijn land ademden veel kinderen zonder lucht of licht, lied of lust op vermolmde zolders en in vernepen zalen, oud stof en ouden sleur.

Klare fonteinen zag hij hier spruiten voor den dorstigen gaanden man, waar 's zomers gewis meisjes en knapen, leerende vogeltjes al, hun moegezongen kelen kwamen verfrisschen. Het docht hem dat ze daar stonden, beurt om beurt, vangend in hand en mond een lavende koele teug om lustig weer verder te stoeien.

En de kerkhoven leken niet dor en doodsch, vol stijf steen, praalgangen voor rijken rouw naast wegstóphoeken voor verworpelingen. Ze groenden nederig lief. Er zouden rooroen bloeien bij blanke en blauwe bloemen. Kinderen bleven er weg, en de oude gingen er, niet zoo noode, heen. Met valavond rolde het gespan in de diepe stad. Harmen Riels wou van den gediensstigen landman niet scheiden zonder hem te vergasten op een roemer wijn.

Terwijl ze saamzaten op een bank vóór de herberg toog een troep gewapenden lachend en zingend voorbij. Geen enkele zag er haveloos uit, afgemat of norsch. Allen waren kloeke jongelui en hij die het bevel over hen voerde, scheen eerder hun kameraad dan hun hoofdman.

— Dat 's een vroolijke bende, merkte Harmen op.

— Flinke soldaten! juichte de boer.

En den vreemde op zijn schouder kloppend:

— Zoo dienen we alle, elk in zijn huis! . . .

Alhoewel eenigszins vermoeid, meer van gevoerd worden dan van gaan, — herinnering kwelde, verlangen prangde — bracht Harmen Riels op een zacht bed een onrustigen nacht door.

's Anderendaags was hij vroeg uit de veeren en, na een tijdigen tocht te voet, ging hij sloop.

Er was veel volk op de boot, want, dank zij het aanhoudend mooi weder, begon het verkeer reeds druk te worden. Het krioelde van schoolkinderen tallenkant. Sommige meisjes droegen wit, de meeste helkleurige kleeren. Ze zaten stil neder, of troepelden bijeen, praatten, riepen, wenkten, wuifden allerzijds met vlaggetjes mutsen en zakdoeken. De meesters en meesteressen, die over hen waakten, zagen er niet uit als strenge menschen op dienst, maar als vriendelijke lui, steeds jong van hart. Toen ze hun leerlingen lieten zingen, zongen ze helderop mede. Van een heer naast hem vernam Harmen Riels dat de schoolgaande jeugd aldus vrijelijk mocht omreizen ten einde in open lucht, bij lach en lied, landschap en land te leeren onderkennen en liefhebben.

Naast de kleinen bemerkte hij een groep toeristen minder uitbundig, doch even kinderlijk nieuwsgierig uitkijkend in de wijde, wondere wereld. En ook die reizenden stonden hem aan.

Met evenveel behagen ontwaarde hij een gezelschap marktboerinnen, zedig naasteen geschoven op de witte banken. Er waren er koddige bij met een gezicht zoo ouderwetsch

als hun dracht: één rimpeling in hals en wezen, zoodat hun kleine bruine kijkers uit dikke huidplooien oolijk pinkten als apenoogjes. Een dikkerdje, bolwangig, een simpel kindwif, zat er roerloos zalig in haar eentje als op een print.

Stilaan geraakte Harmen verder in gesprek met den heer die hem zoo bereidwillig had ingelicht over de kostelooze omreizen der leerende jeugd.

Het was een lange baardelooze man, lichtbruinend bleek van vel, met wekelijke waterblauwe oogen. Een kinderportret in gouden rand droeg hij als dasspeld, en een trouwring stak op zijn vinger. Hij vertelde hoe hij na liefdevolle verpleging het kuurhuis verlaten had, zooniet geheel genezen, dan toch veel verbeterd. Met verschen levensmoed keerde hij naar zijn land terug en hoopte er nog menig gezonden dag te kunnen werken en zorgen voor zijn jong gezin.

— Ik had u moeten opzoeken daar hoog, zei Harmen, en op zijn beurt verhaalde hij van zijn ziekte.

Zwijgzaam dan naasteen, als oude kennissen, keken ze over de wateren, en droomerig, genoten.

Geen windje waaide. Onder het streelend zongestraal strekte heinde en ver het bijna rimpellooze meer zich uit, zeewijd, als een vloerglad azuren vlak, boven en onder gevat in een klare en een donkere glooiing van grootsch opbarmend gebergte. Fijn nieuw groen glansde reeds op de hellingen. Daar tusschen prijkten, aan den oever in prachtige rijen, hoogerop meer alleenstaande, ontelbare gasthoven en landhuizen, welke in de ontzagelijke massa's waaruit ze met duizenden vensters oploerden, te klein om den zwier der machtige lijnen te breken, het algemeene uitzicht verfraaiden met losse bevalligheid. Op de hoogranden rondom brandde een striem laai licht. Wolkjes hingen te blinken.

Telkens de boot, na een kortstondige landing, weder afvoer, ontwaarden zij, bij het rond opstuwen der blauwe

wateren tot goudscheuren en glimbogen, de een zon na de andere, schuin dansend op de omgekeerde wemelig onvaste lucht. Rustig volgden zij dit grootsche grillige spiegelspel; gelijk ze straks weer, stevenend door een olieachte groenere plek, insgelijks rustig genieten zouden van de wonderkalme weerkaatsing der bergen dalend in den kristallijnen waterschoot, duidelijk diep, zichtbaar tot de toppen toe.

Bij de spijszaal speelde een orkest. Duizenden tintelende tonen spatelden uit en kruisten als sterballen in een vuurwerk. Met de gouden stralen huppelden ze licht op het meebewogen water en bleven beven. Vervolgens, terwijl de jongste der muzikanten een omhaling deed, begeleidden de andere suizend zacht een prachtigen bariton. De zanger was een schoone zuiderling, tamelijk bejaard reeds, doch fiks van gestalte, met sierlijk opgestreken zwarten knevel, en mooibruin vriendelijk gelaat, in zijn betrekkelijk armoedig baantje een echte gentleman. Midden een kring van bewonderende toehoorders stond hij kranig recht en, zingend, hield zijn hoed op. Geen bedelaars leken die waarachtig; noch bleek hun ontvangst een aalmoes, maar loon voor het heerlijk geschonkene.

En op de in goud en zilver wiegelende boot, midden die kleine wereld van gelukkige menschen, omringd door het zonnig azuren meer en de weidsche lachende bergen, voelde Harmen Riels zich ruim en rijk te moede, voor het eerst vredevreugdig sinds jaar en dag.

Smachtend verlangde hij naar zijn arm donker land om er zijn kracht en moed, door het leven gelouterd en gewijd, in nederigheid en fierheid tevens, te offeren voor het welzijn van zijn kroost en het heil van het volk.

Zijn oogen brandden vol edel vuur toen hij in het Noorden staarde en daar het schoone en goede wenschte van hier.

— Berglucht heeft ons genezen, juichte zijn reisgezel. Waarop hij, diep ontroerd:

— Ja, berglucht, zon en hooge liefde!

IIIE DEEL.

I.

Harmen ging, zijn hond met hem.

Al de popels van de dreef, geluwpurperend, de oude diepingegroefde geduldig traag, de gladschorsige jonge daartusschen, geplant sinds den hagelstorm, gauwer, gereeder, vouwend hun bladeren tot hartekens open, hielden rij vóór hem, ritselden, ruischten boven zijn hoofd, prat en vroom om den lauwend blauwend Mei.

De mulle aarde van den weg, in het midden doordrukt met wagenslagen en karrensporen, droeg diep de print van zijn veerkrachtige voeten, aan hardheid en hoogte gewoon.

Hoe de moedergrond trekt en aankleeft!

Beneden de uitbultende boomwortelen, vloot, in de boordevolle beek, schuimloos rustig, traag, vlak, in speelsche zon met goud en zilver, het grondeloos schijnend water naar hem toe, verwijlend, dralend als kon het van hem niet weg.

De boomen schaterden van kleine vogels: musschen, meezen en vinken. Bijen gonsden over het gras, snorden langs zijn oor. Zelfs de waterrat, welke uit haar schuilhoek geschoten, bruinharig, door striemengeglim naar den overkant zwom, dook niet onder, maar kroop zonder haast op den boord. Daar zat ze, met zwarte glansoogjes, hem toe te pinken uit het lisch.

Het bescheiden vlas, van rondlobbig en staalblauw allengs-

kens zachtgroen geworden en sprietelig, groot genoeg om mee te wriemelen in den wind, roerde blij dat het roeren kon, en liet het geweldiger zotdoen, het op- en nederslaan, het openreuzelen en toezingen over aan de hoogmoediger korens. Als pluimerig breed grasgewas, jong en jeugdig, stond de tarwe in wilde weelde te wemelen en te blinken, terwijl daarnevens zwierig, de dunne rappe rogge haar blootgevochten aren omhoog stak tot een legerschaar scherpe lansen. In de lagere velden, bruin met magere groenigheid, groeiden de aardappelstruiken nog ongebarmd. Het beetendoof hing jong en slap; de bitterpeeeën zouden eerst uitkomen. Maar de klaver lachte bontkleurig, vetting dik. Er dreef een belofte van schoonen oogst over gansch het landschap. Harmen Riels, alles herkenkend, monkelde alles tegen: de vruchten, de elshagen, de teenen, de kopwilgen, de bosschen, de bloeiende boomgaardboomen, en vóór de verre hofsteden en den steenen, witten molen, vlak in het midden, de hoeve van Theus' Graeve, met het fraaie hek aan de stammen der teerkruinige zusterlinden, de roode schuur, de lange stallingen, en de woning met het klokkentorentje achterwaarts duikend in den boomgaard.

Wat gaf het hem dat alles vlak lag en laag, dat er geen uitsprong was in de lijnen, noch diepte in het blauw, dat er geen afgronden van licht dansend gaapten achter trotsche bergwanden? Hij voelde het oude, het eigene, het gezellige, het moederlijk alverwinnend zoete van de geboortestreek in een macht van nieuwe liefde, die als een omhelzing toedrong, drukte en deugd deed.

Grandduc, welke al den tijd dicht aansluitend naast zijn meester draafde, wrijvend temet met zijn kop tegen hem aan, of hij hem noodig zou hebben om, van de bergen weg, in het vreemde land te aarden, sprong eensklaps zijlings uit en viel aan het blaffen.

Klapwiekend meteen fladderde een kudde duiven opwit- tend achter een partij dikke donkere haver op. Een wijle

draaiden ze boven de populieren om, of ze niet goed wisten waarheen, en streken dan, in een malsche vlucht, naar hun blauwe keet op de roode schuur.

Harmen ademde diep op, en dapper doortredend, haastte zich de vlugge vliegers na, naar huis.

Hij stiet de hofpoort open en schreed de werf over.
Eindelijk.

Zijn hart klopte. Met angstig blijde blikken keek hij de vensters in, of hij iemand zocht om hem toe te roepen:

— Kent ge mij nog? Ik ben hier weer.

Het moest juist passen. Friede trad van den drempel, met aan haar linkerhand een melkemmer en aan haar rechter een blozend dik kind in zijn rokjes. Van uit het schaduwvlak, bezijds den mestput ginds in het zonnelicht, zag ze iemand aanstappen recht op haar af. Met een schoonen hond er bij, van een ras dat ze niet kende. Wie was dat? Die flinke struische heer, volbaardig, bruingebrand in zijn wezen. Allemachtig, zou het de schilder wezen, de haarkop . . . ?

Verbaasd, sidderend van hoopvolle verwachting, liet ze den emmer neerzinken op het plankier en hield haar hand boven haar oogen.

De man, sneller steeds, naderde.

Onmogelijk! Ja toch. Groote God!

— Harmen! kreet ze, en werd ineens wit en dan rood. Ze klapte in haar handen, keerde zich om, riep het, juichte het in huis dat het galmde. Dan met het kind vlug op haar arm gesnapt, ijldde ze haar zwager tegemoet.

— Johannesken, kijk, uw vader, uw vader is daar.

Ze lachte, wist niet wat ze deed.

— Friede . . . En Elga, moeder!

Ja, daar kwamen ze insgelijks in het deurgat en liepen naar hem toe.

— Harmen gezond, genezen. Goddank.

Handendrukkend, zoenend malkaam, groepelden ze bijeen op de werf. De zon, klaterend, vierde mee.

Hij drukte zijn jongste aan zijn hart. In het ras overpakken en kussen had hij in een roerenden kransschijn een schoon gezichtje zien schemeren, een fraaien krullebol.

Zoona het hoofd dat hij met houtskool geteekend had op de tafel in de berghut; mooier nog docht het hem. Nu hadden zijn oogen er niets van dan eenige gouden lokken waarin hij voelde, woelde met zijn vingeren. Meer was er niet te ontwaren. Want het ventje had zijn armpjes om zijn nek geslagen, en duwde zijn kop achter den gitgulden baard, diep, hard, tegen zijn hals. Hoe warm dat was! Hij wilde het weder vóór zich houden, kijken in dat wezen, herkussen die wangen, dien mond; zoeken in de groote oogen naar Marva's ziel. En praten met zijn schat! Maar toen hij het, in zijn lenden vattend, meende op te heffen en naderbij te halen, prangde het zich nog dichter bij hem aan, pressend 't eene vleesch in het andere, en tegenstribbelend spartelde met zijn bloote beentjes op zijn borst. Had het gekund het was gansch in hem gekropen. Hij dan, hoe gaarne hij het had losgemaakt, voor een oogwenk kijkens maar, dorst niet uit vrees zeer te doen.

Elga, vóór die schoone vreugd, stond daar, al blijheid, met tranen in haar oogen.

— Johannesken, ge maakt vader moe, zei ze. Kom hier, kind, bij tante.

Ze reikte er naar. Doch het knaapje liet niet los. Harmen voelde het kopje schudden, de armpjes noch hechter knellen, en het was of er iets ging breken binnen hem.

— Laat, Elga. 't Is goed zoo.

Ook Truus, die anders met de kinderen goed overweg kon, slaagde er niet in het wicht te krijgen. Ze waren reeds lang, de werf over en in huis gezeten, eer het bij Friede wou gaan. Deze, een heele vrouw geworden, doch kind mede, greep zijn poezelige polsen vast, en saam dansten ze, langs kachel, stoelen en tafel, de groote keuken om.

Vervolgens, een ander spel spelend, stonden ze in malkanders handen te klappen, plezierig beurt om beurt.

— Land,

— Zand,

— Peerd,

— Koe,

— En een fletsken toe, een fletsken toe!

Friede liet Johannesken slaan, kleingeweldig, met zijn dikke vuistjes en, lachend onder haar vingeren door, gebaarde te schreien.

Nu eerst zag Harmen Riels hoe schoon zijn derde was. Heel en al Marva. En wel en week te moede bepeinsde hij hoe goed het is zich te bevinden tusschen muren, meubelen en menschen van uw gading, die u lijken, en waarvan ge houdt als van het leven. Het deed hem deugd dat hij, na zulk een afzijn, niet al zijn geliefden ineens aantrof, dat hij, naar alle kanten omturend, mocht wachten, en het meest te vragen hebbend, zijn vragen wat sparen kon. Dicht zaten de vrouwen bij den teruggekeerde, altijd nog naderschuivend, terwijl de bruine poedel, uitgestrekt nevens zijn stoel, van tijd tot tijd naar hem opgluurde met zijn groote verbaasde oogen, grommelde even, dan rustiger bleef liggen. Ze konden er niet van zwijgen dat Harmen er zoo flink uitzag; weten moesten ze waar hij heel dat lange jaar gebleven was, wat hem genezen had, zoo schoon; en dat ze niet meer gehoopt hadden hem ooit terug te zien! Dat kondt ge wel denken, Harmen. Ze hadden het vóór malkander gezwegen; doch nu kwam het uit: de eene zoowel de andere had het in angst en stilzwijgendheid gevreesd.

— Gij ook, moeder?

Truus knikte.

— Denk eens, als het zoolang duurt.

— En vader?

— Vader, sprak Elga, hoopte nog het meest. Wat zal hij verheugd zijn, straks!

Klagend dan:

— Als dát er nu niet was!... Een mensch mag nooit geheel gelukkig zijn.

— Hoezoo? vroeg Harmen beangst.

Truus zei:

— Zie maar boven zijn zetel, wat er daar ligt op den schoorsteenmantel.

Al zuchtend blikten moeder en dochters Harmen na, die, opgestaan, zich richtte naar de aangeduide plaats.

Onder het fijnplooiig katoenen kleed stond boer Graeves makkelijke zetel, donker en diep als immer; en de Kristus, aan 't kruis, midden de oude strengmooie kandelaren in oordjesspijs, monkelde triestig in zichzelf gekeerd... De gezellige haard waar de schoonzoon zooveel ziel in vond. Theus' gerief lag er bijeen naast den koperen solferpot. Harmen was lang genoeg om er aan te reiken. Eén voor één nam hij de voorwerpen ter inzage.

— Zijn pijp, sprak hij, zijn zwartgebrand klein pijpken. Rookt hij nog zooveel? Hier zijn brillkas, en zijn gebedenboek, open.

Hij blikte er in en zweeg. Pijnlijk loken zijn oogleden dichter toe.

— De bruinbeduimelde plaats, dacht Elga, welke zijn bewegingen volgde. God, wat moet dat zeer doen! Opnieuw doorliep Harmen de grove groote letters.

— Patroon in verloren zaken... Gezondheid der zieken, mompelde hij... De litanie van Sint-Antonius. De oude bad dus voor hem, alle dagen, en Marva's doodbeeldecken stak daarbij.

Stilzwijgend legde hij het boek op den schoorsteenmantel terug, uiterst ontroerd; en alzoo hij, om zich niet terstond te moeten omkeeren, bleef voorttasten, schoof er iets vanzelf tusschen zijn vingeren.

— Een spiegelken. Een handspiegelken. Wat moet dit hier?

Truus ging antwoorden of eene der dochters. Maar

langs de achterdeur door den melkkelder kwam Aernout haastig binnen. Een gebuur had den haarkop aan de spoorhal herkend en het nieuws den jongman toegeroepen op den akker. Haastig was hij naar huis gesnel, en vóór hem, huppelend, toespringend naar haar vader, Hilde, het vlelend spartelding. Daar pakt ze hem; daar hangt ze om zijn knie, juichend, gillend.

— Vaderken!

Wat klinkt het klaar.

Ze trekt, ze sleurt aan den grooten man om hem neer te krijgen tot bij haar. En inderdaad, hij buigt zich, hurkt zooveel hij kan, en neer komt hij zoo laag als zij zelf, en ze bij haar fiksche schoudertjes vastnemend, staart hij alzalig onder de donkermooie volle wenkbrauwen in haar blinkende sterrenoogen, glimlacht en leest kussen van haar rozenrooden mond. Zij dan giert en het schatert het uit, stampvoetelend om op hem toe te vliegen en stil te liggen bij zijn baard.

Zijn klein, klein dochterken, zoo groot al!

O, hij wist wel dat ze veel van hem hield. Zij was altijd zijn lievelinge geweest, zijn aaiend draaiend schelmpje. Gelijk ze naar hem toehelde, aanvallig, guitig, flink in haar korte kleed, haar sijngelbloemde kuitens kersnaakt met dicht aangelêerde klompen om de enkels, vrank, slank en fier met linten om haar haren, zoo zag hij ze een schemeroogwenk op zijn borst in plaats van Berthe Bovin, daar hij twijgenopwerend den bergwand afdaalde; en dan weder, veel liever nog hier, thuis, op vasten vloer.

Van dit weerzien had hij den zwaarsten slag geducht. De harde haarkop! Het schreide al wat er in hem was. Maar zijn groenbruine kijkers straalden. Hoe kon het anders met dat lief aangezichte in de groeiende appels?

Daar liet hij ze los en in één wip lag ze waar ze heelemaal wel was. Hij stond op met haar, droeg ze Johannesken te kussen, en blijder, grootscher dan een koning, schreed met zijn lieven last de keuken om.

Nu eerst bemerkte zij het spiegelken in zijn hand. Ze herkende het.

— Grootvaders spiegelken, riep ze. Laat eens kijken. Harmen gaf het.

— Grootvaders, kind?... Niet breken, hoor. Doorpratend lonkte ze haar beeltenis toe.

— Ja, voor zijn lip, zei ze. Weet ge 't niet? Grootvader heeft een stoute lip. O zoo leelijk. En altijd kijkt hij hier in. Hij verschrikte. Het wreede, dat de vrouwen vermeden te zeggen, had Hilde in haar onschuld uitgebracht. Zacht stelde hij het kind op den grond. En zich tot Elga wendend, welke bezorgd — Theus mocht intusschen binnenkomen — het spiegeltjen op zijn plaats teruglegde.

— Wat hoor ik? vroeg hij.

Elga zuchtte:

— Die pijp is zoo slecht voor hem.

— Is het erg?

Truus zei:

— Onziende. Het vleesch ligt rauw tot op de kin. Harmen, fel geschokt, zweeg.

— De dokter heeft geen moed, verklaarde Elga. Snijden kan niet meer helpen. Vader luistert nu naar allerlei menschen. Zonder baat, natuurlijk.

— Laat hem dien troost, sprak Aernout. Al moest ik elken dag naar een ander dorp om zelf...

— Waar is hij nu? onderbrak zijn zwager.

— Naar de smidse.

— Anders zoo gezond, zei Truus; bewaard als een van vijftig.

— Theus, Theus... En hoe draagt hij het?

— Ge kent hem.

Opnieuw dacht Harmen aan Elga's woord: 't Is dat een mensch niet gelukkig mag zijn.

En nog iets lag hem opperst. Hoe was het nu gesteld met Paul, zijn oudste, lichamelijk steeds een sterken knaap, doch tengevolge der stuipen in spraak en geest iets

achterlijk gebleven? Was de jongen nog steeds bedrukt, onhandig uit durfloosheid en schaamte? Of begon zijn verstand langzaam te ontnevelen en open te gaan naar licht? Van vroegwijze, al te snel ontwikkelde kinderen hield Harmen niet, noch voorbarigen bloei. Immers hij wist dat natuur haar tijd noodig heeft. Doch alles zag hij gaarne uitgegroeid en voldragen tot evenredigheid van werkelijk schoone kracht. Hoe dan niet zijn eerstgeborene Marva's zoon?

Dan, hij vroeg naar Paul niet omdat hij te veel aan hem dacht.

In Theus' zetel, rechts van den haard, zat hij naast Truus, welke het eten bereidde. Want de schaduw langs de voordeur kromp; de wandklok wees bij den middag. Tegenover zijn zwager gezeten rookte Aernout een hoogge vulde pijp. Elga had de kinderen een prentenboek gegeven en hielp de bladeren om keeren en kijken. Ze deden het gaarne... een paar minuten. Toen Friede de zoldertrap opsteeg om het volk binnen te luiden, waren ze al weder bij haar.

In het luïd praten door malkaar had er niemand acht op geslagen dat er een vlugvoetig den drempel was opgetreden; en het was gelijk almeteens dat een hoogblozend knapengezicht zich achter het houten schutsel vertoonde. Paul was het, van school terug.

Zijn pet stond diep nedergetrokken op den kortgeknipten bruinkop. Glanszijde, vielen daaruit wat langer gelaten lokken. Zijn vest, net gehouden, spande onder den blauw-witten kraag met de breedgeknoopte zwarte das, verder om de flink uitwassende schouders, de lendenen, tot aan de korte broekpijpen. Zwierig hing zijn tasch op zijn rug, daar hij, op zijn linkerbeen vooruithellend, zich ijlings inhield. Zijn blikken stonden staal op den vreemden man. Rood, pioenrood, kleurden zijn wangen, ooren en hals. Nader kon hij niet stappen. Hij wou spreken, roepen; het geluid stikte in zijn keel; en het was opeens

of zijn verstandige klaarblauwe kijkers branden gingen in vochtigheid.

Hij had zijn vader herkend, voelde wat het was hem weer te hebben voorgoed.

Nu was het den harde te machtig. Hij ook kon niet weg. Zijn gloeiend voorhoofd dook hij in zijn hand en stond niet op eer het gansch klaar werd vóór zijn oogen.

Dan schreed hij recht op zijn zoon af, en eer hij hem op elke wang een klinkenden kus gaf, drukte hij hem de rechterhand, ferm, als een heelen kerel.

Nog een ontbrak er in den kring: de oude, groote Graeve. Daar kwam hij achter zijn werklui, traag, de werf over. De kleine koewachter draafde vóór.

— De boer heeft naar u gezocht, Aernout, verwittigde hij, zijn zweep aan den kant stellend.

De oudere knecht daarna:

— Theus is kwaad, hoor.

Doch Riels bemerkend:

— Ei, mompelde hij verbaasd. Dat zal hij niet weten. Buiten, knarsend, dreunden de arduinsteenen van het plankier onder den zwaren klompengang. Allen zwegen en tuurden naar de deur. Al grommend binnensmonds, den eenen voet na den anderen sleepend, kwam de grijsaard met gebogen kop binnen. Hij wierp zijn dikke pet op een stoel, hief het kalende roode hoofd met de open lip omhoog, stoer, streng, en ging uitvallen, toen het jubelhel, van den overkant, hem tegenklonk:

— Dag vader.

De boer sidderde. De barschheid week uit zijn gezicht, dat zocht.

De struische man stond reeds lachend vóór hem, en twee felle handen drukten de zijne, die beefde.

— Oude, beste Theus, hier hebt ge me weer.

Wijder spalkten de diepe kijkers open, bliksemde blijblauw door de woeste brauwen. En net als de gladde wangen van Paul daareven, werd zijn gerimpeld wezen gloeiroot. Hij

schudde zijn kop; trapte traag met zijn voet. Zijn lippen spanden pijnlijk daar hij glimlachte. Eer hij echter een woord kon uiten schoof er een week waas vóór zijn oogen en hij wankelde of hij vallen ging.

— Dat 's wel! kreesch hij, en voor de eerste maal zijns levens liet hij zich bij den arm leiden naar zijn zetel. Riels bleef bij den grijsaard, wachtend naar wat hij zeggen zou.

Graeve zat daar, midden zijn volk als alleen, dubbeltoe, met zijn hoofd diep neder, als wou hij de afschuwelijkheid van zijn geschonden gelaat verbergen tegelijk met de schoonheid van zijn smart en vreugd. Geweldig sloegen duizend dingen dooreen in dien driftkop, taai, trotsch, eigenzinnig en teergevoelig.

Van al die in huis waren roerde niemand. Niemand sprak en de kinderen, zoo ze iets vragen wilden, klampten zich aan de grooten vast, en fluisterden in hun oor. De tafel bleef ongedekt. De wandklok, over twaalf, tiktakte luider. Aller blikken waren angstvol naar Theus gericht, den aartskoning, sinds zijn treurige kwaal nog indrukwekkender. Dof staarde hij in zijn vechtende gedachten. Minuten verliepen eer hij zijn kop opbeurde en grinnikte, vreemd blijde. Wreed was dat lachen met die lip.

Hij grabbelde naar Harmens hand en prangde ze aan zijn hart.

— 't Is wel, herhaalde hij. Jongen, ik wachtte naar u. 't Was een smeekende vreugd.

Willen of niet Harmen Riels kon zijn oogen niet afwenden van dien mond en die kin, ziek in het gezondste gelaat. Vel en vleesch doorvreten, één rauwopen wonde, vol groeven en striemen, met een diepe kerf bovenaan, en overal blauwendig, purperachtig, ettergeel bloedklonterig rood, beneden zakkend, scheurend, druipend, en hij zag, ja, hij zag, duidelijk naar, onder de sneeuwlijn de wasweeke verkankerde bergrots, waaronder hij ontmoedigd, afgemat, had neergezeten, met zijn voeten in het water, en het

gruwde hem alsof hij er in boorde met de punt van zijn alpenstok.

Theus was opgestaan.

— We gaan eten, sprak hij. Anders, 'k zou zeggen, eerst een pijp opsteken. Gij hebt altijd goeden tabak, gij. Hij klopte hem op zijn schouder.

Vervolgens, Harmens steun afwerend, strompelde hij naar de tafel.

— Ik moet hier voort, morde hij. Maar ik ben te fel. Ik kan niet sterven. Doch nu zijt gij daar.

11.

Harmen Riels wrocht op het land en de hoeve. Thans echter was het geen druk seizoen. Wanneer hij niet behulpzaam kon wezen bij hard labeur, hield hij zich veel met de kinderen op. Dat was ook werk, heerlijk werk. Achter het woonhuis strekte zich, tusschen den smallen moestuin links en de klare beek rechts, welke met een bocht om de hoeve noordwaarts naar de bosschen stroomde, een prachtig gedeeltelijk omdoornhaagde boomgaard uit. Het was er een goed en schoon zitten, loopen en liggen, in zon en schaduw, den warmen kant van het jaar. In de week echter, behalve gedurende de noenstonden aleens, en ten avondtijd, maakten de Graeves er zelden gebruik van. Want een boer, welke zware zwijten lands bebouwt, indien hij den fruitkweek en het lichte lochtenieren al niet geringschat, houdt oneindig meer van veldvruchten dan van groenten en ooft. Wegens het aanlokkelijke gevaar van het water mochten de kleinen nooit onbewaakt op dit anders zoo ruime frischgroene speelplein. Met oom Aernout en tante Friede hadden Paul en Hilde er den zomer te voor gestoeid en gerold in het hooge gras, bij het vee en de veulens. Kersen hadden ze zien plukken, pruimen schudden, appels geknasperd en sappige prenen; en de eenden en eendjes hadden ze bewonderend nagegaapt

hoe ze duikelden, zwommen en stoetsgewijze dreven langs lisch en riet. Theus ook had hen een enkelen keer in een verloren uur aangetrokken. Goedgeluimd hield hij van kinderen. Hij had hun getoond waar de vinken nestelden, de meezen, de merel en de grasmusch. Jammer toch, hoe ze zongen kon hij hun moeilijk wijsmaken aangezien hij maar slecht meer hoorde, en de vooisjes haperden op zijn lip. Doch hun vader was nu daar. Hij zou hun alles leeren en herleeren. Hij kende de vogels, de bloemen, de boomen; die bleven hem altijd nieuw.

Met Johannesken op zijn arm en Paul en Hilde aan zijn zijde sleet de haarkop menig genoeglijke stonde in den witgroenen boomgaard.

Schaars was hier en daar wat donkere bronsbruine schors te bespeuren. De meeste stammen immers waren gekalkt en, als het frisch stil lentelicht in het blauw de losse wolken meester werd en vriendelijk nederlachte uit zon op aarde, was het hier ál blijwemelend blank, van aan de doornhaag tot op het dak. Niet alleen in de sneeuwige bloesems van kers- en pruimelaar en de wassen botten — bruidskroon op bruidskroon — der scherptoppige pereboomen, ook bij het sijperend rozige van de doornknoppen en de gauw uitwaaiende appelbloei-bladjes, tot in de teedere perzibloempjes toe, die lachende kindermonden van zuiver melk en zuiver bloed; in elke lieve vruchtbelofte lag er iets klaars, iets reins, welk zonder metaalglans toch aan nieuw zilver deed denken. Neen, niet aan zilver. Dat striemde, onder gulden straalgeweefsel in het hooge water der beek. Hier, bij dit zware groen van het gras en doorzichtig dunne der uitlopende kruinen, was het of er des nachts bij toovermaneschijn een witte wolk was doorgevaren, latend haar mooiste mooigheden hangen aan twijg, blad en halm. De huisdieren zelf, welke er rondliepen, de paarden, de koeien, de rozige varkens, de hennen, de eenden, en de vogels

die er kwietierend omvlogen van tak tot tak, droegen door hun eigen verven den malschen weerglans van het vroolijke boomgaardwit. En de menschen, die daar gingen, roerend in een weeldelucht vol levenheilig schoon, voelden zich opgewekt tot bloeien en blij zijn.

Harmen Riels liet zijn kinderen loopen, springen, buitelen, klauteren, gooien naar hartelust Verstoppertje speelde hij mede, vervaardigde hun klakkebussen, bogen, pijlen, vliegers en fluitjes van uitlopend hout en diende beurte- lings tot ladder, kruiwagen of paard. Temet vlijde hij zich in zijn volle lengte neder in het gras en ging droomen van verre dingen. Doch hij had er den tijd niet toe. Alle drie tegelijk stormden zij op hem af, klaferden op zijn beenen, armen, lijf en hoofd, stieten malkander omver, grabbelden op, reden weg en weer, sloegen, hamerden met hun dikke vuistjes waar ze hem maar krijgen konden, en hadden de meeste pret wanneer hij gebaarde dat het erg zeer deed. Johannesken, door de anderen fluisterend opgestoot, had van den duivel in om met den tip van een grashalm te kittelen over zijn hals en aangezicht, in zijn ooren en neus. Harmen hield het zoolang mogelijk uit. Plots dan, als het onverdragelijk werd, viel hij zoo geweldig aan het niezen dat de kleine kapoen verschoot, huilde, en Hilde en Paul wankelend tegen elkander botsten, klaar van verregaande malligheid. Andermaal bleken ze rustiger. Hilde, deftigjes rondwandeland, plukte hier en daar een kersouwe, een boterbloem, wat groenig- heid, en kwam daarmede bij vader, vragend of hij ruikers kon maken. Hij, denkend aan de rijke bergweiden en les Sources, werd rood, tilde het kind hoog op, kuste ze op elke wang en hielp haar zoeken. Onder een graszode ontdekten zij het fluweelig viooltje; van de struiken in den moestuin sneed hij een tak sering; lischbloemen en vergeet-mij-niet haalde hij van den boord der beek. En terwijl hij, naast haar in schaduwvlekken en licht- kringetjes onder een hoogen perelaar neergezeten, een

mooien grooten tuil vergaarde, trachtten haar fijne vinger-tjes het model na te bootsen in het klein. Paul die, had reeds een weinig neuswijsheid opgedaan in school. Hij wilde van alle ding weten hoe het hiet, waar het vandaan kwam, waartoe het diende. Ja, hijzelf wist reeds zooveel te vertellen, te verklaren, te beknibbelen ook, van de spinnen, de mieren, de bijen, de meikevers, de vlinders, de vogels en vogelnesten, onsamenhangend meestal, met brokken en stukken, soms zoo fabelachtig en gekkelijk verward dat de haarkop in een luiden lach losbarstend, den knaap bij zijn éen oor vatte, en zei:

— Jongen, we zijn al wijs genoeg voor vandaag. Gaan we niet wat knikkeren, zeepbellen opblazen, of hengelen in de beek? De stekelbaarsjes horken ons af.

Aldus medespelend leerde Harmen Riels zijn kinderen kijken en luisteren, ruiken, voelen en denken. Stilaan, leukweg, al lachend, zoodat zij het ernstigste zelf aanzagen als een ander nog aardiger spel. Wees hij hun met hand en vinger wat ze uit hun eigen niet vinden konden, het-gene nader bij hun geest lag deed hij hen raden en zoeken, genietend evenzeer van hun wonderlijkste veronderstellingen als van hun snedigste vondsten. En vragen dat ze stelden, vragen, meer dan hij beantwoorden kon! Maar nooit loog hij. Dat spaarde hem veel kastijdens.

Het stemde hem dankbaar te ondervinden dat ze reeds veel goeds hadden van Friede en Elga, zonder dat er de minste drukking was uitgeoefend op de eigenaardigheid van hun heldervroo wezen. Om hen te helpen leiden met liefde en gezag was hij daar voortaan, een gelouterd mensch, die hun onverknoeid aanvangend leventje des te beter begreep, daar hij zijn eigen leven frischkrachtig herbegon. Mocht Hilde later een Marva worden; wat zou hij grootsch gaan over zijn dochter! De knapen eveneens hadden veel van hun moeder. Ook naar hun vader aardden zij. Zag hij in Johannesken een moedwilligen kleinen Riels die

straks kruipen zou in een eigen broekje, bij Paul ontdekte hij onder den ernst der Graeves denzelfden weetlust die hem in zijn jeugd van het spel had gedreven tot het boek. Alzoo nu de jongsten het meest aftrek vonden in huis, hield de haarkop zich vaak met zijn eerstgeborene bezig, omdat de knaap hem in jaren een trapje nader kwam, voornamelijk misschien dewijl hij in zijn vroegste opkomen veel had geleden.

Gebeurde het dat hij, na schooltijd, mocht vuurstoken onder de waschketels, aardappelen verlezen, of medegaan naar het veld, hoe glansde zijn aangezicht van welgezindheid en schoonen trots. De vader evenzeer schiep er een fier genoegen in te zien hoeveel verstand, handigheid en wilskracht de jongen alreeds aan den dag lei.

Harmen Riels achtte het voor de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling zijner kinderen een onoverschatbaar voordeel dat ze eenige jaren konden doorbrengen op een hoeve, waar er telkentijd en telkerplaats zooveel wetenswaardigs op te merken valt van dieren en dingen. Ook de kunstenaar in hem waardeerde dit. En inderdaad, zoo de menschen nuttigheidshalve de schoone natuur allerwegen dienstbaar maken en verknoeien, van allen die haar overweldigen gunt de landman haar het meest kracht nog en vrijheid. Zon beneemt hij, wind, noch regen. De aarde, door zijn arbeid ontgonnen, voedt hij als zijn kind. Lijdt ze last van zijn voet en hand, van spade en ploeg, het geschiedt tot haar welzijn. Haar schoot gaat open naar lucht, licht, warmte, water; en het zaad, dat haar bevruchten zal, ontvangt ze in liefde. Door standvastigen arbeid, door wake en zorg, bevordert de meester den wasdom der planten. Bescheidener dan de nijveraar die land en watering effent, dempt of uitgraaft naar den eisch van zijn onverzadigbare baatzucht, laat hij heuvel heuvel, beek beek, en bosch aleens bosch. De dieren rondom hem roeit hij niet moedwillig uit, maar helpt de fraaiste onder hen sterk worden en menigvuldig, en houdt ze te vriend. De regel-

matigheid, waartoe hij het landschap dwingt, is het oog niet onwelvallig. Hij aardt naar den grond als de grond naar hem. Zijn eenzame lage woning, in steden van het uitzicht te storen, verpoost den blik. Van verre biedt ze een beeld aan van kalmte en vrede; van bij is zij het volle leven zelf.

De haarkop vond het best dat de dorpschool zoo ver lag van de hoeve. Een flinke stap gaans doet de kinderen deugd. Het verhardt hen tegen het weder; onderweg krijgen ze omgang met makkertjes van hun jaren; en waar ze alleen zijn, verschaft de lange baan stof en tijd tot zuiver zien en denken. Hij, die zulk een leutige wilde jeugd had doorleefd, zou Paul niet berispen als hij ook zonder reden wat later thuiskwam. Hij gunde zijn jongen spel en uitspanning naar hartelust. Hoe geweldig, hoe beter. Paul echter bleek van nature stil, ernstig, diepzinnig, en vrijeigen. Hij keek liever dan hij sprak, en vreemde lieden ging hij, schuchter, uit den weg.

Kwam hij op zijn achterdeel, rap en rood, op de hoeve terug, van twee een had hij zich opgehouden aan de smidse. Daar stond hij graag en betrachtte, met sterk genot, de travalje vóór de dubbeldeur, met een trappelend paard er in, den jagenden blaasbalg, het rosse vuur bij valavond vreemd wemelschijnend op de donkere kleine ruiten, het aanbeeld waarop het gloeiend ijzer naar den eisch onder klinkhelfmenden hamerslag vonkspattend gehard wordt en vervormd, de knarsende vijl, den draaiboor, de schroefbank, den zavelgelen slijpsteen, overal zwarte staven, stangen, banden, platen, en daartusschen, prachtig met zijn lederen schootvel en opgesloofde mouwen, dien zwarten vorst, den smid.

Waar ze bouwden of een gracht uitdolven kon de knaap moeilijk weg. En vader moest hem beloven dat hij hem bij gelegenheid bij den schrijnwerker zou brengen, bij den wagenmaker, in de klompenkapperij, bij den kuiper, bij den bakker, vóór het weefgetouw. Machienen, daar

was hij dol op, en als hij bij de tanten kwam, draaide hij lustig aan het wiel van oom Nand, die het zeeldraaien voortdeed, grootvaders ambacht. Wanneer hij met zijn zoon door de velden wandelde, had de haarkop het grootste plezier van die fijne stem onder hem, en die woorden, drollig soms, welke hij vaak niet begreep. Wegens het verschil van hoogte sprak hij insgelijks veel wat voor den jongen verloren ging. Doch hij neeg welwillig, liefdevol, maakte zijn eigen klein en zijn taal eenvoudig, bevattelijk. Dan dacht hij aan den echten volksleider die, staande boven de menigte, haar niet immer begrijpt, en hartig gehoor gevend, leerend en richtend, vaderlijk tot haar nederbuigt.

Eens, op zoo'n uitstap, kwamen zij aan een armoedige stulp, op een lapje gronds, ringsom door bosschen begrensd. In stille zonnigheid, midden allerhande groen, scheen het een lief verblijf.

Paul zei :

— Vader, kijk eens. Hier zou ik willen wonen.

Harmen glimlachte.

— Ge moet eens weerkomen in den winter, sprak hij, als het regent of dooit.

Wat verder zagen ze een heerlijk buitengoed. Dat stond Paul nog veel meer aan.

— O een kasteel! als ik daar in mocht.

Weer glimlachte de haarkop.

— En uw hut?

— Ja maar, alle twee, vader. 'k Zou ze alle twee willen.

— En bij peter? woudt ge daar weg?

— O neen ik, neen ik, riep de knaap.

— Best jongen, zei Harmen, en vaster drukte hij de kleine hand.

Een andermaal vroeg Paul :

— Vader, is 't waar dat ge mooi kunt schilderen?

— Wie heeft u dat gezegd?

— Tante Elga, bij moeders portret. Dat hebt gij gemaakt; ik weet het.

Na een poos zei de jongen:

— Moeder is dood. En op school heeft de meester gezegd: eert uw ouders... dan zult gij lang leven... op aarde. Is dat een leugen?

De haarkop zuchtte als in zichzelf:

— Een leugen om beterswil. Gelijk vele beloften. Paul begreep hem niet.

Dan sprak zijn vader, heel tээр:

— Paul, kind, als gij aan moeder denkt, of als Hilde aan haar denkt, en later Johannesken, dan leeft uw moeder nog. En zóo moet zij altijd leven.

Een avond, dat hij aardappelen had opgehoogd, kwam Harmen Riels met zijn zoon terug van het verre land. De heulhouwe glom op zijn schouder. Zij, in het schemerduister, traden traag, zwijgend. Over de boomen steeg de maan door wit gewolk. Allengskens gaf zij licht en haar zacht geschijn zegende den vrede der velden. De beek bij de hoeve strekte kalm als een zilveren spiegel. Daar moest Paul even in turen.

— O, kreet hij, o!

Het was zoo heerlijk in dien hangenden afgrond, heel diep, dat hij geen woorden vond voor zijn trillend gevoel. Harmen keek ook. In den hemel, waar de maan juist losraakte, blank in blauw, zag hij veel schoons dat opening.

Zoete, zielvolle avondstond.

Een uur later zaten ze alle, behalve Aernout, die naar zijn liefste was, buiten in den witten boomgaard. Theus en Truus, oudgezellig, plat op den drempel. Daarnevens, op de bank, Harmen tusschen Elga en Friede, met de kinderen vóór hen. Het gras blonk en de boomstammen, de kruinen droomden halfdonker en, ver in de bosschen, waar de beek naar toevloot, orgelde een nachtegaal.

III.

Na den terugkeer van Harmen Riels was er op de hoeve der Graeves een spanne tijds overeenkomst en zachte vreugd. Natuurlijk niet zoo open als in de klare dagen van zijn gelukkige liefde. Zulke blijdschap keert nooit weder. Thans echter was het peis om Harmens hart, als na den oogst over een veld, dat in zonneschijn ligt en rust.

De vrouwen en Aernout genoten mede de deugd van dit genoegelijk kalm bestaan, des te meer daar zij dit sinds lang niet meer kenden. Want Theus, in zijn wantrouwen en kwelling, was sedert een jaar al eigenzinniger geworden en onberechtigd barsch.

Thans was het beter geworden. De vriendschap voor zijn schoonzoon, dien hij, na de onderstane beproevingen het verdriet niet mocht aandoen oneenigheid te zien heerschen in huis, de gerustheid in de toekomst zijner kleinkinderen, de gediensdigheid van al wie hem omringde, en het malsche seizoen zelf dat liefelijkheid legde op land en hoeve, alles bracht hem in een behagelijker stemming, waardoor hij een poos zijn pijn en bekommernissen vergeten raakte.

Doch het zou niet duren.

Er jaagde in hem een geweld dat hij niet meester was, een korzeligheid, te wege los te barsten bij het onbeduidenste dat hem scheen tegen te gaan. Lastig dewijl hem de kracht ontbrak om veel zelf te doen, was hij jaloersch op den vluggen gang zijner kinderen en hun arbeid zoo makkelijk verricht. Hij wou dezelfde zijn van vroeger. Wat zijn zoon en dochters bijgewonnen hadden in sterkte en kennis, waande hij opgeraapt van zijn verlies, een achterrugschen roof. Zij, toegefelijk voor zijn grillen, trachtten hem in alles te voldoen. Het baatte weinig. Heden wilde hij zus, morgen zoo. Onafgezien van zijn hardhoorigheid, welke dikwijls misverstand verwekte, maakten zijn gebrekkig geheugen en zijn gejaagdheid zelf hem onbewust zoowel van wat hij bevolen had als van hetgeen hem gevraagd

werd. Overal ontdekte hij sporen van moed- en onwil, ontduiking en miskennis van zijn vaderlijk gezag. Aernout en Elga vooral moesten het ontgelden.

Een Zondag was Aernout met zijn vrienden uitgeweest en laat thuisgekomen. Ondanks alle omzichtigheid werd Theus het gewaar. In het bijzijn van een gebuur, een armen wever, die een hakmes kwam leenen, begon hij te schelden.

— Zoo, de nachtuil moet tweemaal geklopt worden. Dat droomt maar van plezieren!

De gebuur, een korte vent met een stoppelbaard, schreeuwde in zijn oorschelp:

— Theus, 't was Zondag.

Graeve bekeek hem met groote, wilde oogen.

— Geeft niets. Hij moest thuis zijn op uur.

De wever hernam.

— Hebt gij nooit meegedaan? Vroeger?

— Meegedaan? Gewerkt, ja... Vent, wat weet gij van mijn jonge jaren!

Zenuwachtig drukte hij zijn hand tegen zijn kin.

— Wij deugen niet meer, vervolgde hij spottend. Ge zult wat zien als het oogst is.

Elga, naarstig voortnaaiend, waagde het tusschen te treden.

— Vader, Aernout is op zijn werk.

— Met pijn in den kop! Het zal wat gelijken!

Daar werden zijn grove vingers iets poezeligs gewaar.

Hildes benauwd gezichtje blikte naar hem op. Hij wroetelde in haar lokken, doch bedaarde niet.

Plots, het meisje afwerend, schoot hij als razend uit:

— Zeg het hem, gij daar, mijn dochter, die het zoo fel voor hem aantrekt, dat het niet meer gebeuren zal, of anders...!

Het dreigwoord stikte boer Graeve in de keel. Hij had zijn schoonzoon bemerkt, bleek, pal, aan de deur. Een

flikkerstond gluurde hij hem gramstorig aan. Dan keek hij vóór zich heen, grommend en traag zijn hoofd schuddend,

als geschiedde er hem onrecht dat hij om bestwil ver-

kroppen moest. Hij wachtte of er iemand iets zeggen zou, iets zou durven te zeggen. Ziende dat elk zweeg, stond hij eindelijk op, nam zijn mispelaren stok, en door den wever gevolgd, trok langs Harmen de keuken uit, de werf over.

— Triestig waar het zoo moet gaan, zuchtte Friede. Truus sprak:

— 't Is zijn ziekte.

Elga dacht aan haar verongelijkten broeder en treurig keek naar Harmen. Of ze zich blygemoed aanstelden met roode randen om de oogen, het zou niet meer helpen voortaan. Hij wist.

Een kwartuur later trad de oude Graeve, met gebogen hoofd, terug den drempel op. Stap voor stap in somber mijmeren ging hij naar zijn plaats. Zijn stok stelde hij in den hoek achter zich, en met zijn linkerhand tegen den schouwwand steunend, richtte hij zich reikhalzend op in al zijn lengte. Daar vatte hij het spiegelken. Nauwkeurig, zonder verpinken, als onderzocht hij een andere, aanschouwde hij de lijnen der rooflooze, onverbindbare wonde, die dag voor dag, reet na reet, voortopenscheurde ver beneden de kin. Lang stond hij in die houding roerloos als versteend. Slechts zijn bliksemoogen leefden. Kuchend legde hij dan het noodlottig glas weder op de schouwplaat nevens den kandelaar, haalde zijn zwartafgeboorden rooden zakdoek te voorschijn, en daar hij aan de schaduw gewaar werd dat Elga hulpvaardig opstond, deed hij, brusk, met zijn arm een teeken, dat ze blijven mocht. Zelf doopte hij, over dat het ging, al bevend de slijmstriemen af, borg, ternauwernood half gereinigd zijn zakdoek weg en, door het lang rechtstaan zenuwachtig geworden, scharrelde naar pijp en tabak.

Wanneer zijn zeelende truis na veel paffens vuur vatte, ging hij in zijn donkeren hoek zitten dampen en peinzen. Harmen Riels had de vraag op zijn lippen: Waarom rookt ge toch? Doch bij voorbaat kende hij het antwoord: 't Is al mijn troost.

Medelijdend zag hij den grijsaard thans laag gebukt, het vernederd aangezicht als het ware opzettelijk gedoken in een dikken blauwen rook en de schaduw van zijn breedgewelfd voorhoofd; en hij dacht aan den tijd dat ze, knie tegen knie, vroolijk koutten over oude gebruiken en zeisels, de goede jaren, de duurte, de dingen van bij de deur en het nieuws van de verste wereld.

Niet standvastig echter was Graeve barschgeluimd. Het kwam hem bij vlagen aan, bij onverwachte schoten, waaraan hijzelf noch iemand iets doen kon, en waartusschen hij, ofschoon hoe langer hoe zwijgzamer, urenlang weer de aartsvaderlijk goede man kon wezen.

Na de afmattende buien werd hij gewoonlijk neerslachtig. Gelijk daar even greep hij eerst zijn pijp, daarna zijn kerkboek. De groote, grove letters ver vóór zich uitgestoken, zijn wildstarre oogen achter zijn bril, prevelde hij, nu en dan hardop zuchtend, lipbibberend, gejaagd haastig door, in zijn godsvrucht gansch verdiept. Wie er ook binnentrad nooit scheidde hij er uit eer hij gansch ten einde raakte. Dat was gewoon kristelijke ootmoed, hoegenaamd geen opwelling van schaamtegevoel of berouw. Trouwens Theus was vast overtuigd dat hij, met het gelijk op zijn hand, geminacht werd. Meestal overigens bad hij zonder bepaald doel, bidden om te bidden, uit overgeërfd vroom tijdverdrijf. Ook oefende zijn godsdienstigheid luttel invloed uit op zijn gemoed. Het eigenste schoft, dat hij over zijn gebedenboek gebogen zat, kon hij om een nietigheid opstuiven en razen.

Niemand, ook niet den goedaardigen pastor, gunde Theus het recht om te raden of te richten. Harmen Riels zou het wagen nochtans.

Eigen bevrediging vindend in het veldbedrijf, dat hem verpozing en zegen verschaftte, zonder inspanning of drukking medewerkend aan de opvoeding zijner kinderen, stelde hij het zich tot een heilige taak den blinddoek los

te rukken van de oogen van zijn ongelukkigen vriend en hem opbeurend, troostend, vrede te stichten in huis. Doch Graeve was zwaarder om keeren dan bergen hooi en rotsblokken in de beek.

IV.

Verheugde het Elga Graeve dat Harmen Riels in gezonden landarbeid sterk rees en kalm, met leede oogen zag zij aan hoe een schilder van zijn waarde vervreemd bleef van de eenmaal machtiggeliefde kunst, alsof die binnen en buiten hem niet bestond. Hij sprak er niet over, dacht er niet om. Het scheen of penseel en palet niet pasten in die vereelte handen, gewoon de spade te hanteeren en den riek. Dat haar zwager daar trotsch op ging deerde Elga in de ziel. Zonde vond ze het dat zoo'n man, zijn eigen vernederend tot knechtwerk, onverschillig zijn groote geestesgaven liet rusten onder roest. Hij kwam haar voor als een veronachtzamende boer, die gedurig met zijn bijl in een boschkant zittend, zijn beste velden weet braak liggen langs zijn hofstede.

En zij verzon allerlei om hem opnieuw liefde te doen voelen voor zijn oude vak.

Omstreeks dien tijd verlieten eenige lieden de eigen overbevolkte streek om landbouw uit te oefenen in de dunbewoonde weelderige gewesten overzee. Ook twee Graeves, neven van Theus, zouden inschepen met hen. Vóór hun vertrek namen ze afscheid van de familie. Het was een heerlijk samenzijn. Theus hoorde zijn gasten gaarn een en ander uiteenzetten over de reis, den grond ginder, het volk en de gebruiken. Want nog altijd bleef hij benieuwd in wat vreemd was en ver. De neven waren van het ras, knappe dappere kerels, wie het aan geen moed faalde noch hart op hun ondernemen. Natuurlijk moesten ze de hoeve eens omstappen, de

vruchten bezichtigen, de stallen, de wagens, en het nieuwe getuig. Overzee zouden ze dat alles ook wel hebben, fijner uitgezocht en machtiger wellicht, maar in den omtrek werden zulke afroomers en maaimachiënen nog maar weinig gebruikt. Toen ze in de beste kamer stilhielden vóór de beeltenissen van Marva en Theus, vond de eene, dat er bij scheiden en sterven geen beter gedenkenis wordt nagelaten dan een portret.

— Moeder moest daar ook bij, sprak Elga, gelukkig haar zwager dien wenk te kunnen geven.

— Harmen moet, oordeelden de neven. Elga heeft gelijk. Zoo werd de haarkop uit liefdeplicht tot de kunst teruggebracht.

Nog dezelfde week genoot Elga het genoegen hem het werk te zien aanvangen. Truus, fier dat ze in haar ouden dag het konterfeiten waard gevonden werd, zat roerloos glimlachend ten afkijk. Het speet haar slechts dat ze thans zoo weinig haar had en zooveel rimpels.

Het was twee groote jaren dat Harmen Riels niet meer schilderde.

Toen hij met zijn palet schuin op zijn linkerarm, het penseel in zijn rechterhand, langs het gespannen doek naar Truus oploerde, al metend in schoon gepeins zijn voorhoofd gladdend, zijn oogleden dicht knijpend, en dan op het lijnwaad fel aan het borstelen viel, zoodat de verf in strepen en tikkelingen bouwstof werd en fraaie vorm, zag het in zijn groenbruine kijkers eerst vreemd-troebel, triestig teeder, en opeens begon er daar uit natte bronnen puur vuur te schitteren en te sprankelen als bij een, die na dwaze afbreuk en droef scheiden onverwachts zijn geliefde ontmoet, en aan het kloppen van zijn hart gewaarwordt dat zij, mooi en minnelijk, voor hem nog altoos de eenige bleef, de uitverkorene boven alle. Beurtelings wordt hij bleek, rood, is blijde, boos, beschaamd. Aarzelend tot haar op te stappen naar den overkant van den weg, staat hij roerloos ter plaats, of-

schoon elke zenuwtrilling, iedere polsslag er hem heenstuwen. Dan bemerkt hij, hoe zij, evenzeer aangedaan, blozend van vreugd en spijt, naar hem toewil, van hem afhelt, en niet weet hoe het aangezicht gekeerd om toch nog onverschillig te schijnen. Plots grijpt het hem aan alsof hij voor eeuwig zijn beste beste gaat verliezen, indien hij haar op dit oogenblik onaangesproken laat voorbijgaan. Hij vermant zich, werpt allen wrevel, elke achterdocht en valsche fierheid van zich af, en echt groot in nederigheid, spreekt het eerste goede woord. En veel goede woorden volgen, zoet en innig, ook van harentwege. Het wordt peis in hunne harten en zuiver blijdschap; onverstoorbaar, oneindig voortaan lacht hun het geluk toe, en het is om hún vreugd dat de zon heller op aarde schijnt, en een vriendelijk kind aan het venster lacht.

Aldus keerde Harmen Riels terug tot zijn kunst, zijn kunst tot hem. Bij elken flinken penseeltrek, elke mooie lijn, bij het vroolijk opglanzen van steeds nog nieuwprachtiger schakeerende verfstippen, wier eigen vonkengloed, of afstand beschouwd, liefelijk mede versmolt in den edelkloeken aanleg van het geheele, raakten kunstenaar en kunst nader en beter bijeen; zoo veel en zoo vaak dat ze elkander ten langen laatste niet konden ontberen.

Harmen nochtans beeldde zich in dat zijn ijver voortsproot uit dankbare genegenheid voor moeder Truus, voor Elga, en gansch het huis; en vast nam hij zich voor dat het met dit werk uit zou wezen, nademaal kunst om kunst hem nog immer ijdelheid bleek, klatergoud en valschmunterij bij de waardige schoonheid van echte natuur. Met klimmende belangstelling volgde Elga de vorderingen van den arbeid. Gebeurde het dat de schilder, ofschoon verdiept in zijn werk door een niets te verstrooien, aan een zacht voetenverschuiven of aan een schaduwuitvlekken gewaar werd dat er achter hem zich iemand bewoog,

zoodat hij zenuwachtig omkeek, telkens schier verraste hij haar in neigingsvolle bewondering starend op het doek, en vond ze schoon, als Marva voortijds, doch ouder, kleiner. En hij toonde zich niet gestoord. Graag hoorde hij ze, bescheiden, eenvoudig, haar meening uiten over de opvatting en de uitvoering der onderscheiden deelen van het portret; hij vond geest in haar vragen, smaak in haar opmerkingen, en welwillend hielp hij haar zoeken en vergelijken.

Nog andere middelen wendde het meisje aan om hem terug te winnen voor de kunst en hemzelf. Ze sprak hem van vroeger bijval en roem, van de schilders welke hij altijd gaarn had gezien, en uit de kastlade bracht de mooie platen weer op tafel.

De haarkop voelde waar ze naartoe wou. Waardeerde hij haar goed inzicht ten volle, hijzelf, liefst op den akker, gleed luchtig heen over wat hij aardig geliefhebber noemde en tijdverdrijf voor groote kinderen.

Evenwel aangemoedigd door een eerste slagen, liet Elga niet los. Vóór het portret voltooid werd schreef zij, buiten iemands weten, naar Peter Anslo: Kom, wijl hij nog schildert, smeekte zij; spoedig toch, eer zijn ijver verkoelt.

Peter Anslo kwam.

Het was een schoone dag, en een schoone groep vormden ze saam in den bonten boomgaard, Theus, Harmen Riels en hij, drie mannen die er zijn mochten, en Elga met hen.

Friede had hun stoelen gedragen en koffie onder den hoogen perelaar. Frisch en lekker zaten ze er in de goudzonomboorde lommervlek, onder de dichtsluitend neerhangende kruin, vol welig groen en kleine vruchten met een kroontje op het hoofd.

Voortdurend vroolijk, als daarboven in twijgen en bladeren, roerden, ritselden, wreven beneden gedachte op gedachte, hart tegen hart.

De boer kon er niet van zwijgen dat hij Anslo als jongen van vijftien koeherder geweten had in de buurt. En dat hij nu zoo een man geworden, kranig en flink, doch ook reeds van jaren, met grijzenden knevel en zilver in den nek. Wat kon hij zegels snijden dan, letters gelijk gegoten!

De beeldhouwer luisterend, glimlachte, teenegader blijde en droef, dewijl Graeve onder het spreken zijn lip en kin vergat, die meebewegend scheurden, purperrood. En hij insgelijks, om den grijsaard plezier te doen, wilde een en ander ophalen uit zijn armoedigen goeden tijd. Makkelijk ging dat niet. Hij had schoon zijn eigen schor te schreeuwen aan Theus' oor, de oude man, aan die stem niet gewoon, spalkte zijn oogen wijd open, wachtte aldoor peinzend, schudde dan moedeloos zijn kop en zuchtte. Herhaalden Harmen of Elga wat Anslo zei, van hun lippen kon hij wel iets lezen, doch niet genoeg om woord aan woord tot een zin te binden.

Het gesprek stokte.

Daar bemerkte Riels zijn oudste aan de achterdeur.

— Paul, riep hij, kom eens hier.

De knaap draafde bij.

— Ge moest ons uw lei halen en een griffel.

— Een prachtige inval, sprak Anslo toen Paul hem, een oogenblik nadien, het gevraagde gerief toereikte.

Theus zag hem schrijven, heel groot, en monkelde.

— Ja, dat is 't. Nu kunnen we spreken.

De beeldhouwer schoof de lei in zijn hand. Na lang staren op de klare letters, zei de boer.

— Hoe oud ik ben?.. Acht en tachtig.

Anslo wischte het gelezene uit, en schreef ditmaal twee regels. Theus spelde al prevelend:

— Ge moet me komen bezoeken met Harmen en Elga. Hij lachte luid. Zijn blauwe oogen straalden hoog open.

— 't Is te ver, Peter, veel te ver. Mijn beenen willen me niet meer mede.

Nu schreef de bezoeker :

— Ge kunt inspannen, Theus.

En toen hij dacht dat de oude het gelezen had, riep hij, naderhellend, heel hard :

— Ge moet, hoor.

Theus zei :

— Ik ben noodig thuis. En wat zoudt ge daar doen met een doove ?

— Ik heb dat ook te mijnent, klonk het leuk, en Anslo wees op de lei.

— Neen, neen, wilde de grijsaard afweren.

Want hij begreep dat zulk een wijze van gedachtenwisselen, duidelijk genoeg en eigenaardig voor een keer, doch slepend en gedurig onderbroken, op het einde den geduldigste moest vervelen.

Een tijdeken bleef hij kalm en genoeglijk bijzitten. Nu en dan, echter, onwillekeurig losten de anderen een woord ondereen, welk hem ontsnapte. Het verdroot hem dat het praten niet vlotter ging, dat het om zijnentwil aanhoudend viel en hervat werd. Hij deed zijn uiterse best om hier en daar een klank op te vangen. Somwijlen knikte hij, in een luisterende houding, bedenkelijk naar Anslo en Harmen toe. En toen het een verward geraas werd, een mompelen om hem heen, gebaarde hij nog veel te verstaan. Zij, onbedacht vlug sprekend, meenden dat hij volgde. Langzamergand zweeg de oude voorgoed, grommend in zijn eigen als had hij schuld aan zijn hardhoorigheid. Met zijn gedachten raakte hij elders.

Daar ontwaarde hij de hennen in den moestuin aan het rondloopen en scharrelen.

— Ze zitten weer in de erwten, sprak hij, en steunend op zijn stok, slofte hij er naar toe.

Met hoog armengezwaai en geschreeuw joeg hij het dievengoed uit de bedden door en over de ijzerdraden in het beloop van den boomgaard en ging dan, zonder naar het gezelschap om te zien, in huis.

Peter Anslo wilde hem terughalen. Doch Harmen ried het hem af. Het was best vader aan zijn eigen te laten. In rustigheid, veel vlugger thans, hing het gesprek levendig aaneen, gelijk het gouden stralenspel op het witgroen geboomte, de beek, de wegen, de akkers; gelijk de roerende lommer om hun voeten; en boven hun hoofden het gekwieter en gekweel.

Aardig immer, soms ernstig mooi.

Elga bracht het weldra op de kunst, waar ze zoo weinig van kende, zei ze, en zooveel van hield.

Een gedachtenwisseling ontstond tusschen de mannen. Terwijl Anslo de kunst in elk opzicht verdedigde, kon Harmen Riels niet nalaten een uitval te doen tegen wat hij fraaiheidzoekers noemde, kortstondig schitterend met ijdel praalwerk.

— Gezwollen zwammen zijn het, oordeelde hij, volgepropt met gift en waan. Ik wou ze van hun steel schoppen tot weeken brei. Ge zult het met mij niet eens worden, Anslo, maar alles moet dienen. Tentoonstellingen, salons, bloemlezingen zijn aangenaam voor wandelaars. Doch bij violen, rozen en tulpen verkies ik den kleurloozen bloei van het koorn.

— Kunst heeft altoos haar nut, betwistte de beeldhouwer. Ook die welke niets leert. Want schoonheid maakt iemand goed. Natuurlijk ontsnapt dit den gewonen mensch en — Anslo zei dit glimlachend — aleens den buitengewonen. Met landbouw, ambachten en nijverheid gaat het als met de fruitboomen. Iedereen kent en prijst ze, deelen in hun opbrengst. Zie, de perelaar hier, de appelboomen, de kerseboompjes en pruimelaars, hoe schoon te gader! Niet hooger dan het huis, de schelf en de schuur, stil en vroom als de landman die ze verzorgt. Die gezellige boomen kweekt men om hun vrucht en hun vriendelijkheid. Elk weet ze zijn dienstig. Maar de wilde boomen in de bosschen, de eiken, de beuken, de sparren; die staan ver en wild als hooge denkers en dichters. Eeuwen ademen uit hun

forsch gewaai, eeuwen tintelen in hun wortelen. Hun vrucht prijkt niet in kostbare schalen. Menigeen zou vragen: waartoe deugen ze? Waar is hun onmiddellijk nut? En nochtans worden schepen, tempels en burchten gebouwd uit hun hart... Geloof me, Harmen, zonder kunst zonk de wereld uit haar voegen.

Elga zei:

— Gijlie mannen zijt machtig en stout en spreekt met sterkte van woorden. Wij vrouwen zijn stiller. In de kunst zie ik een eenvoudige bloem die bloeit om te bloeien, gelijk weken te vóór de bloesems hier in de eerste groenigheid. Harmen Riels monkelde vreemd. Vol spijt en spot, of hij zijneigen niet geloofde, sprak hij.

— Anslo, Elga heeft gelijk, en gij ook. Beider beelden zijn tot één te brengen.

— Hoe meent ge? vroeg de beeldhouwer.

De haarkop antwoordde, om te overdrijven niet hooguitgalmend, maar fijn bitter:

— Op den boom der samenleving blijkt de kunst de bloesem, de vroolijke, lichte, witte en roze, die schittert in zon en trilt in wind. Lentes liefelijkste leven is ze een vreugd voor oog en hart. Doch meer dan vergankelijke schoonheid, een belofte, een begin van vrome vrucht, na het afvallen der kleurige kroonbladeren, groeiend, rijpend uit haar duister overschot. En te midden die vrucht, in een klein kluisje gedoken, gedijt en dikt de kern, de bruine, zwarte, die, bij het aanraken der moederaarde, zal kiemen en opschieten, zelf een plant, en nieuwe boom. Zoo biedt de kunst aan de samenleving kracht en pracht, recht, reden en mogelijkheid tot voortbestaan, en wat ons het brooste toeschijnt, het snelst vervliegende, is de waarborg van het eeuwige.

Er beefde een ontroering in zijn stem of hij straks meenen zou wat hij zegde. Want onwillekeurig was hij zelf onder den bekorenden indruk gekomen van zijn rijkschilderend woord.

Anslø voelde wat er omging in het gemoed van zijn vriend.

— Harmen Riels, vermaande hij, niet met de kunst maar met uzelf steekt ge den draak. Juist de schampere toon, waarop ge zoo mooi de waarheid zegt, tegen uw meening in de echte waarheid, laat me klaar zien in den duisterten strijd dien ge inwendig voert.

De haarkop staarde voor zich uit. Anslø vervolgde :

— Veel hebt ge te lijden gehad van de menschen, het noodlot en uw eigen hoogen trots. Thans zijt ge verzoend met het leven hier en uw volk. Waarom niet met het reinste en beste wat dit volk en het leven hebben? Ge houdt van natuur, niet enkel in rust, ook in arbeid. Ge zijt behulpzaam op de hoeve. Heel goed, Harmen. Landbouw is een edel bedrijf. Vergeet nochtans niet dat de boer de aarde helpt, regelt, wijzigt, dwingt naar den eisch van zijn noodwendigheden. Eenvoudige stielen zijn u het liefst. Bedenk, de houthakker veit boomen, de zager zaagt ze tot berd, welk de timmerman schaaft. Kunnen we bloot wonen, naakt gaan? Hebben we niet een dak vandoen en een kleed? Moeten we het graan rauw eten en water drinken uit den poel?

Terwijl zijn beschermer sprak dacht het Riels dat hij de bergen zag opdoemen, heel ver, les Sources en de hut van Gingolph.

— Neen, we kunnen niet, gaf hij toe.

— Wel dan, een mensch heeft recht op volledige ontwikkeling van al zijn krachten. Hij vernietigt om te vervaardigen, schendt het minderwaardige om het hoogere te voltooien, zijn scheppingen toch zijn insgelijks natuur en dienen tot haar sieraad. Wie een voor recht wil trekken en de hengsels van een deur op de harren past, kan de wetenschap niet misprijzen, nog haar schoonere zuster, de kunst.

Na een poos hervatte hij:

— Harmen Riels, het grieft me dat gij, een meester in uw vak, zoo lichtzinnig gaat oordeelen over wat de

wijsten en edelsten onder ons het beste hebben geacht. Luisterend blikte de haarkop den beeldhouwer aan, den kranigen zestiger, met zijn grijzenden snor en zijn kastanjebruine doordringende kijkers; en de vele bewezen diensten schoten hem één voor één te binnen. Hij zag zijn eigen als jongeling optrekken naar Kastanjenweelde en vandaar juichend terugijlen naar huis met groeten voor moeder Rika. Den brief herlas hij als het ware, den hartelijken, vóór zijn huwelijk, en dankbaar herinnerde hij zich wie in zijn benarden tijd den verkoop zijner schilderijen bemiddeld had. Kon die man, met zijn deugd en wijsheid, zich in het doel van het leven vergist hebben? Zou het in dat voorhoofd gedragen machtige vernuft in zijn hoogste spanning niets meer bereikt hebben dan onnuttig praaltuig? Zijn eigen werk dan, waar hij in verrukkelijke stonden zijn hart en ziel had ingelegd? Zou alles ijdel wezen?

Bij dit langzaam louterend overwegen was het den schilder of er een nevel vóór hem optrok en hij nu eerst in gouden zonnigheid den boomgaard zag, den blij-blauwen hemel en de vriendengelaten naast hem.

Het was niet noodig dat Elga hem met straaloogen smeekte, niet noodig dat Peter Anslo zijn hand vattend, drukkend, om zijner kinderen wille, zijn vrienden, zijn volk, hem bezwoer zijn groote gaven, door donkerzinnig geringschatten, niet te laten te loor gaan, Harmen Riels besepte alreeds dat hij verkeerd handelde, en zijn plicht kennend, gedacht hem te kwijten.

— Peter Anslo, sprak hij, ik ben verheugd dat ge gekomen zijt met vriendschap en waarheid. Ik was als een die op schoone wegen, onbewust en rustig, dwaalt ver van zijn huis af, en zonder terugwijzende aanspraak, verloren dompelt naar den avond van zijn dag. Wees bedankt en vertrouw er op dat ik voortaan zal geven wat het leven van me vergt.

Elga's wezen glansde.

Harmen Riels.

Anslo juichte.

— Geluk, Harmen. En kom met vader Theus en Elga naar Kastanjenweelde. Daar zullen we...

— Toch geen vet kalf slachten? hoopte de haarkop. De drie lachten.

De wind schudde zon uit de kruin.

De vinken, met verstruivelde veeren, schoorden zich op hun tak, sloegen luid of de boom zelf ging fluiten, en Theus, monkend uit het deurgat tredend, kwam het vroolijk gezelschap vervoegen.

V.

Van zijn huis komend in de Driesstraat, had Harmen Riels Tine Salmon vóór een venster zien zitten — nog altijd hetzelfde fijne wezen, goddelijk licht en los, thans echter scherper van snede — en indien zijn hart rustig bleef, ook de verversdochter knikte beleefd en onverschillig. Doch juist dit wederzien en de weet dat Aernout vroeg of laat zijn bruid zou binnenbrengen op de hoeve, deden hem ernstig overwegen hoe hij voor zichzelf en zijn kinderen een nieuw huis had te stichten, eer daar alles scheidend uiteenviel.

Marva's kroost met een andere moeder. De gedachte deed hem pijn. Wie, onder de vrouwen, welke hij kende, zou de heerlijke ooit vervangen? Genoegzaam rijk wezen aan verstand, geduld, goedheid, edelkrachtige liefde en geest van opoffering, zoo noodig bij kinderen uit een tweede bed? Wie willen, en kunnen? Tine Salmon niet, noch eene van de streek.

En hij dacht aan Noirette, die nog veel moest denken aan hem.

Kon hij ze nederhalen van de hoogten, en omleiden in het noorderland, krank van heimwee, verloren in het bloote, als zijn makgeworden hond? Altoos zocht Grandduc naar een woesteren einder, naar rotsen, wouden,

watervallen, bergwild, en, strekte hij zich moedeloos uit langs den haard, zijn troebele oogen gingen triestig toe voor de dingen van hier. Hijzelf, Harmen Riels, had het niet uitgehouden in de reine ruimte daarboven, hoe Noirette dan in het laagland, bij vernepen huizende elkander vertredende menschen? Daar terug te keeren met Paul, Hilde en kleinen Johannes was nog een grootere onmogelijkheid. Het gebergte kon voor hem niets anders meer wezen dan een mooie hoogketen wolkachtige herinneringen, onbereikbaar hangend om de velden van zijn droomerigst gevoel.

Het leek hem een heiligschennis veel aan les Sources te denken op de hoeve, waar alles van Marva sprak. Het leven bij de Graeves stemde hem treurig om zijn groot verlies, doch troostelijk zalig tevens om het behouden goede. En hij rustte zacht in de alles saambindende schaduw van het wonderschoon verleden.

Dit nagenieten van vroeger geluk kwam hem op bijwijlen als een benauwend terugverlangen, een zinnelijk bedwelmende roes die hem huiveren deed als hij van Elga naar Friede staarde en van Friede naar Elga.

Met vroom behagen aanschouwde hij hun rustig beweeg tusschen de lente en den zomer van hun leven, door de lente en den zomer van het jaar. Friede luidruchtig, jeugdig, vreugdig, een eenvoudige natuur, met milde gaven stralend naar voor, uit haar kinderlijk nieuwsgierig omblickende oogen en lachend frisch gelaat; Elga daarentegen, ernstiger, fijn verstandig, ingetogen, teeder en sterk tegelijk, met bescheidenlijk gedoken diep gemoed, waar meer dan het tegenwoordige het verleden in leefde en de zorg voor de toekomst. Beide, werkzame vrouwen en, in eigen aard, beelderig mooi.

Al beter leerde haar zwager thans haar karakter kennen. Bij de eene verwijlde hij zoo graag als bij de andere; bij de jongste in den tuin en op het land, bij de oudste in de keuken en in de groote kamer, tot zijn werkplaats

ingericht. Friede had hij vooral lief om haar liefde voor de kinderen; Elga om haar bekommernis om hemzelf en zijn kunst. Hij neigde tot haar als een broeder met een vrees om ooit anders te beminnen.

Dergelijke vreemd deugddoende angstigheid overhing den schilder toen de Graeves, op een lauwen Junizondagavond, ingespannen van Kastanjenweelde terugkeerden.

Op de eerste bank in het open rijtuig zaten Theus en Aernout, die mende. Op de tweede bevonden zich Harmen en Elga.

In gelijkgehouden draf doorreden ze, onder zwartziende olmenkruinen, langs toeschemerende koren-, klaver- en beetenvelden, de avondlijk stille streek der elshagen, kopwilgen en hooge populieren, die strekte grauwb-lauwendig wijd tot aan de laagste ster. Terwijl de wolkenlooze hemel boven hem ronder optrok en, dichter en dichter met hoekige stukjes goud bestikt, zuiver aan het gloeien ging en levend wevend tintelstralen, bezonk in hun gemoed het nagenot der heerlijke stonden, bij Anslo doorgebracht, tot een even droomerig, deels donker, deels wonderklaar gepeins.

Elga zweeg. Haar zwager keek haar bij pozen nader-nijgend aan of hij haar iets zeggen zou, zag haar tegen het duister edelbleek, en zweeg insgelijks, alteeder. Hij rilde bij het verritselen van het loover, het verroeren van haar kleed, en zijn ademen hield hij in om haar ademing te hooren. Zijn borst voelde hij zwellen tot zoet gezucht. Bang tot haar op te zien, vluchtte hij met zijn bliken en gedachten hoog en ver.

Noch beek noch boom onderscheidde hij, noch huis noch dorp. De aarde vergat hij om de reine lucht. Van Oost naar West, alzoo ze reden, herkende hij den goudbenagelden Hellewagen met geknaken dissel; naar het midden toe den matwitten Melkweg, gazigen sluier vol spatterlingen vuur, heel diep den kleinen Beer, links een recht opgaande alprachtig klaar kruis, lager nog de

dichtschitterende Venus, geelgroen en grootsch, en vlak bij den grond de pas ontstoken lampen, in hoeven en hutten, flonkerend als zooveel gevallen sterren. Bij elk nieuw licht, welk daarboven uittuurde, schoten nieuwe stralen door zijn hart, vol louterend wee. De gansche hemel leek hem een hooge troostglans over zijn laatste aardedonkere leven.

Zijn gouden dag was henen nu, zijn schoonste licht ge-
doofd: Marva. Hier beneden had hij het hoogste menschelijk
geluk gesmaakt; kortstondig maar volledig. Wat mocht hij
het lot nog vragen? Wat recht had hij op verder vreugd?
Vrome duisterheid boog zijn hoofd tot de moedige berusting,
en hield zijn wenschen onder. Thans zou het nacht worden
om hem. Doch in dien nacht miste hij de leidende klaarte.
O zoo nu rijzen mocht, stralend allenthenen, uw helder wit
op blauw, glanszuster van de zon, zoodat met molen, bosch
en hoeve, het land van zijn liefde en heil sprake opnieuw
van zijn jeugd in stil, stil nagedroom. Een nacht moest
het wezen zonder wilde weelde noch luid geluid; maar
vol herinnering, vol teeder tintelen, met al de sterren aan
het uitpansel.

Zie, daar rijst ze, de wonderhelle maan, zilverblank de
gesloten boomen door, en al de takken aan dees zijde staan
geheimzinnig zwart op de stoffelooze sneeuw van de velden.
Alles wint aan ruimte, diepte, pracht, plechtigheid, en
vóór hem strekken de wegen duidelijk ver.

O die wondere rit in den stillen, witten nacht. Nog vaak
stemt het herdenken daaraan den harden haarkop zalig
week. Ontroerd drukt hij een zachtere hand in de zijne,
en verteederd gaan zijn blikken den bloeienden kring
zijner kinderen om...

's Anderendaags kwam de rozige uchtend vroegtijdig in
huis. Vlwg, lijk de vogels uit hun nestdons, wipten de
wakkere kleinen uit de veeren. Lichtvoetig huppelden ze
rond de stoelen waar hun kleederen op lagen, stoeiden,
snaptten, lachten de ruime keuken vol vroolijk gerucht, en

bijaldien de deuren wijd openstonden, was het buiten en binnen een jeugdfrisch leven.

Elga naaide vóór het venster. Friede, een blij jong moedertje, was bezig met den opschik der kinderen. Nog nooit had Harmen Riels die morgendoendigheid zoo welbehagelijk nauwkeurig gadegeslagen. Na het ontbijt, toen Theus en Aernout naar het land trokken, was hij blijven zitten met zijn zware withouten klompen aan. Want hij voelde zich zoo huiselijk te moede, dat hij van de hoeve niet ver af kon, dien voornoen, en gedurig dubde of hij straks schilderen zou of in den moestuin gaan peuterwerk verrichten met heulhouwe of hark.

Het was een lust Friede aan den gang te zien. Geknielend zat ze vóór de kleuters en lokte ze bij.

— Eerst begonnen, eerst gedaan, zegde zij.

En hoe kapoen ze ook waren en vijand van stilstaan, geen die trachte te ontsnappen. Aldoor voortdoende, hield zij de dollen deugnietjes in lief bedwang, praatte, lachte mede, suste, aaide, of bekeef met opgestoken vinger.

— Stil, vader zal het hooren.

Zij zelf bloosde van gezonde inspanning. Het water mocht koud wezen, de bruine zeep bijten in de ooghoeken, tante hard wrijven en hun snoetje vanher overgaan met den groven handdoek, dansend eerder dan zich weg te trekken, juichend om niet te krijten, kwamen Paul, Hilde, en Johannesken één voor één uit haar handen te voorschijn, net gewassen, fraai gekamd, teenemaal gereed en gekleed, hun reinroode kriekekoppen recht op hun klare halzen en hun felle kijkers vol vuur aan het vliegen, onrustig, gretig, van het eene voorwerp naar het andere. Doch eer ze losgeraakten kregen ze elk twee klinkende zoenen, een om te houden, en den tweeden, den warmsten, om weg te geven aan hun vader.

Paul scharrelde zijn gerief bijeen, hing zijn ransel om, en snelde naar school. De jongsten keerden terug bij Friede, welke een korf had uitgehaald om erwten te plukken in

den tuin. Dat was de schelpjes naar hun zin. Hilde moest volstrekt een hengsel vasthouden en Johannesken, hoog opgetild, sloeg zijn poezelige armpjes warm om den nek van tante en kraaide langs haar oor dat zijn krullen wiegelden vol goud.

De haarkop kon het niet langer uitstaan en trad buiten achter hen. Toen hij diep ademde in het licht, docht het hem dat hij nog recht had op wat zon in het leven ...

VI.

Terwijl het opzomerde in Harmens gemoed, in den boomgaard de kersen gloeiden, de groene appels en kersen verdikten, en de kracht der velden door de halmen in de aren zwol, werd Theus Graeve al meer en meer eigenzinnig, achterdochtig en gejaagd. Hij mistrouwde zijn dochters in haar huishouding, zijn zoon bij het landwerk. Het scheen hem dat veld en hof werden verwaarloosd, dat er te weinig gearbeid werd, te veel verkwist, en dat er van vee en vruchten, buiten zijn zorg en toezicht, niets gedijen zou. Vol kommer en onrust strompelde hij elk oogenblik de woning uit, sloop in de stallen en wagenkoten, doolde van akker tot akker, schold op de knechten, en kwam dan mistevreden terug zitten grommen in den haardhoek. Daar bleef hij nog het liefst. Midden het overvloedig licht der open dagen zat hij, als het ware, in zijn eigen somberheid verdonkerd. Zijn spiegeltje toonde hem booze waarheid. Hij wilde, hij moest zien. Wreed droef glimlachte hij de afzichtelijkheid tegen, die wedergrijnsde droef wreed. En de zwaarmoedige stilte in de keuken deed hem luisteren naar den treurigen voortgang van zijn kwaal, verkwadend van uur tot uur.

Voor de gezamenlijke maaltijden moesten ze hem herhaaldelijk roepen, en alsof hij zich schaamde met de anderen aan te zitten, hield hij standvastig zijn onoogelijk

gelaat van de tafel afgewend. Het eten zelf was hem een last. Vervolgens bad hij weder of rookte, loste bijwijlen een zucht of een bitsig woord, rookte opnieuw en bad. Het gebeurde soms dat de grijsaard in de kamer trad waar zijn schoonzoon schilderde. Kouselingvoet om niet te storen. Met kinderlijke belangstelling bespiedde hij het mengen der verven op het palet, en stip, bij stip, het vormen der lijnen op het doek. Hij berekende of Harmen blauw zou nemen, rood of groen, ofwel bruin en geel te gader; ook waar schaduw zou komen of klaarte en een zichtbare voldoening overglansde zijn aangezicht telkens zijn raden goed uitviel. Daarna bewonderde hij andermaal de voltooide werken. Het laatst verwijlden zijn blikken bij de portretten van Truus, van Marva, en het zijne. Zijn oude oogen stonden starling strak, minuten lang, en kwam het vanwege de schittering der kleuren, of was een pijnlijk opwellend gevoel er de oorzaak van, trage tranen wilden er uit, en hij ademde zoo diep soms dat de schilder omkeek. Maar doorgaans kon de boer zich bedwingen en verdween zonder bemerkt te worden. Iederen Zondag bracht de bode het weekblad. Dat was een aangename verstrooiing voor Theus, die al meer en meer naar nieuws verlangde, naarmate hij minder ont-hield. Hetzelfde blad kon hij wel tienmaal herlezen, verbaasd voor de eigenste gebeurtenissen. Harmen Riels zag gaarn zijn oogen openbliksemen boven het papier. Vaak klopte hij hem dan op de knie en riep:

— Hewel, vader, wat zeggen ze? Wat nieuws in de wereld?

En Theus antwoordde luid en wees hem waar hij bezig was. Aldus, om met den grijsaard te kunnen kouten, begon de schilder te letten op wat er gebeurde buiten de hoeve en het dorp. Hun gesprek ging geweldig, schreeuwerig van weerskanten; of stiller, met behulp van de lei. Die had thans haar vaste plaats aan een nagel onder den schoorsteenmantel. Naar aanleiding van een of ander feit of

toestand, begon Theus Graeve er gelijksdanige of tegenovergestelde uiteen te zetten uit zijn jongen, goeden tijd. Doch meestal was hij het die zijn belesen en bereisden schoonzoon om verklaring vroeg. Het verwonderde den schilder en hij bewonderde hoe de man over allerlei zaken eigenaardige, naast verkeerde, ook zeer gegronde, begrippen had, en hoe hij zoo bekommerd kon wezen in de eeuwig jong bewegende aarde, waarop hij noode strompelde met oude, moede voeten.

Uit het weekblad vernam Harmen Riels wat er voorviel in de stad, waar hij, voor kamp en lijden, hoon en ondank had gevonden. De werklieden hadden in de verkiezingen gezegepraald. Korgen en Gorlee hielden het stedelijk bestuur in handen. Nu bleek het echter dat de groote menner, in den strijd voor algemeenen vooruitgang, zijn eigen voordeel had betracht. Want om aan het roer te blijven en tot eerste magistraat benoemd te worden aarzelde hij niet de bondgenoot te worden van rijken en machtigen, vijanden van het volk en zijn taal. Kraaide de groote hoop victorie, velen, die hem aangehangen hadden, begonnen klaar te zien en vielen hem af. Zij beseften dat de prachtige beweging voor de ontvoogding van den nederige ontaard was in een politieken drom met gevierde leiders en vierende geleiden. En zij begrepen ook dat er destijds tegenover Riels, die alles had doorvoeld en voorspeld, schromelijk onrecht was gepleegd. Allereuwig zond men den schilder kranten en vlugschriften, waarin zijn terugkeer werd besproken als een gewichtige gebeurtenis. Kunstbroeders en verdedigers der moedertaal wenschten hem welkom, verwachtend van hem, nieuw optreden en forsich ingrijpen in de beweging. De vrije volksbladen vooral riepen zijn hulp in. Telken dag kreeg hij met blauw of rood onderstreepte berichten en artikels te lezen.

Nu eens luidde het: De groote verdrukt ons, Korgen vergeet ons, wie zal redden?

Dan weder: De haarkop is in het land, leve het volk
Zij smeekten, beloofden, drongen aan.

Of dreigden: wee hem die helpen kan, en niet wil.

Harmen Riels las het. Somwijlen helderde zijn gelaat op.
Somwijlen gingen zijn vuisten toe. En hij wierp alles op zij.

— Eerst het eerste. Ik ken mijn tijd.

Van een redakteur aan „Vrijheid” kreeg hij brief op
brief: Verkiezingen stonden voor de deur, beroering
tallenkant; nu of nooit moest er iets gedaan worden.

Het verveelde den schilder, wyl het hem stoorde in zijn
reine vreugd om zijn weergevonden kunst. Die roerde
in hem, wou rijzen hoog boven het lage, als de leeuwerik
boven het veld. Om van alle plagerij verlost te wezen
liet hij zijn gedachten los in een opstel welk hij aan
„Vrijheid” stuurde met de melding dat het, gedrukt, een
antwoord gold aan velen.

Het verscheen onder den titel: Buiten 't rumoer.

Waar gevlucht, schreef Harmen Riels, met zuiver gevoel
en gedachte, in dagen dat kleingeesterij, schelden en vin-
nig vitten de luttel krachten van een land verbrokkelen,
mensen tegen elkander ophitsend als honden tegen
honden, en dit enkel om het staande houden of storten
van iets dat, van een verhevener standpunt beschouwd,
voor het heil der natie van evenveel nut is als een stel-
ling midden een gebouw, wanneer men reeds lang van
boven werkt, en hooger, steeds hooger wil? Waar
geborgten hart en geest tenzij in het eenig veilig oord
waar beide thuis hooren, in uw heiligdom, kunst?

Gij, die beneden woelt om te woelen in geplukhaar en
wijvengekijf over onnageleefde beginselen, voorstanders
van eigenbaat, die het grootste belang van het volk ver-
geet: zijn wezen en waardigheid, — staat ver af en stoort
niet wie, afgezonderd in stilte, der schoonheid hun offer
plengen.

Zoo de vrouw, die moeder worden zal, eerbiedwaardig
is en heilig om het mysterie van het nieuw leven dat

binnen haar roert en beweegt, zoo elke teederheid alle zorgen haar omringen, zoo overarbeid haar niet krenken mag en de steen vóór haar voeten wordt weggenomen opdat zij niet struikelen in haar dracht, hoe dan vromenden vree geweigerd aan den kunstenaar, die, in reinen lust hoog geestesleven voelend, lijdt naderhand en pijnt bij het ontwikkelen der ontvangen gedachte, en niets schoons, noch edels, niets voldragens en volmaakts in het licht der wereld zal brengen, zonder smarten en barensood?

Al hard genoeg is het dat hij in een klein land, groot van onverschilligheid als het geen staatzucht geldt, zijn levensonderhoud moet zoeken buiten den werkkring, waarvoor natuur hem heeft aangelegd; moeten partij-knechten hem dan nog rukken uit zijn vrijdom en sleuren in een kamp? Moeten zij azen op zijn woorden, rijk gaan op zijn arbeid, en hem tot loon naar het hoofd gooien met scherfstukken en modder?

Laat rustig wie werkt voor de eeuwen.

Teeder is hij, niet zwak. Want om zijn streven te doen gedijen, zijn een sterkte en levensmoed noodig waarvan de meeste uitwendig stouten, pochend op strijdlust en karakter, niet het minste begrip hebben. Hem is het niet voldoende eenmaal te slagen en braaf burgerlijk het gevonden gangetje voort te gaan dat leidt naar eer, gunst en toelachende profijten. Hij oordeelt het beneden zich te leven op reeds verworven roem. Nimmer gansch voldaan, spoort hij zijn geest naar hooger op, en heeft den moed zoowel tot vallen als tot stijgen.

Voor het hinderlijke, het gevaarvolle, zoekt hij geen omweg, maar gaat recht op het einddoel af, zich alkrachtig inspannend tot heerlijk overwinnen.

Immers niet naar de hoeveelheid van het voortgebrachte schoone schat men de waarde van een werker. Uit de verscheidenheid van zijn vermogens, uit de macht der doorworstelde moeilijkheden kent men de echte gehalte van zijn kunnen.

Jammer: De gemakzucht van het publiek, welk bij toeval één kant van den kunstenaar heeft begrepen en hem daarom wil vastleggen in dien éenen trant en eenzijdige richting, dreigt over te slaan op sommige graaggegeerden, die van leiders vleiers, van strevers gelukzoekers worden. Zij leveren zeep van het gevraagde merk en winnen fortuin.

Werktuigen in dienst van den handel, hebben zij met echte kunst geen uitstaans. In hun leven bereiken ze de weinig benijdbare hoogte der politiekers, die leven op de ellende van hun volk. Na hun dood zijn ze even spoedig vergeten.

Echte kracht, zuivere kunst, laat u niet medevoeren in den rassen stroom der voorbijhulende leelijkheid...

In de zomersche dagen ging Harmen Riels veel werken langs de rivier, een uur benoorden het dorp. Hij zag en maalde er heerlijke dingen.

Onder zegenende zon strekte het landschap, groengoudig, stil, meekronkelend met den stroom heel ver. Verwaaiden er in lucht noch water, beide prachtig blauw, noch wolk noch kruin, toch hing er frischheid door het gestraal; en het kruid glimpte. Die vroomstille streek voelde hij zijn zachte mijmerende ziel gelijk. Daar ook lag alles rein, roerloos, rustig. Niets bewoog er wijd en bij, tenzij het vroomvredig licht. En de rivier, die er in het midden liggend aan den einder wegzilverde in een fraaie bocht, dat was zijn helder en schoon verdriet, welk door het landschap van zijn leven dreef, een grondlijn voor eeuwig.

Die teederaandoende stemming treft uit een doek met onvergelykelyk diep vergezicht. Maar een grootscher nog, een geest- en gevoelvoller beeld van zijn toenmaals wonderinnig wezen zou hij scheppen met den stroom als hoofdmotief.

Op een zachten laten nanoen, eenzaam kuiierend langs den oever der rivier, bewonderde hij hoe de zon, zuiver

glanzig schijnend, laag en los in den waterspiegel stond. Haar gestraal, in de lucht onverdragelijk fel voor de oogen, milderde en louterde zijn krans in het vocht, zoodat hij er straffeloos in staren kon. Daar sneed een schip ongenadig dat mooie door.

Het zonnebeeld was weg.

Wie ooit dit onvergelykelyk schoon verschijnsel heeft aanschouwd, weet wat dan gebeurt. Op de ruggen en toppen der baren liggen en spelen duizenden tintelijnen en kleurspatten. Van den een naar den anderen boord is het of het vuur geregend had. Doch langzamerhand, naarmate de golven bedaren, trekken de lichtspranken te zamen naar één kant. Ze draaijen, ze wentelen als molens rond in steeds nauweren kring. Welhaast, wanneer de stroom maar even meer rimpelt, bezinken ze tot een heerlijke diepgaande zuil. En het zonnebeeld wil komen. Uit de goudzuil vallen schijven, vier, vijf, zes, die blinken, beven. Eene wordt dikker, voller, een bol. De andere meteen verdwijnen en in een laatste zinderen vormt de zon alkrachtig haar eigen weer op het blauw gewelf.

Stilstaande volgde Harmen Riels het wondere schouwspel, opgetogen als schilder en als denker.

Die zon in het water scheen hem een beeld van zijn leven. Vroeger was het één volle klaarheid, één blijde goudgang door het azuur. Toen, als een logge boot, voer het lijden door zijn geluk. Een tijd leek alles verward, gebroken, vernietigd. Doch een sterke ziel, een zonneziel wil weer één worden. Hij voelde het licht der laatste betere dagen als een vonkenwemeling op zijn bedarend gemoed. Schoot niet zijn kunst gelijk een schitterende vuurzuil de diepten in? Uit dien oerpijler sprongen, glansschijf boven glansschijf, de reinste heilbeloften. Nabij, gansch nabij, naderde het oogenblik dat, in een laatste krachtbezinken, zijn wezen zichzelf zou vormen, vol en rustig.

In den nijgenden avond zag Harmen Riels de zon, straal-

blauwendig glansloos gloeiend weliswaar, maar grooter, grootscher rijzen in den stroom, en wonderbaarlijk schoon maalde hij het éénworden van zijn smartgelouterde ziel, spiegelbeeld van zijn godheid.

VII.

Bij het roze sleeplicht der ondergaande zon trokken Theus Graeve en Harmen Riels de late velden in.

Want zoolang zij konden wilden ze hun liefste in oogen houden, de boer zijn vruchten, de haarkop den grijsaard. De avond kan heerlijk gaan uit den hemel over het land. Ver en bij een stille stoet van boomen. Naar het Westen toe stonden de stammen nog schijnvloeiend als metaal vóór vuur. De kruinen, breed nederhangend, bloeiden van den laagsten twijg tot den hoogsten top, vol rijk, rood goud. Naar het Oosten toe leek hun zwaargroen allengskens grauwblauw en grijs. Evenwijdig loopend lange strepen droegen er schaduwwolken, spreidend op wegen, beken, weiden, akkers. En gracht, grond, gras, tarwe, haver, rogge, de elshagen en het gemijte vlas, de hutten, de hoeven, licht, geur, blaargeruisch en vogelzang, het verheimlijkte alles, verwazigde en dook te zaam in de eigenste zoenzachte donkerheid.

Sprakeloos, traagzaam, gingen de mannen naasteen.

Harmen Riels genoot van frissche lucht en reuken, van den laatsten triller des leeuweriks, het flauw gefluit der meerle, het verdunnend gekweel alom. Zoo kalm werd het, zoo vredig. Hij hoorde het ritselen der halmen, waar Grandduc draafde, beurtelings vóór en achter hen, het lastig gestrompel van Theus en zijn eigen vasten tred in het mulle pad. In den geluidloozen strijd tusschen duister en klaar, voelde hij minder treurnis om het dagsterven dan zegenvollen troost om het wonder opleven van den nacht. Naarmate ze hun weg vervorderden had de schilder, om

hem aangenaam te verstrooien, zijn schoonvader willen vragen wiens duiven ginds omvlogen boven de kopwilgen, of hij het eentonig tokkelen hoorde van den specht op een beuktak, en niet vermoeid werd van den verren gang door het zand. Andermaal trachtte hij hem te spreken over de haver, alreeds zoo puik in de bel, over het loof dat begon te schieten op de geruimde vlasgaards, en de koewachters toonde hij die tallenkant de kudden uit de boschweiden stalwaarts drevén.

Het ging moeilijk. Want, ofschoon Harmen zeer luid sprak, verstond Theus bijna niets. Pijnlijk glimlachte hij alsof hij zeggen wou:

— Ik weet wel dat ge 't om mij doet.

Zijn bloote hielen, beneden de scherpe enkels, keken onder het gaan tusschen broekspijpen en klompen uit, zoo'n last leed de grijsaard om zijn voeten uit het zand te heffen.

— De aarde zuigt, zuchtte hij, doch niet genoeg.

Vervolgens spottend:

— Mijn uitvaart zal een kermis zijn.

Harmen Riels had hem willen opbeuren, troosten. Het mocht niet wegens het hard spreken. Elk oogenblik konden ze iemand ontmoeten, en de burens praatten reeds te veel.

Meer inwaarts, achter een open haagpoortje, stond er een met zijn jonge vrouw vóór de deur van zijn hut. Dicht bijeen op den donkeren drempel, schepten ze, na het zwoegen in de daghitte, wat koellavende lucht.

De man had zijn arm om den hals der vrouw gelegd. Zijn kroezelkop raakte haar losse lokken. Innemend schoon was dit trouwteeder paar in de schemering, die grauwe schamelheid past. Aangezien het te ver was om Graeve en zijn schoonzoon luid „goen avond” toe te roepen, knikten ze tot een groet.

Straks zou het jeugdig gezin het avondbrood breken, tevreden in armoede.

De boer en de schilder beide blikten hen aan in vreemdzoeten weemoed, en dachten aan dagen van verloren geluk. Theus sprak:

— Harmen, ge zijt nog te jong om alleen te blijven. Eenige boomen verder:

— Trouw toch, na mijn dood, met geene van mijn dochters. Ze verdienen het niet.

Harmen gaf geen antwoord. Bemedelijdend schudde hij het hoofd.

— Ge hebt mijn beste gehad, vervolgde de landman. De eene is de andere niet.

En opnieuw antwoordde de haarkop niet, noch met een woord, noch met een gebaar. Want, bij het onrechtvaardig wreede dat hij hoorde, kwam zijn gemoed te vol om maar weinig te zeggen. Dus zweeg hij.

Maar de oude man zag zijn hart in zijn gelaat en werd norsch. Zelfs het zicht van de overal zoo welgelukte vruchten kon hem uit zijn misnoegdheid niet opwekken. Integendeel. Het docht hem dat hij er weinig eer van haalde, nademaal anderen den zwaarsten arbeid hadden verricht. Achter een witgekalkte kapel met een groot grof kruisbeeld er in, traden ze thans, de overhangende halmen opwerend, op een smal pad door de rijpe rogge. Lenterstaps, want Theus was vóór. De wegel en het koren van weerszijds liepen uit op een dubbele elshaag, welke, met een gracht er onder, den akker hier scheidde van een uitgestrekte partij koebeeten. Theus wou weten of ze goed begonnen te knollen.

Dewijl het water gansch overgroeid in de schaduw stroomde, was de gracht nog niet uitgedroogd. Graeve greep een tak met zijn linkerhand en zocht beneden aan de uitbultende wortelknuisten een vasten steun voor zijn voet. Het was er teenemaal donker. Doch hij kende de plaats. Duizend malen was hij hier overgesprongen. Harmen Riels, met den hond van boord tot boord gewipt, wachtte aan den overkant en wilde den grijsaard helpen.

— Uw hand, vader.

Theus duwde zijn stok in den grond.

— 't Is maar een schrede. 't Zal wel gaan.

Hij waagde het. Zijn linkervoet ver vooruitstekend, te wege het water over in het gras, liet hij den tak los, die veerkrachtig in de hoogte sloeg, zoodat het kletste en ritselde in het diklooverig getwigg. Maar onder het hard duwen verslierde de stok in het diepe goor. Meteen schoot de rechtervoet uit en, het evenwicht verliezend, ging de oude Graeve in het slijk storten, had zijn schoon-zoon hem niet bijtijds in zijn armen opgevangen. Voorzichtig, voelbaar zonder inspanning, stelde Harmen hem op den hoogkant tusschen de struiken en, haastig, klom na. Graeve vloekte van spijt.

— Dat ik dát niet meer kan! Dat ik dát niet meer kan! herhaalde hij gedurig.

Geen genoegens vond hij in de vetheid der vrucht, geen vreugd om de bollen die onder zware groeze te pronken stonden met een zwelkracht welke de aarde rondom zou doen barsten. Hij bukte zich niet eens om toe te tasten, te kijken, en toen Harmen nevens hem schreed, greep hij vanzelf zijn arm.

De schilder begreep dat de man, liever dan de gracht weer over te moeten, dwars door de beetten terug wilde. Liefdevol leidde hij den strompelende langs de begaanbaarste plekken.

— Stumperd, gromde Theus.

Harmen troostte:

— Een misstap. 't Gebeurt eenieder.

Maar de oude herhaalde bitter:

— Stumperd. De jongen zou 't kunnen.

Hij bedoelde Paul.

Triestig blikte Riels nederwaarts. De groeze kraakte, kreunde, weende onder hun voeten.

Toen ze op een breeden weg geraakten was het volop duister. Theus liet den steunenden arm niet los, en even

traagzaam verder gingen zij, zoo donkerstil als de nacht was aangesloten.

Thuisgekomen beweerde de boer geen eetlust te hebben. Diep in zijn hoek schuilend, bekeek hij zijn spiegelken langer dan ooit. Dan stak hij een pijp aan met een hoogen bos en rookte nijdig, afgrijselijk om aan te zien.

Truus zei:

— Een slechte nacht.

Want ze wist dat hij geen oog zou toedoen.

Toen Harmen Riels 's anderendaags de kamer binnen wou, om een schetsboek te nemen, ontmoette hij er Elga in de open deur.

— Harmen, vroeg ze zichtbaar ontsteld, waarom hebt ge vaders portret gekeerd?

— Vaders portret? antwoordde hij, niet minder verwonderd. Is vaders portret gekeerd?

— Kom zien, zei ze, en ging vóór.

— Waarachtig! kreet de schilder, toen hij een paar stappen gedaan had.

Het afgehaakte doek stond, het buitenste binnen gedraaid, tegen den muur.

— En gij zijt het niet geweest? vroeg Elga opnieuw om iets te vragen.

Harmen schudde zijn hoofd.

— Misschien heeft Friede het afgenomen wegens het stof.

— Onmogelijk. Op den rand van de lijst ligt er nog overal.

Ze ging naar de keuken toe.

— Friede, riep ze.

Friede kwam.

— Kijk eens hier, sprak Harmen, haar het schilderij toonend. Gister hing het portret nog op zijn plaats.

— Grappenmaker, lachte het meisje. Gister hing het er zeker! Want dan hadt ge 't nog niet hier gesteld.

— Neen, ernstig. We hebben het zoo gevonden. We dachten dat gij . . . ,

— Ik heb er geen hand aangestoken.

— Zonderling, oordeelde Elga, juist vaders portret.

— Het kan toch vanzelf niet neerschuiven, zei Friede, ongeschonden en ongedeerd. Zou Aernout? veronderstelde ze.

— Aernout? waarom? Hij komt hier nooit.

— Wie dan, wie?

Werktuigelijk lichtte Friede het doek even om, en alle drie zagen Theus een groote twintig jaar jonger. Harmen Riels dacht aan het gebeurde van den avond te voor, en opeens meende hij te weten.

— Ik zou het maar laten staan, sprak hij. Want als het vader zelf geweest is . . . .

— Vader? riepen beide zusters tegelijk, als was dit het verste van hun vermoeden.

En Elga drong aan:

— Met welk inzicht denkt ge, zou vader het gedaan hebben?

Harmen zei:

— Hij kan niet meer zien dat hij vroeger zóo was.

De meisjes uitten geen woord meer, en een benauwelijke angst beving hen, gelijk iemand die staat vóór zware waarheid.

Saam gingen ze de kamer uit, het portret onaangeroerd latend tegen den muur.

Theus sprak er niet over, noch iemand de volgende dagen. Maar in het huis hing voortaan iets geheimzinnigs, drukkend en dreigend.

De oude Graeve werd al meer terughoudend en norsch. Om de minste reden, om ingebeelde tekortkomingen, viel hij uit en schold. Buien volgden op buien, en was voor zijn kinderen de aarde te koud waar hij trad, zij zelf wisten niet hoe ze moesten gaan of staan om wel te doen. Gedurig was het:

— De dooden zijn de besten.

Ofwel:

— Wacht maar naar mijn einde. Ge zult wat zien als ik er niet meer ben.

Toevallig vernam hij dat Aernout verkeerde met een pachtersdochter uit de buurt. Op de keus viel niets af te dingen. Theus echter, zelf laat getrouwd, kon niet velen dat zijn zoon, in wiens handen de hoeve moest overgaan, naar een vrouw zou uitzien gedurende het leven van zijn vader. Het kwam hem voor of Aernout verlangde om het oud gezin te verdringen door een jong, en alles op hof en veld te veranderen naar nieuwerwetsche wil en gril.

Hij raasde.

's Middags, wyl het gezin met de knechten aan tafel zat — de oude, op zijn eeuwigheid, dronk bier met eieren — was hij aan het mompelen binnensmonds.

Om den grooten witten disch ging het lustig toe. Ze aten er appetijtig, koutten, jekten luidruchtig. Want er was een daglooner bij, die vertellen kon en grappen uithalen als geen. Graeve had zich vroeger menigwerf half kreupel gelachen om den kerel. Thans ergerden hem hun eetlust, het vroolijk beweeg en de schallende rumoerigheid, waarvan hij geen klank verstond. Zuiperend tuurde hij elders heen, dronk dan, zenuwachtig bevend, zijn drank in één teug ledig, stelde het glas op den schoorsteenmantel en ging zonder rooken, weer zitten.

Zijn hoofd liet hij zakken als dommelde hij langzaam in. Daar hoorde hij opnieuw de monden roeren en Aernout schateren bovenuit. Het werd hem korzelig te moede of ze het deden om hem te sarren.

— Scheidt uit met dat lawijd! snauwde hij. Een mensch kan geen minuut rusten.

Als bij tooverslag verminderde het gerucht. Alleen de daglooner, met zijn rug naar den haard gekeerd, meesmuilde. Harmen Riels bekeek hem met een strengen blik. Het werd onheimelijk in huis. De vliegen vlogen op de tafel, de kleederen, de handen, en bleven er rijden.

De oude hield zijn zoon scherp in het oog. Opeens barstte hij uit.

— Nette manieren voor een die op trouwen denkt!
Groote kleine jongen!

Aernout antwoordde niet.

Theus opgewonden stampte met zijn stok tegen den vloer.

— Steitniet.

De maaltijd liep ten einde. De knechten, een kruis slaande, trokken stilzwijgend buiten.

Hun jonge meester meende hen te vervoegen.

— Blijf, klonk het, we hebben iets te vereffenen.

De zoon bleef. De vader was opgestaan, met rechten rug, driftig, bits. Paul en Hilda, die het aanzagen, doodsbang, dorsten niet te verroeren, en kleine Johannes huilde.

— Friede, leid de kinderen weg, verzocht hun vader.

En daar zij zich ongaarn verwijderde,

— Vrees niet. Er gebeurt niets.

Hij zelf bleef schijnbaar onbewogen, hopen dat zijn rustigheid de anderen bedaren mocht.

Theus zag Friede de kinderen wegbrengen, en wachtte.

Nauwelijks waren ze buiten, of een ongenadig schelden begon, een verwijten van allerlei leelijks en onwaars, een bulderen en dreigen, met vloeken en gemeene uitdrukkingen doorspekt, welke men bij den grijsaard niet had vermoed. Het deed wreed, triestig wreed, dat ruw geroep in dien onzienden rauwen mond. Aernout neep zijn vuisten dat zijn vingers kraakten, om niet op te bruisen, hard tegen hard.

— Luijaard, gluisper, ging het, nagel van mijn doodkist!
Hoe feller woorden, hoe doller woede.

— Vader, kreet de jongeling....!

— Wat? Kalmpjes, kerel, of ik ransel u af.

Aernout ging vòor hem staan.

— Doe het, sprak hij. 't Zal minder zeer doen.

De oude hief zijn mispelaar op. Doch Elga was reeds reeds toegesneld, smeekend.

— Om godswil, laat af. Aernout heeft geen schuld. Ze snikte. Truus eveneens.

Dat maakte den grijsaard nog grimmiger.

— Schrei maar, schoone dochter, die het al wikt en schikt. Uit mijn oogen, of ik bega een ongeluk!

Hij gooide zijn zetel achteruit en ineens, algeweldig, sloeg met zijn stok op tafel dat het rondom daverde in huis.

— 'k Zal de koppen breken, hier.

In de overdadigheid van zijn toorn gloeide zijn aangezicht hoogrood. Elke blik zocht een vijand.

Elga vluchtte niet. Dicht bij haar vader, haast onder zijn arm, was ze neergezegen.

— God, wat we hier uitstaan! Was hij zoo ziek niet, ik trok uit het land.

Harmen Riels kon het niet meer aanzien.

— Aernout, wilt ge me een genoeg doen? verzocht hij. Wandel een oogenblik in den boomgaard. Gij ook, Elga.

Verbaasd zag de boer zijn zoon en dochter de eene na de andere de woning uittreden, en behalve Truus, Harmen alleen met hem.

— Mag ik een woord? vroeg de schilder.

Graeve staarde hem aan als een die zeggen wil: mensch, waarmede gij u bemoeit. Doch ja, het was Marva's man. Hij ademde zwaar op en langzaam verglom zijn kwaad gegrijns tot een droef geglimlach. Als uitgeput liet hij zich in den zetel zakken en wees Harmen dat hij zitten zou.

Doch eerst nam de schilder de lei en de griffel.

Op zijn knie schreef hij, met gapend wijde letters, enkele woorden. Hij reikte het aan Theus over, die spellend las:

— Vader, ge doet uw kinderen onrecht aan.

— Onrecht, schimpde de boer. Gij kent ze niet.

Harmen Riels knikte dat hij ze wel kende. Vlug wischte hij het gelezene uit en schreef opnieuw.

— Van mijn zwager en mijn schoonzusters heb ik niets ondervonden tenzij vriendschap en hartelijke gedienschtigheid. De rauwe kin hoog opgeheven, de rimpels dieper insnijdend boven de woeste wenkbrauwen, volgde Theus de hand en de stift. Zelf greep hij de lei, keek lang, en morde.

— Ze groeien boven mijn hoofd.

Dra kwam het wederwoord.

— Integendeel. Ze zijn vol eerbied voor u, vol liefde en zorg.

De boer zei:

— Hun zorg kan ik missen.

Harmen, voor een rasse opwelling van zijn gemoed, kon zich niet bedwingen en riep:

— Ik niet!

Graeve gromde.

— Elga is de kwade geest in huis. Zij heeft mij alles aangedaan.

Harmen Riels liet hem zeggen en naarstig schreef, ditmaal zeer lang. Beide zijden der schalei geraakten vol.

— Elga is een engel, stond er. Haar jong schoon leven heeft ze opgeofferd voor Marva, voor u, voor mij en de kinderen. Naast u en moeder heeft ze dit sterke huis doen worden wat het is. De neven willen haar overzee. Indien ze blijft is het enkel om u.

Murmelend halffluid, met stijgende ontroering, doorvocht Graeve het schrift dat in een loftuiging voor een ander als het ware zijn eigen vonnis behelsde. Hij stakte en staarde voor zich heen. De lei ging uit zijn vingers glijden, die beefden.

Daar hief hij ze weder op, duwde zijn bril vaster aan, herlas, en opnieuw doorvoelde hij een schok. Hij zag doodsbleek. Dan zijn schoonzoon achterdochtig aankijkend als om te boren in zijn verholenste gepeins,

— Schrijven ze haar, mompelde hij, schrijven ze werkelijk om haar?

De schilder vatte zijn hand en drukte ze hartstochtelijk.

— Betrouwt ge mij?

Korte zinnen, klaar uitgesproken, kon Theus begrijpen. Hij verstond ook een en ander aan het bewegen der lippen.

— Ik betrouw u, sprak hij. Doch gij zelf, zijt ge zeker....

— Zoowaar als Marva u liefhad!...

De grijsaard rees op. Een siddering doorvoer heel zijn wezen. Zijn klam bezweet voorhoofd hard in zijn handpalm duwend, deed hij al wankelend eenige schreden vooruit.

Harmen vreesde dat hij, op den beslissenden stond het gesprek ontwijkend, de woning uit zou.

— Nog een oogenblik, smeekte hij, en haastig schreef, om bestwil, dit harde:

— Elga durft het niet uit te spreken. Ze lijdt onmenschelijk; allen lijden. Ik twijfel of ik met de kinderen niet heenmoet. Ik bezweer u, laat ons hier, laat den vrede in huis.

Theus geraakte ternauwernood tot het einde. Zijn oogen gingen naar Harmen Riels.

— Gij, gij ook?

Plots begon hij hevig te snikken en, neerziggend, verborg zijn moede hoofd in zijn handen.

Als een zonneken in zonneschijn kwam Friede met Hilde en Paul aan de achterdeur en bleef staan, verwonderd dat alles zoo stil was.

Truus bemerkte haar dochter en glimlachend trad naar haar toe.

Straks, onder de zingende boomen, werd een druk fluisterende groep gevormd.

VIII.

Thans had de aarde zooveel vuur gezogen dat wat frischgroen en pluimerig wuifde in den varenden voorjaarswind, gloeiend, glimmend tot goud was verhard. Heerlijk dat

het voedzaamste gewas door gansch zijn groei het liefelijkst blijft voor het oog.

Alzoo de zon koninklijk straalde in de meebrandende meevermillioenende ruimte, scheen het of ze fiere lustigheid uitschaterde om haar deel, het rustigste en het schoonste, in het werk van het jaar. Vloeienden weerschijn lei haar schitterlach in de halmen, de schuingebogene der bleeke rogge, de roode stijfrechte van de tarwe, die der stekelbaardige gerst en de weelderige bellenbekransde van de haver, die hooge zomersneeuw. Zwegen, behalve den opbruisenden, vlangelijken leeuwerik, de vogels alle in de stembeklemmende hitte, overal galmde het van hamerklank op de bootscharre, het zinderde van zeisen gewreven op het staal, vallend graan ruischte, kreesch, af en aan vloog een schelle schreeuw over de vlakke windstille stukken, en de avond zag rood van het blijde lied der maaiers en bindsters.

De oogst van de Graeves was bijzonder gelukt.

Den langen dag door, buiten de getijden, hield Truus de thuiswacht met haar kleinsten kleinzoon, want Friede en Elga deden volop mede in het veldbedrijf; en ook Paul en Hilde waren gaarn bij het volk. Om aren te lezen, hiet het. Doch inderdaad deed de knaap meer aan vogels zoeken en graankorrels uitwrijven in de hand, terwijl zijn zusje kroonen poogde te vlechten van aren, kollen, en korenbloemen.

Slaande de een na de ander elk hun schroode, zoo dat de halmen stoven en de leggen regelmatig vielen vóór de rappe bindsters die goud bonden in goud, schreed Aernout, fier op zijn meesterschap, vóór twee knechten, zwijgzaam zwoegende venten. In den vierden gang rees Harmen Riels. Na de angstigheid der laatste dagen achtte hij den in arbeid nakenden vrede een oogst in zegening niet te onderschatten bij den oogst der korens zelf. Werkend kon hij genieten van de schoonheid buiten en de vreugden binnen hem. Temet dacht hij aan den tijd dat hij de zeis

leerde hanteeren in het gebergte, en toen hij Grandduc zag springen tusschen de garven docht het hem dat hij straks in frisscher licht en lucht zijn eigen ontmoeten zou naast Noirette. Maar in stede van haar bloeienden hoofddoek ontwaarde hij de biezen hoeden van Elga en Friede.

Theus sleepte zijn moede voeten van veld tot veld. Al werd hij gedurig zwakker, vermits het eten zijn rauwe keel niet doorwou, toch kon hij het niet uithouden te huis. Trouwens niets zag hij liever dan overvloed van zwaargedegen vruchten. Tot zijn tachtig had hij zijn maaiers voorgegaan. Zooals hij nu gebogenrugs strompelde over de stoppels, voelde hij zich het schilderen niet meer waard. Maar hij was niet meer nijdig en knorrig. Voor de eerste maal van zijn leven kon hij geduldig aanschouwen hoe de jeugd noodzakelijkerwijze schuift in de plaats van den ouderdom. Waar zijn zoon stond had hij zijn vader vervangen. Waarom kniezen? Elke zaaier zijn zwaai, elke maaier zijn slag. Als het maar vooruitgaat.

Aldus denkend ging hij van stuik tot stuik, stekend de pikhoopen met zijn mispelaren stok dichterbijeen. En hij zuchtte niet, maar glimlachte allen tegen en, zoet binnen zichzelf, zijn eigen rustiger wezen. En van allen ook keerde die glimlach naar hem terug. De haarkop, na zijn schoonste zege, blikte, korenafbliksemend, recht vóór zich uit, en bijwijlen schoot zijn hart als de leeuwerik boven het geschoorde graan en hing te jubelen, luid, in de zon.

In de lange dagen ging de arbeid op den gloeienden grond gestadig en snel vooruit. Na de gerst viel de rogge, na de rogge de tarwe en eindelijk kwam de niet ver van de hoeve staande haver aan de beurt.

Terwijl ze daarin werkten, den zaterdagnanoen, wandelde de pastor van het zandpad den stoppelakker op. Hij was op de hoeve geweest om Theus te bezoeken. Trouwens hij hield van Graeve, schier den eenigen man op het dorp hem in jaren te voor. De pastor was een schoon oud

mensch. Breed en kloekgebouwd hield hij zich nog tamelijk recht. Zijn krulhaar van zwart eerst grijs dan wit geworden, roerde nog immer rijk en zwaar om zijn groot rond hoofd. Zijn spraak, even vertraagd, bleef zoet en zijn glimlach was de vriendelijkheid zelf.

Al gaande knikte hij van ver reeds de maaiers en bindsters tegen, welke eerbiedig en verheugd wedergroetten. Het had er iets van of zijn bezoek een zegening bracht over den oogst. Tot de kinderen toe hadden hem lief. Want terwijl hij hun grootvader aansprak — Theus hield zijn pet laag, en bevend gingen twee trouwe oude handen ineen — sloop Paul door de schooven naderbij, den geestelijke met stralende oogen bekijkend, en Hilde dook algauw haar koppeken in de vouwen van zijn kleed. Harmen Riels kwam den pastor de hand drukken, en bleef met hem praten totdat de grijsaards het veld verlieten om saam naar het hof te kuieren.

Het was het zien waard die twee naast malkander, de priester rechts, de boer links. Theus van beide het slechtst te been, deed geweld om te volgen. Pet en driebek, nekken en ruggen in een lijst van gulden licht, verwijderden zij zich, doorheen de garven, de schelven, de elshagen, de boomen, verdwijnend hier, weer uitkomend ginds, zoo traag dat het door den afstand den schijn kreeg of ze stil stonden om te kouten. Eindelijk geraakten ze voor goed uit het zicht.

Op dit oogenblik viel een schaduwvlek bevend op het land, vloeide uit, en ongedurig vluchtte weldra weer verder, achtervolgd door een macht van vlammerige luchtpijlen, neergeschoten langs goudomzoomd doorschijnend blank gewolk. Meteen waaide het over de haverhalmen de voorhoofden koel, en zijn zeis hervattend, overpeinsde Harmen Riels hoe dikwijls de pastor in zijn leven was opgetreden. Er lag een hemelsbreed verschil tusschen den kalmen effen wandel van den goelijken dorpsheer, en zijn eigen vreugd- en rampvol trotsche bestaan. En

toch, waar hun weg kruiste, waren ze nooit in botsing gekomen, maar elkander, vredig, genegen, voorbijgestapt. Waardoor kwam dit? En waaruit sproot het dat hij insgelijks met Theus, dien anderen geweldige, zoo goed over de baan kon, en de priester met dezen? Het docht Harmen Riels dat hij de grijsaards saam zag zitten in de hoevekeuken, en hij voelde een sterk verlangen om tot hen te gaan. Daarom liet hij, toen hij nog een jaan geveld had, zijn alm op het stuk en trok met zijn kinderen naar huis. Wanneer ze daar aankwamen was de geestelijke reeds vertrokken. Het speelt den schilder.

Bij den haard voorovergebogen zat Graeve te mijmeren in zoeten weemoed.

Truus vertelde dat vader gebiecht had. Bij het heengaan had de pastor gezegd: Moed houden, Theus. Ik ben een versleten wagen; maar met het goed weder steek ik wel nog eens over, als gij zelf niet tot mij komt. Theus daarop had gemonkeld: Als ik tot u kom is het voorgoed. En bid niet voor mijn beternis. Vraag aan den Heere dat Hij me spoedig weghaalt.

— En wat zei de pastor? Dat hij het doen zou?

Truus knikte. Hare oogen schoten opeens vol water.

— Ach, klaagde ze, Theus is toch altijd een braaf mensch geweest. De pastor weet het ook wel.

Gauw getroffen, gauw getroost, engels met apenkuren, stonden de kinderen een wijle bedrukt naast vader en grootmoeder. Ook kleine Johannes. Wonder bij een blozend wicht de weeke vluchtige uitdrukking van smart om verdriet dat het niet weet! Om het knaapje gedurende de afwezigheid der anderen te paaien had Truus hem allerlei speelgoed gegeven. Klaarblijkelijk had het hem op den duur verveeld daarmede in zijn eentje te sleuren. Want nu stond alles hoop over hoop tegen den muur. Daar kreeg Hilde nu in den rommel een en ander in het oog wat haar toebehoorde. Dadelijk trad zij op voor haar recht. Paul meteen stelde zich meester van het

zijne, en de kleine scharrelde naar het overschot. Geen minuut verliep of het werd een rumoerig dooreenwemelen dat de vreugde weer in huis bracht.

Theus werd door het vroolijk geschal uit zijn wakend droomen gewekt. Amper ontwaarde hij de dartelende kleinen of zijn gelaat klaarde op. Een stille plooi lei een fijnen glimlach om zijn pijnverwongen mond en zijn oude oogen glommen. Lang aldus aanschouwde hij met welgevallen Marva's kroost. Dan opeens scheen een zwart gepeins hem te overvallen, want hij werd weder onrustig en gejaagd.

— Truus, sprak hij, zoudt ge ze niet wat buiten doen spelen? 't Wordt allewijl frisch in de schaduw hier langs het huis.

De kinderen grepen hun zaakjes en ijlden de deur uit.

— Gij kunt op hen passen, dat er hun geen kwaad overkomt, zei de boer nog.

De vrouw begreep. Graeve wenschte met zijn schoonzoon alleen te wezen.

De schilder schoof zijn stoel naast den zetel van Theus. Zijn linkerhand liet hij rusten op den kop van den poedel, die, slaperig, niet verroerde, evenmin als destijds onder de hand van Duse, de scherpsiende. Wachtend geraakte de haarkop verstrooid en met de bergen bezig.

Theus brak de stilte.

— Harmen, mompelde hij met lastig lippenbeweeg, ik dank u.

— Danken? waarom?

— Ge hebt me leeren sterven. Door u zijn mijn oogen eerst goed opengemaakt om te beter te mogen toegaan. Thans ken ik mijn kinderen.

De schoonzoon ontroerd stond op, en drukte den grijsaard de bevende hand.

— Ja, mensch, vervolgde deze, tot hem opblikkend, ik voel dat ik weldra bij mijn ouders zal kunnen en bij Marva..., als er mij veel vergeven wordt.

Hij ook had zich opgericht en, voortstompelend nevens Harmen, tuurde hij de keuken om, den haard, den schoorsteenmantel met het kristusbeeld en de koperen kandelaars, de ouderwetsche meubelen en de zwartbruine balken daarboven.

Over de tafel heenbuigend, keek hij door het venster de werf op met haar hooge schuur, wagenkoten en stalling, en daar zag hij bij den mestput de kleuters leutig aan het stoeien, nu eens in de ver neervallende schaduw, dan weer in de roode zonnigheid.

— Na mijn dood zal alles scheiden, zuchtte hij. Maar die kinderen ginds, die onschuldig spelende kinderen, ze zullen toch gelooven, nietwaar?

Zijn kranke stem smeekte. Doch meer dan een gevoel van meewarigheid bracht die plotseling gestelde vraag op Harmen te weeg. Ze hief hem hoog, hoog op. Het docht hem dat hij op bergen stond.

— Mijn kinderen zullen gelooven, beloofde hij, in alles wat schoon is en goed.

Hij moest het driemaal zeggen eer hij verstaan werd.

— En in God? vroeg Graeve.

Opeens zag de haarkop het prachtig uit wazig grijs en regenboogverven gevormde lichtkruis hangen tegen den ruwgrootschen bergrand.

En hij sprak:

— God is goed en schoon.

Harmen Riels meende dat de oude man aandringen zou om meer te weten van zijn geloof. Nog op dit oogenblik twijfelt hij of hij, antwoordend op zulke vragen, den grijsaard had moeten geruststellen door schijn of bedroeven door waarheid. Doch gelukkig bleef hem dit harde gespaard.

Van gedachte in gedachte vallend zei de landman als in verrukking:

— Is het hier niet wel? Kan een mensch klagen? We hebben de aarde om ons te voeden en te dekken. Zie

maar hoe alles groeit en tot rijpheid gedijt. Het koren komt binnen. Straks wordt het mijn tijd.

Van het venster weggaande keerde hij terug naar zijn plaats.

— God is goed en schoon, mompelde hij.

Hij zelf maakte de lei los.

— Harmen, vroeg hij, schrijf me dat eens op dat ik het altijd vóór oogen heb.

Harmen deed het.

— Ge hebt een wonderbaar geschrift, bewonderde Theus, net als Peter Anslo.

En stiller dan herhaalde hij menigwerf de eenvoudig treffende spreuk.

Een heelen tijd bleef hij zoo met de lei in zijn handen en toen zijn lippen zwegen sprak nog altijd zijn zalig stralend gelaat.

Later, op den valavond, zat hij te midden zijn rustend gezin, opgeruimd, schier vroolijk. Uit eigen beweging verzocht hij Elga om zijn wonde te reinigen, en alhoewel hij wist dat hij de spijzen niet aanraken zou, ging hij aan tafel zitten tusschen zijn zoon en schoonzoon in.

— Laat ons God prijzen, sprak Theus plechtig. We hebben een sterken oogst gehad.

Allen baden met nedergeslagen oogen. De haarkop echter hield de zijne groot open, en staarde door het venster of hij daarbuiten iets zocht.

Maar de zon was reeds onder.

IX.

Den zomerzondag voornoen is het stil in een boerenwoning. De eenen zijn naar het dorp; de anderen in tuin of stal zorgen voor de voeding van menschen en vee.

Sinds ruimen tijd ging Theus Graeve naar de mis niet meer. Om zijn zondagsplicht te vervullen bad hij langer uit zijn boek.

Harmen Riels intusschen wandelde in de velden. Het was een heerlijk zicht over het vlakke land. Hier strekte het goudstippelig, vol stoppels nog, met lange rijen gestuikte schooven, geluw als vuur. Daar lag het verschbruin omgesloofd om ronde hooge schelven, klare korenkerken. Al het graan stond droog inmennens gereed, en, behalve een enkele partij haver, rees er niets meer wortelvast op den grond tenzij lagere vruchten: klaver, beeten, bitterpeeën en aardappelloof. Een logge rol, midden een akker gelaten, scheen een zinnebeeld van rust na zwaar gezwoeg.

Gaande zijn vromen gang over gulden wegen, hoorde de schilder alleen de kruinen der boomen boven zijn hoofd ritselen, vol zachten wind en sterk licht, en zijn liefsten vogel, den vogel der blijheid, die maar zingt als hij vliegt. Nu er vrede heerschte op de hoeve, en weelde in weiden en landouwen, nu hij zijn eigen huis uit de zorgen zag groenen naar de toekomst, dacht Harmen Riels aan de broodarmen in de hutten en luchtbehoevenden in de steden. In zijn sterk gemoed sloeg de meewarigheid over tot een gevoel van opstand, tot lust naar hulpvaardige daad. Hij begreep dat arbeid hem zoo noodig werd als kracht tot arbeid, dat streng streven alleen, strijd voor mensch en volk, de ijdelten zijns levens vermocht te vullen. Berglucht had hem genezen, landlucht had hem met de samenleving verzoend. Gelijk de machtige korens hier waren zijn idealen in weër en onweër lijdend gegraand en gerijpt. Het werd oogsttijd voor hem. Met meer ervaring en niet minder moed wou hij goed zijn in al dat boos is, waar in al dat valsch, schoon in al dat leelijk. De trots te staan aan den kant van het vernederd recht zou hem rijkdom wezen boven alles. Vrienden wachtten op hem, hopen, betrouwend. Wanneer zijn liefdetraak tot het einde toe vervuld was, zou hij aan hun hoofd manhaftig opschrijden naar hooger lastiger plicht. In zijn gedachten vol wijd uitzicht scheen het den haarkop

of de bonkige, hem met zijn zonbeschenen zuidzijde toelachende dorpstoren aan het groeien ging, verfijnde, doorluchtig werd, niet anders dan de gekantwerkte toren der kathedraal, met andere torens, uitstekende gebouwen en eindelooze huizenrijen er om heen, en vlak daarvoor de breede stroom zwart van schepen. Het was de stad, de met honderdduizenden menschen en hartstochtelijk zwaarder bewegen lokkende stad.

Een eentonig traag luiden riep den schilder tot de werkelijkheid terug.

Dien galm kende hij al zijn jeugd. De bronzen klok had hij van nabij zien hangen in het dagduister hol. Op dit oogenblik trokken de dorpingen uit alle wegen en straten naar de hoogmis. Mensch naast mensch, rij na rij, zouden ze daar biddend knielen in koele schaduw bij wierookgeur, orgelspel en mannenzang, een neergebogen menigte. Hem, Harmen Riels, scheidden geen muren van zijn God. Zijn vrij ademen was vroomheid, zijn denken deugd. Lucht en licht om hem heen weefden, wuifden bezielend bezaligend leven. De stilte, in stede van hem omhoog te drukken, bracht zijn geweldigen geest in roering, evenals zijn jarenlange afzondering thans een voorbereiding bleek, een krachtinzamelen tot een nieuwe zending. Toen hij op de hoeve terugkwam bevreedde het den schilder dat er zich niemand, ook Theus niet, in de keuken bevond.

Hij dacht dat de grijsaard een uur op zijn bed was gaan liggen.

Willend een kleinigheid veranderen op een zijner doeken stiet Harmen de kamerdeur open. Oordeelt over zijn verbazing wanneer hij, binnengaande, zijn schoonvader bezig vond met langs den wand een schilderij op te heffen; zijn eigen portet.

Hij had het afgenomen om het te keeren, het beeld wederom buitenwaarts, en wou het aldus terughangen op zijn plaats.

Harmen Riels deed geen stap verder, tevreden dat de oude hem niet gehoord had, want om niets ter wereld had hij hem willen storen. Behoedzaam trad hij vanher de deur uit, en liet ze op een kier staan, zoodat hij voorts kon zien wat daar verder geschiedde. In de uiterste spanning wachtte hij het af.

Theus leed geweld om het tamelijk groote stuk op zijn hoogte te krijgen, geweld nog meer om het ijzeren oog in den haak te passen, vooral daar hij zenuwachtig te werk ging, als een dief die vreest betrapt te worden. Hij hijgde, zuchtte er bij. Ofschoon het betrekkelijk koel was in de kamer gloeide heel zijn wezen. Het zweet leekte hem in de ruwgekorven bruinrood geruiten nek. Tot tweemaal toe liet hij zijn armen zakken, zoo zwaar werd het door den duur en zijn gejaagdheid. Een stond meende Harmen dat de grijsaard het opgeven zou; want hij zag hem moedeloos den kop schudden. Evenwel, grijnzend beet de man op zijn barbels, nijdig dat er bloed droop beneden zijn gescheurde kin. En daar, in een uiterst berekenden zwaai den last ineens op, en na wat verschuiven en tegenaanduwen, gelukte er eindelijk in het schilderij haakvast te krijgen.

Toen het behoorlijk teruggeplaatst hing, aarzelde Graeve eenige stappen achteruit en bekeek den rooden maaier in de roode tarwe.

Van lieverlede groeiden zijn oogen groot open en schoonvurig begonnen te schitteren vol trots en teederheid tevens. Vreemdzoet glimlachte hij, ademend hooguit, richtte zich op, paalrecht, en elk oogenblik scheen het of hij uitroepen zou: Ja, zoo een was ik!

Den doodverlangenden kranke was het een vreugd alsof hij niet een portret maar een spiegel vóór zich zag.

— Prachtkerel! jubelde Harmen Riels.

Meer dan den geweldigen mensch van het beeld bewonderde hij den gelukkigen ongelukkige die voor zijn laatsten

strijd moed en durf kwam putten uit de herinnering aan eigen kracht.

Haastig nu, eer Theus uit zijn verrukking ontwaken en hem gewaarworden kon, verwijderde hij zich.

Toen hij straks, tot hun geruststelling en blijden troost, hoopte hij, het gebeurde aan de huisgenooten vertelde, overkwam hen integendeel, en hemzelf onwillekeurig mede, een geheimzinnige angstigheid, welke rillingwekkend koud aandeed in dien heeten dag. En in huis hing over hun bang geluk de stilte die groote dingen voorafgaat.

Den Woensdag nadien, daar Harmen Riels aan het schilderen zat, werd hij eensklaps uit zijn werk opgeschrikt door noodgegil in de keuken. Een benauwend voorgevoel greep hem aan. Penseel en palet liet hij vallen en wilde toesnellen toen Friede de deur openstak, krijtwit.

— Harmen, kermde ze, Harmen.

— Wat schort er, Friede?

— Vader, ach...

Zij snikte al heviger, de woorden konden uit haar keel niet. Harmen dorst niet begrijpen.

— God... zou hem...?

— Hij roert niet meer, huilde ze. Gauw toch.

Reeds ijde de schilder haar na.

Het huis was vervuld met droefheidskreten. Truus, Elga, Aernout, Friede, allen omringden den zetel bij den haard. Vóór Harmen schoven ze open.

— Kijk, klaagde Truus, ach arme. Ik keek, en hij zat zoo.

Elga zei:

— Al met een keer, Harmen. Niemand zag het aankomen.

Schruwelend dan met haar handen voor haar gezicht:

— Ziet ge 't niet? Hij is dood, dood!

Theus Graeve zat roerloos, zijn roode halfkale hoofd gezonken in zijn linkerband. Zijn elleboog daaronder steunde op de koude kachelroede. Zijn rechterhand hing slap op zijn knie.

Harmen vatte die. Ze was nog warm, maar geen pols meer; en de blauwblanke oogen stonden verglaasd onder de woeste wenkbrauwen.

Weder jammerde Elga:

— Vader is dood... Ach, zeg het maar.

Harmen Riels knikte.

Stom, weemoedig bewonderend, aanschouwde hij zijn ouden vriend die zacht neerboog of hij rustig peinsde en troonde, nog koning in zijn huis.

Met ingehouden gesnik morde Aernout:

— Kijk eens naar zijn kleur. Hij leeft. Het kan niet waar zijn.

Doch Harmen knikte nogmaals.

— Vader is uit het lijden, sprak hij.

Nu kwam Elga voor.

— Vader toch, vadertje!

Ze hijgde, huilde, en gebroken viel met haar jong gelaat tegen het geschonden hoofd.

Haar zwager moest haar wegbrengen.

Theus ook werd weggebracht aldra op zijn bed. Daar lag hij, met geloken oogen, op versch wit linnen, nog rood, een sterke schoone doode. Kaarsen vlamden in de koperen kandelaren op een tafel daarnaast. De Kristus zag triestig in hun schijn.

Harmen Riels kinderen hebben hun grooten grootvader dood gezien, en gekust, en zullen hem nooit vergeten. Theus Graeve werd begraven toen zijn oogst nog half te velde stond. Het was een schoone uitvaart. Menschen van bij en van ver. Er waren heeren uit de stad gekomen voor Riels. Ook Peter Anslo was er.

Niet treurig sleepte de lijkstoet. De lieden lenterden niet door het schreien, als voor Rika Riels en Marva.

Nu hun eerste verdriet, van vreemden ongezien, binnen hun woning was overgegaan, droegen de Graeves rustig hun rouw, zonder praal noch smartvertoon. Ze hadden begrepen dat het einde den heengedragene welkom was geweest.

Het leek in den klaren dag eerder een triomf, een zege op den dood die, tegen zijn zin, een lijder had moeten verlossen. De sterke, die niet sterven kon, die het wenschte en niet mocht, was gestorven.

Schrijdend naast Aernout was Harmen Riels gelukkig dat er zooveel zon was in de lucht, en zooveel schoon gewolk. Ver uit, vóór de zwarte menigte op het land, achter den kerktoren en de huizen, was er gansch omhoog een grootsch bewegen van blank vóór blauw, waar het goud, niet te sterk stralend, zuiverheid liet van verf. En achter hem, boven de hoeve stonden barmen uit barmen weelderig zwellend vol levend vuur te branden en te brallen, opeengestapeld tot een heerlijk hemelgebergte. De lieden gingen getroost, verheugd in de macht van het licht. Vogelzang streed met het klokgeluid. Straks, toen de geestelijkheid de begankenis tegemoetkwam, lag er schittering in het zilver van de plechtgewaden, en Harmen, wien de weezang als ijdele wind voorbijvloog, hoorde het stil monkelen van den pastor: Theus was zelf tot hem gekomen, gaarn en voorgoed. We hebben de aarde om ons te dekken.

X.

Toen de schilder van een reis naar stad op de hoeve terugkeerde, stond het vast in zijn kop wat hij doen moest en wie hij vragen zou.

Het gezin der Graeves ging nu scheiden. Aernout, de jonge boer, leidde zijn jonge bruid als een nieuwe dochter vóór Truus. Harmen had ze gezien kloek, vlug en verstandig. Dat was in orde.

Ook hij, Riels, wenschte een degelijke vrouw om het huis te besturen dat hij herstichten wou, een moeder voor Marva's kinderen. Twee kende hij daartoe bekwaam. Die insgelijks moesten een eigen weg op en zoeken, al waren ze duizendmaal het vinden waard. Hij hoopt eene

van beide zijn strenge sterke woning te zien binnentreden om er te zorgen, te heerschen en goed zijn. Vader Theus, die in zijn duistere dagen zijn schoonzoon de eigene dochters had afgeraden, had op het einde gewis niets anders verlangd.

Onder de zon van het werkelijk leven was de troebele tijd allengskens opgeklaard dat een vooroordeel, spruitend uit overdreven gedweep met verleden geluk, Harmen Riels het redelijkste der herhuwelijken als een heiligschennis had doen aanzien. Dat kerk en staat door allerlei schikselen dergelijke verbintenissen pogen te verhinderen, verwonderde hem geenszins. Hij wist te goed hoe natuur en eenvoud bezwaarlijk passen in den warboel der bemoeizieke wettelijkheid.

Doch tot welke van beide zusters zou hij zich wenden? Tot Friede? Of tot Elga? Zijn hart had geen bepaalde voorkeur. Overigens hij was minder om zijn eigen bekommerd dan om de kleinen. Wanneer hij, daaraan denkend, zijn innigste gevoel raadpleegde, kwam het hem voor dat hij zelf als kind een blij jong moederken had gewenscht. Door een kloek besluit had hij heden aan zijn weifelen een einde gesteld. Onmiddelijk na zijn tehuiskomst zou hij Friede aanspreken en hooren wat haar hart zei.

De gewone weg op een hofstede leidt dwars over de werf in de keuken. Harmen hoopte er Friede te vinden. Ze was er niet; maar Elga zat er bij de reingeschuurde, in de schaduw licht purperend witte tafel, met open brieven en schrijfgierief vóór zich.

Zij moest reeds haar deel van het zwaardere werk verricht hebben, want zij droeg, zonder boezelaar er over, een effen zwart kleed welk goed stond met haar ernstig mooi gelaat. Al te zeer verdiept in haar gepeinzen om er dadelijk uit los te raken, stond ze niet op toen haar zwager binnentrad, maar verwelkomde hem met een droefzoeten glimlach.

Hij, vóór dien glimlach, haar rustigen rouw en heel haar

indrukwekkend wezen, voelde ineens wat al edels en hartigs deze vrouw, in hoogsten geest van zelfopoffering, gedaan had voor haar broeder, voor Theus, voor Marva, voor hemzelf, en kon haar niet voorbij.

Mocht hij de voortreffelijke boven het hoofd zien? De oudste, zoo rijk aan geest en gemoed? Den schijn hebben haar verdienste te onderschatten, haar strijd en lang lijden? Kon hij, na zooveel weldaden, ondankbaar wezen? Verder het leven inschrijden alsof zij niet bestond? Dan, indien ze van hem hield anders dan van een broeder, indien onder haar rustig uiterlijk een dieper neiging, liefde wellicht, bedwongen maar echte liefde...

De bergbeek, die haar witte wateren slingert in de dalrivier, vecht, schuimt, lentert, aarzelt, weet niet of ze terug zal wijken of medevloeien.

Ook de haarkop, de wilde, wist niet waar hij heenmoest.

Voor de eerste maal zijns levens brak zijn wil tegelijk met zijn hart. Zijn woord klonk vreemd in zijn eigen oor.

Hij vroeg of er nieuws was van overzee.

— Ja zei Elga. De neven stellen het goed ginder. Ze voelen zich reeds tehuis.

Hun schrijven moeten ze vóór het onze verzonden hebben, voegde ze er treuriger bij. Ze vragen hoe het gaat met vader.

Ze bekeek nog eens den brief en reikte hem dan over.

Harmen las. Er stond veel goeds in over de streek, het

bouwland, en de nieuwe hoeve daar. De uitgewekenen

hoopten aldra het moeilijkste doorworsteld te zijn, en

dapper vooruitsporend, evenals hun bureu — die woonden

heel ver — tot een welstand en weelde te stijgen, waar-

van men in het vaderland geen denkbeeld had. Alleen

misten ze een flinke vrouwenhand om alles te besturen.

Indien Elga steeds nog geen zin voor trouwen had en

Theus haar gaan liet, met dankbaarheid zouden ze haar

tegemoet snellen. Het ware hun en haar geluk.

De schilder legde den brief op zij en blikte zijn schoon-

zuster in de oogen.

— Elga, wat schikt ge te doen?

— Ik weet het niet; ik heb lust om hier te blijven en lust om te vertrekken.

— Zoo ver van uw volk.

— Ik moet toch ergens. Ook Friede zal zich verplicht zien heen te gaan.

— Waarschijnlijk. En uw antwoord?

— We hebben geleerd te werken. Ik hoop overal mijn brood te vinden.

Opnieuw twijfelde Riels of hij nog meer zou spreken. Het klopte binnen hem onstuimig; het jaagde om verder. Doch iets moest hij melden.

— Elga, sprak hij, ik heb een huis gehuurd.

— Waar? In stad?

De schilder knikte.

— Een ruim geriefelijk huis.

— Ge hebt gelijk, Harmen. Hoe eerder Aernout de hoeve vrij krijgt, hoe beter. En uw weg ligt ginder.

— Jammer dat de kleinen hier weg moeten, vond hij. Het landleven deed hun deugd. Doch ik wil ze bij me. Ik zal een degelijke school zoeken voor Paul.

Hij wachtte een oogenblik, dan zachter, traag, voegde er bij:

— En een goede moeder voor alle drie.

Uit Elga's helder wezen straalde het dat ze hem ten volle goedkeurde. Zij ook bleek ontroerd.

— Ik wil een nieuwen strijd aangaan voor het volk, sprak Harmen Riels. Dat zal moed vergen, inspanning, tijd. Over mijn woonst moet iemand waken die me begrijpt en niet vreemd staat vóór de kinderen.

— Harmen, zei Elga vurig. Ik hoop dat ge een vrouw zult vinden die u past. Na al uw tegenspoed verdient gij het.

De schilder, door den innigen klank harer stem getroffen, trad nader. En plots, zoo onverwacht voor hemzelf als voor haar, toch warm en vast, klonk het:

— Elga, wilt gij die vrouw zijn, de moeder in mijn huis?

Hij reikte haar zijn hand toe.

Haar gelaat zag bleek. Haar oogen schitterden door een wonder waas — blijdschap door smart — heel haar wezen doorvoer een koortsachtige siddering, en ze viel aan het schreien, haar hart uit.

— Ge weet hoe ik van u houd. Maar ik heb geen verstand om met kinderen om te gaan. En ik durf, ik kan niet komen in Marva's plaats.

Haar zwager zei:

— Dat moogt ge niet denken.

— Neen, snikte ze. Ik ken mijzelf. Vraag een andere die u even liefheeft, en leef gelukkig.

Nog drong hij aan.

— Ge hebt voor ons alles gedaan en gelaten. Zult ge ook dit niet?

Zij was opgestaan en zacht zijn hand vattend sprak diep bewogen:

— Harmen, denk niet om mij, noch om u zelf. Maar om de kinderen. Vraag Friede.

Harmen Riels aanschouwde Elga Graeve in teedere bewondering.

— Engel!...

Hij ijde buiten. Zij, in de kamer, ging weenen vóór Marva's beeld....

Twee dagen nadien was Friede in den boomgaard de eerste appels aan het plukken voor Hilde en kleinen Johannes. Aan de ladder stond Truus met een wisschen korf waar ze de blozerkens in legde door blozerkens aangebracht.

Zoodra Hilde haar vader, die naar haar toekwam, bemerkte, liep ze hem tegen en vloog hem om zijn knie. Hij moest haar heffen, hoog, zoodat haar hoofd vóór het zijne kwam. Het spartelding, hem den appel toonend, dien ze in den korf niet had geworpen, eerstens omdat bij het zien van haar vader de tijd er niet van mocht om tot daar te loopen, en tweedens omdat hij al zoo

mooi rijp was, met een rood kaakje welk wit wou worden in witte tanden, zette haar schelmsche kijkers groot open, dat ze brandden en lachten.

— Ik help rapen, juichte ze.

— Ik ook, ik ook, riep de kleine, en wachtend om gepakt te worden, stak hij zijn poezelige armpjes uit, daar om de polsen een ronde snede liep van klare vettigheid. Doch Friede daalde reeds uit den boom, en van drie sporten hoog wipte op den grond. Zij had een weekkleed aan dat tegen de sleet kon, geen zwart, en alzo bij het verroeren van den ondersten tak bruine en bleeke vlekken over haar rozig wezen wemelden, had ze inderdaad iets van Marva, wasschend onder den perelaar.

Fluks, terwijl haar zwager zich nederbukte om Johannesken mede op te scheppen, stal ze het ventje vóór zijn arm weg, en, toen het daar gelukkig zijn koppeken had neergevljgd, schertste ze vroolijk.

— Elk één!

Harmen daarop, al vreugd, vroeg aan Hilde:

— Wie is die?

— Wie? Waar?

— Hier, vóór mijn vinger.

Het kind schaterde.

— Hoor, tante Friede.

— Neen, uw tante niet . . . uw moederken.

Hij tikte zijn dochterken op haar wang en heel teeder,

— Zoudt, ge willen, kind? Tante Friede voor moeder?

Hilde keek naar tante, die staan bleef, naar grootmoeder, die naderkwam, om te weten uit haar gezicht of het waar kon zijn, en al bleef het wantrouwig toch half hopen, glinsteroogend, klapte het kind in zijn handjes.

— Vader, o vader!

Het klonk zoo blij, zoo helfijn, dat het den haarkop was of er iets sprong, binnen hem.

— En gij, Friede?

Friede Graeve werd rood, rood als geen appel nog aan den boom.

Harmen zei:

— 't Is gemeend, Friede. We gaan naar stad wonen...

Wilt ge mede, met ons?

Angstig verheugd, steeds dichter tredend knikte Truus. Herhaaldelijk, knikte ze dat haar dochter het zien zou. En al zag Friede het niet, toch voelde ze dat haar moeder het wenschte, en haar doode vader, de kinderen, Marva, Harmen, en alle, en dat het zoo wezen moest. De blos week uit haar gelaat, en wit geworden nu, aanschouwde ze het eene kind na het andere met groote zoete liefde en sprak:

— Harmen, ik ga met u...

Dien avond, in stil rood licht, wandelde de schilder alleen in de dreef waar jaren te voren de storm had gewoed en zooveel jonge boomen oude boomen vervingen. Zijn trouwe poedel draafde naast hem. Doch hij sloeg er geen acht op. Noch keek hij naar de vlakke velden, of naar den toren, noch westwaarts bezijds naar de gloeiende wolkengrotten. Zijn gedachte bleef bij en binnen.

Hier had Friede, een kind nog, door de donkere bui hem den weg getoond naar de hoeve, zijn veilig geluk. Hier nogmaals, na ramp en kamp, kwam ze nevens hem, een volle vrouw, om te volgen thans, betrouwvol, waar hij leidde. En evenals vroeger zou Marva het einde wezen van dien weg.

Zie, dien hoogen sterken populier met zijn diepingekertelden stam en zijn machtige kruin, wemelend rozig blank; in zijn schoonste kracht had de bliksem er in geslagen, nijdig, razend. Het gebladerte was verzengd, de zwaarste tak uit het hart van de kruin afgerukt en tot splinters verpletterd. Daar stak nog de knuist van de spil bleek in het bruinzwarte van het rumoerig ritselend getwigg. Velen hadden gedacht: de populier was dood. Maar hij stond in goede aarde, worteldiep, bij het water

van de beek. Langzamerhand waren nieuwe levenssappen frischverkwikkend naar binnen gedrongen tot in de dunste vezelen. Volzwellend, opborrelend, lijze zingend, waren ze langs de schors gestegen, hoog tot aan en in de kruin. Met elke Lente waren ze jeugdig, vreugdig, weer uitgeslagen tot andere twijgen, botten en bladeren. Nu rees, spreidde, en zeeg de kruin zoo gavig alprachtig als weleer; trotsch torste haar de stam; licht, lucht en leven wiegelden in al de hartvormige bladeren; en de witte houtstomp in het gewaai maakte dezen popel nog heerlijker dan zijn broeders, wijl dat het teeken was van lijden en overwinnen, de martelaarschap die hem had gewijd. Harmen Riels, zalig huiverend, voelde het ritselen over zijn hart, als ruischte er een heilige boom daarbinnen.

XI.

Friede was blijde om de stad en haar fraaigemeubelde woning. Eer Elga met de 'Oceaan' vertrok toonde ze haar het huis af van den kelder tot den zolder. Beneden en boven overal waren het ruime, drooge netbehangen vertrekken, openluchtige kamers en, wat in drukkbewoonde buurten een zeldzaamheid mag heeten, een aardige kleine tuin, met enkele fruitboomen, een grasplein en een broeikast. Die tuin, een schat voor de kinderen, zou eenigszins het verlies vergoeden van den gezonden buiten en den boomgaard. Van dit lapje gronds zou er een stuk af mogen om den schilder een werkhuis te laten bouwen naar zijn zin.

Vroegmorgens, den dag der afvaart, terwijl Friede de kinderen gereed maakte en Elga allerlei voor de reis, zat de haarkop alleen in de achterkamer, welke met twee vensters op den tuin uitgaf, en schreef.

Hij voelde zich hier behagelijk thuis, tusschen die donkergroene muren, bij de eikenhouten meubelen, zijn boeken en het roode tafeltapijt door Marva gekocht. Aan den

wand hing haar beeltenis tegenover die van Theus. Buiten de portretten had Harmen Riels voor zijn tweede vrouw noch bruidschat noch geschenk aanvaard. Alleen de ouderwetsche koperen kandelaren uit de hoevekeuken had hij gevraagd en gekregen. Die prijkten thans, naast den brons hem in het Volkshuis vereerd, op de zwartmarmere schoorsteenmantel, als het liefste wat hij bezat.

Buiten moest de Herfst nu heerlijk malen met milde verf. De beuken dreven kraakten er van roode zijde. Hier, in den tuin, stonden de boomen stijf van levend brons en goud. Straks zou het licht met bleeke balken de vensters binnendringen van zijn huis en schoonheid spreiden over vrede. Mocht hij in dees zachteren tijd dien anderen Herfst vergeten, nu twee jaren voorbij, dien regenachtigen dag en droeve begankenis? Vergeten, nooit, maar wanhoop halen binnen zijne deuren en moede zijn oogen sluiten vóór strijd en vreugd? Daartoe was hij te sterk, te dragensblijde. Nog leefde zijn boom, nog bleef hij, bij prachtigen bladerenval, zijn hoofd hooger opbeuren naar zon.

Boven het noodlot rees de haarkop ongebroken. Edelsterke vrouwen, na Marva, Noirette, Elga, Friede, en weder boven alle Marva, Marva voor eeuwig, hadden hem geheven boven ellende, verdriet, haat, wanhoop, deemoed en onverschilligheid, dit ergste wat den brave, gelukkig slechts tijdelijk, overkomt. Kracht door schoonheid en goedheid stralend uit zijn god en zijn hart wou hij laten schijnen over den wijdsten kring en warmend wekken een lust naar koengedurfde daden. Hij voelde zichzelf een balk lichts borend door duisternis. Doch al was hij voor strijd, geen fraai beleusde vechtlappen zou hij nog ten dienste staan. Om volk, taal en kunst, om hooger mensch zijn wilde hij machtig ijveren, wars van lof en loon, en den geringsten eerlijke verachting leeren voor alwie, op den rug van den arme geklommen, reikt naar goud en eer, of achter een scherm van hemelbeloften leeft van gewettigden roof.

Ondanks alles geloofde hij nog steeds in een grond van deugd bij de menschen, die niet verandert, gelijk water water blijft al wordt er een laag petroleum, leelijk geel blauw en rood, kleurend over uitgestort.

Die gedachten woelden Harmen Riels door het hoofd, daar hij, met glinsterende oogen, zwarte woorden lokte uit wit papier.

Hij schreef, aldoor geweldig schrijven, in één trek, en luid dan overlas zijn tweede artikel voor 'Vrijheid': 'De kudden'.

De schapers drijven, de honden draven, de kudden volgen, gewillig, gelukkig, fier haast.

Waarom een vrijgeborene vast ligt in banden?

Sommigen, uit vadsigheid of verkeerd begrepen kinderlijke dankbaarheid, dompelen verdoezeld in de sleur van ouders vóór en zonen na, zalig dat hun gezicht in den muilkorf past, dien vader droeg.

Kluchtenaars verzeilen in een gezellige klub en praten als de vrienden.

Pronkers prijken met een kleur omdat ze kleedt, glanst, siert. In een kruisenlandeken steekt het toch eigenlijk wat af als men ten minste die decoratie niet opspelden kan.

Een op duizend beoogt een waarheid; tien of twintig loeren haar schijntje na en zijn bij de eerste benadering tevreden.

De meesten echter — en een vóór een schuiven de anderen bij om massa te vormen met hen — staan vóór hun partij vurig, koppig, hevig, gelijk ze alleen maar staan vóór hun eigenbelang.

De beurs, het baantje, en de broodkant!

O, 't is wel jongwijs en vroegvoorzichtig dat men in bedekt baatzuchtigen broederzin, tehoopedrumt en samenheult om door wederkeurig dienstbetoon gemeenschapelijk vooruit te komen en met behulp van naastenliefde zijn eigenik op het schild te helpen; we weten best dat

partijgenooten de zwakke kanten dekken en de goede ophemelen boven maat; onvoorwaardelijk, zoo ge maar in alles toegeeft, verschaft het lidmaatschap in een groep vrijdom voor durf, woord, daad, deugd en ondeugd; het wordt een zekerheid, een gerustheid, een gemak in 't leven . . . maar hoe duur wordt dat alles betaald?

De bijstand der menigte kost de eigen onafhankelijkheid. Bij de inlijving in een kamp, mag ze, vlug overzien, voordeelig schijnen, gaat het heerlijkste deel van ons mensch-zijn verloren.

Trouwens niet enkel wordt het een gezwegen plicht alles goed te keuren wat vrienden doen en laten; wat de tegenkanter verricht, onkwalijk en beter, moet stelselmatig ge-laakt, bevochten, afgebroken en vergooid. Want hij is de vijand.

En zoo woedt mensch tegen mensch. Foei!

Jong volk, nieuw, frisch, sterk, opkomende kerels en krachtbewuste mannen, laat de klaverstruiken en slappe grasgewassen, laat de ranke koornhalmen in wind en weder bijeenkruipen en rillen om steun voor steun — u mag men niet inpalmen, opslorpen, wegzuigen. Eiken staan alleen.

Al te koddig is het dat men 's lands burgers volstrekt wil in- en verdeelen volgens, ja volgens wat, bij god? en vrijen meent te moeten jagen in een of ander afge-tuind perk.

Met wat recht houden de partijen vierschaar over ons? Op welk gezag vragen ze: Wie zijt ge? Bij wie hoort ge? Sterken zijn zichzelf, o laaggehurkten, hooren bij niemand en niets, tenzij bij het goed en alwie zich zelfstandig rechtschapeen voelt.

Dat goede zoeken zij waar het ook ligt, links of rechts, liefst vóór zich, en altijd hoog. Ze zoeken het, en wat ze vinden breed, gul, hartig geven ze het gansch aan ge-heel het volk.

Zulkdanigen komt het toe de groepen en groepenleiders

te dagen voor den rechterstoel der eenvoudige eerlijkheid en op te vorderen: „Wie zijt en wat doet ge? Geeft rekening!”

In een deugddoende opwinding voelde Harmen Riels zijn hart groeien daar hij het opstel overliep.

— 't Zal slagen regenen, mompelde hij glimlachend. En denkend dat hij een breeden rug had zag hij zijn eigen hooi dragen in 't gebergte.

Een half uur later geleidden de Riels Elga naar de boot die tegen den middag zou anker lossen. Een dienstman was voorgezonden met het gepak. Aldus hadden ze hun gang vrij, en daar het weder zoo mooi was, legden zij den weg, om hem te verlengen, te voet af.

Het gaf een eigenaardig zicht die groep schoon jong volk in rouwkleedij stappend uit schaduw in zon. Paul en Hilde, hand aan hand, dartelden vóór langs de hooge huizenrijen, loerend overal in, drummend overal tusschen en, waren ze wat ver verwijderd, keerden op een drafje bij de hunnen terug om dadelijk weer vóór te dansen. Gelijk hun kaken bloemden de braaien van hun dikke vette beentjes bloot en rood. Het was hun aan te zien dat ze van den buiten kwamen. De nieuwgehuwden, een heel eind daarachter, ernstig in hun geluk, hielden Johannesken elk bij een hand, voor zoover het loopen kon. Rechts van Harmen ging Elga.

Ze kwamen over een vierkantig witgrijs plein, stil en frisch, in zilverig zacht naar goud opgaande licht. Het geboomte, dubbel rondom, rees bijna loofloos rank. De zwarte fijne twijgen, met hier en daar een luts neerhangend blad rood koper of brons, blonken aan de één zijde, en op den grond speelden, het eens met den wabberenden wind daarboven, wriemelende schaduwen hun aardig weefspel. Alom heerschte er opgewekt leven. Sliepen de rijke lui nog zoo laat op den dag, arbeiders en burgersmenschen, kruisend elkander, trokken naar hun bezigheid. Hard klonken hun stappen op de steenen.

Aan de hoeken wandelden dienders met blinkende punt-helmen. Trams reden aan, stopten, belden, snelden weer voort. Stil alleen stond het standbeeld, kijkend hooguit te midden de plaats, over de verre huizen en de kathedraal met haar gekantwerkten toren, naar de zon goudig schuivend op rooswendig blauw.

Voort ging hun tocht, een tijd langs moderne weidsche straten, vol breede schouwvensters en glanzend gulden opschriften en uithangborden, vervolgens door nauwere straten en stegen, donkerder, muffe, waar de huizingen smaller zijn, het volk dichter loopen moet, en slechts bij toeval, aan een draai ergens, een streep licht een gevel afzoomt. Dat was de bruine, vale, vunze, bijna bouwvallig wordende altijd eigenaardig oude stad, met haar laagluikige veelruitige trapgevels, uitstekende drempels en winkeltjes velerlei. Bengels, armoedig bont gekleed drongen, gaapten er om, klappend luid ondereen. Vrouwkens, met mutsen aan, ook frissche deernen blootshoofds bij hun goed, riepen, lachten, knikten de voorbijgaanden tegen. Roodbegordijnde deuren stonden open met een kier. Er werd gefluisterd, gelonkt, gewenkt, of water gestort, gebezemd en geborsteld. Mannen waren reeds aan het borrelen bij de toonbanken en over een gansche reeks kroegen stond een oude heilige te waken in zijn nis.

Kleine Johannes was moede geworden. Zijn vader droeg hem op zijn arm. Straat in straat uit, nederwaarts, stapten zij al zwijgend.

En Harmen peinsde dicht en ver.

Nu Elga haastig zoo zwaar een besluit had genomen moest hij niet raden waarom. Haar zwager en Friede tot elkander brengend had ze vrijwillig haar beste verzaakt. Gewis, haar neiging tot hem was meer dan zachte zustermin. Den kunstenaar in zijn roem en kracht bewonderend, had ze hem in zijn lijden gekoesterd gelijk een moeder haar zieken knaap. Daarna onwederstaan-

baar onwetend, onwillend, bemind alzoo een vrouw een man. Om deze liefde verliet ze haar land. Want hetgene haar hart verlangd had konden haar oogen niet aanzien. Wat had ze in de laatste dagen ingetogen, rustig, haar grief verduikend, om het geluk van anderen geleden met een glimlach op de lippen. Deelgenomen had ze met raad en daad aan de menigvuldige schikkingen voor hun huwelijk en verhuizing, eer ze was beginnen denken aan de voorbereidselen tot haar afreis. Gelukkiglijk zooals immer had uitwendige bedrijvigheid haar innerlijk leed gemilderd. Nauwelijks echter zag ze alles behoorlijk ingericht op de hoeve en in Harmens woning, of bij den mandenmaker op het dorp bestelde ze een stevig witte wisschen mandkoffer, welk, behalve enkele waarden, haar kleine have bevatten zou. Friede kon maar niet begrijpen hoe haar zuster dus gejaagd liep om te vertrekken en waarom ze liever niet het volgend afvaren van de 'Oceaan' afwachtte in haar genoegelijk fraaie huis.

— De neven zullen al genoeg in hun schik wezen wanneer ze u zien, sprak ze. Ge zult er bijna zoo gauw aankomen als uw brief.

— Sinds ik weet dat ik heenga, heb ik hier toch geen rust, antwoordde Elga.

Harmen, vrezend dat Friede verder mocht aandringen, zei:

— Een mensch is zoo. Rijp bedacht, rap gedaan. Af en aan hadden ze op hun weg vreemd toegetakelde lui ontmoet, onfrisch, vuilbont met donkere tronies en troebele oogen, teenemaal versleefd en verdwaasd als wisten ze niet waar ze thuishoorden. Neergedaald in een bredere plaats omgeven door hooger gebouwen waartusschen logisthuizen en kroegen van verdacht allooi, werden ze meer zulke menschen gewaar. Toen, na de kleinen, de vrouwen een oogenblik stilstonden, nieuwsgierig, en Harmen wachtte, sleurde er vlak vóór hen een heele troep lamlendig slap voorbij. Mannen, ondanks hun kleine gestalte doorzakkend toch, met rossige

zwaarplooiige laarzen, deukhoeden of vettige ronde mutsen in astrakan, rij na rij, gedwee en stom als het overschot van een verslagen leger. Vrouwen daarachter, triestig behangen met doeken en kleurige vodderijen, en kinderen, mager en ellendig, een jammer om aan te schouwen.

Warmer straalde reeds de zon, doch haar rein rijk licht deed sterker nog de armtierigheid uitschijnen van die donkere dompelaars.

— Dit zijn nu de eigenlijke landverhuizers, verklaarde de schilder. Hongerlijders in hun streek, dekpassagiers bij de overvaart, onbetrouwd waar ze aankomen, teruggestuurd of gebruikt aan het slechtste werk. We hebben nog tijd, vervolgde hij. Op de kade zien we wellicht hun schip.

Iets vlugger wilden ze het plein af, de straat over. Doch Paul riep:

— Kijk, daar, ze vechten...

Een bende jonge mannen en dubbele knapen, ruw enforsch, waren op den overkant aan het worstelen en kijken worstelen alsof er anders niets bestond om hun opbruissend geweld te ontbinden. Hun brandende oogen, wild op het wilde spel, zagen de haven niet, noch de werkhuizen, noch den stroom, noch hun harten voelden, achter de stad en over de zee, de vele velden wachtend om vruchten te dragen naar helpende menschenkracht.

Harmen Riels daarbij herinnerde zich zijn woest omdrijven in de bergen, legde zijn hand op Pauls schouder en zweeg. Hilde trok haar moederken al mede.

Weldra bereikten zij de breede, rumoerige Kaaistraat, waar, achter de zwarte afdaken en de sierlijke terrastorentjes de stroom en het lage westland diep gedoken liggen onder een afgrond mistigheid. Zonder het woud der scherpe masten, met hun flapperende wimpels en stijf touwgetuig, zou het schijnen of de wereld hier ophield. Thans hing in het looie luchtruim allenthenen warm goud te zijgen

door zilverig parelgrijs. Het hooge licht immers kreeg zuiverheid van glans, en sterk, sloeg elke wolk in vorming terug beneden tot een zwellende weelde van witte dampen.

Op het glatte terras zag de leuning zwart van menschen turend naar de schepen en het water. Overal werd er gelost en geladen. Makkelijk te onderkennen uit de lieden van de stad en de streek, stonden ook hier talrijke landverhuizers. Oogenschijnlijk genoot hun luiheid van de bedrijvige drukte. Vóór de reusachtige afmetingen van scheepsrompen, schouwen, gaffelstokken en heffende kranen bleven ze verbaasd. Hun eigen boot, die wat verder gemeerd lag, had minder bekijks. Ten aanzien van de fraaie schepen daarnaast was het een logge lage bak, grof en grauw. Door het open luik keken schamele kinderen in het ruim. Hun ouders stonden of zaten er onverschillig betrent, te vadsig om te spreken. Een haveloos man liep met een donker dutsken op zijn arm. Een ander schildte aardappelen. Op een stuk baalgoed zagen vrouwen toe, triestig dom. Het leek een zwervende zigeunersbende, kwalijk tehuis op een scheepsdek.

Terwijl Paul, Hilde en kleine Johannes hun gretige oogen aan die armoede rijkelijk den kost gaven, overviel de vrouwen en Harmen een groote meewarigheid om al de zwakken, gebreklidders, verlatenen en verstootelingen, doel-loos dolend op aarde; en terzelfdertijd begrepen zij dat er voor die neergehurkten in hun jammer geen redding mogelijk was, indien de hand der liefde hen niet oprichtte en leidde naar billijk beloonden arbeid binnen hun kracht.

Alreeds de gedachte aan sterkte en moed werkt opbeurend, weldadig. De schoone zon, welke hooger rees, lachte de treurigheid weg van land en water, en wanneer het tijd werd om terugkeerend op te stappen naar de plaats waar Elga inschepen zou, scheen een zachte glans uit hun gelaat en oogen.

Meeuwen tuimelden boven den goudwiegenden vloed, als brokken licht. Sirenen sloten.

Vóór de ‚Oceaan‘, een hooguitstekende sierlijke driemaster, reinwit met zwarte banden om de schouwen, wachtte op het terras en op de kade een drukkewogen menigte. De menschen hier waren net aangekleed, fiks, vlug, zenuwachtig. Op klare verstandige aangezichten straalde inwendige ontroering. Warme woorden werden gewisseld, zoenen en handdrukken; zakdoeken kwamen te voorschijn voor die, nu weenend, straks zouden wuiven.

Toen Elga op het bruggetje stapte streed haar glimlach met een traan. Ze kuste teeder de kinderen, omhelsde Friede, drukte Harmen lang de hand en ging.

Aan boord speelde de muziek.

Zonder schok, zonder waterklotsen, gleeed de boot van wal, zachtkens als in een droom.

Elga, op het dek door de passagiers vooraan gedrongen, leunde over de rails, haar rouwkleed boven de witte wand. Ze wuifde hoog, terwijl het schip door de blinkende golven onhoorbaar afvoer.

Aan boord en op de kade, te ras gescheiden, riepen ze, reikten de armen naar elkander.

— Klimt op het terras, sprak een oude heer, dien de schilder den dag te voor had leeren kennen. De man, rijk geworden overzee, was teruggekeerd om te sterven in zijn land.

Harmen Riels volgde den raad en steeg vlug met de zijnen, veel anderen vóór, de arduinen treden op.

De ‚Oceaan‘ stoomde al verder. Opgekloven tot vlammerige bressen water en schuim, ging de vloed stilaan achter het schip weer toe, tot op een zog na, dat lijnrecht werd en bleef. En overal wiegde het vol stralen, tonen en tintelingen.

Op het dek zouden de koppen der passagiers weldra ineenloopen tot een onduidelijk wemelen.

Nog beyond zich daar Elga Graeve, de heldhaftige, die

haar land en haar liefste verliet voor het verre onbekende.
Over den goudstroom heenstarend, weende ze niet, maar
wufde, wufde steeds.
Want op het terras, boven de kinderen uit en Friede,
hoog en vast als achter hem de stad, de gekantwerkte
toren en de zon, stond Harmen Riels.

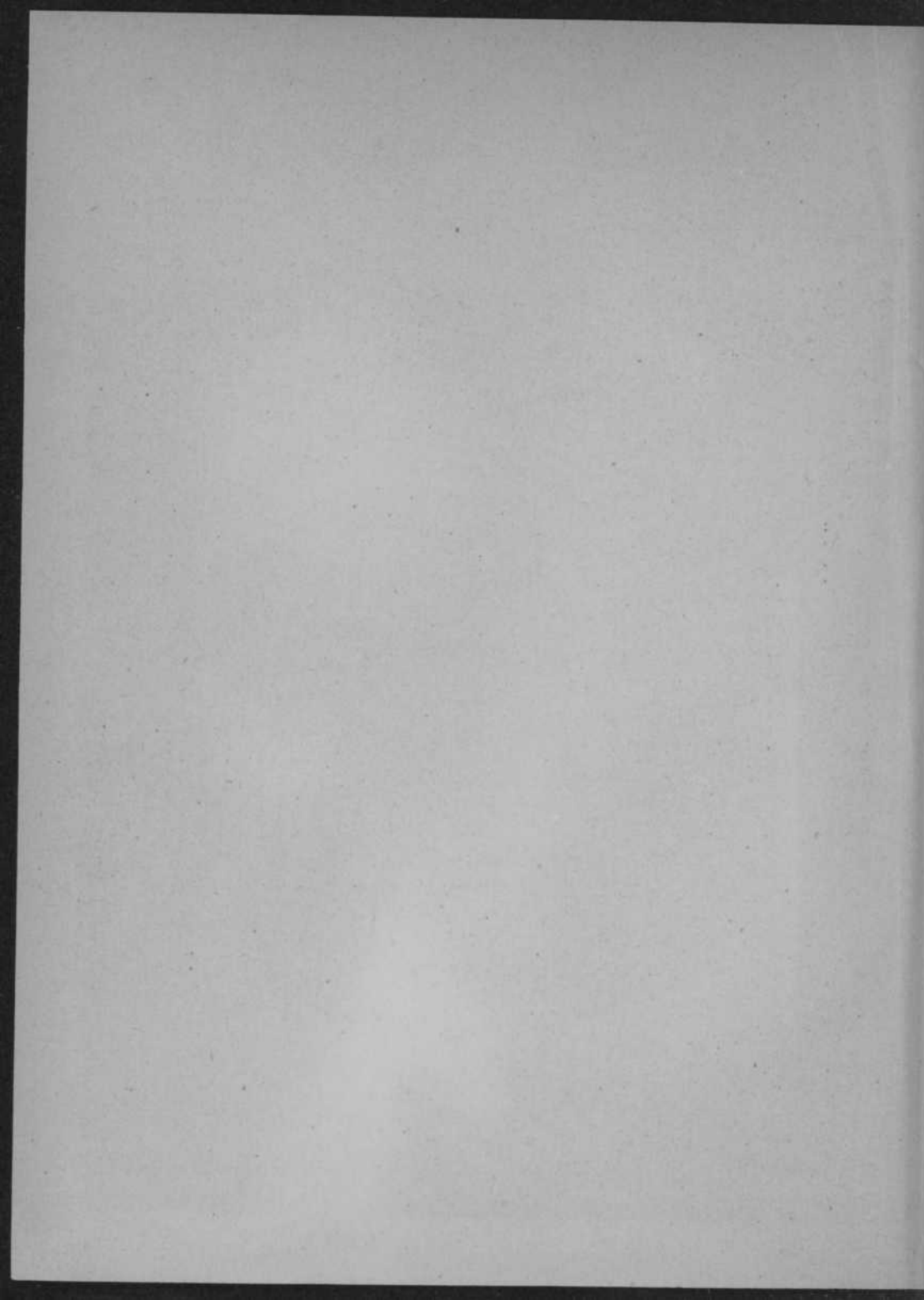
EINDE.

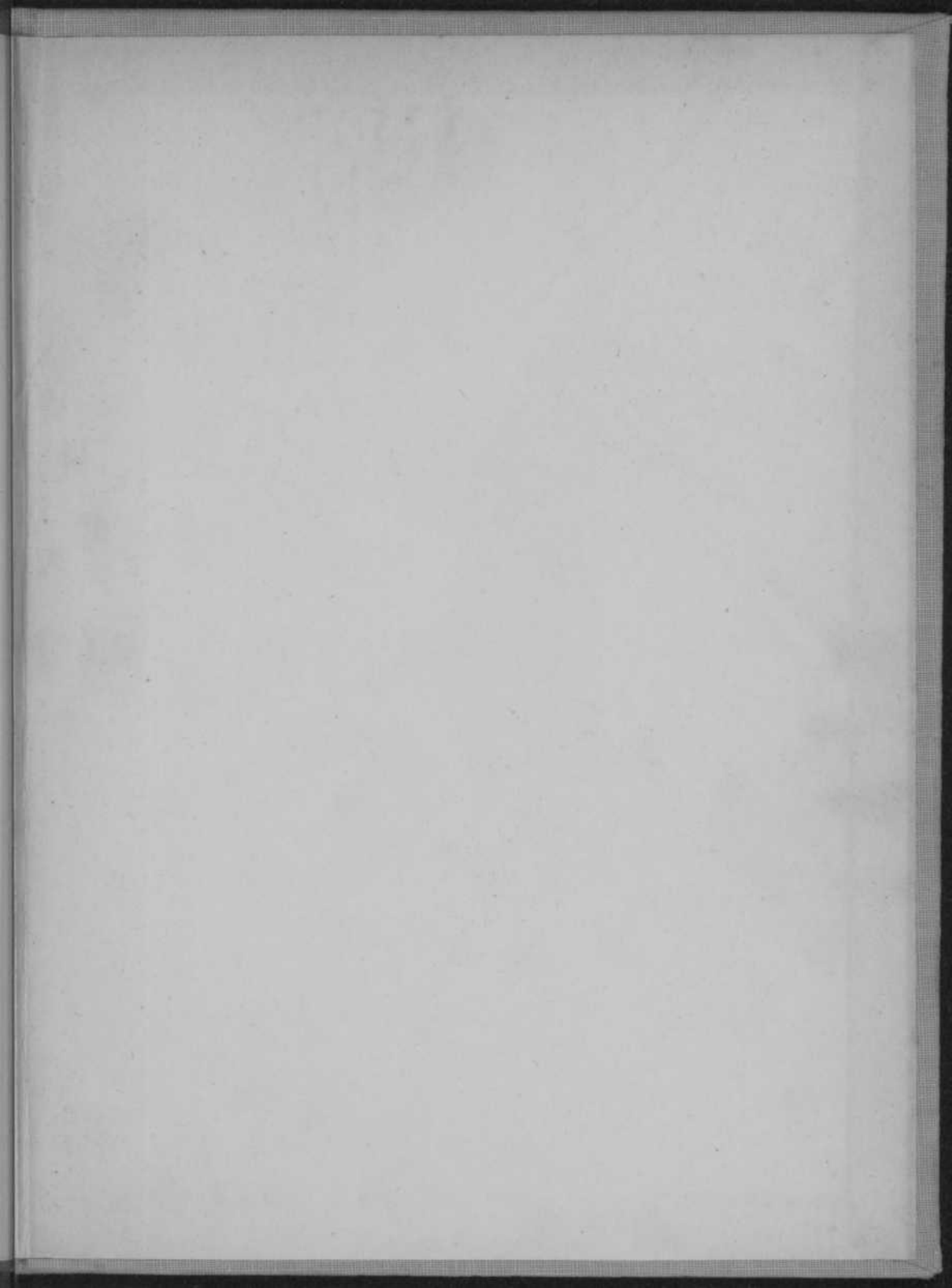
31en MEI 1913.

BRINKMAN PROD. NR. 8

60 01 083

DEPOT NED. PUBL.

2 098 243